

«SHARQ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАЎРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2013

Исматулло ЙЎЛДОШЕВ

**ҲАЁТ
БИЛАН
ЮЗМА-ЮЗ**

*Публицистика, қиссалар,
суд очерклари, мақола ва
суҳбатлар*

«SHARQ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2013

УДК: 821.512.133-3
КБК 84(5Ў)6
Й-69

Т а қ р и з ч и
Улуғбек Ҳамдам

Ушбу китобдан таниқли ёзувчи, ҳуқуқшунос Исма-
тулло Йўлдошевнинг қатор қиссалари, суд очерклари,
мақола ва суҳбатлари жой олган.

Й-69 **Йўлдошев, Исмадулло.**

Ҳаёт билан юзма-юз: Публицистика, ҳужжатли
ва ҳаётий қиссалар, очерклар, суҳбат ва лавҳалар. –
Т.: «Sharq», 2013. – 288 б.

ISBN 978-9943-00-618-8

УДК: 821.512.133-3
КБК 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-00-618-8

© «Sharq» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти, 2013.

ПУБЛИЦИСТИКА

БИР ҲОВУЧ ОФТОБ

Бир томони ғаллазор, бир томони чексиз уфққа туташиб кетган пахтазордан кўзларида нур чақнаган болакай қўлларида бир ҳовуч офтобни уйига элтмоқда.

– Ойижон, офтоб олиб келдим, – дейди у онасига. Ва болакайнинг ҳовучидан тўкилган офтоб барча уйларни, кўча-кўйларни зиёга тўлдиради.

*Бу уй – менинг юртимдир!
Бу юрт – Ўзбекистондир.*

Шуурида аллақайда ўқиганимми, ёзганимми, исён бўлиб уйғона бошлайди. Бўғзимга кўшиқ тикилади:

*Энди нурлар таралгайдур,
Кўкка етгай дил хитобим.
Қалб қўридан яралгайдур,
Бош китобим – офтобим.*

Зулмат чекинади. Бошим узра чарх урган қора кузғун айлана-айлана, сўнг узоклашади. Кузғуннинг ўлимтик кўзларида зулмат соғинчи. Қўл узатса етадиган кечаги кун ҳаловатини қўмсайди у.

*Энди зулмат чекингайдур,
Қора кунлар ортадур.
Гуллаётган чаманзор юрт,
Нигоҳларни тортадур.*

1886 йил. XIX асрнинг 60-йилларида қурол билан Россияга бўйсундирилган Туркистон тақдири оқ пошшо томонидан қабул қилинган “Туркистон ўлкасини бошқариш тўғрисида низом” деб аталган махсус қонун билан ҳал қилинди.

1917 йил. Октябрь тўнтариши Туркистоннинг мазлум халқи кулбаларига ҳам нур сочади деб умид қилинди. Бироқ Туркистон Халқ комиссарлари совети таркибидаги 15 комиссар орасида бирорта ҳам маҳаллий миллат вакили йўқ эди. Шунга қарши

ўлароқ Туркистон мусулмонларининг Қўқонда бўлиб ўтган IV фавкулудда қурултойи Туркистон муваққат ҳукумати (Қўқон мухториятини) тузди.

Бироқ қизил аскарлар ва арман буржуа миллатчиларининг “Дашноқлар” партияси томонидан Қўқон қонга ботирилди, мухториятнинг ўн беш нафар раҳбари отиб ташланди. Қолганлари эса қамоққа олиниб, Сибирга сургун қилинди.

1936 йил. Ўзбекистон конституцияси қабул қилинди – тоталитар тузум эҳсони сифатида. Орадан 50 йил ўтган бўлса-да, ушбу конституция моҳияти жиҳатидан оқ пошшонинг “Туркистон ўлкасини бошқариш тўғрисидаги низом”идан фарқ қилмас эди. Ва ниҳоят 1978 йил. Яна битта конституция. “Қатта ёлғон сиёсати” асосчиси Геббельс ғояларига асосланган уйдирма.

Биз эса бўри кўкрагидан сут, қашқир панжасидан эт кутиб яшайвердик.

Найман она неча асрлар тўрғай бўлиб манкуртга айланган Жўломон тепасида чарх уради: “Ўзлигингни унутма, болам! Сенинг отанг Дўнанбой, Дўнанбой, Дўнанбой!..”

1990 йил 20 июнь куни Ўзбекистон Мустақиллик декларацияси қабул қилинди.

1991 йил 31 август. Мустақиллик. Халқимиз, ота-боболаримиз муштоклик билан кутган ҳурлик, эркинлик.

1992 йил 8 декабрь. Ўзбекистон Олий Кенгашининг ўн биринчи сессиясида унинг Конституцияси – Асосий Қонуни қабул қилинди.

Ўзликни англаш онги, дунёқараши сиртмоққа солиниб, боқимандаликка юз тутган киши учун бағоят азоблидир. Бироқ минг йиллик томиримизда жўш ураётган буюк алломаларимизнинг қайноқ қони, уйғоқ руҳи тинч қўярмикан? Уйғон энди, бас, етар қуллик, деди кимдир. Қарасам китоб жавонларида саф тортган Абу Али ибн Сино, Форобий, Навоий, Мирзо Улуғбек, Шарафиддин Али Яздий, Абдураззоқ Самарқандий, Бурҳониддин Марғинович, Ғазолий, Машраб каби

аждодларимиз қолдирган бой адабий мерос ҳарорати юрагимга тафт берапти.

XIII–XVI асрларда Мовароуннаҳрда конституциявий ҳужжат асосини шариат ташкил қилиб келган. Шу билан бирга соҳибқирон Амир Темур “Тузуқлари”га шарқона маданиятга монанд конституциявий ҳужжат сифатида қаралган.

Дунёнинг кўпгина мамлакатларида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини муҳофаза қилиш мақсадида қабул қилинган қонунлар ўзининг узоқ ўтмишига эга. Утопиячи олим Томас Морнинг ёзишича: “Инсон ҳаётининг қадрини дунёдаги жамики неъматлар биргалиқда ташкил этадиган қийматга тенглаштириб бўлмайди”. Инсон ҳаётининг қадрини муҳофаза қилиш мақсадида дунё мамлакатларида XVIII–XIX асрлардан бошлаб бирин-кетин ўзига хос конституциялар пайдо бўла бошлаган (АҚШда 1787 йилда, Бельгияда 1831 йилда, Швейцарияда 1874 йилда). Шу маънода Соҳибқирон тузуқлари наинки Маворауннаҳрдаги, балки бутун дунёдаги дастлабки конституциялардан бири эканлигини юрак билан, тафаккур билан англаб етдим. Соҳибқирон сатрлари юрагимда Ўзбекистон мадҳиясидай садо бермоқда: “Салтанат куриш, давлат тутиш ишларини бир неча тузукка боғладим ва салтанатни бошқариш ҳақида қўлланма (дастуруламал) ёзиб қолдирдим... Токи фарзандларим... толеи баланд миллатнинг шарофатини, муҳаббат ва дўстлигим орқали қўлга киритган давлат ва салтанатни сақлағайлар”.

Соҳибқирон инсон қадрини улуғлайдиган тузуқларини яратгунга қадар ўша дамгача ўтган султонларнинг қонунларини, туриш-турмушларини ҳар томонлама ўрганган ва мушоҳада қилган. Шу аснода уларнинг хуш ахлоқлари, маъқул сифатларидан намуна олган ва уни амалда қўллаган.

Асосий Қонунимиз, унинг фуқаро, жамият ва давлат ҳаётида тутган ўрни ва аҳамияти ҳақида айтилган мана бу фикрлар соҳибқирон Амир Темур мушоҳадаларининг давомидай янграйди: “Ўзбекистонда инсон, унинг ҳаёти, эрки, шаъни, кадр-қиммати

ва бошқа ҳуқуқ ҳамда эркинликлари муқаддасдир. Давлат ва жамиятнинг бурчи мазкур ҳуқуқни барча қонуний воситалар билан кафолатлашдир”.

...Ўн ёшли болакай тупроқ йўлдан чопкиллаганича бир ҳовуч офтобни олиб уйига келаётир.

– Ойижон, офтоб олиб келдим, – дейди у энтикиб. Ва болакай ҳовучидан тўкилган офтоб дунёни ёритиб юборади...

2001 йил

БОҚИЙ ШАҲАР

Самарқанд илоҳий, мафтункор маскан. Унинг ҳар бир қаричида аллома ва авлиёлар хоки ётибди. Унинг кўҳна тарихи, бекиёс қудрати ва бетакрор маданияти бугун дунё аҳлини ўзига тортапти. Зеро, жаҳон цивилизацияси ривожининг муҳим даврлари бевосита Самарқанд билан боғлиқ. Самарқанд жаҳоннинг энг қадимий цивилизация бешигидир. Кўҳна Рим Европа цивилизациясининг шаклланишида қанчалик роль ўйнаган бўлса, Самарқанд бутун дунё маданияти ва тараққиётида асосий мезон бўлган.

Самарқанднинг 2750 йиллик тўйи муносабати билан шаҳарда уч босқичда бунёдкорлик ишлари амалга оширилди. Бу ерда юздан зиёд маданий-маиший юбилей иншоотлари фойдаланишга топширилди.

Самарқанднинг 2750 йиллик юбилейига тайёргарлик ишлари асносида Шохизинда тарихий мажмуаси атрофидаги хонадонлар тўла кўчирилиб, Бибихоним мадрасасигача бўлган майдон кўкаламзорлаштирилди ва туристлар сайр қиладиган хиёбонга айлантирилди. Даҳбед кўчасида янги хусусий меҳмонхона куриб битказилди. Наврўз байрами арафасида унинг иккинчи навбати ишга туширилди. Тадбир доирасида Амир Темур мақбараси мажмуи ва Рухобод тарихий ёдгорлиги атрофида жойлашган “Зарафшон” корхонаси кўчирилиб, ободонлаштирилди. Амир Темур ҳайкали ўрнатилган худуддан то Регистонгача бўлган майдон

ободонлаштирилиб, сайёхлик маршрутига айлантирилди.

Университет хиёбони қайта таъмирдан чиқарилиб, йўлак ва дам олиш жойлари тартибга келтирилди, икки томонлама ёриткичлар ўрнатилди. Юбилей эмблемаси, кўкрак нишонлари тайёрланди, Самарқандда кичик айланма халқа йўл қурилиши якунига етди. Собиқ кўн-тери заводи худудидан Улуғбек обсерваториясига чиқадиган йўл очилди, унинг ёнидан Оби Машҳад канали ўтказилди. Афросиёб очик осмон остидаги музейга айлантирилиб, бу худудда сайёхлик йўналиши очилди.

“Самарқанд шахрининг умумбашарий маданий тараққиёт тарихида тутган ўрни”, “Ўзбек давлатчилиги тарихи” мавзуларида ўтказилган халқаро илмий-амалий анжуманда дунёнинг турли бурчакларидан келган олимлар ва тарихчилар, археологлар иштирок этдилар. Самарқанд тарихи даврларга бўлиб ёзилди ва бу китоб “Самарқанд кутубхонаси” сериясида чоп этилди. Икки томлик “Самарқанд тарихи” китоби қайта кўриб чиқилиб, тўлдирилди, “Самарқанд энциклопедияси” нашр қилинди.

Ҳар бир тарихий шаҳарнинг ўз рамзи бўлганидек, қадим Самарқанднинг ҳам рамзи азал-азалдан она шер ва қуёш тасвири бўлган. Соҳибқирон Амир Темури давригача, ундан кейин ҳам шаҳар рамзи шер ва қуёш бўлганлигини тасдиқлайдиган, инкор қилиб бўлмайдиган манбалар бор. ЮНЕСКО томонидан Самарқанднинг 2500 йиллиги нишонланган даврда ҳам унинг рамзи шер ва қуёш бўлган. Шунинг учун шер ва қуёш Самарқанднинг 2750 йиллик тўйига ҳам эмблема-рамз қилиб олинди.

Юбилейгача тўртта супермаркет ва гипермаркетлар, 850 ўринли концерт зали, Самарқанд санъат коллежининг янги биноси, янги “Бахт уйи” барпо қилиниб, фойдаланишга топширилди.

Самарқанд шаҳри аҳолиси доимий ичимлик суви билан таъминланадиган бўлди. Шаҳарда учта катта йўл қурилиш ишлари ҳам охирига етказилди. Булар

Шоҳизинда, Афросиёб музей қалъаси ва Самарқанд кичик халқа йўли ҳисобланади.

Қадимий машриқзаминдаги навқирон Самарқанд ҳақида қадим замонлардан ҳозиргача жуда кўп асарлар ёзилган. Европадаги олимлар, тарихчилар билан бир қаторда араб олимлари ва тарихнавислари ҳам қадимги Самарқанднинг тарихи, маданияти, санъати ва географик жойлашуви ҳақида кўплаб асарлар ёзиб қолдирганлар. Тарихий манбаларда илк ўрта асрларда Сўғда ҳунармандчилик ва савдо алоқалари ниҳоятда ривожланганлиги кўрсатилади. Самарқанд ҳунармандчилигининг маркази бўлиб, бу ерда тўқимачилик, кулолчилик, чилангарлик, тақачилик ва заргарлик ўз даврида юқори даражада ривожланган.

Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллик тўйи билан бирга бу ерда олтинчи бор “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивали ўтказилади.

Самарқанд тарихини аниқлашда биринчи манба археологик кашфиётлар бўлса, иккинчиси манбашуносликдир. Учинчи манба сифатида “Ҳудудул олам” китоби, ўрта аср тарихчиларидан Наршахий, Абдураззоқ Самарқандий, Беруний (“Осорул Боқия” ва “Тафҳим”) китоблари, Хондамир, Али Яздий (“Зафарномаи Темурий”), араб манбашуносликларидан ал Мақдисий, ибн Ҳавқал, ибн Батута, Табарий ва бошқаларни айтиш мумкин.

Ҳасантус (Ҳантус) қадимий юнон тарихчиси бўлиб, милоддан аввалги 547 йилда эронлик Куруши Бузург Юнонистонни босиб олган вақтда асир олинади. Дьюжанс Лютиюс милоднинг 210 йилларида Ҳасантуснинг 2 асарини тилга олиб, Зардуштнинг дунёга келганлигига 6 минг йил бўлди, деб ёзади.

Европадаги олимлар, тарихчилар билан бир қаторда араб олимлари ва тарихнавислари ҳам қадимги Самарқанднинг тарихи, маданияти, санъати ва географик жойлашуви ҳақида кўплаб асарлар ёзиб қолдирганлар. Форс-тожик, араб олимларидан Истахрий, Хурдодбех, Масъудий, Умар ибн Русто, ибн Фақиҳи Ҳамавий, ибн Ҳавқал, Табарий, Хондамир, Биноий, Ибн Асир

ва бошқалар ўз асарларида Самарқанднинг тарихи ҳақида алоҳида боблар яратганлар. Албатта, асарларда келтирилган кўплаб далил ва қўлёзмаларнинг бир-бирига қарама-қаршилиги Самарқанднинг тарихи ҳақида аниқ фикрлашда кўплаб мунозараларга сабаб бўлган. Лекин XIII асрда яшаб ўтган араб олими Ёқут Ҳамавий ёзиб қолдирган “Мўъжам-ул-булдон” (Кишварлар луғати) луғатий асарида бошқаларга нисбатан Самарқанд ҳақида жуда кўплаб маълумотлар келтирилган.

Ёқут ўзининг “Мўъжам ул-булдон” асарининг ёзилиш жараёнида ўша йилларда ёзилган жуда кўп мавжуд тарихий асарларни мутолаа қилиб, уларга таяниб, тарихнавислар фикрларини бир-бирига солиштириб, шундан кейингина далил-исботларини келтиради. У ўз асарининг Самарқанд ҳақидаги бобларида араб ўлкашуноси Ҳошим Азҳарнинг Самарқанд ҳақидаги ёзишмаларини, яъни аслида шаҳар номи “Шамирканд” бўлганлиги, лекин араб шеваларидаги талаффуз жараёнида араблар “Самарқанд” деб айтишганлигини ёзган. Шунингдек, Ёқут “Ахбори мулки Яман” (“Яман мулкининг ахбороти”) китобининг муаллифи Алмуфажжанинг фикрларини ҳам назарда тутган. “Шом тахтига Ношир Юнъямдан кейин Шамир бинни Иффрикис ўтиради (Яман мамлакати кўзда тутилган). Маълум муддатдан сўнг у Чин мамлакатига кўшин тортиб, Сўғд мамлакатига етиб келади”.

Ёқут Ҳамавийнинг ёзиб қолдирган далил-исботларидан диққатга сазовор жойи шундаки, у тарихшунос Насафийнинг (XI аср) “Самарқанд – Қутайба хужумидан олдин (VIII аср) 2250 йиллик тарихий ёшда бўлган” деган таъкидини асосий манба қилиб олади. Агар Ёқут Ҳамавийнинг ушбу айтганлари ҳақиқат бўлса, Самарқанднинг ёши бугунги кунда 3300 йилдан ҳам ошиб кетади ва бу унинг Римдан ҳам қадимийроқ шаҳар эканлигини кўрсатади.

Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, Ёқут Ҳамавийнинг Самарқанд, Сўғд ва унинг вилоятлари борасида, Кушония давлати хусусида ёзиб қолдирган ишлари

М.Массон, А.Горбунова (собиқ СССР), Муҳаммад Қаводий Машхур (Эрон), М. Офел (Туркия) ва бошқаларнинг ЮНЕСКО конференциясида Буюк Кушонийлар давлатининг Ўрта Осиё тарихида тутган ўрни борасида айтилган фикрлари билан тўлалигича ўз исботини топган.

Ҳозиргача араб мамлакатларида Ёқут Ҳамавийнинг “Мўъжам ул-булдон” қўлёзмаси араб географлари ёзган асарлар ичида энг аниғи ва тўғриси ҳисобланади. Олим томонидан берилган маълумотлар Искандар истилосидан ҳам олдинроқ, милоддан олдинги III–II асрларни ва милоднинг VIII–IX асрларидаги Самарқанд тарихини ўз ичига олади. Шундан келиб чиққан ҳолда “Мўъжам ул-булдон” асарини катта тарихий ва географик аҳамиятга эга деб ҳисоблаш мумкин.

Боқий шахримизнинг XIX аср иккинчи ярмидаги киёфаси тарихи ҳақида қимматли маълумот берувчи тарихий манба Абу Тоҳирхожа Самарқандийнинг 1844–1848 йиллар оралиғида ёзилган “Самария” асаридир. У ўн бир боб, муқаддима ва хотимадан иборат бўлиб, Самарқанднинг бунёд этилиши тарихи, шаҳарнинг Самарқанд деб аталиш сабаблари, географик ҳолати, об-ҳавоси ва XIX асрнинг учинчи чорағига қадар сақланиб қолган осориатикалари, шунингдек, масжид ва мазорлари ҳақида маълумотлар беради. Асарда машхур тарихий шахслар ҳаётига оид ахборотлар ҳам кўп.

Абу Тоҳирхожа шаҳар кўрғони биринчи ким томонидан солинганлиги ҳақида тарихий асарларга таянган ҳолда маълумот беради. “Осор ул-Билод” (муаллифи Закариё бин Муҳаммад ал-Қазвиний, 1275 йилда ёзилган, космографияга оид) асарида кўрсатилишича, Самарқанд кўрғонини Кайқубод ўғли Кайковус солдирган. Бу шаҳарнинг биринчи иморати Кайковусдандир. Тўртинчи иморат Амир Темур Кўрагон томонидан, деб тарих китобларида ёзилгандир, деб келтирилади.

Самарқанд салтанат пойтахти, хунармандчилик ва савдо кенг ривожланган шаҳар сифатида дунё

халқларининг нигоҳини ўзига тортади. Кулолчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш учун Самарқанд атрофидаги тупроғидан унумли фойдаланилган. Руи Гонсалес де Клавихонинг эътирофи этишича, бу энг яхши тупроқ ҳисобланган. Ҳунарманд-кулоллар турли-туман идиш-товоклар яшашган. Амир Темур қалъаси ҳудудида топилган XV аср археологик осори-атиқалари орасида ҳар хил коса, катта-кичик лаганлар, шунингдек, тоғора, чироқ мавжудлиги бунинг далилидир. XIV–XV асрларда ҳашаматли биноларни безашда қўлланиладиган кошинкор тахтачалар ишлаб чиқариш учун зарур бўлган сифатли лой тайёрлашнинг унутилиб кетган усули қайта тикланган.

Амир Темур даврида Самарқанд энг гўзал шаҳарлардан бирига айланди. Соҳибқирон нафақат шаҳар ободончилиги ҳақида қайғурди, балки унинг тинчлиги, осойишталиги, урф-одатларига катта эътибор билан қаради, шаҳар ташқарисида бир-биридан гўзал боғлар бунёд қилди. Шарқ ва Ғарбдан келган сайёҳлар, савдогарлар, элчилар шаҳардаги урф-одатлар, меҳмондўстликлардан хайратга тушдилар ва унинг таърифини дунёга ёйдилар. Самарқанд цивилизацияси дунё давлатларининг ривожига катта таъсир кўрсатди. Дунё олимлари, файласуфлари Самарқанд урф-одатлари бўйича чуқур илмий тадқиқотлар олиб бориб, унинг замирида тарихий даврнинг фалсафий мазмунини кашф қилдилар.

Самарқандда урф-одатларимиз, толерантлик, диний ва миллий бағрикенглик миллатлараро муносабатларнинг муҳим йўналиши сифатида кенг маъно касб этмоқда. Жорий йилнинг Ижтимоий ҳимоя йили деб номланиши ҳам унинг замирида, аввало, ҳаётимизни янги босқичга кўтариш, муқаддас урф-одатларимизни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, энг муҳими жамиятимизда ўзаро кадр-қиммат, меҳр-оқибат ва бағрикенглик муҳитини мустаҳкамлаш каби олийжаноб мақсадлар мужассамлигидан далолат беради.

2007 йил

МЕҲР-МУРУВВАТ ЙЎЛИ

Навбатдаги йил Президентимиз томонидан “Меҳр ва мурувват йили” деб эълон қилинди. Зеро руҳиятни янгилаш ва уни жамият тараққиётига йўналтириш учун, аввало меҳр-мурувват лозим. Давлатнинг фуқарога ғамхўрлиги, унинг тинч-осуда яшаши учун шарт-шароит яратиши, руҳий мадади меҳрда намоён бўлса, иқтисодий кўллаб-қувватлаши, кучлининг кучсизга муносабати ахлоқий фазилатда – мурувватда кўринади.

Меҳр берилади, мурувват эса кўрсатилади. Шунинг учун болалар меҳрга, катталар эътиборга зор бўлади. Биз эътиборсизлик сиёсатини татиб кўрдик, диний ва ирқий камситилдик, фаолиятимизни мажбурий чекладик, худонинг йўқлиги-ю, диннинг афюнлиги тўғрисидаги сохта ғоялар билан суғорилдик. Мустабид тузумда фуқарога эътиборсизлик натижасида Сахаров ва Солженицин каби катта зиёлилар жиноятчи деб эълон қилинди ва оқибат тузумнинг ўзи қатор адолатсизликларга йўл очди. Демак, адолатли сиёсат олиб бормоқ учун Пифагор тили билан айтганда, “куч ва эҳтиёж” қонунларига қатъий амал қилган ҳолда фалсафа, илм ва санъатдан оқилона фойдаланмоқ зарур экан. Соҳибқирон бобомиз шунинг учун ҳам “Куч – адолатдадир” дея табиатда барча кучлар адолатли тақсимланганлигини, бу қонунни бузиш табиатга қарши боришдан бошқа нарса эмаслигини сўфиёна талқин этган эди. Зеро, табиат устидан ҳукмронлик қилиш инқирозга олиб келишини биз кўрдик, табиат узвийликни талаб этишини англадик.

Президентимиз томонидан миллий ғурурни тиклаш соҳибқирон Амир Темур, Аҳмад Фарғоний, Мотуридий, Ғиждувоний, Навоий каби бир қатор улуғ даҳоларни берган халққа ҳеч кимдан кам эмаслигини англатиш, унинг руҳини кўтариш борасида тинимсиз изчил сиёсат олиб борилмоқда. Янги йилнинг “Меҳр ва мурувват йили” деб эълон қилиниши ушбу сиёсатнинг давомидир.

Ўзбекнинг тарихида халқига меҳр ва мурувват билан муносабатда бўлган улуғ зотлар жуда кўплаб топилади. Ҳазрат Навоий ўз вақтида Ҳирот ахлига тушган солиқни бир ўзи тўлаганлиги, пири комил Хожа Аҳрор Валийнинг халққа хизмати, бир қатор ўзбек бойларининг кўприклар, мактаб-мадрасалар қурилишига бош-қош бўлганлигига мисоллар етарлича бор. Мана шундай улуғ фазилат эгаси бўлган янги ўзбекларнинг пайдо бўлишига замин тайёрлаган истиқлол сиёсати меҳр ва мурувватни сўзда эмас, амалда кўрсатишимизга йўл очиб берди, десак хато қилмаймиз.

Мустақиллигимиз ўн икки ёшга тўлди. Ўн икки ёшли боланинг онги шаклланиб бўлган бўлади. Ёш бола онасидан меҳр истайди, отасидан эса мурувват. Агар бола тўсатдан бетоб бўлиб қолса ота-она табибга мурожаат этади. Табиийки, табиб болани соғломлаштириш учун унга муолажа қилиш лозимлигини уқтириб, игна санчади. Бола жисмидаги оғриқ туфайли табибга нафрат ва қўрқув билан қарар экан, онасининг пинжига интилади. Бироқ, онги шакллангач эса бир вақтлар уни ҳаётга қайтарган табибга меҳр ва мурувват билан қарайди. Янги жамият қуриш ва уни вояга етказиш учун йиллар керак, кечагина ишончсиз ва журъатсиз бўлганлар бугун дадил қадам ташлаётган экан, бу истиқлол сиёсатининг тарбиявий аҳамиятидан далолат беради. Меҳр ва мурувватнинг руҳий олами инсон қалбида ана шундай шаклланади.

Меҳр орадан кўтарилса, табиийки, оқибатсизлик, тартибсизлик ва ақидапарастлик каби иллатлар авж олади, жиноятчиликка кенг йўл очилади. Меҳр ва мурувват ҳукмрон жамиятда эса аҳиллик, миллий ифтихор, келажакка ишонч каби эзгу туйғулар томир отиб, буюк миллат ва давлат келажagini белгилайди.

2002 йил.

ҚИССАЛАР

ИБЛИС ТАЛВАСАСИ

Ниқобли қотиллар

Заминга тун қора либосини ёпмоқда. Гира-шира қоронғи тушган, атроф сукунат кўйнига беркиниб бораётир. Осмонда яккам-дуккам юлдузлар. Кўчанинг икки томони қатор дарахтлар. Унинг орқаси пахтазор.

Толиб шийпон томонга кетмоқда. У ҳар-ҳар замонда атрофга аланглаб кўяди. Қаердандир келаётган бойўғли овози, чиябўрининг улиши ваҳимали. Бу овозлардан Толибнинг қалбида таҳлика пайдо бўлди. Хаёлга чўмди.

Узоқдан машина овози эшитилди. Кўп ўтмай чироклари ўчган машина унинг ёнига келиб тўхтади. Юзларига қора ниқоб кийиб олган кишилар тезда машинадан тушиб, Толибга ташланишди. Кийимлари ҳам коп-қора. Толиб бирини тепди, бирига мушт туширди. Аммо орқадан бошига теккан зарбдан гандираклар кетди. Кимдир қорнига тепди. Толиб йиқилди. Ҳар томондан тепки ёғилди. У бутунлай хушидан кетди. Ниқобли кишилар унинг қўл-оёғини боғлаб машина юкхонасига буюмдай улоқтиришди. Машина юрди.

Дарахтлар орқада қолди. Чироқсиз “Жигули” катта тезликда учиб бормоқда.

Машина канал кўприги устида тўхтади. Кўприк кенг ва узун. Канал сувга тўлиб оқмоқда. Четлари бетон тўсиқ. Катта канал сувида юлдузлар акси ўйнашиб, гўё сув тубида осмон, унда юлдузлар чайқалаётгандек.

Машинадан олдинма-кейин тушган ниқоблилардан иккитаси кўприкнинг икки томонини кўздан кечириб келди. Машинадан чала ўлик Толибни ту-

шириб оёғи ва бўйнига ҳарсангтош боғлашди. Кейин уни кўтариб, юлдузлар акси кўриниб турган сувга ташлашди. Сув бети чайқалди, юлдузлар акси сув билан баробар чайқалди.

Кўп ўтмай сув яна ўз ҳолича оқа бошлади. Ниқобли кишилар машинага ўтириб жўнаб қолишди.

Уч оғайни

Ғайрат, Эркин, Толиб бир қишлоқда туғилиб, бир мактабда ўқиб, бир даладан пахта териб улғайишди. Мактабни битиргач, учалови ҳам турли олий ўқув юртларига ҳужжат топширишди. Ғайрат агрономлик факультетига, Эркин юридик институтга, Толиб эса халқ хўжалигига.

Ғайрат абитуриентлик пайтида институтнинг масъул котиби, ҳаракатлари чаққон, пўримгина кийиниб юрадиган Хондамир билан танишиб қолди. Хондамир негадир уни ўзига яқин тутиб, акаларча ғамхўрлик қилди, меҳрибонлик кўрсатди.

Кейинчалик иккалалари жуда қалинлашиб кетишди.

Хуллас, ўша йили фақат Ғайратга омад кулиб боқди: етарли балл тўплаб қишлоқ хўжалиги институтининг агрономлик факультетига ўқишга кирди. Эркин иншодан “йиқилди”, Толиб мандатдан ўтолмади...

Икки ўртоқ қишлоққа қайтадиган бўлишди. Уч оғайнининг бу галги учрашувлари унчалик кўнгилли бўлмаса ҳам, аммо “шайтоннинг суви”дан отиб олишгандан кейин ўқувчилик йилларини, яхши кўрган қизларини эслашди... Толиб паст балл олиб қўйгани, Эркин келиб-келиб иншодан ўтолмагани учун бирига гал бермай ўзларини сўкишди.

– Мен ўқишга кирган бўлсам ҳам, сизлар билан бирга қишлоққа кетгим келяпти, бир ўзим етим кўзидай, бу ерда қолиб нима қиламан, – деди Ғайрат.

– Йўқ, оғайни, кирдингми, ўқишинг керак. Худо хоҳласа, мен армияга кетмасам, янаги йилда, албатта, ўқишга кираман. Толибнинг-ку бир йили бор, молодой бу! Буям киради ўқишга!

– Муҳими сен ўқишга кирдим, деб бизларни унутмасанг бўлди, – деди Толиб.

Ғайрат дўстларига далда берди. Шу тариқа ярим тунгача болалик хотираларини эслашиб, анча хумордан чикдилар.

* * *

Ғайрат абитуриентлик даврида шаҳарлик Фоти-ма билан танишиб қолди. Йўл-йўлакай унга хужжат топширишда, имтиҳонлар пайтида масъул қотиб – Хондамир акаси орқали ёрдам бериб юрди. Ўша танишув бора-бора муҳаббатга айланди. Улар учраша бошлашди. Ғайрат уни ўзи ижарада яшайдиган хонасига таклиф қилар, бир-икки соат бирга гаплашиб ўтириб, уни кузатиб қўяр, ораларида соф, беғубор туйғулардан ўзга ҳеч нарса йўқ эди.

Учинчи курсда ўқиётганларида Ғайрат қизларни ҳам туғилган кунига чақирди. Бу ерга Хондамир акаси ҳам келган эди. Улар узоқ ўтиришди. Хондамир қизларга шампан виносидан ичирди. Қайтаётганларида Ғайратга, сен қолавер, мен қизларни машинада кузатиб қўяман, деб уларни олиб кетди. Шундан кейин Фотима кам кўринадиган, ўзини ундан олиб қочадиган бўлиб қолди. Бунинг сабабини эса Ғайрат кеч тушунди...

Эркин Москвада ҳарбий хизматни, сўнг ўша ердаги ўрта махсус милиция мактабини битириб келди. Туманда катта терговчи бўлди. Толибнинг омади келмади, ҳарбий комиссариат ошқозонидан касал топиб, армияга олмаганидан кейин у туман марказидаги қишлоқ хўжалиги техникумининг ҳисобчилик бўлимини битказиб олди. Хўжаликда табелчи бўлиб ишлаб юрди.

Ғайрат ҳам бу орада ўқишни битирди. У ҳали Фотиманинг доғини унутмаган, унинг Хондамир билан апоқ-чапоқ бўлиб кетганини кечира олмаган эди. Онаси уни ўзи кўз остига олиб қўйган қизга уйлантириш тараддудига тушди.

– Отанг ўлиб кетган бўлса, мен сени қайтиб уйлайман, деб юрган эдим, уйлан шу қизга, ҳар ҳолда раиснинг жияни, у ҳам қараб турмас, – деб ҳолижонига қўймади.

Охири Ғайрат Ҳанифа исмли шу қизга уйланди.

Ғайрат тез орада жамоа хўжалигида ҳосилот бўлиб ишлай бошлади...

Толибнинг тик сўз, чўрткесарлиги бошига бало бўлди. У раиснинг кўпгина кирдикорларидан хабардор, раис эса буни билар эди. Шу орада Толиб шубҳали тарзда йўқолиб қолди...

Аммо ўша машъум кунгача ҳам анча-мунча сувлар оқиб ўтди. Уч оғайни ҳалиям тўй-маъракаларда, туғилган кунларда учрашиб туришар, бир-бирларига берган ваъдаларини эслатишарди.

– Толибни кассирликка ўтказишгани ёмон бўлибди. Уни энди кўпчилик ёмон кўриб қолади, – деди учрашувларидан бирида Эркин. – Чунки одамларимиз оми, ўзларига раис эмас, кассир пул бермаяпти, деб ўйлайди.

– Йўғ-е? – хайрон бўлди Ғайрат.

– Шундай! – Эркиннинг гапини тасдиқлади Толиб. – Анави куни 5–6 та колхозчилар йўлимни тўсиб, нега пул бермаяпсан, раисга борсак сени айтди, сен пул бермаётган экансан, деб ўдағайлашди.

– Бўпти, мен раисга айтиб, сени бухгалтерияга ўтказаман, – ваъда берди Ғайрат.

Раис Ҳанифанинг амакиси, Ғайратнинг унча-мунча гапига йўқ демасди.

Ғайрат идорага кириб, раисга бу гапнинг учини сал чиқарган эди, у хурпайиб олди.

– Сенинг хурматингни қилиб, ўртоғингни ёғли

жойга ишга олувдим. Қовун туширди-ку! Ҳар бир идоранинг ўзига яраша паст-баланди бўлади, идорага пул деб келганларга ҳар хил гаплар гапирибди, шу ерда юрганига шукур қилсин. Сен ҳам оғзим бор, деб ҳар нарсани гапираверма, – деб уни хонасидан чиқариб юборди.

Эркиннинг туғилган кунида улар яна учрашишди. Файрат раис билан бўлган ҳангомани гапириб берган эди, Эркин ўйланиб қолди. Секин, фақат учлови эшитадиган паст овозда, “қайноғанг ҳақида ҳар хил гаплар юрибди, сен унга кўп яқинлашаверма!” деб қўйди. Шу гапдан бир ой ўтмай туриб Толибнинг тўсатдан йўқолиши Эркинни ҳам, Файратни ҳам қарахт қилиб қўйди...

Идора

Раиснинг хонаси. Полга Туркменистонда тўқилган калин, қимматбаҳо гилам тўшалган. Деворда табиат манзараси акс этган суратлар. “Т” шаклидаги узун стол атрофида стуллар. Тўрда раис ўтирадиган кресло. Баланд ва ихчам ишланган. Раис Олимбек Султонов ҳаракатланувчи креслода ялпайиб ўтирибди. Хонада ундан ташқари Эркин, боласини кўтариб олган 28–30 ёшлардаги жувон, кўз ёшларини артиб ялиниб-ёлвориб йиғлайди:

– Раис бува, болаларнинг отасини топишга ёрдам беринг. Уйимиз ғамхонага айланди. Уч кундан бери ҳеч қаерда йўқ. Қидирмаган жойимиз қолмади...

Олимбек жувонга ўқрайди:

– Нима, эрингни мен йўқотдимми? Гапини қаранг...

– Сиз йўқотдингиз деганим йўқ-ку. Ёрдам беринг деяпман, раис бува! – Аёл яшил пальтосининг чўнтагидан рўмолчасини олиб, кўз ёшларини артди. – Ёрдам беринг, усиз кунимиз не кечади?

– Мен қандай қилиб ёрдам бераман сенга? Мели-

самидим? Ана, бухгалтер ёрдамчисидан сўра! Эринг одамларнинг иш ҳақидан 120 минг сўм пулини олиб кетган, деяпти. Балки, сенга бериб кетгандир. Тилларинг бирдир.

– Худо урсин, у ундай қилмайди. Биласиз-ку!

– Билмадим. Ана, – милиция формасидаги Эркинни кўрсатди, – мелисадан сўра, эрингнинг ўртоғи, йиғла, ёлвор, топиб берсин. Бу унинг иши.

Эркин жувонга қаради.

– Келин, ростини айтинг, Толиб йўқолмасдан бурун сизга ҳеч нима демаганмиди?

– Худо урсин, дедим-ку, ҳеч нарса деган эмас...

Эркин камзул кийган, бўйдор, мўйловли, сочи сийрак бухгалтер ёрдамчисига юзланди.

– Холтой ака, айтинг-чи, Толиб қайси вақт, қанча пул олди сиздан?

– 120 минг, тушдан кейин.

– Пул олганини бирор киши кўрдими? Тилхат олганмисиз?

– Олмадим шекилли.

– Нега шекилли?

– Жиндак кайфим бор эди.

Толибжоннинг хотини йиғлаб, бухгалтер ёрдамчисига яқинлашди:

– Нега ёлғон гапирасиз, тушдан кейин деб, Толиб акам кечгача далада бўлган-ку? Ишонмасангиз одамлардан сўранг!

Туман ички ишлар жинойат қидирув бўлими катта нозири Эркин папкаларини йиғиштириб чиқиб кетмоқчи эди, шу пайт эшикдан Ғайрат кириб қолди.

– Чиқиб тур, – деб бақирди раис Ғайратга.

Эркин эса унга:

– Тўхта, Ғайрат, – деди.

Ғайрат ноқулай аҳволда қолди. Бир чеккага ўтирди. Олимбек ғазабнок ёниб турган кўзларини Ғайратга қадади. Эркин раисга:

– Узр, ака, агар иложи бўлса Ғайрат билан гаплашиб олсам, – деди.

Раис эса:

– Эсингда тут, ука, сен райком бюроси аъзосининг хонасида ўтирибсан, кўп ўзингдан кетаверма, – дея дўқ уриб чиқиб кетди.

Эркин раиснинг гапини эшитмаганга олиб Ғайратга юзланди.

– Агроном Ғайрат Раҳимов эканлигингизни биламиз, Толиб Бўтаевни уч кун бурун кўрганмидингиз?

– Кўргандим.

– Қаерда?

– Далада.

– Ойлик иш ҳақи ҳақида гапирганмиди?

Шу пайт раис яна хонага кирди, аммо Ғайрат унинг кирганини кўрмай қолди.

– Гапирганди. “Беришмаяпти, одамларнинг кўзига қарай олмаяпман”, деганди.

– Ҳой бола, сен менинг хонамни тергов хонасига айлантирмоқчимисан? – Ўдағайлаб бақирди Олимбек. – Ўртоғингнинг ёнини олиб, мени бадном қилмоқчимисан-а, куёвтўра?

– Ана кўрдингизми, Эркин ака, у киши пул олмаганлар. Буларнинг ўзи пулниям, унияма бир бало қилишган, – жувон шундай деб боласини ерга кўйди-ю, ўрнидан туриб раисга ёпишди: – Топиб бер, эримни, топиб бер! Нима қилган бўлсанг, сен қилгансан!

Эркин уларни зўрға ажратди.

– Чиқинглар хонамдан. Бу ер сенларга терговхона эмас. Чиқинглар! – сочлари тўзиб бақирди Олимбек.

Эркин аёлнинг боласини кўлига тутқазди:

– Сиз бораверинг, Толибни топамиз, боринг, болангизга қаранг.

Хотин йиғлаб, қарғаниб чиқиб кетди. Эркин Олимбекнинг, Ғайратнинг юзига бир-бир қаради. Ғайратнинг юзлари оқариб кетган, кўзлари уйқусизликдан бўлса керак, киртайиб қолган эди.

– Бўпти, раис бува, бирор янгилик бўлса, айтарсиз, – Эркин раис билан хайрлашди. Кейин Ғайратга: – Қани бу ёққа юр-чи, – деб уни ўзи билан олиб чиқиб кетди.

Аммо тез орада Ғайрат қайтиб келди.

– Ҳа, нима дейди оғайнинг?

– Қанақасига оғайни? Мактабда бирга ўқиганмиз, холос. Мелисадан оғайни чиқармиди?..

Олимбек агрономга ўқрайди:

– Аҳмоқ. Кўрмадим, десанг, ўлармидинг. Бу ерга келиб бало бормиди?

– Бегали участкавой “раиснинг хонасига боринг”, деди. Бирон ишингиз бордир, деб келдим. Эркин Толибни тўсатдан сўраб қолди, мен нима гаплигини билмай, кўрганимни айтдим. Қаёқдан билибман...

Олимбек айёрона кулди. Яна жиддий ҳолатга кирди.

– Демак, Толиб қандай йўқолганини сен биласан.

– Ҳазиллашманг-э, қанақасига мен биламан?

– Сен билан бирон марта ҳазиллашганмидим? Тахминларимни ҳозироқ биринчи котибга, сўнг терговчига айтаман.

Ғайрат кизарди, асабийлашди, Олимбекка тикилди:

– Ўйлаб гапиринг, раис бува! Мен билсам айтардим-да!

Олимбек жаҳл отига минди. Кўзлари ола-кула бўлиб, ўтирган жойидан Ғайратга қўлини бигиз қилиб ўшқиршишга тушди.

– Ҳой бола, олов билан ўйнашяпсан менинг ишимга аралашиб. Сендақаларнинг кўпини кўрганман. Нонни “нанна” деб юрганигда мен бригадир бўлганман. Отанг ҳам ўз бошини ўзи еди. Катталарга осила-осила. Сен келиб-келиб мен билан ўйнашяпсанми?! Мен республика депутатиман, қўлим узун, айтганим ўтади.

Раис унга яна отасини эслатяпти. Илгари, “отанг яхши одам эди”, деганди. Энди ёмонлаяпти. Ажабо! Ғайрат отасининг нега қамалганлигини, қамокда қандай ўлиб кетганини билмайди. Онасидан сўраса, “отангнинг тили бошига етди. Индамасдан бухгалтерлик қилиб юриверганида, ҳеч нарса бўлмасди”, дейди. Бу бўлса, катталарга осилган, деяпти.

– Нимага серрайиб ўтирибсан? – Раиснинг ўдағайлашидан Ғайрат ўзига келди. – Агентми-сан? Эркин нима деди? Раиснинг хонасида ўтир, дедими? Тилларинг бирда-а? Мени билмайди, деб ўйлайсанми?

– Қанақасига тилим бир бўлсин... Толибнинг тўсатдан йўқолиб қолганлигини тасодифан билган бўлсам...

– Нима, сен ҳам унинг йўқолганини мендан кўр-япсанми? Мендан кўраётган бўлсанг, – раис овозини пастлатди, – қисиб юрсин эди, колхозчиларнинг ҳақини фалончи еяпти, фалончи бермаяпти демасдан... Энди тур, кўзимдан йўқол!

– Бақирманг, қувмасангиз ҳам кетаман. Бизга ҳам замон кулиб боқар, – Ғайрат кета бошлади.

Раис ўрнидан сакраб туриб, олдидаги чойнакни Ғайратга отди. Ғайрат энгашиб қолди. Пахта гулли чойнак деворга тегиб чил-чил синди.

– Сендақаларга ҳеч қачон замон кулмайди. Орзу қилиб ўтиб кетаверасанлар, билдингми? Бас, етар сайраганларинг. Ҳам ўнг, ҳам чап қулоғинг билан эшитиб ол. Сен ва сенга ўхшаганлар илгари ҳам бизга ўхшаганларнинг измида бўлган, бундан кейин ҳам шундай қолаверасанлар. Сенлар кул бўлгансанлар, бундан кейин ҳам кул бўлиб қолаверасанлар. Ўнта революция бўлмайдами. Барибир дунёнинг бойлик, бойлар измида бўлади, билдингми?

Олимбек бир оз сукутдан сўнг яна Ғайратга қўлини бигиз қилиб ўқталди.

– Тилингни тийиб юр, куёвбачча. Яна одам-

лар ўртасида мен ҳақимда оғиз очадиган бўлсанг, ўзингдан кўр. Кириб келган вақтингдан ўргилдим. Ҳаммасини расво қилдинг, иблис. Йўқол!

Ертўла

Қоронғи кеча. Олимбекнинг уйи. Дарвоза олдида чироқ ёқилган. Итлар хуради. Қишлоқ аҳли уйқуда. Осмон тўла юлдузлар. Олимбек шоҳона безатилган ер ости хонасида. Ойнабанд шкафда турли хил ичимликлар. Хона деворида ғилофли қилич осибди. Хонанинг темир эшиги икки жойдан беркитилган. Ерда қат-қат тўшалган гиламлар биллур қандил ёруғида товланади. Хона ўртасида бахмал кўрпачалар устида пар ёстикқа ёнбошлаб олган Олимбек олдида хум. Хумдан сал берида олтинлар уюми ёруғда нур таратиб ёнаётгандек товланади. Яхна гўшт, олма, нок каби ноз-неъматлар билан тўлдирилган дастурхон. Бир шиша “Наполеон” коньяги яримлаб қолган. Олимбек ширакайф. Олтинларни ҳовучига олади. Ҳовучидан сув тўкилгандек тўқади. Ўзи билан ўзи гаплашади.

– Отамнинг тиллалари. Отам сени не машаққатлар билан менга етказди. Нотинчликлар бўлмаганида отамнинг бутун бойликларига эга бўлардим. Подшоликни олсам ҳам бўларди. Бутун водийни сўрардим-а, бўзарганининг кўзини ўярдим. Бақирганининг тилини суғурардим. Бугунгидек акамнинг куёви билан айтишиб ўтирмасдим. Акам ҳам аҳмоқ. Аҳмоқ бўлмаса қизини шу ялангоёққа берармиди?! Менга ўкраяди-я! Агар юқоридан унга тегманглар, деган буйруқ бўлмаганида, онасини Учқўрғондан эмас, ўнқўрғондан кўрсатардим. Қаёққадир бораман, деди-ми? Боравер, нодон. Катталар ҳам менга ўхшаганларку. У иккинчи секретарь Собиржоновага суянмоқчи. Ўзига ўхшаган ялангоёқларни ўша суяйди. Ўзи ҳам камбағалдан чиққан-да. Акамнинг ландавурлигини

отам раҳматли ҳам билган. Шунинг учун ҳам олтинларни менга топширган. – У яна олтинлардан бир ховучини қўлга олади. – Сен отамнинг олтинларининг бир заррасисан, холос. Агар ҳаммасига эга бўлганимдами? Афсус... Ҳалиям Ғайрат отасининг ўлимида кимнинг қўли борлигини билмайди. Эҳ, Ғайрат, Ғайрат! Агар ўзинг ҳам, ўртоғинг ҳам жим юришганида итимнинг ялоғигача тилладан бўларди... Сени ўша Московдаги ҳомийинг билан таништираддим... Шу бўлмаганида, куёв бўлмай ким бўлсанг ҳам асфаласофилинга равона қилардим...

У яна тиллаларни ховучига олиб эзғилай бошлади.

– Шунга ҳам шукур. Соғ-саломат бўлсам, ҳали сен билан кўп ишлар қиламиз. Олтин, пул ҳамиша одамнинг кудратини белгилаган. Пул – подшолик, пул – давлат, пул – кудрат, пул – обрў, пул – ҳаёт. Сен орқали бу ялангоёқларни шундай каловлатайки нима иш қилаётганларини ўзлари билмасин. Сен шунақа кудратлисанки, бутун дунёни ағдар-тўнтар қилса бўлади. Ҳаммани сотиб оламан, ҳаммани йўлдан ураман. Измимизда бўлмаса, ҳар қандай тузумни ҳам издан чиқараверамиз.

Олимбек яна ичади ва кайфи ошиб ухлаб қолади.

Мажлис

Жамоа хўжалиги идораси. Олимбек ширакайф кўзлари қизариб, ҳаммани сўкиб, тергаб ўтирибди. Ўрта қаторда семизликдан кўзлари қисилган, ястаниб ўтирган кишига:

– Ҳов, бошингни қозондай қилиб серрайиб юраверасанми? – деб ўшқирди. – Бугун қанча пахта берасан? Судралиш жонингга тегмадими? Тўнғиздай семирмай ўл...

– Ҳаракат қиламиз, раис бува, – деди семиз Нишонбой бригадир пешонасидан куйилиб келаётган

терини белбоғига арта туриб. – Эрта-индинга бажарамиз!

– Билмайман! Ё шу кеча бажарасан, ё изингни куритаман.

– Бажарамиз, Олимбек ака. Бахтимизга сиз омон бўлсангиз, бажарамиз. Агрономга айтинг, бошни оғритмасдан “ведемост”га қўл қўйиб берсин.

Олимбек одамлар орасидан Ғайратни қидирди. Кўзлар тўкнаш келди:

– Ҳов, агрономбачча. Қўл қўйиб бер!

Ғайрат ўрнидан турди:

– Раис бува, инсоф қилайлик, аввалги олган пулларини тарқатсин колхозчиларга, кейин қўл қўяман. Одамларга олти ойдан бери сариқ чақа ҳам бермаган. Умуман, кассирнинг ўзи тарқатса қўл қўяман.

Олимбекнинг жаҳли чиқиб, олдидаги столга мушт уриб бақирди:

– Аввалгилари менда, билдингми? Мана чўнтагимда. Қўл қўйиб бер, бўлмаса чатоқ бўлади, бола. Куёвман, деб керилаверма, танобингни шундай тортиб қўяманки...

– Ишдан бўшатсангиз бўшатино, лекин қўл қўймайман.

Олимбек бош ҳисобчини турғазди:

– Менга қара. Агрономнинг подписи чепуха, уни бўшади, деб ҳисоблайвер. Акрам пиён борми? – Ўтирганлар кўзлари билан пиённи қидирди. – Ўзингни кўрсат!

Ичкиликдан бурни қизарган Акрам пиён ўрнидан турди. Қўй кўзлари мўлтираб, бошидан телпагини олди, кир галстугини тўғрилади.

– Менда гап йўқ, хўжайин. Ҳаммаси жойида, тушунарли, – деди Олимбекнинг гапини англамай. – Во! – деб бош бармоғини кўрсатди.

Хонада кулги кўтарилди. Олимбек ҳам унинг килиғидан кулди. Ўзини зўрға тўхтатиб:

– Ишим “Во!” дегин, яхши! Бош агроном бўласанми?

– Бўламан, раис бува. Нега бўлмас эканман? Сиз айтсангиз, агроном бўлиш ҳам гапми, дунёнинг нариги чеккасига бор, десангиз ҳам боравераман. Яшайвер, десангиз яшайман, ўл десангиз ўламан, хўжайин.

– Бўлмаса бўлди, шу дақиқадан бошлаб сен бош агрономсан.

Акрам кўлини кўксига кўйиб, қуллуқ қилди.

– Раҳмат, ўла-ўлгунимча хизматингиздаман.

Раис кўлини белига тираганича дераза олдига борди. Бир оз сукунатдан сўнг, ўтирганларга ёнбоши билан қаради.

– Эрталабгача ҳамманг 6 центнердан пахта топширасанлар. Йўқол ҳамманг! Ғайрат, Акрам, кассир – учаланг қол!

Ҳамма чиқиб кетди. Олимбек дарғазаб бўлиб Ғайратнинг олдига келди:

– Менга қара, куёв, йиллик пахта тайёрлаш плани бажарилгани ҳақида рапорт ёзиб, қўл қўй. Ҳали Акрам пиённинг имзоси ўтмайди. Сени кўшни колхозга раис қилиб жўнатаман, гаплашиб кўйдим.

– Ундай қилолмайман. Уч йилдан бери нима десангиз, қилиб келдим... Умуман, шошилишнинг нима кераги бор?

– Ақлни энангга ўргатасан, – Олимбекнинг ғазаби хуруж қилди. – Нима бўлди ўзи сенга? Тўйдингми? Подпис қўясан.

– Қўймайман. Агар шундай дўқ қилаверсангиз, райкомга бораман, арз қиламан.

– Қишлоқдан бир чиқиб кўр-чи, нима қиларканман. Йўқол! Нонкўр, ўзимизники деб кўтариб юрибман-а. Йўқол... Райкомга борармишлар. Райком ҳам, худоинг ҳам менман. Иккала қулоғинг билан эшитиб ол.

Ғайрат чиқиб кетди.

“Ажабо! Ғайратнинг тили чиқиб қолибдими. Ёки отасининг ошналари билан танишиб олдимикин? Кимдан ҳам эшитарди? Толиб-ку, адо бўлди... Аммо

буни... Буни ўлдириб бўлмайди, тоғдек таянчи бор. Қолаверса, куёв! Бу ёғи... Қариндошлиги. Эркин ҳам тинч юрмайди. Ғайратга бир нарса бўлса, жиноят кидирув бўлимнинг бари шу ерга келиб, ётиб олиши мумкин... Бу ёғи ошкоралик деган бало бошланди.

Тепага Горбачёв дегани чиқиб, ошкоралик қилиб ётибди. Бизнинг одамларимиз эса уни йиқита олмапти. Шу шароитда ими-жимиди иш қилмаса бўлмайди...”

Барзангилар

Катта, серқатнов кўча. Машиналар ғиз-ғиз ўтиб турибди. Катта йўл ёқасида пиёдалар учун ажратилган йўлакда Ғайрат ўй-хаёлга ботганча қизил байроқлари ҳилпираб турган обком биноси томон бормоқда. Унинг ҳеч ким билан иши йўқ. Гоҳо-гоҳо ўткинчиларга туртилиб кетади. Қарамасдан “кечирасиз” деб йўлида давом этади. Катта йўлнинг чеккасидаги одамлар ичидан кимнидир ахтариб, секин юриб келаётган оқ “Жигули” Ғайратдан йигирма қадамча ўтиб тўхтади. Машинадан уч барзанги тушди. Йўлакка ўтишди. Ҳаммаси ёш, қорувли. Тўхташди. Ғайрат яқин келди. Унга қараб уч киши юрди. Биттаси бирданига Ғайратнинг башарасига мушт туширди. Ғайрат кутилмаган зарбдан ўзини йўқотиб, гандираклаб бетон ариққа боши билан йиқилди, боши қонади. Ўзини ўнглаб улгурмасдан ҳар томонидан зил-замбил тепкилар тегди. Оғзидан сизиб қон оқа бошлади. Батамом ҳушини йўқотди. Куртка ва жинси шим кийган номаълум барзангилар уни икки томонидан қўлтиқлаб машинага судрашди. Ўткинчилар хайрон.

Бир кампир одамларга қараб: “Ёрдам беринглар, бечорани ўлдириб қўйишади. Куппа-кундузи одамларни шундоқ ўласи қилиб уришса-я. Милицияга хабар қилинглар”, деб жавради. Бир-икки хотин

хам унга кўшилишди. “Ҳов, одамлар, бировнинг боласини ўлдириб кўйишади, ажратсанглар-чи”, деб чувиллашди. Аммо ҳеч ким аралашмади. Ғайратни машинага ўтқазиб олиб кетишди. Томошабинлар тарқалишди.

Ғайрат Олимбекнинг хонасида хушига келди. Кўзи тиниб, боши зирқирай, ҳеч нарсани эшитмасди. Ўқрайиб қараб турган Олимбекка кўзи тушди. Олимбекнинг заҳил юзи ола-кула, ғазабдан ёнарди. Кенг пешонаси тиришган, хонанинг у ёғидан-бу ёғига юради.

– Сув, сув, – деди Ғайрат мажолсиз.

Хизматкорлардан бири Олимбекка қаради.

– Менга нега қарайсан, сув бер, – деди раис.

Қора костюм-шим, оқ кўйлак кийган, сочлари жингалак, 25 ёшлардаги йигит Ғайратга сув берди. Олимбек унинг тепасига келди. Ғайрат аламли нигоҳини Олимбекка тикди.

– Қаёққа бораётган эдинг, итвачча?

Ғайрат индамади.

– Сендан сўраяпман, – учли туфлиси билан Ғайратнинг елкасига тепди. – Гапир, ўша обкомга, ўша Собиржоновгами?

– Ҳа, – деди кўзини очмасдан хаста овозда, – адолат излаб.

– Адолат – менинг чўнтагимдаги пул, билдингми? Тирранчани директор қилмоқчи бўлиб юрибман-а! Собиржоновингдан кўркмайман. “Ҳайт!” десам оёғимни ўпадиган қиламан.

– Имм... – ингранди Ғайрат.

– Ҳамма жой мени тинглайди. Мени осмонларга чиқариб мактаб, ҳамма обрўни бериб, бирданига бадном қилишмайди, хомкалла. Қарға қарғанинг кўзини чўқиганини кўрганмисан, нодон? Ўйлаб иш қил,

Раис уччала йигитга қараб, масхаралаб кулди:

– Мулла қилолмабсизлар-ку?

– Бўлди, Олимбек ака, ҳозир мулла қилиб берамиз-да.

Учаласи ҳам қўлларини кўксига қўйишди. Олимбек уларга “тўхтанглар” ишорасини қилди.

– Бу ҳали билмас экан, уни партиядан ўчириб, каматаман. Чўнтагидан партбилетини олинглар.

Уччала барзангидан бири Ғайратга яқин келиб эгилди. Чўнтақларини ковлади. Ён чўнтагидан блокнот олиб, ичида турган қон рангидаги партия билетини Олимбекка узатди. Ғайрат ўрнидан турмоқчи бўлди. Мадори етмади. Аламли кўз ёшлари сизиб юзига оқди... Ҳушидан кетди. Олимбек унга парво қилмай шотирларига бақирди.

– Обориб ертўлага ташланглар! Эҳтиёт бўлинглар, ўлиб-негиб қолмасин...

Зарбдан кейин

Ғайрат ертўлада ётганида бутун ҳаётини ўйлаб чикди. Отаси тириклигида турмушлари яхши эди. Ейиш-ичишлари бинойидай, машиналари, данғиллама бўлмаса ҳам яхшигина ҳовлилари бор эди. Отаси қамалгач, онаси барини сотиб, эрини кутқаришга ҳаракат қилди. Аммо ҳеч бир натижага эриша олмади. На кутқарди, на омон сақлаб қола олди.

Ғайрат ўзини ёруғ дунёга келиб, ёруғлик кўрмагандай ҳис этди. Ҳаётга келиб, еган калтакларини эслади. Болалик йилларида ўзидан бақувват болалалар билан уришар, ҳамиша бўлмаса ҳам аксарият пайтларда калтак ерди. Талабалик йилларини эслади. Фотима унинг жони-тани эди, у бевафолик қилди. Масъул котиб Хондамир билан дон олишди.

Дарвоқе, Хондамир қаерда экан ҳозир? Бир гал уни ўз уйига олиб борган, онаси бояқиш яхши кутиб олган, “ака-ука бўлиб юринглар”, деб дуо қилган эди. Хондамир эса ака-укаликни ҳам бошлади. Юрадиган қизини кўриб-билиб илиб кетди. Ўшанда у маст ҳолда Хондамирнинг олдига бориб, уни

урмоқчи бўлди. Аммо Хондамир уни иккита талабага ўласи қилиб калтаклатди. Шундан сўнг Ғайрат сиртки бўлимга ўтиб кетди. Фотима эса шу институтда ишлаб қолди. Бир гал улар коридорда учрашиб қолишди. Фотима ўзини ундан олиб қочди.

Кейинчалик, Хондамир Москвага кетиб қолганини эшитгач, Фотима лаборант бўлиб ишлайдиган кафедрага борди. Ахволини, уй шароитини сўради. Шунда Фотима Хондамир аввалги хотинини ҳам, уни ҳам ташлаб Москвага кетганини, у ёқда бошқага – қайсидир “катта”нинг қизига уйланиб олганини, ўзи эса ўғли билан уйида яшаётганини айтди. Энди умрбод турмуш қурмаслигини билдирди. Шундан кейин улар учрашишмади.

* * *

Қишлоқ кўчаси. Пахса деворлар хонадонларни кўчадан ажратиб туради. Кўчадан машинада, велосипедда, пиёда ўткинчилар у ёқ-бу ёққа ўтиб турибди. Ғайрат дарвозанинг ўнг томонида ўрнатилган тахта ўриндикда ўтирибди. Эғнида олачипор тўн, бошида чорсу дўпписи, оёғида калиш, пешонаси бинт билан боғланган. Ўткинчилар ундан хол-аҳвол сўраб ўтиб кетишади. Ёнидаги жамалак сочларига лента таққан, чит кўйлакли 5–6 ёшлардаги қизчаси копток ўйнаб ўтирибди.

Ғайратнинг ёнига ёзги милиция формасидаги Эркин машинада келиб қолди. Чап кўлида қора папка, ўнг кўлини саломга чўзди.

– Яхшимисан, агроном?

– Раҳмат, кел!

– Келдим, ўтирсам бўладими?

– Ичкарига кирайлик, – Ғайрат ўрнидан турди.

Улар ичкарига киришди.

– Бирпасга кўриб ўтай дедим. Сенга неча марта айтдим, бир ўзинг ҳеч қаерга борма деб...

– Собиржонови кўраман, деб ўйлагандим.

– Собиржонов ҳаммасидан хабардор. Иш бизлар ўйлаганчалик осон кўчмаётган экан... Уларнинг энг юқорида, Москвада ҳам одамлари бор экан.

– Ҳа, чучварани хом санаб юрган эканмиз-да! Собиржонов ҳам ҳеч нарса қила олмаяптими? Демак, Толибнинг иши ёпиларкан-да!

– Нега ёпилар экан?

– Олимбек ёптиради-да!

– Олимбек очтиряпти. Олимбек сенга тўнкаб қутулмоқчи.

– Бўлмаса қама. Биратўла қутулардим бу ғалвалардан.

– Мен сен билан дилдан суҳбатлашмоқчи бўлсам-у...

Эркин чўнтагидан сигарет олиб, Ғайратга узатди.

– Чекмайман.

– Яхши қиласан. Мана мен ташлай олмай юрибман. Сени огоҳлантирмоқчиман. Эҳтиёт бўл, ҳамма айбни сенга ағдариб юборишлари мумкин.

Ғайратнинг кўзига ёш келди.

– Дўстинг учун қон ют, деганлар. Толибни Олимбек йўқотди. Олимбекни мен йўқотишим керак. Бошига тош-пош билан уриб ўлдириб қўя қолсаммикан? Биласан, хотиним Олимбекнинг жияни, мен эса Олимбекка душман! Зўр-а?

– Хотининг сени дейдими ё амакисиними?

– Илгари мени дерди, ҳозир билмадим. Умуман, бошим қотган. Уйига ўт қўйгим келади.

– Ўт қўйма-ю, кураш.

– Кураш? – истехзоли кулди Ғайрат. – Қандай курашиш керак? Одамларни кўзғолонга бошлайми?

– Кўзғолонинг нимаси? Ақлингни ишлат, демоқчиман. Гапимни диққат билан эшит! Кечқурун соат 11 дан кейин уйингга бир йигит келади. Тепакал, деҳқонга ўхшаб кетадиган йигит. У сенга тансоқчи бўлади. Ўзимизнинг одамлардан. Бирон жойга бормоқчи бўлсанг, у билан маслаҳатлашасан, у айтса борасан, айтмаса бормайсан.

– Тушунарли!

– Иккинчи гап! Мени вилоятга катта терговчи қилиб жўнатишяпти...

– Ким?

– Ўзим ҳам билмайман. Собиржоновга айтсам, “майли” деявер, деди. Ё ўшанинг ўзи бу ишни қилган ёки мени тумандан кетказиш учун Олимбекнинг одамлари иш кўрсатган.

– Сени менга ёрдам бермасин, деган-да.

– Шундай бўлиши мумкин. Аммо биз ҳам анойи эмасмиз. Ўрнимга ўзимизнинг одамни, Қобилни қўйиб кетяпман. У сенга ёрдам бериб туради. Бугун олдинга келади ҳам ўша. Аммо ўзи эпчил, ақлли йигит. Бизга ўхшаб ҳадеб таваккал қилавермайди. Сенга яна бир сирни айтай. Олимбекнинг Сиёсий бюрода одами бор экан...

– Гердаийб юрганининг сабаби бор экан-да.

– Бор экан. Аммо бу гапларни фақат ўзинг учун айтаяпман. Хуллас, энди етти ўлчаб иш қиладиган пайт келиб қолди. Ортикча ҳаракат қилма.

Эркин Ғайратга яна аллақанча гапларни айтиб, у билан хайрлашди.

Қишлоқдаги ҳовли

Олимбекнинг қишлоқдаги ҳовлиси. Кўчада унинг уйи бошқаларникидан ажралиб туради. Дарвоза жим-жимадор қилиб ишланган. Ёнида кичик эшик. Тепада болохона. Эшикдан киришингиз билан ҳовли ўртасидаги гулзор кўзни қамаштиради. Гулзор ортида қатор ишқом, гулзор билан ишқом ўртасида кичик ҳовуз. Ҳовузда ўрдакчалар сузиб юрибди. Ҳовлининг бир четида ошпаз тимирскиланиб, ҳар хил иш билан банд: гоҳ сабзи тўғрайди, гоҳ қозон остида ёнаётган оловни кўзғайди. Ёнида самовар қайнаб турибди. Олимбек меҳмонлар билан гуллар олдидаги шохсупада ўтирибди. Улардан бир киши чиқиб кетаётиб Олимбекнинг ёнига борди.

– Тоғдаги дачага бор. Бошқа бу ерда қорангни кўрмай. Юкни ҳам ўша ерга олиб бор, – деди Олимбек унинг қулоғига шипшитиб...

Дала ҳовли

Тоғ ёнбағри. Қишлоқ. Атрофда буғдойзор, узумзор, кўм-кўк паст-баланд арчазорлар кўзга ташланади. Ўткинчилар кўринмайди. Туш пайти. Ғайрат билан Қобил кўринади, улардан сал олдинроқда кетаётган бир нотаниш киши хавфсираб орқасига қараб-қараб кўяди. Ғайрат Қобилни туртди:

– Олдимизда кетаётган одамни кўряпсанми?

– Кўраяпман. Сездирмай, билмаган кишидек юравер.

Шу пайт нотаниш одам ўзини бирдан тутзорга урди. Улар ҳам орқасидан югуришди, аммо топишолмади.

– Қўлдан чиқардик. Сумкасида нима бор экан? Ҳарқалай ушласак бўларди, – деди Қобил.

– Балки сотилмай қолган тилла-кумушлар, балким қора доридир. Ёзда Олимбекнинг одамлари камайиб қолади. Шулар қаердадир кўкнори экишса керагов... Бир гапида “Менга пул оқиб келадиган жойлар кўп” деганди. Нимага шама қилди, билмайман. Ҳар ҳолда пул келадиган жойлари кўп. Унинг гапи ҳамма жойда ўтади.

– Йўқотиб кўйганимиз чатоқ бўлди.

– Нимани йўқотиб кўйдинглар?

Яқингинада қорачадан келган йигит билан қассир тиржайиб туришарди. Қорани Ғайрат бир кўргандаёқ таниди. Обкомга кетаётганда уни роса тепганлардан бири. Улар осмондан тушдимиз, ердан чиқдимиз, билмай қолишди.

– Дачани пойлаяпсизларми? Пойламасдан юраверинглар. Пастдаги дачага борасизларми ё юқоридагисигами?

– Йўқ, ўзимиз шунчаки айланиб юрибмиз, – Қобил босиқлик билан жавоб берди. – Иккимиз бир қишлоқ атрофини пиёда сайр қилмоқчи бўлгандик-да.

– Эй, укам, эртагингни бошқага айтасан. Лаққа ишонадиган замонлар ўтиб кетди. Атрофни кузатиб юрибсизлар. Буни биламиз. Аниқроғи, Олимбекка тегишли бирон-бир ишни очиш илинжида юрибсизлар, лекин сизлар кутган аҳмоқ эмасмиз, – ўтли кўзларини Ғайратга қадади ҳалиги қора йигит. – Сенга тунов кунги тарбия кор бўлмабди-да. Биз билан ўйнашиш яхшилик келтирмаслигини ҳали ҳам тушуниб етмабсан. – Қобилга юзланди. – Сени танимайроқ турибман, мелисадан бўлсанг кераг-ов.

Йигит қўлини ҳавода ўйнатиб кимнидир ишора билан чақирди. Шу пайт ярим яланғоч иккита қиз келиб, Қобил ва Ғайратни қучоқлаб олишди. Келганлардан бири сумкасидан фотоаппарат олиб, бу “кўриниш”ни суратга туширди. Яна бири тўкин дастурхон ёзиб, устига ичимликлар қўйдириб уни ҳам суратга олди. Сал пайт ўтар-ўтмас Фармон чўлоқ деган лўли қиёфали югурдак қишлоқдан аёлу эркак, анча кишини эргаштириб келди. Кассир икки қизнинг устки кийимини қўлида ушлаб турарди. Шу орада Олимбек пайдо бўлди. У одамларга қараб:

– Кўриб қўйинглар, юзсизларнинг аҳволини. Ғайратни айтмайсизларми? Уйда хотин-боласи бўла туриб, қилиб ўтирган ишини қаранг. Анавиниси, – у қўлини бигиз қилиб Қобилни кўрсатди, – районнинг жиноят қидирув бўлимидан бўлиши керак. Ургилдим, бундай ҳимоячидан!

У бақариб гапирар, Ғайрат билан Қобилга гапиришга имкон бермасди. Гапириб-гапириб, одамларни орқага қайтарди. Яна Олимбек, қора йигит, кассир, икки қиз, Қобил ва Ғайрат қолди. Ғайрат ва Қобилнинг бўйинларида қизлар ўпиб тишлаган излар кизариб турарди.

– Тўғриси, қойилман, – деди Ғайрат айёрлик қилмоқчи бўлиб.

– Мен зўр эканманми? Энди сен қай юзинг билан уйингга борасан. Ҳамма гап сен боргунингча тарқайди. Сен-чи, мелиса? Тугади кунинг. Эрталабоқ бу суратлар бошлиғинг, областдаги каттанг, обком столида бўлади. Қандай? Шундан кейин ҳам мелисада ишлашга кўзинг етадими?

– Жон ака! Бўлди сиз энгдингиз, биз энгилдик, – деди Қобил.

– Шунақами? – жиддийлашди Олимбек, – энгилдик дегин... Қайси райондансан?

– Ака! Мен Чукурқишлоқданман. Милицияга ишга кирмоқчи эдим. Булар синаб кўриш учунми, мени бу киши билан юборишди. Бор айбим... ишга кирмоқчи бўлганим... Кечиринг, ака! Иш-пишини ҳам йиғиштириб, уйга кетаман.

– Чукурқишлоқда кимларни танийсан?

– Кўпини танийман.

– Қудрат сўфини танийсанми?

– Танийман. Ака, Қудрат ўғрини, э сўфини танимаган борми?

Олимбек унинг Чукурқишлоқдан эканлигига ишонди, шекилли:

– Танисанг, салом айт, Олимбек билан ўйнашиш нималарга олиб келиши мумкинлигини ҳам сўраундан, – деди мийиғида кулиб. – Менинг измимда юрсанг, мелисада ишлайсан. Мансабинг ҳам юқорилайверади. Менинг измимга кирмаган райком ҳам, прокурор ҳам, начальнигинг ҳам ишламайди. Қанчадан-қанчасининг думини тугдим. Ақл билан иш кўринглар, сизларга яратган имкондан фойдаланиб колинглар, кейин кеч бўлади. Пул ҳукмрон бўлган шароитда қўлларингдан ҳеч нарса келмай-ди, – деди Олимбек файласуфона.

Кейин Қобилга қаради:

– Сен-ку, анча бамаъни кўринасан. Лекин анавининг, – Ғайратга ишора қилди, – тилини кесиш керак. Жуда узун бўлиб кетган. Куёв-да, битта кўзимиз

ўшанда, бўлмаса-ку аллақачон тилини суғурардим. Ҳали шошмай турсин, ё измимда юради, ё, умуман, яшамайди.

Ғайрат индамади. Ўрнига Қобил гапирди.

– Ўзингиз ҳам куёвингизни жуда эзиб юборибсиз-да.

– Ҳали эзганим йўқ. Эзадиган бўлсам, у чида-ёлмайди менинг эзишларимга, – захарханда кулди Олимбек. – Гапни қисқа қилайлик. Менга ишлайсанларми, ёки қамалиб кетаверасанларми?

– Ҳеч бўлмаса бир-икки кун дурустроқ ўйлаб кўрайлик-да. Сизнинг измингизда юриш ҳазил гапми? Ҳар эҳтимолга қарши, пайти келиб жавоб беришга тўғри келса, енгиб ўтиб бўладими, йўқми?

– Бир кун муҳлат. Вассалом! Эртага шу пайт, шу жойда жавобини айтасанлар.

– Келишдик.

“Сенларга муҳлат-пуҳлат бериб ўтирмасдим-у, умуман, юқорида “об-ҳаво” ўзгараётганмиш. Горбачёвнинг бош котиб бўлиши бошга бало бўлди”, – ўйлади Олимбек. Кейин уларга:

– Яна ўйин кўрсатиб ўтирманглар. Натижаси ўзларингга маълум, – дея хайрлашмай жўнаворди.

Ғайрат билан Қобил катта йўлга чиқишди. Анча вақт гап-сўзсиз юришди. Атрофга назар ташлаб, Қобил гап бошлади:

– Тирик қолганимизга шукур.

– Бундай яшагандан кўра шартга униям, ўзимниям ўлдирганим яхшийди.

– Ўлиш қочмайди. Курашиш керак.

– Курашиш керак эмиш. Қанчадан-қанча инсон курашган. Лекин ҳеч вақога эришмаган. Яна Олимбекка ўхшаган қаллоб бойларга қарам бўлиб қолаверган. Уни ҳамма танийди, тинглайди. Комиссия ундан фикр сўрайди. Қандай курашасан? Дардингни кимга айтасан?

– Бир оз кутайлик-чи, ҳамиша шундай бўлиб турмас, партия бор-ку ахир.

– Партия ҳам Олимбекка ўхшаган пулдорларга хизмат қилишини билиб қолдик-ку энди, – деди Ғайрат.

Она

Ғайрат уйида, шолча устида, рўмол ўраб олган кекса онаси билан суҳбатлашиб ўтирибди. Ғайратнинг пешонаси дока билан боғланган, кўзининг пасти шишган, ранги бир ҳолда.

– Она, бу жойда яшаб бўлмайди. Одамларнинг кўзига қаролмай қолдим. Ойликларини олишмаганига худди мен айбдордай, ҳаммаси хўмраяди. Бунинг устига “Ғайрат ведомостга қўл қўймай, ойликларни кечиктиряпти”, деган ёлғон гап тарқатишибди. Ҳамма “Ундай қилманг ука, қийналиб қолдик, харна бергани бизга” дейишиб ҳоли жонимга қўйишмаяпти. Қўл қўйганим билан барибир пул беришмайди. Одамлар ҳам қизиқ. Ким нима деса, лаққа ишонишади. Бундай бир ўйлаб кўришмайдимми? Ахир, улар онгсиз махлук эмас, инсон-ку! Нима учун ўзларига ўхшаган инсондан кўрқишади? Подага ўхшаб, қайга ҳайдаса, ўша ерга кетаверадими?

– Улар кўрқиб қолган, ўғлим. Арз-додини ҳеч ким эшитмаганидан кейин нима қилсин... Мана, Давлат малим ҳам уларнинг устидан ёзган эди. Балиқ бошидан сасиган. Иш чикмади. Катталарга Олимбекдайлар керак. Қайтанга малимни жиннихонага ётқизиб, ўлдириб юборишди, болам. Бошқалар шундан кейин кўрқиб қолишди. Ҳаммаси бир ҳукумат-ку, буларинг.

– Энди мен ёзаман. Москвагача бораман...

– Шошқалоқлик қилма, бир ўзинг ҳеч нарса қилолмайсан. Замон пулдору амалдорларники. Уларга бас келолмайсан. Ҳалиям куёвлигинг иш бериб турибди. Бўлмаса аллақачон...

– Она! Менинг йўлим тўғри. Аммо суяйдиган суянчиғим йўқ. Маслаҳатдошим, кўмакчим бўлганида ютиб чиқардим.

Шу пайт эшик очилиб, Ҳанифа кириб келди. Эгнида атлас кўйлак, оёғида импорт туфли. Қовоғи солиқ. Она-болани кўрмаганга олиб, индамай ичкарига кириб кетди.

– Борақол, келин келди. Мен дамимни оламан.

Ғайрат хотинининг ёнига кирди. Хотини тумтайганича бир нуқтага тикилиб турарди.

– Ҳа, намунча қовоқ-тумшук, сабаби борми?

– Ғайрат ака, ажрашамиз, – деди хотини томдан тараша тушгандек.

– Ажрашамиз? – ҳайрон бўлиб сўради Ғайрат. – Нега ажрашамиз? Нега!? – Ғайратнинг ранги ўзгарди. – Амакинг, сенга янги эр топибди-да!? А?

– Амакимни ўртага қўшманг. Шуям турмуш бўлдимми? Уй эски, ҳамма нарсамиз эски, уйдан зах ҳиди келади. Отам олиб берай деса, кўнмайсиз. Амаким айтса, сакраб тушасиз. Одамларнинг уйига кирсанг, чиққинг келмайди.

– Мен фақат пешона терим эвазига яшайман, бировнинг ҳаром пулига зор эмасман.

– Ичингиз қора-да! Ўзингиз бўлолмайсиз, бўлганни кўролмайсиз. Амакимни ҳам жонидан безор қилибсиз. Ўзи адашган эканман-да. Мен аҳмоқ сизнинг нимангизга учганман-а?

– Нафсониятимга тегма. Сенинг амакинг.... Ҳаммаларинг ҳаромхўрсанлар. Пулнинг қулисанлар, – деб юборди Ғайрат.

– Сафсатабоз... хаёлпараст... Куруксиз... Мен молхонага ўхшаган бу ҳовлингизда яшолмайман. Отам билан амакимнинг йўриғига юрсангиз, яшайман. Акс холда...

– Бориб айт ўша амакингга. Улардек бировнинг ҳақиға кўз олайтириб яшамайман. Бир кун бориб улар хор-зор бўлишади. Ўшанда сен ҳам бир бурда ҳалол ноннинг қадрига етасан.

Хотини қошларини чимирди:

– Фол очяпсизми? Нимангизга ишонасиз ўзи? Эркингами? Ё анови янги топган ўртоғингизгами?

– Кетадиган бўлсанг тезроқ кетақол. Фақат қизимни қолдирасан...

– Олиб кетаман, деб кўзим учиб тургани йўқ.

– Келишдик, нарсаларингни ол-да, кетавер.

Хотини бир муддат уйни кўздан кечирди-да:

– Ҳаммаси сизга совға, ҳеч нарсанинг кераги йўқ, – деди. Қизи ётган хонага кирди. Унинг икки юзидан ўп-ди. – Мен кетдим.

Қизалоқ ҳеч нарсани тушунмади. Қўлларини силкитиб хайрлашди. Ғайрат бошини куйи эгиб туриб қолди. Хотини билан бирга ўтказган осуда дамлари эсига тушди. У талабалик йилларида ҳар гал кишлоққа келганида овлоқ жойларда учрашишар, Ҳанифа унинг қалин соч-ларини орқага тараб:

– Сочингиз мунча қалин... Менга беринг, – деб ҳазиллашар, бу ҳазил Ғайратга ёқарди.

“Наҳотки мендан бутунлай кўнгли қолган?.. Шунчаки амакисининг тарғиботими, ёки чиндан ҳам ўзгариб қолганми?” У уйнинг ўртасида бошини чангаллаганича ўтириб қолди.

Тоғ ҳовли

Олимбекнинг тоғ ҳовлиси. Ишқомларга булбул, бедана тўрлари осилган. Атроф гулзор. Олимбек сўри остида стулга ўтириб, қип-қизил олмани кўлида ўйнапти. У одми кийинган, бир кўзи қисик, мусичабош, озгин, бир томонга қийшайиб юрадиган идора қоровули, Ғайратнинг кўшниси Фармон чўлоқнинг сўзларига кулоқ соларди. Фармон чўлоқнинг лабилабига тегмайди.

– Раис бува, Ғайрат ёнидаги одамга “Толибни Олимбек йўқотган, мени ҳам йўқотади”, деди. Улар план тузишди, деворнинг орқасидан эшитдим.

– Қандай план?

Фармон чўлоқ унинг ёнига келиб, нималарнидир шивирлади.

– Бўлди, етар сайраганлари. Дачадаги йигитларга айт, Ғайратни жиннихонага обориб топширишсин. Ўзим гаплашиб кўяман. Бошига бир-икки мушт туширишсин, аммо ўлдириб қўйишмасин. Ҳа, оқ халат кийиб олишсин. Яна Ғайрат танимайдигани, янги келганлари борсин. Бор жўна, тезроқ айт. Шу кечадан қолдиришмасин.

Фармон чўлоқ кетди. Раис ёнидаги стол устидаги телефон гўшагини кўтариб ракам тера бошлади.

* * *

Раис руҳий касалликлар шифохонаси бош врач билан қарама-қарши ўтирибди.

– Сиз билан кеча ёки бугун эмас, ўн йиллик оғайнимиз. Ҳаммасини ими-жимиди, бир укол билан қилиш мумкин-ку?..

– Сизга осон туюлса керак, унинг ёнига ички ишлардан одамлар келиб туришибди. Укол қилинган шприцгача текширишибди. Укол қилган ҳамширага “қайси шприцдан укол қилсангиз, ўшани дори шишаси билан бир пакетга солиб ўзига берасиз, бу йигитнинг ҳаёти бизнинг назоратимизда”, дейишибди.

– Хўп бўлади, деб қўлларингни кўксиларингга қўйгандирсизлар?

– Одамни пастга ураверманг, ака, умуман унинг жинни бўлиб қолиши нима учун зарил бўлиб қолди?

– Униси билан ишингиз бўлмасин, – Олимбек ўрнидан туриб сейфни очди. Ундан 25 сўмликдан икки пачкасини олиб врачнинг олдига қўйди. – Мана бу 5 минг. Яна 5 минг бераман. Уни бутунлай ишга яроксиз, жинни, деган қоғоз қилиб беринг.

Врачнинг чехрасида ўзгариш пайдо бўлди.

– Иккинчи таклифингизга розиман. Умуман, жавобгарлик, раҳбарлик ишига қайтмайдиган қилиб хужжат тайёрлашим мумкин...

– Бўпти, гап битта.

– Битта.

Раис, столда турган арман коньягидан икки пиёлага қуйиб, бирини врачга узатди:

– Олайлик, олдирмайлик, – ичишди.

Врач кетгач, хонага кассир кирди.

– Раис бува, пулларни олиб келдим.

– Қанча?

– 198 минг.

– Так... 8 минг ўзинга ол. 10 мингини тарқат. 15 минг боғлардаги дўстларга, яъни қоровулларга. Қолганини каминага келтирасан. Ҳа, айтмоқчи, идорадаги кўппакларга ҳам 10 минг бер. Ҳайит кал буғолтирга айт, тўғрилаб қўйсин. Унинг ойлигини биласан-ку, ўзим бераман.

– Хўп бўлади, – кетишга тараддудланди.

– Ҳа, яна қандай гапинг бор?

– Раис бува, – деди кулиб кассир. – Қоровулларингизга айтинг, менга ҳалиги каратэсини ўргатишсин.

– Бўпти боравер, керак бўлса сенга каратэни ўзим ўргатаман.

Меҳмондорчилик

Олимбекнинг меҳмонхонаси. Ҳовлининг бир четида шўрва, бир жойида кабоб, бир жойида ош тайёрланмоқда. Хизматдагилар оқ халатда елиб югуришяпти. Бир киши эшик олдида тайёр нарсаларни олиб қиради. Ичкарида туман раҳбари, вилоятдан келган мансабдор шахслар ўтиришибди. Шуларнинг орасида Қобил ҳам бор.

Олимбек бир гапириб, ўн кулади. Ўтириш ниҳоялаб қолганда вилоят ички ишлар бошқармаси бошлиғи раиснинг ёнига келди. Полковник келиши билан Олимбек бурилиб қаради.

– Қалай, чарчатиб қўймадикми Олимбек ака?

– Ҳо, Олимбек меҳмондорчиликдан чарчарканми? Сизлардек одамларимиз келса, бошимиз шифтга

етади. Айтганча, ҳалиги мелисангиз бор-ку, янги инспекторингиз, бураб қўйдингизми ёки ўзим калишини тўғрилаб қўяйми?

Полковник кулди. Ёнида ўтирган милиция формасидаги Қобилни кўрсатди.

– Кечиринг акаси, сизни бошқа безовта қилмайди, – деди. Кейин Қобилга қараб: – Олимбек акангиз чинорлар, биз ҳам ўша чинорнинг паноҳидамиз, ҳазиллашманг. – Яна Олимбекка қаради: – Хафа бўлмайсиз, ёшда ҳали. Ёшлиқ қилган, кечиринг. Ходим учун кечиримни биз сўраяпмиз.

– Ўзининг тили йўкми? – Қобилнинг олдига ўтди Олимбек. – Хўш, йигитча, хуш келибсиз. Келганингиздан бошим кўкка етди. Нега ичмадилар, рози эмасмилар? – Шишани олиб икки стаканга куйди. – Қани, мулла йигит, бир чўқиштирайлик. Бўлмаса тутзордагини эслаймиз.

– Ўзи кўп бўлиб кетди, бугунга етар, Олимбек ака.

– Олимбекман! Қўлимни ҳеч ким қайтармаган, олинг!

Қобил олди.

– Бундан кейин ака-ука бўлиб қолайлик, қани олдик, – ичиб, тўкин дастурхондан олиб газак қилишди.

– Ғайрат учун куйиниб ётманг, кимгадир омад-обрў, кимгадир хўрлик берилган. Бу худонинг иши, укам. Шу жумладан менга ҳаммасини берган. Демак, қилмишларим худога ҳам маъқул тушгандирда-а!?

Қобил “билмадим” дегандек елкасини қисди.

– Елкангизни нега қисяпсиз етим баччадай, тилпил борми?

– Ким билади, – деди Қобил.

– Ким эмас, мен – Олимбек бўламан. Хоҳласам, сени областдаги ҳамма мелисангга бошлиқ қиламан. Хоҳласам, Ғайратнинг кунини бошингга соламан. Ҳамма нарсага қодирман.

Атрофга ўнғайсиз жимлик чўкди.

– Энди қайтсак, – деди ижроқўм раиси ўтирганлар номидан.

– Ўтирамиз, тандир кабоб еймиз.

Ҳамма жим бўлди. Қобил энди ўзининг ортиқчилигини сезиб, деди:

– Менга рухсат берсангиз, уйга айтмай келгандим.

– Ўтирасан, ҳамма қатори кетасан.

Бирон ишқал чиқишини сезган полковник:

– Энди Қобилжонга рухсат берақолинг... Ўз одамнинг бўлиб қолибди. Ҳалиги воқеадан кейин “синовдан ўтолмади” деб думини тугишаётувди. Орага ўзим тушиб ишда олиб қолдим. Худо хоҳласа сизу бизни уялтирмайди, – деди.

– Тўғри! – қўлини кўксига қўйди Қобил.

– Сиз гапга аралашманг, – Олимбек Қобилга ёвқараш билан кесатикли сизсирашда давом этди: – Кетадиларми, ўтирибсиз-да. Ҳазил қилдим. Хафа бўлмайсиз энди.

– Рухсат берсангиз... Ҳеч ҳам хафа эмасман. Катталарнинг гапидан хафа бўлиб ўлибманми?

– Юракданми?

– Юракдан.

– Бўлмаса, майли, рухсат. Обориб қўйишади.

Қобил ҳамма билан хайрлашиб, чиқиб кетди.

* * *

Раиснинг хилват тоғ оралиғидаги дала ҳовлиси. Кишини хайратга соладиган меҳмонхона қад кўтарган. Олдида фаввора. Ариқчаларда сувлар шилдираб оқиб ётибди. Йўлакчалар атрофи гуллар, дарахтлар, чўмиладиган ҳовуз. Ҳовузнинг тўрт тарафидаги ёғоч каравотларга гиламлар, кўрпачалар тўшалган. Каравотларнинг учови бўш, биттасида 5–6 йигит кайф-сафо билан банд. Стол устида ароқ, коньяк, турли хил газаклар уйиб ташланган. Магнитофондан қандайдир чет эл ашуласи эшитилмоқда. Барзанги йигитлар ёстикқа ёнбошлаб, қарта суришяпти. Ўртада пул уюми...

Улардан бири, қорачадан келган барзанги дав-
рабошилиқ қияпти шекилли, ҳар замон-ҳар замон
қадахни юқорига кўтариб, “қани олдик бўлмаса”, деб
кўяди. Картабозлар ичишиб, яна ўз машғулоти
– карта ўйини билан банд бўлишади. Ора-орада
ўчоқдаги оловда ниманидир ёндириб, тутунини
трубка орқали ичга тортишади. Ичкаридан бир тўда
хушсурат қизлар чиқишди. Йигитлардан иккитаси
қизларни кўришлари билан ўринларидан туриб, маг-
нитофоннинг овозини баландлатиб, уларни ўйинга
таклиф этишди. Сўнг қолганлари ҳам карта ўйинини
ташлаб, қизлар билан машғул бўлишди. Қора лақабли
йигит биттасининг белидан ушлаб, каравотга босаёт-
ганида ичкаридан Олимбек чиқди. Олимбекни кўрган
Қора кучоғидаги қизни бўшатиб, унга қараб юрди.
Бир-бирларига яқин келиб сўрашишди. Олимбекнинг
таъби хира.

– Қора, сен қанақа одамсан, ишонганим сен бўл-
санг, ўлгудек калтабин экансан-ку.

– Тинчликми, хўжайин, нима қилдим?

– Биринчидан, ҳамманинг кўз олдидан... Шунақа
ишлар қилишинг яхши эмас. Иккинчидан, бу йигит-
ларинг пачоқ-ку?

– Тушунмадим, хўжайин?

– Чақир, тушунтираман.

Қора иккитасини чақирди.

– Қани мени пичоқла-чи, – деди Олимбек улардан
бирига.

– Ҳақиқий пичоқдами ё резинкасидами?

– Ҳақиқийсида!

У пичоқни ўқталиши билан Олимбек тезда бир
айланиб, унинг қорнига шундай тепдики, рақиб
ғужанак бўлиб йиқилиб қолди.

– Раис, ёмон тепдингиз, – деди Қора. – Яна қасд-
лашиб қолмасин. Унинг феъли ёмон.

– Унда сен нима қилиб юрибсан?

– Унда сал қасоскорлик одати бор-да...

– Ўзининг бошини ейди.
– Ҳарқалай мукофотлаб қўйинг.
Раис чўнтагидан бир сиқим пул чиқариб:

– Лақаби нима? – деб Қорадан сўради.

– Тош.

Олимбек Тошга яқин борди:

– Ма, мукофотинг, киши сал эпчилроқ бўлиши керак.

Шунда Тош Олимбекка яна ташланди. Раис эпчилроқ ҳаракат қилиб, кифтининг қирраси билан унинг белига урди. Тош энди туролмади қолди.

– Йигитларга айт, мўмиё суриб даволашсин, ичкарига ётқизишсин.

Сариқ башара йигит раисга яқинлашди.

– Зўр, раис. Агар Японияда бўлганингизда жаҳонни титратардингиз.

– Ҳозир ҳам Япониядагидан кам эмасман.

Сариқ нашанинг кайфидан аранг турарди.

– Раис, бизлар зерикиб қоляпмиз. Ундан кўра бизга қизиқарлироқ иш буюринг. Банкни урайликми, биронтасини гумдон қилайликми, буюраверинг, бизлар қиладиган ишни орган икки дунёда ҳам очолмайди.

– Бор, бориб қизларни зериктирмай тур. Қора билан ҳозир борамиз.

– Хўп бўлади, раис! – деганича Сариқ қайта-қайта кўлини кўксига қўйди. Гандираклаб, ярим яланғоч қизлар томон кетди.

Иккаласи боғнинг чеккаси томон юришди.

– Қора, йўлда нега қоровулинг йўқ? Бу аҳволда ҳаммангни босиб олиб кетса ҳам, ҳеч нарса қилолмайсанлар-ку! Ёки бегона одам кириб биронтангни таниб қолса нима қиласан? Бешаловингни суратларинг ҳамма мелисахонада осиглик.

– Виноват раис, бошқа бўлмайди. Аммо ростдан ҳам булар зерикиб қоляпти, бирор иш буюринг.

Олимбек чўнтагидан Қобилнинг суратини олиб, Қорага кўрсатди:

– Шуни йўқ қилиш керак.

– Ия? Анови куни тил топишувдинлар шекилли?

– Э, кўявер, бундайлар билан тил топишиш қийин.

Бугун бизга сотилдими, эртага бизни ҳам сотади.

– Бўлди бир оғиз гапингиз. Есть қиламиз, хўжайин! Бутунлайми?

– Бутунлай бўлса ҳам бўлади, ёки кўр, ёки гаранг қилиб ташлаш керак.

– Кейингиси маъкул.

– Розиман, фақат тутуни чиқмасин. Унда ўзларингдан кўринглар. “Тутун”дан махрум қиламан.

– Э йўқ, бизни кўрқитманг раис бува, шартномада кўрқитиш йўқ. Бизлар сизсиз ҳам зўр яшаймиз. Бирон магазин ёки бойваччанинг уйини урсак ҳам мана шундай етади. Бизлар ялиниб келганимиз йўқ. Гримда бизларни ҳеч ким танимайди, раис.

– Бўлди, бўлди, дарров гинахонлик қилма. Мелиса формаларинг борми?

– Бор, машина билан тўппонча керак бўлади.

– Машина муюлишда, чап томонда янги “Жигули” бўлади. Номерсиз. Иш битгач, машинани ўша жойга келтириб, балонини алмаштириб, номерини тақиб кетаверасизлар, вассалом. Мана ўн минг доллар.

– Оз! Мелиса учун оз!

– Ўн беш, кўнсаларинг шу, бўлмаса бошқалар қилади.

– Йўқ, ўзимиздан ортадиган иш йўқ. Бу дейман, целий полкингиз бор-ов.

– Жуда зўрсан-ку, Қора. Мен сендан бу жойга қандай келдинг, қаердансан, деб сўрамадим, шекилли.

– Кечиринг, раис бува. Шунчаки ҳаддим сиғиб сўрагандим-да. Тўппончаларни қаердан оламиз?

Раис чўнтагидан патрон билан тўппонча олиб узатди.

– Иложсиз қолган тақдирингда ишлатасан. Милиция ходими сифатида ўқталсанг бўлади. Машинага

чикса бўлди. Қолган ишни тоққа келтириб, хилват жойда амалга ошир.

– Айтганингиздек бўлади, раис бува. Адресини берсангиз бўлди. Эртаданок дарвозасини кўриқлаймиз.

– Ҳамманг борма. Тўрттанг борсанг етар. Кайфий билан Сарикни Кўқонга жўнат. Мана иккита юмшоқ вагонга билет. Вагонга кириши билан бири киши сумка киритиб беради. Шуни Кўқон бозоридаги ҳожатхона олдига олиб боради. 11:00 да, тушунарлими?

– Тушунарли.

– 11:00 да худди шундай сумка кўтарган киши ўша ерда туради. Саломлашмайди. У кишидан бирпасга сумкасини ушлаб туришни илтимос қилиб, ўзи ҳожатхонага кириб чиқади. У берган сумкани олиб, обший вагонга қайтади.

– Тушундим, раис. Сизга қойилман. Ишингиз шпионнинг ишидан ҳам пухта.

– Сен мени бир калтабин деб ўйлаганмидинг? Киши айёрдан айёр, терговчидан кўра билимдон ва муғамбирроқ бўлиши керак. Шунинг учун ҳам яшяпмиз-да биз...

– Қойил, сиз ғалаба қилишингиз аниқ. Лекин бизларни ҳам камситманг.

– Сенга ўхшаган нашавандлар бўлмаса ҳам биз бўлаверардик.

– Ерга урманг катта. Биз ҳам қанча ишларни милициянинг ақли етмайдиган қойилмақом қилганмиз. Ўғри бўлсак-да, келиб чиқишимиз виждонли одамларданмиз. Нонимизни ҳалоллаб еймиз.

– Хафа бўлма, ҳазилим ҳам жиддийлашиб кетган. Қани, ишга киришинглар.

* * *

Эрталаб рухий касалликлар шифохонасидан юз метрча нарига кулранг “Жигули” келиб тўхтади.

Шифохонанинг олди майдон. Майдон атрофида дўконлар ва кўп қаватли уйлар. Қора милиция капитани формасида. Қолган учта йигит қора костюшим, оқ кўйлак кийиб, бўйнига галстук тақиб олган. Машинадан тушиб атрофга аланглашди. Шифохона билан рўпарама-рўпара чойхонага бориб кузатишга кулай жойни танлаб ўтиришди. Чойхона олди пахтазор. Мажнунтоллар остига каравотлар кўйилган. Чойхоначи кўлини кўксига кўйганича уларга яқин келди:

– Хуш кўрдик, келинлар.

Қора жиддий турганича:

– Битта ош қилиб берасиз, – деб чўнтагидан 50 сўм пул олиб, чойхоначига узатди. – Булар юқоридан келишган.

– Ўзим қилиб бераман, хўжайин. Пулингизни олиб кўяверинг. Бизлар ҳам одамгарчиликни биламиз.

– Унақаси кетмайди, олинг.

– Хўп бўлади, хўжайин, – деб кўлини кўксига кўйди.

Улар кулишди.

– Бўпти, тезроқ бўлинг, ҳа, айтгандай, – яна ўн сўм узатди, – ҳалигиндан битта олиб келинг, ош пишгунча эрмак қилиб турамиз.

– Энди буниси биздан бўлақолсин, хўжайин, илтимос.

– Битта арақ билан тўрттасининг оғзини мойлаб юбордим, деб талтайиб юрасиз-да! А?

– Энди тирикчилик, хўжайин, – чойхоначи қикирлаб кулиб чиқиб кетди.

Шом паллада шифохона дарвозаси олдида Қобил кўринди. “Ошхўр”лар суратга қарашди. Ўхшайди. Машинага бориб ўтиришди. Қобил ичкарига кириб кетди.

Палата ичи оққа бўялган, пардалар ҳам оқ. Хонада иккита каравот. Боши боғланган Ғайрат баъзан ўзича кулиб кўяди. Даволовчи врач Ғайратнинг соғлиғини текширди.

– Хавотирланманг. Ўзим кўз-қўлоқ бўлиб турибман, ука. Бир нарсага ҳайронман. Эл яхши яшаймиз деб революция қилди, нима кўрди? Яна замон зўрники, пулдорники бўлиб қолаверди.

– Кўз-қулоқ бўлиб тулинг, акахон, ёрдамингизни унутмаймиз, – деди Қобил.

– Қўрқманг, бошлиққа ёмон кўринсам-да, Ғайратни эҳтиётлайман. Кеча кучайтирилган наркоз беришмоқчи экан, йўл қўймадим. Аммо, ўзимнинг тинчим бузилди.

– Нима бўлди?

– Ишдан бўшатишармиш, гўё, бу уколни мен қилаётганимда бош врач қўлга туширган эмиш.

– Парво қилманг, бузоқнинг югургани сомонхонагача. Булар барибир ютқзади.

– Ўзи атрофимизда нималар бўляпти? Кимга ишониб керак? Виждонан иш қилсанг, балога қоласан. Яна ҳақиқат-ҳақиқат дейишади. Қани ўша ҳақиқат? Фақат китобларда ўқиймиз.

Ғайрат кулиб бошини кўрсатди.

– Мана ҳақиқат. Индамай ўтираверсак, ҳақиқатни бутунлай куйдириб кул қилишади. Яхшиям, сизга ўхшаганлар бор.

– Унчалик ҳам тушкунликка тушиш ярамайди. Мана, ҳақиқат бор эканки, сиз Ғайратга хайрихоҳ, ёмон ниятли кишилардан кўз-қулоқ бўлиб турибсиз. Менга, сизга, Собиржоновага ўхшаганлар кўп. Бош врач бўшаса бўшайди, аммо сиз бўшамайсиз. Олимбекка ўхшаган раисларнинг ишига ёрдам берадиганлар эмас, ғов бўлиб турадиганлар кўпайиб бормоқда.

– Нега шуларни супуриб ташлай олмайсизлар? Жиноий ишлари маълум-ку, – деди асабийлашиб Ғайрат. – Мана, мени ҳам ўшанинг одамлари шу кўйга солди-ку.

– Гумонсираб, айбдорга чиқариш осон. Айнан жиноят устида қўлга олиш керак. Эшитиш бошқа-ю, далил бошқа. Қани айтинг-чи, Толибни гумдон

килаётганларни кўрганмисиз? Сиз-чи? – Қобил врачга юзланди.

– Йўқ, – деди врач.

– Шунақа, гапириш, тахмин билан иш битмайди, дўстларим. Сабр қилиш керак.

– Биз сабр қилиб турибмиз-ку, улар бизни ҳам йўқ қилишмаса.

Кулишди. Қобил, ўрнидан турди:

– Бўлмаса, бизга рухсат, – Ғайратнинг елкасига туртди Қобил. – Божанинг туғилган куни эди, энди борай.

Эшиккача кузатиб боришди.

– Хайр, мени деб сен ҳам анчагина душман орттирдинг, эҳтиёт бўл, – деди Ғайрат Қобилнинг кўлини сиқиб.

– Кўркма, менга тегишолмайди, – жавоб берди кулиб Қобил, – тўппончамдан кўрқишади.

– Уларни сен ҳали яхши билмайсан. Уларда ҳам бор бунингдан. Хўп, омон бўл!

– Омон бўлинг, Қобилжон! – врач хайрлашди.

Қобил шифохонадан чиқиб машинасига яқинлашди. Қўлини машина эшигини очишга узатган эди, шу пайт милиция формасидаги Қора ва икки йигит Қобилнинг кўлидан ушлаб бошқа машинага олиб кетишди.

– Кимсизлар? – Қобил машинага чиқишга қаршилик қилди.

– Машинага чиқинг, сабабини бошқармада биласиз, – бири Қобилнинг суратини олиб ўзига кўрсатди. – Ўзингизми?

– Ҳа, мен!

– Бўлмаса, жимгина машинага чиқиб ўтиринг.

– Ўзимнинг машинада боравераман, қочиб кетмайман.

– Гапни кўпайтирманг, куч ишлатишга мажбур бўламиз.

– Ҳарқалай кимликларингизни айтарсизлар?

– Биз алоҳида топшириқ бажарувчи бўлинмаданмиз. Сизни олиб келишни буюришган. Бажараяпмиз.

Қобил чор-ночор машинага ўтирди.

– Қизик, нега керак бўлиб қолибман?

– Билмадик. Қуролингизни топширинг.

– Мен жинойтчи эмасман, қуролсизлантирсанглар.

– Қуролни топширишдан бош тортди, деймиз.

– Ўзингизга оғир бўлади, – деди Қора, тилла тишини кўрсатиб.

– Топширмаса топширмасин, бизга нима, – деди рулдаги Тош лақаблиси.

Машина юрди. Қобил машинанинг бошқарма томонга эмас, тоғ томонга кетаётганини кўриб, булар орган ходимлари эмаслигини билди.

“Ҳозир олиб бориб, ўлдириб сувга ташлаб юборишади. Ўлим-ўлим бир ўлим. Ҳозир ўлдим нима-ю, бирпасдан кейин ўлдим, нима?..” Секин тўппончасини олиб, эпчиллик билан бамайлихотир кетаётган икки ёнбошдагиларнинг оёғига отиб ярадор қилди-да, ўзини йўқотмай ҳайдовчининг орқасига тўппончанинг милини тиради.

– Тўхтат!

Ҳайдовчи бирдан тормоз берди. Қобилнинг боши унинг бошига тегди. Ҳайдовчи Қобилнинг кўлига ёпишди. Қобил иккинчи кўли билан ҳайдовчининг бўйнидан бўғиб олди. Қора билан шериги инграб беҳол ётарди. Ҳайдовчининг нафаси сиқилди. Қобил кўлини ҳайдовчининг бўйнидан бўшатди-да, сочидан ушлаб орқасига тўппонча тиради.

– Туш машинадан. Сал ножўя ҳаракат қилсанг, отаман. – Ҳайдовчи тушди. – Беш метр олдинга юр, – жинойтчи юрди. – Қорнинг билан ёт, – жинойтчи ётмади. – Ёт, бўлмаса отаман.

Жинойтчи қорни билан тошлоқ йўлга ётди. Қобил машинадан тушиши билан ичкарида инграб ётган жинойтчи унга ўқ узаётганини кўриб, сакраб ўзини

ҳарсангтош панасига олди. Қора судралиб машинадан тушди, эшикка суянганча олдинги эшикни очди. Ҳайдовчининг ўриндиғига ўтириб, машинани юргизди. Бир қўли билан рулни бошқариб, Қобилга кетма-кет ўқ узди. Қобилнинг қулай жойдалиги иш берди. Унга ўқ тегмади. Қора нима қилаётганини ўзи ҳам билмасди. Машинани катта йўлга ҳайдаб чиқди. Ҳайдовчи “тўхта, мени ҳам олиб кет” дейишига қарамасдан машинани ҳайдаб кетди. Қобил билан отишаётган ҳайдовчининг ўқи тугади. У бошини бирпас асфальтга қўйиб ётди. Сўнг ирғиб ўрнидан турди-ю:

– От! Мана мен, от, – деб кўкрагини тутиб Қобилга қараб керди.

– Тўхта, қўлингни кўтар!

– Кўтармайман, от деяпман сенга. Ҳаммангдан, милициянгдан ҳам, Олимбекингдан ҳам, партия-мартиянгдан ҳам, ҳукуматингдан ҳам тўйдим. От! – деб ерга ўзини ташлади, бақириб бошини тошга ура бошлади.

– Ҳолинг шу экан, нима қилардинг бу йўлга кириб?

– Э, сен нимани ҳам тушунардинг!

– Нимани тушунишим керак? Гапир!

– Мени барибир ўлдиришади, ундан кўра ҳозир ўлганим яхши. Жон оғайни, мени отиб ташла!!

– Отмайман, қонун олдида жавоб берасан.

– Борадиган жойим, кутиб турадиган бола-чақам бўлмаса. Ўша айтган қонунинг ҳам пулдорларнинг қўлида бўлса. Қўй, қийнама, от! Шу дўзах дунёдан кутуламан.

Қобил камарини олиб, жинойтчининг қўлини боғлади.

– Боғлайвер, сенлар фақат боғлашни, қамашни биласанлар. Дард нималигини билмайсанлар.

Йўлга чиқишди. Йўловчи машина кўринмайди. Ҳайдовчи тинимсиз йиғлаб, юрагини тўкиб соларди...

– Тўйдим бу дунёдан, нимага керагим бор мени?
От оғайни. Оғайнимисан, акамисан, от!

– Ёшинг нечада?

– 28 да.

– Энди кучга тўлган пайтинг экан-а. Ишлаб, оила куриб тинчгина яшасанг бўлмайдами? Мендан ўн ёш кичик экансан.

– Бўларди, сенга ўхшаганлар халал бермаса.

– Менга ўхшаганлар?

– Ҳа! Қўшиб ёзди, деб отам партиядан ўчирилди, сўнг қамалди. Қарабсанки, бизга қора бўёқ чапланди. Кўчада қолдик. Замонанг зўрники бўлса. Бошимизни силайдиган бир меҳрибон топилмаса, мен нима қилай? Ўғрилиқ қилдим.

– Кейин-чи?

– Бир йилга қамалдим. Чикиб йўлтўсарларга кўшилдим. Йўлдан қайтарадиган одам бўлмади. Қамокдан келсам, участкавой тинч кўймади. Нима йўқолса ҳам, бирон-бир жиноят бўлса ҳам мени тергайди. “Бўрининг оғзи еса ҳам, емаса ҳам қон экан-да”, деб яна эски улфатларимга кўшилдим. Бунинг устига яхши кўрган қизимнинг ота-онаси “қамалган йигитга қиз бермаймиз”, деб тўйимизга розилик беришмади. Мана сизга ҳаёт! Ҳаётдан илинжи қолмаган киши нима ҳам қиларди...

– Қотиллик ҳам қилганмисан?

– Сизни ўлдирсам биринчиси бўларди. – Узоқдан бири қизил, бири кўк “Жигули” кўзга ташланди. – Қоч! Олимбекнинг одамлари келяпти. Тезроқ бўл. Иккимизни ҳам ўлдиришади. Ҳаммаси тамом энди.

Қобилнинг кун ботар томондан келаётган машинага кўзи тушди.

– Нега энди Олимбекнинг одамлари бўлар экан?

– Сизни тинчителишимиз билан улар келиши керак эди. Балки Қора...

– Ростми?

– Рост.

– Сен уларни кутмайсанми?

– Падарига лаънат барини. Кеча биттаси бир уриб ўлдириб кўяй, деди.

Қобил унинг қўлини бўшатди.

– Кетдик.

Улар паналаб қочишди. Турган жойларидан юз метр-ча узоқлашар-узоқлашмас иккала машина ҳам тўхтади. Саккиз киши ён атрофга аланглаб уларни ахтара бошлади. Улар паналаб қочиб анча баландликка кўтарилишди. Арча орқасига ўтиб орқага қарашди. Жиноятчилар воқеа жойни бир оз кузатишиб, машиналарига ўтиришди. Машинани йўл чеккасидан секин ҳайдаганича бири бошини машина деразасидан чиқариб, атрофни кузатиб борарди, сўнг кўздан узоқлашиб кетишди. Иккаласи – бири жиноятчи, бири милиция ходими дарахт панасида бир-бирига қарама-қарши ўтиришарди. Борликка тинчлик чўккан, тоғда жимлик. Атрофга қарашди. Сўнг Қобил оғир тин олди.

– Кетавер, фақат уйингга кет.

– Уйим бўлса кетаман-да. Бир онам бор эди. Унга ҳам дунё тор келди, сиғмади, оламдан ўтди.

Яна жим қолишди. Пастда сой, тип-тиниқ сув жилваланади. Сой қирғоқлари ям-яшил майсалар – у дарахтзорлар билан ўралган. Сув тепасида ёввойи ўрдаклар учади. Сой тоғни иккига ажратиб оқмоқда. Теваракда баланд чўккилар. Мунгли ва осойишта. Қулайман, деб турган харсангтошлар ҳам мунгли, гўё бутун олам азалига ўхшайди.

– Бу ерларга ҳеч ким келмаса, чодир тикиб яшасам. Одам зотини кўрмасам, – деди ҳайдовчи.

– Бундан нима фойда?

– Қалбимни сувга тўкиб солардим. Юрагим сиқилиб кетди. Бировга кўнглингдагини айтсанг, кулади. Сувга айтмоқчиман, елларга, тоғу тошларга, жониворларга айтмоқчиман.

– Сен одамгарчиликни йўқотганлар билан юравериб, ҳаммани ўшалардек деб ўйлайсан.

– Билмадим, тинчгина меҳнат қилиб яшамоқчи эдим. Аммо қамалганимни, отамнинг партиядан ўчирилганини юзимга солишди. Сўнг Қоранинг тўдасига қўшилиб кетдим.

– Ишга жойлаб қўяйми?

Йигит “ялт” этиб Қобилга қаради. Қарашда ишончсизлик бор эди.

– Ўзимга келиб олишим керак. Иродамни синовдан ўтказай-чи! Бунинг устига қора дорига ўрганиб қолдим. Ҳозир бирам қўмсаяпманки...

– Юр чўмиламиз, – Қобил тошларни ушлаб-ушлаб сойга туша бошлади, шериги ҳам унга эргашди.

– Исминг нима? – йўл-йўлакай сўради Қобил.

– Лақабим Тош, исмим Учқун.

– Лақабинг ҳам, исминг ҳам яхши экан. Отананг “Учқун бўлиб ҳамманинг кўзини ўйнатадиган, хавасини келтирадиган ёруғ юзли бўлсин”, деб ният қилган экан. Сен-чи, нималар қилдинг?

– Таъна қилманг, таъналардан тўйиб бўлганман.

– Энди нима қиласан?

– Билмайман. Ҳозир кўзимга нашадан бошқа нарса кўринмайди.

– Иродамни синовдан ўтказаман, дегандинг. Қани, ироданг нимага қодир?

– Ҳозир бирдан-а?

– Кутиб ўтирасанми? Менга қаранг! – Қобил ўзидан Учқунни сизлаб гапира бошлади. – Ҳозирча улар орасида бўлиб туролмайсизми?

– Улар энди менга ишонишмайди.

– Юзингиз, оёғингиз яраланди. Қочиб келдим, дейсиз.

– Сиз уларни билмайсиз, улар айёрликда шпиондан ҳам ўтишади.

– Бундай қиламиз. Мен кўлимни боғлаб оламан. Отгандим, йиқилди, ўлдими-ўлмадими, билмайман дейсиз. Мен уч кундан сўнг кўлимни боғлаб ишга бораман. Шунда уларнинг агенти гапингизни тасдиқлайди.

Учқун ўйланиб қолди: “Ростдан ҳам, қачонгача жинойтчилар ичида юриш мумкин?! Бир кун келиб улардан ажралиш ҳам керак-ку! Қачон бўлса ҳам улардан ажралиш керак... Акс ҳолда ўлдириб юборишади. Бир таваккал қилсам... Орган ходимлари адашганимни ҳисобга олиб кечирислар?..”

– Бўпти, розиман.

Улар сойнинг буралиб оқадиган жойига тушиб чўмилишди. Сой суви атрофида тол-терақлар, мажнунтоллар майин сув билан ўйнашади. Атроф сокин. Юқори қисмидан сойга булоқ суви шовиллаб тушиб турибди. Ер сатҳи майсалар билан қопланган. Иккисининг ҳам кайфияти тетик. Айниқса, Учқун ўзини барча “қир-чирлар”дан холи бўлгандай сезар, дили соф ҳаводек равшан эди.

* * *

Қобилдан дарак бўлавермагач, Ғайрат хавотирга тушиб, ҳовлига безовта қараб кўйди. У ерда руҳий касаллар сайр қилиб юришар, оқ халатли киши кўриниши билан ҳамма унга қараб жим турарди. Эшик очилиб, Ғайратнинг диққати бузилди. Эшикка қаради. Врач ўртоғи ташвишли ва хавотирли қиёфада эди. Унинг олдида келиб, саломлашди.

– Бўл тезроқ, орқамдан юр! – деди.

– Нега?

– Неғалигини кўчага чиққанда айтаман. Имилла-санг, кеч бўлади. Бош врач йўқлигида кетиб олайлик.

Коридорда оқ халатли навбатчи врач учради.

– Қаёққа? Бош врач бу кишини ҳеч қаёққа чиқарманглар, деб тайинлаган.

– Менга рентгендан ўтказиш тайинланган. Рентгендан ўтказиб, ўзим олиб келаман.

– Ундан кўра, ҳовлида бир-бирини еб ётганларга карамайсизми?

– Биз келгунча уларни тинчлантириб турунг. Кейин ҳам кўриқлайверасиз. Бу киши соғайиб қолганлар.

Қочмайдилар ҳам, шовқин ҳам солмайдилар. Тўғри-ми? – деб Ғайратга қаради. Ғайрат дарров фаҳмлаб, “ха” дегандек боши билан жавоб қилди.

– Хўжайинга ўзингиз жавоб берасиз. Менга буни ҳеч қаёққа чиқмасин, кутурган, ташқарига чиқса уринг, деганди. Сиз бўлса бундай дейсиз. Бир-бирингизга гапингиз тўғри келмайди-я!? – деб елкасини қисиб, навбатчи врач эшик томон йўналди. Врач билан Ғайрат қоровулхонага етишди. Қоровул эшикни очмай:

– Қудратов, мумкин эмас, хўжайин бу кишини чиқарманг, деган.

– Очинг, рентгендан ўтказиб келаман. Бошининг суяги чатоқ.

– Йўқ, бошлиқ келмагунча очмайман.

Қудратов панжарали деразага яқин борди.

– Ҳозир бошлиқ билан сизни телефонда улайман, хонага мени киритинг.

Қоровул иккиланиб турди-да, темир эшикдан уни киритди. Врач кира солиб унга пичоқ ўқталди:

– Қани, калитни бер.

Қоровул иккиланиб туриб, ташқи дарвозани очиб, оқсоқлана-оқсоқлана қайтиб кирди-ю, тревога кўтарди. Врач билан Ғайрат Қобилнинг машинасига ўтириб жўнашди. Уларнинг орқасидан шифохона машинаси йўлга чиқди. Қобил қалтис йўллардан машинани адаштириб юрди. Бир жойга келганда очиқ турган икки табақали дарвоза ичкарасига машинани хайдаб киришиб, дарвозани беркитишди. Уй эгаси ханг-манг, титраб-қалтираб айвондаги телефонга ёпишди. Қобил югуриб бориб унинг йўлини тўсди.

– Амаки, қўнғироқ қилманг, илтимос, биз орган ходимларимиз, жиноятчи эмасмиз, жиноятчилардан қочиб кирдик.

Жавоб ўрнига чол ғудранди:

– Болалар ҳам аҳмоқ-да, дарвозани ланг очиқ қолдираверишади. Энди нима қилдим, сизларни кўришган бўлса, мени ҳам бир ёқлик қилиб кетишади.

– Ҳеч ким кўргани йўқ. Қоронғи тушиши билан бизлар кетамиз.

Чол оппоқ соқолини текислаганча ўзича гапирарди.

– Эҳ, одамлар-а, тинчгина ишлаб, ҳалол нон еб, бола-чақангни бағрингга олиб, шукур қилиб яшасаларинг бўлмайдами? Шу ҳам ҳаёт бўлдимиди? Одам одамдан кўрқиб яшаса. Замонингга лаънат! Бир бечорани қон қақшатиб машинасини олиб қочиб нима қилардинглар. Барибир қўлга тушасанлар-ку!

– Отахон! Худо ҳаққи, биз сиз ўйлаган ёмон одамлар эмасмиз. Ушалардан беркиндик, – деб Қобил чолга бор гапни тушунтирди.

Чол бир оз ўйланиб қолди... Уларга синовчан тикилди. Сўнг бир қарорга келди, шекилли.

– Гапларинг рост бўлса, майли. Худонинг ўзи асрасин сизларни. Шу дейман, барибир милисага кўнғироқ қилсам бўлмасмикан?

– Уларнинг ичида Олимбекнинг одамлари борлиги аниқ – деди Қобил. – Ҳозир Ғайратнинг шифохонадан қочганини билган бўлса, у ҳам типирчилаб қолган. Бир ишонарли ўртоғимиз бор эди, ундан ҳам дарак йўқ.

– Қойил, орган ходими бўла туриб милисадан, ўз шерикларингиздан сир яшириб юрибсизми?

– Шунга мажбур бўлдик. ДХҚ ичидаги одамларимиз бу ишдан хабардор. Ҳаммага ҳам буни айта олмаймиз. Бизнинг ичимизда ҳам уларнинг одамлари бўлиши мумкин.

– Бўлмаса бундай қиламиз. Фронтвой қўшним бор, ҳозир военкоматда ишлайди. Шундан ёрдам сўраймиз.

– У киши қандай ёрдам бера оладилар?

– Бобоси ҳам офицер ўтган, ўзи разведкада командир бўлган. Сизларни айтган жойларингизга беҳавотир олиб бориб қўяди. Кундузи қидирган одам, кечаси қидирмайдами? Раз! Падарлаънат, шу ўрисча

сўз мияга ўтириб қолган-да, шундай экан, унинг машинасидан ҳеч ким хавфсирамайди, изига тушмайди, билдиларингми?

– Ишдан чарчаб келганман, – дейиши мумкин.

– Ҳечам-да, унга айтсам Москвагачаям обориб кўяди. Эллик йиллик кўшни, бунинг устига уч йил бирга разведкада бўлганмиз.

– Раҳмат, отахон, – Қобил енгил жилмайди. – Қаранг, яхшилар ҳам бор экан, сизларни ҳам ташвишга кўйдик.

– Аммо бирпас шу ерда ўтириб турасизлар... Мен уни ташвиқот қилиб келай.

Чол шундай деб столга ноз-неъматлар кўйди. Пахта гулли чойнақда пиёлаларга чой куйилди. Нон ушатилади. Сухбат анча чўзилди. Сўнгра чол кўшнисининг уйига чиқиб кетди. Кўп ўтмай кўча эшиги очилиб, ҳарбий хизмат полковниги кириб келди. Сўрашишди. Қария дўстига ҳамма гапни яна бир бор айтиб берди. У гоҳ ачиниб, гоҳ асабий бошини кимирлатиб кўярди.

– Да! “Читтак”, вазият оғир! Урушда-ку, қаршингдаги душманнинг кимлигини билардинг. Бу ерда ким дўст, ким душманлигини билмайсан, киши. Олимбек донгдор раис, депутат, “герой”, бюро аъзоси. Ҳамма катта-кичик йиғинларда ҳайъатда ўтиради. Так что, пухта ўйлаб иш қилмаса бўлмайди. – Чол Ғайратнинг синиққан юзига, мунгли кўзларига қараб деди: – У сизга қаттиқ тиш қайрабди. Вилоят милициясининг катта терговчиси ҳам йўқолиб қолган экан. Топилмаганмиш. Ўша терговчининг сейфидан ярим миллион сўм пул ва бир қанча қимматбаҳо узуклар ҳам йўқолибди. Рапорт ёзишганмиш.

Ғайрат сигарета олиб тутатди.

“Бошлиқ ҳам, ўринбосари ҳам унинг одами. Ҳозир тергов ва қидирув бўлинмаларининг ишини билиб туриш учун митти магнитофонни стол тагига кўйиб, овоз ёзиб олиб юрганмиш. Ўшани билиб

қолганимдан бери изимга тушиб қолишди, бунинг устига сенинг тарафингда турганимга, ҳақиқатни химоя қилаётганимга чидолмаяпти”, деганди Эркин. Наҳотки, Эркинни ҳам ўғирлаб кетишган бўлишса. Уни худди ўшаларнинг одамлари йўқ қилиши мумкин. Тузоғига тушган кишини соғ чиқаришмайди. Ҳамма рецедивистлар бекнинг хизматида.

– Ҳозир тўғри Собиржоновнинг олдига боришимиз керак, – деди Ғайрат.

– Анави, обкомдаги Собиржоновми? – сўради уй эгаси.

Ғайрат бош силкиди.

– Ҳарқалай, билган одамга бориш керак, – деди врач.

– Майли, ўзим обориб кўяман. Йўлларда машиналарни текшириб ўтказишяпти. Улар милициями, мафиями, билиб бўлмайди. Балки сизларни излашаётгандир. Кечасидан кўра ҳарқалай ёруғда кетган дуруст. – Полковник ўртоғига қаради: – Сен нима дейсан, читтак?

– Айтганингиздек бўлади, ўртоқ командир.

Ҳовлига чиқишди. Уй олди боғ. Боғда олма, ўриклар ён-атрофга соя ташлаб турибди. Уй олдида баланд сўри, чор-атроф кўм-кўк тоқ новдалари билан ўралган.

Қочоқлар аста-секин юришиб ташқарига чиқишди. Полковник машинасини уларга яқинлаштирди. Ҳаммалари бирин-кетин орқа ўриндикка ўрнашиб олишди. Машина аста-секин кўздан узоқлашди.

* * *

Кутилмаганда Эркинга Собиржоновнинг ўзи кўнғироқ қилиб чақириб қолди. Водийда қайсидир қора кучларнинг қутқуси билан месхет турклари ва ўзбекларнинг жанжали бошланганини, ўзини эса шошилишч Москвага чақириваётганини айтди.

– Вилоятда сизга суяниб юргандик, энди бизга қийин бўларкан-да, – деди Эркин.

– Қийин бўлмайди, мен барини ўйлаб қўйганман. Сени Тошпўлатовга айтиб қўйдим. Вилоят ички ишларидан муҳим иш беради. Аммо эҳтиёт бўлиб ишла. Хозир ҳаммага қийин. Агар мени республикага ишга олишса, ўша ёққа ўтасан.

– Майли, ишқилиб тинчлик бўлсин. Сиз Москвадан келгунча...

– Майда гап бўлма. Ҳали Худо ҳоҳласа, кўп яхши ишлар қиламиз. Бўпти, сенга ажратилган вақт тугади. Вақт-бевақт керак бўлиб қолсам, мана телефон номерим. Қўнғироқ қил!

– Хўп бўлади. Барча айтганларингизни бажараман.

– Хайр, саломат бўл. – Эркин Собиржоновнинг кабулидан кайфияти кўтарилиб қайтди.

“Ажойиб одам-да, Собиржонов. Ҳам меҳрибон, ҳам қаттиққўл. Шунча иш орасида унинг ташвишини ҳам қилиб юрибди. Вилоятга ишга тавсия этибди... Мен бўлсам тузукроқ раҳмат ҳам айтмабман...”

Уч кундан кейин барча ахборот воситалари Собиржонов Республика раҳбарлигига ишга ўтганлиги ҳақидаги хабарни тарқатди. Бу пайтда вилоят ички ишлар бўлимида катта терговчи бўлиб ишлаётган Эркин ўзича хурсанд бўлиб қўйди. “Қара-я, мени қўллаётган одамни Худо қўллади. Вақти келиб, унинг ҳам йўли очилади. Шунда Олимбекдақалар билан па-чакилашиб ўтирмайди. Шартта бориб, ҳибсга олади”.

Эркин ҳали бу ишлар осон эмаслигини, Олимбекларнинг “илдизи” сувга етиб қолганини билмасди.

* * *

Вилоят ички ишлар бошқармаси. Милиция формасидаги кишилар коридорда ўралашиб юришибди. Эркин иш кабинетида. Телефон жиринглади.

– Ўртоқ майор. Сизда ишим бор эди.

– Кимсиз, нима иш экан. Айтинг?

– Телефонда айтиб бўлмайди.

– Менинг махфий ишим йўқ. Ишингиз бўлса айтинг, бўлмаса вақтимни олманг.

– Бир сирни айтсам мен билан учрашасизми?

– Учрашаман. Агар арзирли бўлса. Сир кимга тааллуқли?

– Барибир телефонда айтмайман. Ҳозир ўрнингиздан туринг-да, столингизнинг тагига қаранг, кейин жавобини айтасиз, кутиб тураман.

Эркин ажабланиб ўрнидан турди. Кабинетни ичкаридан беркитиб, иккинчи стол остини эгилиб кўздан кечира бошлади, кафтдек магнитофонни кўриб ажабланди. “Менинг хонамдаги гаплар кимга керак бўлиб қолди экан”, деб ўз-ўзига гапирди. Бориб трубкани кўлига олди.

– Алло, нотаниш биродар, мен сизни қандай топаман?

– Қийин эмас, машинангизга мининг-да, катта кўча бўйлаб ўнг томонга, кинотеатрга қараб юринг. Ўзим сизни тўхтатаман. Қўлимда қизғиш папка бўлади. Ҳозироқ чиқаверинг.

– Хўп келишдик. Мен чиқяпман, – майор тўппончасини олиб ўқлади. Қўшимча саккиз дона ўқ ҳам олди. “Нима бўлса бўлди”, деганча коридорга чиқди.

Навбатчи честь бериб:

– Ўртоқ майор, сўраб қолишса, нима деб қўяй?

– Иш билан чиқиб кетди, тушдан кейин бўлади, денг, вассалом.

Серқатнов кўча. Эркин одамлар орасидан нотаниш кишини ахтариб бораяпти. Қўл кўтараман, деган киши кўринмайди. Қўл кўтаришяпти, фақат қўлида кизғиш папка ушлаган киши йўқ. Энди умидини узиб, светофорнинг кўк чироғи ёнишини кутиб турганида, ёнбошидаги машинада ўтирган икки кишининг бири машинанинг очиқ деразасидан ҳатто ёнидаги одамга ҳам сездирмай қоғоз ташлади. Эркин четга ўтиб тўхтаб, қоғозни олиб очди.

“Бир соатдан сўнг, сизни Горький номли кол-

хоз четидан оқиб ўтадиган канал бўйида, кўприқдан ўтгандан сўнг тупроқ йўлда кутаман”. Майорнинг боши қотди. Магнитофонни кўздан кечириб ишлатиб кўрди.

“– Терговчи ака, худо урсин, кўрганим йўк.

– Сиз ёлғон гапираяпсиз, уларни милиция формасидаги жинойтчилар олиб кетганини чойхоначи айтяпти-ку. Сиз бўлсангиз билмайман дейсиз.

– Мен кўрмадим, кўрсам айтардим...”

Ўчирди.

“Ё алҳазар, менинг тергов суҳбатим кимга керак бўлиб қолди экан. Мен вилоят прокуратурасида тузилган тергов гуруҳида иш олиб бораётган бўлсам. Балки, Қобил ва Ғайратни олиб кетганларни ким кўрганини билиш учун кўйишгандир? Шошма, чойхоначи чолни йўқотишмасин тагин. Яккаю ягона гувоҳ ўша”. Ҳозирча бир соат вақт бор. Эркин машинани чойхона томон бурди. Чол йўк эди. Шеригидан уй адресини олиб машинани юргизди. Катта йўлда унга қизил фургон машина эргашди. Олдин ёнма-ён келиб майорга қаради. Сўнг орқада қолди. Яна қувиб ўтиб, ғашига тега бошлади. Эркин нима қиларини билмай дўкон ёнида тўхтади. Сўнг телефон будкасига кириб дўсти, вилоят хавфсизлик бошқармаси инспекторига телефон қилди.

– Алло, Эргашмисан?

– Ҳа, сенмисан Эркин?

– Ўзимман. Вақтинг бўлса, машинангда тез чиқ. Мен фабрика ёнидаги дўкон олдидаман.

– Нега? Бунчалик шошилинч? Америка айғоқчисини кўрдингми дейман?

– Ёрдаминг керак.

– Ишим кўпроқ эди.

– Жуда кераксан, орқамдан одам тушган.

– Ўзимизнинг одамларданми ёки жинойтчиларданми?

– Жинойтчиларникига ўхшайди. Умуман, қолган

гапларни кейин айтаман. Тезроқ етиб кел. Мен билан учрашмасдан ортимдан юравер. Қолганини операция тугагач гаплашамиз. Мен каналдан ўтиб буриламан. Сен бир километр ўтиб кутиб тур. Ўқ овози эшитилса ёки ярим соатдан кўп кечиксам орқамдан келасан.

– Зўр-ку, яна бир иш бошладингми?

– Бўл, тезроқ, кутиб тураман.

– Чиқаяпман.

Эркин телефон будкасидан чиқиб, нон дўконига борди. Нон олиб машина орқасига солган киши бўлиб атрофни кузатди. Фургон йўқ. Ундан сал нарида оғир юк машинаси турибди. Сигарета тутатди. Бу орада ўртоғининг машинаси кўринди. Эркин машинани юргизди. Улар олдинма-кейин кетиб боришмоқда. Каналга етишди. Эркин ўннга бурилди. Анча юргач, тўхтади. Мотоцикл тузатиб турган киши олдин парво қилмагандек қаради. Сўнг сигналини синаган киши бўлиб, уч марта сигнал берди. Сигнал овози тинартинмас, қорачадан келган, бошида кепка, жинси шимда бир йигит дарахтлар орасидан чиқиб келди.

– Салом, ўртоқ майор.

– Салом, – деди Эркин ва унга бир оз тикилиб қолди.

– Танимадим?

– Танимайсиз ҳам. Вақт зиқ, Хўжайин йўқлаб қолиши мумкин. Мен жиноят қилиб қамалиб чиққан Учқунман. Хўжайиннинг шайкасиданман. Шунинг учун ўзим айтиб қўя қолай. Хўжайин машхур раис Олимбек Султонов. Биздан ташқари ҳам анча одами бор. Гапнинг индаллоси, улар сизнинг назоратингиздаги врач билан Ғайратни ўлдириш учун қидиришяпти. Сизлар қидираётган ашаддий жиноятчи “Сарик” лақабли Умарни Қобил аканинг хаётини сақлаб қолиш учун ўлдирдим. Шуни билиб ва ҳисобга олиб қўйишингиз учун учрашяпман. Кабинетингиз ва уйингиздаги телефон суҳбатини эшитишади. Уларнинг қарамоғида сизларнинг бошлиқ

ўринбосарингиз Розиков ҳам бор. Хайр, – деб кета бошлади.

– Тўхтанг, бир таклифим бор.

– Нима қилишим керак, шпионликми?

– Сиз шу пайтгача етарли жиноятларни содир қилиб бўлдингиз. Ювиш учун сизда имконият бор.

– Мен жиноятчилигимни ўзим ҳам биламан. Қўрқитмай кўя қолинг. Унинг устига одамингизни кутқариб қолган тентак ҳам мен.

– Толибни сизлар гумдон қилганмисизлар?

– У кўрқоқ, ғирт гўл экан. Имладим, тушунмади. Шерикларимга халал бериб турдим. Қочишни хаёлига ҳам келтирмади. Қибла томондаги каналга ташланган.

– Барибир сиз иштирокчи бўлгансиз. Буни инкор қилиб бўлмайди.

– Сиз билмас экансиз. Уч марта одам ўлдирган Қора лақабли тўданинг одамлари Олимбекка ёлланиб, бу ишни амалга оширишган.

– Мактабдаги қуролларни ҳам сизлар ўғирлагансизлар.

– Мен фақат пойлоқчилик қилганман. Унинг устига биров сезсин, деб томга бир неча марта тош ҳам отдим. Милтиқларни ҳам шундай кўриқлайдими? Қоровули тепса тебранмас уйқучи экан.

– Ғайрат билан врачни ҳам кутқариш керак.

– Улар бизнинг тўда қамоқхонасида йўқ.

– Қамоқхона?

– Ҳа, қамоқхона. Ўнга яқин киши бор у ерда.

– Сиз билан қандай учрашиб турса бўлади?

– Сиз билан учрашиб туриш менинг ҳаётимни хавф остига қўяди. Бунинг устига ҳаммамизни кузатишади, сўроқсиз дачадан чиқишимиз ман этилган. Агар дарагини эшитсам, бир амаллаб хабар бераман. Эртага менинг гуруҳим анавиларнинг иккаласини излашга тушади.

– Яхши... Шеригингиз сотиб қўйишидан кўрқмайсизми?

– У дўстим бўлади, у ҳақда кейин маълумот бераман. Бугун биз юк олишимиз керак. Шунга чиққанмиз.

– Қанақа юк?

– Бу юк кўлга тушгани билан ҳеч нарса ўзгармайди. Юк келтирадиган одам гунг ва соқов. Бунинг устига ўта садоқатли.

– Унда сиз кечикмайсизми?

– Кечикмаймиз. Орқамиздан “хит” тушгандай бўлди, деб айтишимиз мумкин. Мотор ишламай қолди, ёрилди, хуллас ишонарли баҳона топишимиз мумкин. Юкни тоққа етар-етмас ўрик тагидан оламиз. Юкка қизиқсангиз, унда қорадори ва қуроллар бор.

– Ҳа, атрофимиз жиноятчилар уясига айланиб қолган экан. Хайр.

Эркин машинага ўтириб жўнаб кетди.

Шаҳарга киргач, машинани тўғри ўртоғига айтган жой томонга бурди. Орқада ўртоғидан бошқа шубҳали машина кўринмагач, тўхтади. Ўртоғи етиб келди. Етиб тўхтади. Машинадан тушиб сўрашди.

– Нима гап ўзи?

– Жуда катта шайканинг изини топдим. Лекин улар ҳам менинг орқамдан тушишган. Ўша шайкадан бири билан учрашиб келяпман. Улар сен билан мендан кўра тажрибалироқ юристга ўхшайди. Шаҳардаги ҳамма жиноятчилар шуларнинг одамлари экан.

– Тутсанг, герой бўларкансан-да! Мени ҳам шерик қилиб ол ёки ишни ўзимга сўраб олай.

– Олишга оласан. Шундоқ ҳам менинг кучим етмайди. Унинг устига “зам” уларнинг одами экан. Бошлиқ унинг измидан чиқмайди.

– Сени операцияга шерик қилиб оламиз. Розимсан?

– Розиман.

– Ишлар тўғрисида тергов гуруҳи раҳбарини хабардор қилиб, ишни эртагаёқ бизга топшир.

– Бошлиқ бермайди. Ўзларинг сўраб олинглар.

– У томонини менга қўйиб бер.

– Ўзингга эҳтиёт бўлиб юр. Қуролсиз юрма, – сочини бармоқлари билан таради Эркин. – Сенга ҳўв бирда айтган одамларимиз Қобил, Ғайрат ва врачдан дарак йўқ. Агар Олимбек гумдон қилмаган бўлса, каналга ғаввос юбориб, Толибни қидиртириш керак. Шундай хабар келган. Қобилни эса кечаси ҳам, кундузи ҳам Олимбекларнинг одамлари қидириб юрганмиш.

Улар бу ҳақда Собиржонов билан маслаҳатлашадиган бўлишди.

Изма-из йўлга чиқишди. Теракзор қишлоғидан ўтгач, қўққисдан “Газик” машинасини кувиб бораётган бир “Жигули” ва самосвални кўриб қолишди. Машинани ўша томонга буришди. “Газик” қочмоқчи бўлар, лекин унинг олдини кесиб чиққан “Жигули” йўл бермас, самосвал мажақлаб босиб ўтишга шайланарди. “Газик”нинг эски балони ўтларга сирғаниб кетар, рулда полковник эди. Улар етиб келишганида самосвал жуда яқинлашиб қолган эди. Эркин билан ўртоғи бараварига самосвал балонига ўқ узишди. Кутилмаган ҳужумдан ғафлатда қолган ҳайдовчининг кўлидан рул чиқиб кетиб, машина харсангтошга урилди. “Жигули” қочишга шайланганида, унинг ҳам балонига ўқ отиб, ишдан чиқаришди. Шу пайт самосвал ҳайдовчиси ҳам ўқ узди. Ўқ Эркиннинг елкасини ялаб ўтди. “Жигули”дагилар қоча бошлашди. “Газик” уларнинг орқасидан тушди. Жиноятчи “Газик”-ка ўқ узди. Ўқ бензин бакига тегиб, машина ёна бошлади. Полковник, Қобил, Ғайрат ва врач машинадан сакрашди. Улардан сал нарида бензин баки портлаб машина жарликка қулаб тушди. Эркин кетма-кет ўқ узиб, қуролли жиноятчиларни эсанкиратиб қўйди. Бу орада самосвал ҳаракатланиб қолди. Ғайрат самосвал кузовига чикди. Кузовда турган белкуракни олди-да, кабинанинг ҳар тарафидан ура бошлади. Зарбдан ма-

шинанинг олд ойнаси синиб, ҳайдовчининг кўзига шиша синиқлари кирди, шекилли, ерга қараб эгилиб қолди.

Эркин паналаб кабинага яқинлашди. Жиноятчининг шериги ҳам нарироқда харсангтош панасида тўхтади. Сўнг тезлик билан самосвал машинасига яқинлашди. Буни кўриб турган иккинчи ҳайдовчи ўзини ерга отди. Шу пайт уни мўлжаллаб турган Ғайрат устига отилди. “Жигули”дан уч жиноятчи чиқди. Бу орада Эргаш ҳам етиб келди. Каратэ усуллари пухта эгаллаган жиноятчилар қўл жангига киришишди. Полковник билан врач ҳам жангга қўшилишди. Эргаш жиноятчилардан бирининг оёғига ўқ узиб йиқитди. Шу пайт врач яна бир жиноятчининг бошига тош билан урди. Орқадан келиб улгурган полковник учинчи жиноятчини қучоқлаб олди. Тўрттала жиноятчининг қўл-оёқларини боғлашди Ғайрат, Эркин, Қобил сигарета олиб тутатишди.

Бир-бировини бағрига босиб, жим омонлашишди. Сал нарига бориб, паст овозда суҳбатлашишди.

– Бизни қандай топдинглар? – сўради Қобил.

– Худонинг ўзи ёрдам берди. Уларнинг шайкаси-дан бир йигит қўнғироқ қилиб мен олиб бораётган тергов ишлари митти магнитофонга ёзиб олинаётган-лигидан хабар берди. Гаплари рост чиқди.

– Ҳа, Учқунми? У яна нималар деди?

– Толиб ҳақида хабар берди. Ўлдириб қибладаги каналга ташланган экан. У билан Эргаш, – ДХҚ ходимига ишора қилди, – шуғулланадиган бўлди. Эргаш, ёрдаминг учун раҳмат. Энди сен боравер, муҳим ишлар олдинда. Хабарлашиб турамиз.

– Майли, ишқилиб, ишлар битганидан кейин зиёфатга чақириб эсдан чиқмасин.

– Худо хоҳласа, тинчлик бўлса зиёфатнинг қуюғи биздан, – кулди Эркин.

Эргаш машинасини орқа томонга буриб, ҳайдаб кетди. Эркин, Қобил ва Ғайрат қолишди.

– Қани эди ҳозир дачага ҳам бостириб борсак, – деди Ғайрат.

– Ҳаққимиз йўқ, прокурорнинг рухсати керак, – деди Эркин.

– Бориб бўпсанлар, ҳаммангни гумдон қилишади. Бизларни номардлик билан қўлга олдиларинг, – деди бу гапни эшитиб қолган кулоғи динг жиноятчилардан бири. – Кучларинг етмайди.

– Олимбекнинг куни тугади.

– Унинг куни тугагунча сизларники тугайди.

– Сизларга ўхшаб.

– Бизлар барибир отилишга тайёр одамлармиз. Кимлигимизни ҳам билолмайсанлар.

– Ўзингнинг номингдан гапир, – бақирди полковник. – Улар учун гапиришга ҳаққинг йўқ.

– Ҳаққи бор, – жиноятчилардан бири бақирди. – Биз бир-биримизни сотмаймиз.

– Сенлар фақат ўғри эмас, қотилсанлар.

– Олдин бўйнимизга қўй, начальник, кейин айблайсан. Бизда ҳеч ким бир-бирига хиёнат қилмайди. Қолаверса, ҳали бизларни Олимбек чиқариб олади. Оғзингни очиб қоласан ҳамманг.

– Сенлар билан айтишиб ўтиришга вақт йўқ, – деди Эркин ва жиноятчиларни машиналарга чиқариб, олиб кетди.

Вилоят милиция биноси қаршисида тўхтаган уч машинада қўл-оёғи боғланган жиноятчиларни кўриб, навбатчи хайратланди:

– Целий шайкани қўлга олибсизлар-ку. Қойил. Шошманглар, шошманглар, ҳаммаси қидирилаётган жиноятчилар-ку. Ўртоқ майор, буларни қандай ушладинглар?

– Эски гвардия, – Эркин полковникка ишора қилди, – ёрдам берди. Акс ҳолда ҳозир Ғайрат ҳам, Қобил ҳам уларнинг қўлига тушарди.

– Врач ҳам, – қўшиб қўйди Ғайрат.

Эркин жиноятчининг тўшпончасини навбатчига узатди.

– Расмийлаштиринг. Биз чарчадик.

Жиноятчиларни топшириб, ҳовлига чиқишди. Бир- бирига қарашди. Кулишди.

– Ғайрат, энди сени нима қиламиз. Уйингга юбориш хавфли. Яхшиси, бошлиқнинг олдига кираман. Бирон бежавотирроқ жой топармиз.

Уларни бошлаб бошлиқ хонасига йўл олди.

Қабулхона. Милиция формасидаги сержант қиз машинкани чиқиллатиб ўтирибди. Ундан ташқари иккита сержант навбат кутишмоқда. Улар Эркинни кўришлари билан ўринларидан туриб, қад ростлашди. Эркин сержант қизга юзланди.

– Ўртоқ полковник ўзларидадилар?

– Ўзларида, ўртоқ катта терговчи, – ярим ҳазил оҳангида жавоб берди сержант қиз. – Келганингизни айтайми?

– Хабардор қилинг.

Сержант қиз дарров кириб қайтиб чиқди. Эшикни очганича:

– Сизни ўртоқ полковник кутяптилар, – деди.

Эркин ичкарига кирди. Ғайрат билан врач уни қабулхонада кутиб қолишди. Деворга осиглиқ соат билан машинка овози хонада ҳукмрон. Беш-ўн минут деганда сержант қиз олдидаги радиобоғлагичдан овоз чиқди: “Қудратов, Шоюсупов! Киринглар”.

Сержант қиз Ғайрат билан врачга қаради:

– Киринглар.

Кенг хона. Тўрда вилоят харитаси. Ўрта бўйли полковник уларни хомуш қарши олди.

– Шунақа гаплар, Эркин! – полковник Ғайрат, Қобил ва врачга синовчан тикилди. – Қабулхонада яна кимлар бор?

– Иккита сержант ўтирибди.

Полковник ўрнидан туриб, қабулхонада ўтирган йигитлар билан бир-бир кўришди.

– Йигитлар, тушдан кейин келинглар, – деб уларга жавоб бериб юборди. – Сиз ҳам бемалол тушлик қилиб келавринг, – деди сержант қизга.

Йигитлар ва қиз чиқиб кетгач, қабулхонадан кимгадир кўнғироқ қилди.

– Вазият жиддий. Ҳамма шай бўлиб турсин. Менинг буйруғимсиз ҳеч ким ҳеч қаёққа тарқалмасин, – деди-ю ичкарига кириб Эркинга гапирди: – Эркин, бу йигитларни кечгача мен дам оладиган хонага беркитиб қўямиз. Ҳозир ош-сувини берамиз. Сен кечқурун уларни бошқа бир жойга кўчирасан. Вазият жиддий.

– Хўп бўлади, ўрток полковник, – деди Эркин гавдасини ғоз тутиб, расмий оҳангда.

Полковник кресло орқасидаги пардани четга сурди. Кулранг эшикни очиб Ғайрат, Қобил ва врачни у ерга олиб кирди.

Хонанинг ўртасида мўъжаз стол, атрофида тўртта стул, тўрда диван-каравот турар, стол усти артилмаганидан яқин орада бу ерга бирон зот кирмагани сезилиб турарди.

– Шу ерда ўтириб турасизлар. Диван битта, навбат билан дам оласизлар. Эркин, анави совутгичдан сув, колбаса, пишлоқ олиб бер буларга.

Эркин бошлиқнинг айтганини бажариб, унинг ёнига ўтирди.

– Озод Ҳусанович! Нима гап ўзи? Тинчликми? Нега бунча безовтасиз?

– Юқоридан, Москвадан хабар келди. Горбачёв дам олишга кетгач, Янаев бошлиқ бир гуруҳ ҳокимиятни эгаллабди. Горбачёв Қримда уй қамоғида эмиш... Бундан ҳам қизиғи шуки, Олимбекнинг уйидаги айғоқчиларимизнинг айтишича, бу гапларни биздан ҳам олдин улар эшитиб, байрам қилиб ўтиришганмиш.

– Демак, у Янаев билан таниш экан-да!

– Таниш ҳам гапми? Ўша унинг Москвадаги тиргаги экан. Тез орада камида вилоятни бошқарадиган бўламан, деб коньяк уриштириб ичаётганмиш.

– Оббо, унда ҳаётимиз ҳам хавф остида экан-да!

– Ҳаммамизнинг ҳаётимиз хавф остида. Менинг

муовиним Розиков Олимбекка ишлаётган экан. Демак, Олимбек унинг одамларини ҳибсга олганимизни билади.

Шу пайт селектордан таҳдидли овоз эшитилиб қолди:

– Полковник Тошпўлатов, ўзингиздамисиз? Сизни Республика Ички ишлар вазири сўраяпти. Телефон гўшагини кўтаринг!

Полковникнинг қалин қошлари чимирилиб, ранги оқарди-ю, беихтиёр гўшакни кўтарди.

– Эшитаман, ўртоқ вазир! Ҳа, эшитдим. Телевизор ва радиоларни ишлатиб кўямиз. Барча туманларга ГКЧП бўлганлигини, саросимага тушмасликларини, тартиб сақланиши кераклигини эълон қиламан... Раҳмат!

Полковник телефон гўшагини кўйиб, қаршисида турган телевизорни ёқди, Москва каналини улади. Экранда диктор кўриниб, амирона овоз эшитила бошлади. У Шўро давлатида фавқулодда вазият эълон қилиниб, ҳокимият Янаев бошлиқ комиссия кўлига ўтганлигини эълон қиларди.

Полковник Тошпўлатов барча туманларда кўчадаги радио карнайларни ишлатиб кўйишларини, саросимага берилмасдан, тартиб сақлаб туриш лозимлигини бирма-бир таъкидлади. Негадир, у Эркинга ҳеч нарса демас, асабийлашган кўйи сочларини кўллари билан гоҳ орқага, гоҳ ён томонга тарарди.

– Гап, бундай, – деди ниҳоят, – Толибжоннинг жасади топилган. Уни ўласи қилиб уриб, бўйнига тош боғлаб каналга ташлашган экан. Ҳозирча моргга олиб бориб кўйдик. Шошилмайлик. Вазият қалтис. Бу ишни Олимбеклар қилгани аниқ бўлса-да, кўлимизда исбот-далил йўқ.

– Менда уларнинг Учкун деган одами берган кўрсатма бор. Аммо унинг ўзи ҳалиям Олимбек чорбоғида... Бунинг устига...

– Тушунаман. Аммо битта одамнинг кўрсатмаси

билан бутун бир мафияни фош қилиб бўлмайди. Кўплаб ашёвий далиллар, экспертиза хулосалари керак. Бу шароитда уларни топиш ва тайёрлашнинг иложи йўқ. Ўлганнинг устига тепган, дегандай, ГКЧП, Янаев деганлари чиқиб турибди.

– Тўғри, – тан олди Эркин ҳам, – аммо биз ушлаганларнинг ҳаммаси Олимбекнинг одамлари. Уларнинг ўзлари Олимбек бизни қутқаради, деб очик айтаяпти.

– Ҳозирги шароитда бу жиноятчиларнинг вилоятда, бизнинг қўл остимизда бўлиши хавфли. Сен уларни Тошкентга олиб бориб, ўта хавфли жиноятчилар сифатида Давлат хавфсизлик қўмитаси ертўласига топшириб келасан. Ўзинг ҳам 3–4 кун ўша томонларда бўлиб тур. Буни мен, навбатчи ва сен биласан. Розиков эшита кўрмасин. Анави уч йигитни қаерга жойлаштиришни ўзим ўйлаб қўйдим.

– Маъкул! Аммо ҳар 2–3 соатда сизга кўнғирок килиб тураман.

– Бўпти, келишдик.

* * *

Полковник Тошпўлатов Ғайрат, Қобил ва врачни фургон машинада қўшни вилоят Ички ишлар бошқармаси бошлиғи хузурига юборди. Бошқарма бошлиғи уларни дарё бўйидаги ўз дала ҳовлисига олиб бориб жойлаштирди.

– Ким келиб сўраса, Ахмедовнинг меҳмонларимиз, бир ҳафта дам олиб кетамиз, дейсизлар. Бошқа гапни билмайсизлар. Бу Тошпўлатовнинг топшириғи, – деб қўйди.

Уч оғайни икки кун давомида дам олган бўлишди, чўмилишди, ора-чора телевизор кўришди. Телевизорда бўлаётган ҳангомаларгина уларни ташқи дунё билан боғлаб турарди. Дикторлар Янаев чиқарган қарорларни кироат билан ўқишар, яқинда бутун Иттифокда янги тартиблар жорий этилишидан, ҳаёт яхшиланишидан лоф уришарди.

Орадан уч кун ўтар-ўтмас, Горбачёв кутқарилиб, ГКЧП аъзолари қамоққа олинди.

Учта қочоқ ҳам эркин нафас олди.

Эркин вилоят ИИБ идорасига шошилинич келди.

– Тинчликми? – сўради навбатчи.

– Тинчлик эмас. Шошилиш керак. Уч-тўрт кишининг ҳаёти хавф остида. Сўнг кечикиб қолишимиз мумкин.

Эркин бўлган воқеани қисқача тушунтирди. Навбатчи бошлиққа телефон орқали хабар қилди. Бошлиқ рухсат этди шекилли, у Эркинни қабул қилди. Улар бўлган воқеани ўзаро муҳокама қилишди.

– Ҳозир жиноятчиларни шу ерда, пайтида қўлга олмасак бўлмайди, акс ҳолда улар тутқич бермайди. Бизлар ахтариб юрган жиноятчиларнинг аксарияти Олимбекнинг чорбоғида экан. Менга хабар қилишди, – куйиб-пишиб гапирарди Эркин.

Бошлиқ бир оз ўйланиб турди-ю, Эркинни тезкор гуруҳга бошлиқ қилиб жўнатди.

– Ўйлаб иш қилгин, Олимбекка ортиқча гап гапирма. Биз жиноятчиларни ахтариб келдик, шу ерда экан деб эшитдик, дегин...

– Хўп бўлади, ўртоқ полковник.

Йўлга чиққан уч машина шитоб билан Олимбекнинг ёзги дачасига йўл олди. Улар етиб келганларида бу ерда на кучук ва на одам бор эди. Фақат кекса қоровул ва машиналарнинг шовқинини эшитиб, тўн ёпиниб, уларга пешвоз чиққан Олимбекдан бошқа ҳеч ким кўринмади.

– Келинглар, келинглар, тинчликми? – Ўзини овсарликка олиб, беписандлик билан юзланди Олимбек.

– Бу ердаги одамлар қани? – сўради Эркин.

– Қанақа одамлар? Мана мен, қоровул, ошпаз кетмаган бўлса, у бор, бошқа одам бугун келгани йўқ.

– Артистликни кўйинг, Олимбек ака. Кўпчилик

бор эди. Уларнинг орасида ички ишлар ходимлари ахтариб юрганлар ҳам бор.

– Бемалол, кўриб чиқинглар.

Ҳамма жойни тинтув қилиб чиқишди. Ҳеч кимни топишолмади.

– Менга, обком аъзосига ишонмадинглар-а, энди мен ҳам обкомни хабардор қилиб қўяман,— деб телефон трубкасини кўтарди раис. – Алло, биринчиси уланг... Алло, саломалейкум, ўртоқ биринчи, мен Олимбекман. Бизнинг уйни тинтув қилишди. Ҳозиргина. А, лаббай, ким дейсизми? Ўзимизнинг вилоят милициясидан. Ҳозир трубкани бераман.

У Эркинга трубкани узатди.

– Сизни сўраяптилар.

– Алло, эшитаман.

Трубкадан овоз келди:

– Ким рухсат берди, тинтув ўтказишга? Нима, депутатни обрўсизлантиришми бу? Бас қилларинг.

– Бошлиқ, ўртоқ биринчи секретарь...

– Бошлиғинг билан олдимга кел.

– Хўп бўлади.

Эркин бўшашиб, трубкани жойига қўйди.

Олимбек унинг олдига келди. Қўлини елкасига қўйиб:

– Ўзимизнинг қишлоқ вакили деб, вилоятга кўтарилганимда индамагандим. Яхшиликка ёмонлик экан-да.

Эркин индамади. Гуруҳ машиналарга чиқиб, қайтиб кетди. Бошқармага келгач, Эркин бошлиқнинг хонасига кирди.

– Бу ишда жуда пухта бўлмасак бўлмайди. Жиноятчилар жуда пишиқ. Унинг устига орамизда айғокчилари ҳам бор. Гуруҳ боришини билган.

– Бундай қилсак-чи! – Эркин тез-тез миясига келган фикрини гапира бошлади. – Олимбек ГКЧП енгилганидан кейин тарвузи қўлтиғидан тушиб ўтиргандир. Ғайратни юборсак, у Олимбекдан қарз

сўраб, ишга олиши учун ёлғондакам тавба-тазарру қилса.

– Ишонармикан?

– Бу ҳам бир уриниш-да, зора жойлашиб, унинг ишончини қозонса, припискаси ҳам, қўшиб ёзишлари ҳам, пахта қабул қиладиган заводларнинг каллобликлари ҳам очиларди, – деди Эркин.

– Ўзларинг ҳал қилларинг. Мен биринчининг олдига кетдим, – дея бошлиқ сейфни беркитиб, калитни чўнтагига солди.

– Кейин хабардор қиларсиз, – деди.

Ҳамма чиқиб кетди. Орқасидан бошлиқ ҳам кўчага йўналди.

* * *

Ғайрат уйига тун қоронғисида кириб борди. Ғайратни кўриб, онаси йиғлаб юборди:

– Болам, қизчанг Шаҳноза йўқолиб қолди. Шаҳнозгинамни ўғирлаб кетишди.

Ғайрат бошини ушлаганича маънос ўтириб қолди.

– Болам, ўзинг қаерларда юрибсан, докторлар кидириб келди. “Қочди, кутурган пайти, хавфли, келиши билан хабар беринглар”, деб сени пойлашиб, кечагина кетишди. Она ўглининг ўтдек ёниб турган кўзларига тикилди. – Соппа-соғсан-а, болам.

– Кўриб турибсиз-ку, соғман. Жинни бўлишим Олимбекка керак бўлиб қолган экан.

– Уни одам боласи тукқан эмас, йигитгина ўлгурни. Ҳаммани қон қақшатди. Энди билдим, отангнинг бошига етганлардан бири шу экан.

– Қанақасига?

– Кеча Ойназарнинг хотини раиснинг ёқасига осилиб, “Эримни тухмат билан қаматгансан, Ғайратнинг отасини ҳам сен қаматгансан, Гдлянларнинг одами-сан”, дебди. Бу итнинг дастидан аёлларнинг номуси ҳам топталди. Аёлларнинг қарғиши барибир уни бир ёқлик қилар.

– Жуда яқин қолди. Шаҳнозани топаман. Ҳаммаси учун ўч оламан.

Улар узоқ гаплашиб ўтиришди.

Кеча сутдек ёруғ. Ғайрат чиқиб сигарета тутатди. Шу пайт дераза тагида бир киши ўрик панасига беркинганини сезиб қолди. Секин тўппончасини олиб, сигарет чекиб юрган киши бўлиб, чироқ ёққичнинг олдига келди. Тезда ҳовли чироғини ёқиб, шарпага тўппонча ўқталди.

– Қимирласанг отаман! Қўлингни кўтар, баландроқ. Энди қани девор томонга ўт.

Шарпа ўрик панасидан чиқавермагач, унга яқинроқ борди. Икки-уч қадам берида тўхтади.

– Қани чиқасанми, ёки... – Шарпа чиқди. – Шунча гавданг билан ўрикнинг панасида турибсанми? Бошингни кўтар!.. Ие, Сувон бригад, ҳали айғоқчилик ҳам қиласизми?

– Сен билан йўқолган Бурҳон бригаддан ташқари ҳаммамиз. Тўппончани қаёқдан олдинг?

– Зўрми? Сизгаям олиб берайми? Олимбек бермадимми? Қўйнингда нима бор? Ёлғонингни Олимбекка айтасан. Ерга ташла.

Шу пайт ичкаридан онаси чиқиб қолди.

– Вой!...

– Жим, ичкарига кириш! – кўзини Сувон бригадирдан узмай буюрди Ғайрат. Онаси ичкарига кириб кетди. – Қани, бўл тезроқ. – Бригадир кўйнидан кинли пичоқни олиб, ерга ташлади. – Бери кел! Сенга айтяпман. Қўлингни кўтариб, бери кел!

Сувон кўлини кўтариб, Ғайратга яқин жойда тўхтади. Ғайрат пичоқни олиб, Сувоннинг елкасига тўппончани тиради.

– Сал аҳмоқлик қилсанг нариги дунёга жўнатаман. Ичкарига кир. – Коридорга киришди. – Энди чапдаги уйга кир. Ўтир.

– Қўлимни туширсам бўладими?

– Йўқ, қўлингни орқангга қил! – тўппончани

унинг пешонасига тиради. Ғайрат. Сўнг онасига: – Арқон олиб келинг! – деди.

Онаси чиқиб, арқон олиб келди. Ғайрат Сувоннинг кўлини боғлади. Сўнг унинг қаршисига ўтирди.

– Қани, айт-чи, нега келдинг? Чайналишга ҳожат йўқ. Олимбек нега жўнатди? Битта ўзингмисан, ёки...

– Ўзимни жўнатувди, яна билмадим.

– Сувонқул, қариндош бўлатуриб уялмадингми? Ахир, қимматчилик йиллари бир-биримизга суяниб яшагандик-ку. Эсингдан чикдими, тузим кўр қилгур, – она жиғибийрони чиқиб гапирди.

– Шайтон йўлдан урдими, кўрқдимми, билмадим, хола.

– Олимбек сенга қандай топшириқ берган?

– Сенинг келган-келмаганингни билиб келиш. Бошқасини билмайман.

– Ҳозир ўзи қаерда?

– Ҳарқалай, дачада бўлса керак, замначальник мелиса билан дача томонга кетувди.

– Унда келганимни қандай хабар қиласан?

– Қоровул Самад чўлокқа айтишим керак эди.

Ғайрат ўйланиб турди-да, ўрнидан туриб, унинг кўлини ечди.

– Билиб қўй, Олимбекнинг Москвадаги тиргаги, Янаев дегани қамокқа олинди. Яқинда Олимбекнинг ҳолига маймунлар йиғлайди. Толибни ўшалар ўлдиргани аниқланди.

– Йўғ-е? – деди бригадир ҳайрон бўлиб.

– Бу рост, исботланган, керак бўлса судда яна исботланади. Агар гуноҳим енгиллашсин, десангиз, – у сизлашга ўтди, – менга ишлайсиз. Акс ҳолда ҳозирок олиб бориб, мелисага топшираман.

– Йўғ-е, Ғайрат, мелисага бало борми? Ўзи, Олимбекда менинг ҳам қасдим бор. Жияним Ойназарга қилган ифлослиги учун уни бўғизлаб ташласа арзийди. Аммо илож қанча?

– Илож бор. Фақат бу ёғига сотқинлик қилмайсиз.

– Онт ичаман. Фақат мен ҳам қамалиб кетмасам бўлди.

– Қамалмайсиз, бу ёғи ўзингизга боғлиқ.

– Ҳозир нима қилай?

– Менинг келганим ҳозирча сир. Олимбекка менинг келганимни айтмайсиз. Агар гап чиқиб қолса, “яхши одам эди, ўзимиздан бездирмайлик”, деб қўйинг.

– Шуми бор-йўғи?

– Шу.

Сувонқул чиқиб кетди. Ғайрат кўча эшикни беркитиб қайтиб кирди.

– Болам, Шаҳноза нима бўлади? Ўлдириб-нетиб қўйишмадимикан?

Шу пайт уйга хотини кириб келди. Кўзлари шишган.

– Шаҳноз қани? Шаҳноз қизалоғим қани? Йўқолгани ростми?

Ғайрат унга қарамай “рост” деди.

– Мана, шунча одам бирга ишлаб ётибди, егани олдида, емагани кетида. Сал бошларини эгганларида бундай қора кунларга тушмасдик. Мана, эвазига қизимиз йўқолди. Қозонимиз қайнамай қолди...

Хотинининг таъналари Ғайратнинг нафсониятига қаттиқ тегди.

– Сенга мен шоҳона ҳаёт ваъда қилган эмасман.

– Доим гапингиз шу. Бундай, одамлардек яшайлик десам жиғибийронингиз чиқади. Атрофингизга қаранг. Оддий бригадирнинг уйига кирсангиз, чиққингиз келмайди. Болаларининг, хотинининг кийинишига кишининг ҳаваси келади. Менинг кийган кийимимга колхозчининг хотини ҳам кулади. Яна бу киши агроном эмишлар. Ўртамизда битта қора кўз бор-да, бўлмаса келмасдим.

– Бўлмаса келмасдим, деганинг нимаси, сени бошимга урмасдим, деганингми? Кетавер! Бойвачча эрлардан топасан. Балки, амакинг аллақачон топиб ҳам

қўйгандир. Нега келдинг? Бола керак бўлса кетарми-динг?

– Бўлди қилинглар. Шаҳноза йўқолиб турганида жанжалга бало борми? Иккаланг ҳам одамга ўхшаб гаплашсаларинг-чи?!

– Бу кишига хотин ҳам, бола ҳам керак эмас. Тортишув бўлса бўлгани, – йиғлаб юборди хотини.

– Бола ҳам, хотин ҳам керак. Амакинг мени одам ўрнида кўрганида ишлаб юраверардим, хор қилиб ташлади-ку! Рухий касалхонага жойлаштирди. Сал бўш келсам, жинни қилиб қўйиши ҳеч гап эмас, эди. Худога шукур, яхши одамлар кўмагида кутулиб келдим.

– Ҳозир амакимнинг ўзи ҳам бу ишларидан пушаймон. Бош эгиб борсангиз, йўқ демас, Шаҳнозани топайлик.

Ғайрат ўрнидан турди.

– Бўпти, мен кетдим.

– Қаёққа? – онаси билан хотини норози оҳангда сўрашди.

– Шаҳнозани топиб келаман.

– Ундай қилма, бир ўзингнинг қўлингдан ҳеч нарса келмайди. Қолаверса, Олимбек беркитганми, бошқами, билмайсан. Анави тоғдаги уйига-ку, ҳеч ким боролмасмиш. Кўчада кампирлар гапиришяпти. Олдин аниқла.

Ғайрат индамай кўчага чиқиб кетди. Муюлишдаги уйнинг деразасини чертди. Ичкарида чироқ ёнди. Деразага бир киши яқин келиб:

– Ким керак бемахалда?– деди тайсаллаб.

– Мен Ғайратман, бир иш бор. Маслаҳат.

– Ғайрат, сени ўлдига чиқариб юришувди-ку. Арвоҳ эмасмисан ўзи?

– Тезроқ чиқ, чироғингни ўчир, арвоҳ эмас, ўзимман.

– Ҳозир.

Ичкарида чироқ ўчди. Бир дақиқадан сўнг елкаси-

га тўн ташлаб Розик чикди. Кўришишди. Деразадан ичкарига киришди.

– Ростдан ҳам тирикмисан? Қара-я, ҳамма сени Олимбек асфальтнинг тагига қўйиб юборган, деб юрувди. Ёлғон экан-а, ростини айт, ўзингмисан? Арвоҳмисан? Чўнтагимда пиёз, нон, пичоқ бор-а! Арвоҳ бўлсанг ҳам ҳеч нарса қилолмайсан.

Ғайратнинг жаҳли чиқди.

– Нима, арвоҳ пиёз, нон, пичоқдан кўрқар эканми?

– Онам шундай дердилар.

– Унда кўркмай кўяқол, – Ғайрат тўппончасини кўрсатди. – Арвоҳда бу нарса бўлмайдими?

– Нима-нима, Олимбек билан ярашдингми? У бердими, зўр ҳамроҳ-да.

– Фақат Олимбекда борми бу?

– Ундан бошқа кимда бўлади? Автоматлари ҳам бор дейишади.

– Зўр-ку. Юр бўлмаса, автоматини ўғирлаб келамиз.

– Оғайни, бизга тинчлик керак. Қолаверса, жонимдан тўйганим йўқ.

– Ростдан ҳам юр, менга шерик бўл. Тоғдаги дачага бориб келамиз.

– Нима, жонингдан тўйдингми?

– Эшитгансан-ку, қизим йўқолган. Ўша ерда деб эшитдим.

– Боролмайман. Олов билан ўйнашишнинг нима кераги бор?

– Унда отингни бериб тур.

Розик бир оз ўйлашиб турди-да, от-улов турадиган молхонадан отини олиб чиқиб, жиловини унга тутқизди.

– Бекор қиялсан, жўра. Ундан кўра унинг ёнига бош уриб бор. Кечирим сўра, балки қизинг топилиб қолар. Бир марта фарзандинг учун бош эгсанг, ҳеч нарса қилмайди.

Ғайрат индамади, отни миниб, кетма-кет қамчи босди. Қишлоқдан чиқиб, манзилга яқинлашгач, отни бир дарахтга боғлаб, ўзи эгила-эгила сим тўсиққа яқинлашди. Шарпани сезиб, итлар хура бошлади. Шарпа панага яшириниб, чўнқайди. Итлар хуришдан тинмади. Шийпондан бир киши туриб, атрофга аланглади. Болохонали уйнинг пастки деразасида ҳам чироқ ёнди. Қўлида милтиқ тутган беш киши итлар талпинаётган Ғайрат томонга юрди. Ғайрат арикнинг нариги томонига ўтди ва отига миниб, қамчи босди. Шу ҳайдашда тоғнинг сўқмоқ йўллари орқали тўғри шаҳарга йўл олди. Эркиннинг ҳовлисига келиб, дарвозани тақиллатди. Эркиннинг ўзи уни қарши олди.

– Худога шукур, уйда экансан. Отни тезда ичкарига боғлаш керак. Кейин тезда Тошпўлатовнинг хузурига борайлик.

– Нима гап? Тинчликми?

– Тинчлик эмас, қизим Шаҳнозани ўғирлаб кетишибди. Ҳойнаҳой қўлга тушган одамларига алмашишмоқчи.

– Чучварани хом санашади. Уларнинг Москвадаги тиргаклари қамокда. Аммо Шаҳнозанинг ҳаёти хавф остида эканлиги яхши бўлмабди. Буни чуқурроқ ўйламасак бўлмайди. “Ўладиган ҳўкиз болтадан тоймас”, деганларидай қизингни...

– Қизимни-ку ҳеч нарса қилишмас, жиянининг кизи эканлигини билади-ку!

– Ҳа, айтганча, хотининг келдими?

– Келди, уйда. Бош эгиб, кечирим сўраб боринг, кизимизни берар, деяпти.

Эркин билан Ғайрат тонгга яқин ИИБ идорасига кириб боришди. Бошқармада уларни навбатчилар кутиб олишди.

Тошпўлатов билан узоқ маслаҳатлашишди. Ахийри Ғайрат Олимбекнинг олдига “бош эгиб”, кечирим сўраб борадиган, унинг қўл остида ишлаб, Эркинга ахборот бериб турадиган бўлди.

Эрталаб Ғайрат Олимбекнинг қабулига борганида ҳамма унга хайратланиб қаради. Ғайрат парво қилмай, охори тўкилган костюм-шим, оддий туфлида Олимбекнинг қабулхонасида турарди. Қўғирчоқдек ясанган котиба қиз йигитнинг саломига аранг алик олди.

– Телефонда гаплашяптилар, кутиб туринг.

– Келганимни айтиб қўйсангиз.

– Телефонда гаплашяптилар, дедим-ку, ўзбекчага тушунасизми?

Ғайрат индамай стулга ўтирди. Котиба чой дамлаб ичкарига кириб кетди. Анчадан кейин чиқди. Қошларини чимириб, Ғайратга қаради.

– Киравераркансиз, – котиба қиз жойига ўтириб, модалар журналини варақлай бошлади.

Ғайрат эски телпагини кўлига олиб, эшикни очди:

– Мумкинми?

Олимбек киравер, маъносида бошини қимирлатди. Ғайрат ичкарига кирди.

– Ассаломалайкум!

Олимбек алик ўрнига:

– Хўш, хизмат, – дея бошини қоғозлардан кўтариб унга ўқрайди.

– Мени кечиринг Олимбек ака, қийналиб қолдим. Иш берсангиз. Уйда тинчлик йўқ. Ҳаммаси йиғлаб ўтиришибди. Қизим топилмаяпти, ёрдам беринг.

– Мен қандай ёрдам бераман. Қизингни мелисага айт, топсин.

– Аҳмоқлик қилибман, кечиринг. Топишолмаяпти. Сиз айтсангиз, яхшироқ излашармиди!

– Шунақа дегин, сен менга ёмонлик қил-у, мен сенга яхшилик қилайми?

– Энди, Олимбек ака, аҳмоқлик қилдим деяпман-ку! Катта одамлар кечирувчан бўлади. Қолаверса, мен ҳам касалхонада ётиб кўрадиганимни кўрдим.

“Шунақами? Бекорларни бештасини ебсан, – ўйлади ичида Олимбек, – нима учун келганингни, мақсадингни сендан кўра яхшироқ биламан...”

– Хўш, мендан нима истайдилар?

– Озроқ пул бериб туришса, айтсангиз.

– Ҳозир хўжаликда пул йўқ. Бўлганда ҳам, ҳаммага эмас, ишлаганга берилади.

– Майли мен ҳам ишлайман. Қайси бригадага чиқай?

– Хоҳлаганингга.

– Сиз айтмасангиз олишмайди.

Олимбек ўрнидан турди.

– Ростдан ишламоқчимисан?

– Ҳа, ишламасдан иложим йўқ.

– Собиржоновилинг иш бермадими? Бирон бошқа совхозга агроном керакдир? – Синовчан назар ташлади Олимбек.

– Уй-жойдан узоқда қийин бўлади.

– Агар бошинг ростдан тошга теккан бўлса, кўрамиз. Ҳозирча Баротнинг бригадасида ишлаб тур.

– Раҳмат, раис бува, авансни қачон олсам бўлади?

– Бир-икки кун ишла-чи, кейин оларсан.

– Уйда ҳеч вақо қолмаган.

Олимбек чўнтагидан бир даста пул олди.

– Дунёда пулдан зўр нарса йўқлигини англадингми? Шуни билиб қўй. Пулинг бўлса дўстинг кўп, обрўйинг ҳам баланд. Умуман, пул подшо. Пуллик киши – шоҳ. Менинг сендан яшириб, қўрқадиган гапим йўқ. Сени қувган одамларим турмадан қочди.

“Қочиб бўпти. Улар Тошкентда ертўлада ётганини биламиз”, хаёлидан ўтказди Ғайрат. Аммо сир бой бермади. Ўзини Олимбекни диққат билан тинглаётган киши қилиб кўрсатди.

– Пул билан бутун дунёни сотиб олса бўлади. Озгина пул билан уларни қочирдим, кўрдингми, кўлим калта эмас, узатган жойимга етади. Пулнинг кудрати ўзгармайди. Менга кўз олайтирганнинг

кўзини, менга гап қайтарганинг тилини узаман. Менга ҳеч қандай айб қўйишолмайди. Кеча обкомнинг мажлисида нутқ сўзладим. Қарсақлар билан кутиб олишди. Кўрдингми, менинг бир оғиз гапим билан секретарь ўзгарди. Мен ўша-ўшаман. Устимдан ҳаммаёкқа арз қилдинг, эвазига шу аҳволга тушдинг. Билиб қўй, сени гумдон қилишга икки марта шайландим-у, лекин қилмадим. Сени иккинчи секретарингдан ёки Эркинингдан кўрқиб эмас. Ўлдиришнинг усуллари кўп эди. “Кассага тушмоқчи экан, қоровул отиб қўйибди”, деган ёлғон билан ҳам қутулиб кетишим мумкин эди. Лекин индамадим. Бирарида ўзинг қутулиб кетдинг, бирида сенга яқин бир киши асраб қолди.

– У киши ким экан? – сал истехзо билан гапирдию, бирдан ўзини бечора қилиб кўрсатиши кераклигини эслади. – Ўша одамга ҳам, сизга ҳам раҳмат. Қарздорман. Энди йўриғингиздан чиқмайман.

– Ана ҳамма сирларни айтиб қўйдим кўрқмасдан. Бориб чақишинг мумкин.

– Хизматингиздаман дедим-ку, Олимбек ака!

– Кўрамиз. Ҳозирча ишлаб тур-чи, агар бу гапларнинг биронтаси бу ердан чиқса, ажалинг етгани шу. Унда ҳеч ким сени асраб қололмайди, билиб қўй. – Чангалидаги пулдан юз сўм олиб унга узатди. – Бо-равер!

– Раҳмат, раис бува, бу яхшилигингизни ўла-ўлгунимча эсдан чиқармайман, – деди Ғайрат, сўнг хонадан чиқиб кетди.

Олимбек бошқа унга эътибор қилмади, қоғоз титкилашга тушди.

Ғайрат идорадан чиқиб, нима қиларини билмаган киши бўлиб бир оз турди. Далага йўл олди.

Бригада шийпонига етиб келганида, одамлар тушлик қилиб ўтиришарди. Кимдир ачиниб бошини кимирлатди, кимдир мазах қилгандек кулиб қаради. Шийпон шифер томли. Сал нарида ҳовуз. Ҳовуз

атрофида тол, терак, кўчанинг икки тарафи қатор тутлар. Шийпон ёнида қозон ва самовар қайнаб турибди. Ошхонанинг тепаси тунука билан ёпилган. Ғайрат Барот бригадир ўтирадиган ҳовуз бўйидаги сўрига яқин бориб, унга қўл чўзди. Семиз гавдали Барот қўл учини аранг узатди, сўнг одамларга қараб:

– Аммамнинг бузоғига ўхшаб ўтираверасанларми? Қани турларинг, далага марш, – деди-да, Ғайратга қараб: – Хўп кептилар-да, жинни бўлганмиш, деб эшитдик, юриптиларми?

– Раис юборганди...

– Раис! – бир кимирлаб қўйди Барот семиз сергакланиб. – Нега юбордилар?

– Ишга.

Бригадир елкасини қисди, ажабланди:

– Текширганими, ўрнимгами?

– Ишчи бўлиб ишларканман.

– Эй, шундай демайсанми, одамнинг ўтакасини ёриб юбординг-ку! Жиннивой, ўзи жининг тез-тез кўзгайдими? Яна битта-яримта кишини уриб-нетиб қолмайсанми?

– Тузалганман, Барот ака. – Ўзини бечора қилиб кўрсатиб гапирди. – Ўтиб кетди, даволашди.

– Агрономчилигинг, дипломинг нима бўлади? Уни сотиб юбордингми? Сотмаган бўлсанг, бизга сотақол керак бўлмаса, – пайров қилиб кулди семиз.

– Йўқ, кейинроқ иш беришса, ишларман. Шунча одам меҳнатдан ўлгани йўқ-ку?

– Ақлинг илгарироқ кирмайдими? Шунча қийналмасдинг. Белкурагинг қани? Ҳа, майли, бугун сен гўнг ташишга борақол. Одам керак бўлиб турувди. Эртага белни эздан чиқарма, сув тутасан. Бел билан кетмон – деҳқоннинг нони, қуроли, билиб қўй. Энди гўнг титкилаб, ташиб юрсанг уят бўлар, институтни битиргансан, ахир. Бизам тушунамиз. Ҳарқалай, сувчининг ҳурмати бўлак-да.

– Ҳақ берсангиз бўлди, ишлайвераман.

– Ана шундай бўл, укам, кам бўлмайсан. Сенга ким кўювди раис билан ўйнашишни. Ўйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан. Шунақа, ука, – қих-қихлаб кулди семиз.

Ғайрат бўйнини эганича жим турарди. Барот тракторчини излади.

– Саидвали, ҳов Саидвали. Қаёққа гумдон бўлдинг?

– Шу ердаман, Барот ака! – тол танасидан эски тўнининг чангини қоққанича чиқиб келди Саидвали. – Хизмат, ака?

– Сен ҳозир фермадан, – Ғайратни кўрсатди, – агроном ука билан гўнг ташийсан.

– Майли, ака. Агрономимиз одамни лапатка билан солиб қолмайдими? Сал анақа бўлди, дейишганди.

– Справкаси бор. Тузалган. – Ғайратга қараб гапирди Барот семиз. – Ука, справка олиб келдингми?

– Рухсат берсангиз, эрта-индин олиб келаман.

– Обкелинг, ука. Бизам сиз учун жавоб бериб юрмайлик тагин. Эртага қолдириб турасизми, ҳов шопир, – тол соясидаги тўшалган тўшакда ётган кишини чақирди. – Ҳой, Эшим қора, тур, намунча имиллайсан, сенга айтяпман, тур. Бозорга бориб кел.

– Кечкурун дегандингиз-ку!

– Ҳозир боришга тўғри келиб қолди.

Эшим юзини ҳовузга чайди. Чўнтагидан кир рў-молчасини олиб, юз-кўлини артди.

– Барот ака, ҳеч тинчлик бермайсиз-да.

– Кўп ухлаш зарар. Бу гапни медицина айтган.

– Ўргилдим ўша медицинангиздан. Уйқунинг ҳам зарари бор эканми?

– Улар билишади. Испитат қилишган. Гапти кўпайтирма-да, қулоқ сол. Агроном аканг бизни бригадага ишга кепти, дўхтир қоғози йўқ экан.

– Нима бўпти? Ҳамманики ҳам йўқ. Сизникиям.

– Бошқаларнинг йўриғи бошқа, билдингми? Ўзингдан катта гапирдими, қулоқ сол. Ҳозир аканг-

ни айтган жойига обориб, ишини битказасан. Кейин аканг машинага қараб туради. Сен бозорлик қиласан, билдингми?

– Бўпти, Барот ака, бизлар кетдик. – Эшим Ғайратга юзланди: – Кетдикми, ака?

– Майли!

Иккаласи кузовли юк машинасига чиқишди. Машина ўрнидан қўзғалиб, йўлга тушди.

– Ғайрат ака.

– Лаббай!

– Чакки қилибсиз. Агрономлик дипломингиз билан шу тўнканинг қўлида ишлайсизми? Ишлаганингиз билан уч ойда арзимас пул беради. Бошқа жойда ишласангиз бўларди.

– Ука, онам кексайиб қолди. Олдида бўлай, дегандим.

– Кўнгил ҳам сўрамадим бундай ўтиб, қизингиздан дарак борми?

– Дарак йўқ. Раис ёрдамлашаман, дегандай бўлди.

– Раис ёрдамлашармиш. Икки дунёда ҳам ёрдам бермайди. Ким билади, сиз билан ўчакишиб ўшанинг ўзи қилганми?

– Билмасдан туриб бир нима деб бўлмайди, ука, бунинг устига у хотинининг амакиси бўлади. Яна ким билади?

– Одамни одам ўрнида кўрмайди. Юқорига ёзсангиз, юқоридагилар “чора кўрилди, ҳайфсан берилди” дейишади-да, алдашади. Шикоят қилганинг кунини беришмайди. Мана, ўзингизни нималар қилишмади. Унга ҳам қаноат қилмай, жиннихонага ҳам ётқизишди. Нимасини гапираман, ҳаммаси бошингиздан ўтди-ку. Мана болаларим гўштли овқат емаганига бир ой бўлди. Ойлик берганига тўрт ой бўлди. Ҳали пулдан дарак йўқ. Яхшиям вақтида улбул экканман, ўшаларни сотиб, кун кўриб ўтирибмиз.

– Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса, ўн беши ёруғ, ука.

– Қани ўша ёруғ кун, бирон бурчакда йилтираб кўринмайди-ку?

– Сабр қилиб турайлик.

У шундай деди-ю, Эркиннинг “оғзингга келганини гапиравермасдан, жим юр”, дегани эсига тушиб индамай қолди.

– Порахўрлик, кўзбўямачиликка қарши кураш бошланди, деб ўзимизни овутамиз. Яна бирон қарор чиқади, биз эса ўша-ўшалигимизча қолаверамиз, – ҳасрат қилди ҳайдовчи.

– Ҳақсан, ука. Лекин ўзимизнинг айбимиз ҳам кам эмас. Фақат қуллик қилдик, Москвага кўз тикиб яшадик. Аслида ҳамма қаллоблик ўша Москвадан тарқалади. Инон-ихтиёримиз бир ипга боғланган-у, унинг тизгини гўё пулдорлар кўлидадек. Шу боис қулларга айландик. “Ура!”, “Яшасин коммунистик партия!”, “Совет ҳукуматига шон-шарафлар”, деган шиорларнинг орасида кўр бўлиб яшайпмиз-да.

Сухбат билан манзилга етиб келишди. Ғайрат справкани олгач, уни врач ўртоғи кузатиб чикди.

– Хайр, омон бўл. Хўжаликка ишга жойлашганингни Эркинга етказаман.

– Бош врач шундай қилиб каёққа кетди?

– Вилоят соғлиқни сақлаш бўлимига ўринбосар бўлиб ўтди. Бундайлар қаллоб замонга керак. Улардан ҳали яхши одамларни азоблаш учун кўп фойдаланишади. Кўрдингми, аслида қамалиши керак эди. Кўтаришди. Бу дунёнинг бир жумбоқ. Оми халқ тушунолмай оғиз очиб ҳайрон бўлиб ўтиб кетаверади. Пулдорлар эса замонга эга бўлиб қолаверишади. Мана сенга ҳаёт ҳақиқати. Шунақа, дўстим. Раис жуда пухта, ҳар қандай артистдан қолишмайди. Бу ёғи ўзингга боғлиқ, чидам билан ишлайсан. Ҳушёр бўлишингни қаттиқ тайинлашди.

– Хотиржам бўл, унчалик гўл эмасман, – улар машинагача шу тахлитда гаплашиб келишди.

Ҳайдовчининг ёнига келгач, врач бошқача гапира бошлади:

– Эҳтиёт бўлинг, жаҳлингиз бўлар-бўлмасга чиқавермасин. Умуман, бизнинг касалхонага бошқа ишингиз тушмасин.

– Раҳмат! Тушмасликка ҳаракат қиламан.

Ғайрат кабина эшигини ёпиб, врач билан хайрлашди. Машина ўрнидан кўзгалди.

– Ғайрат ака, дўхтирингиз яхши одам экан.

– Ҳа, шундай одамларнинг бориға шукур, ука. Шундай яхшилар бўлмаса билмадим, яшашнинг ҳам хождати қолмасди.

Улар йўл-йўлакай бозорга киришди. Гавжум бозорни айланиб, ул-бул харид қилиб машинага чиқишди.

Сухбат билан фермага етиб келишди. Ферма олдидаги шийпон тагидаги чорпояда Олимбек билан ферма мудури Нормат чой ичишарди. Машина секинлатиб, молхонанинг гўнг йиғиладиган чуқури олдида тўхтади. Эшим бозорликни шийпон қоровулига берди. Ғайрат белкуракни олиб, ишга тушди. Ҳайдовчи йигит ҳам қаердандир белкурак топиб келди-да, гўнг ортишга киришди. Машина ярим бўлганида Олимбекнинг Тўхлибой деган хайдовчии келди. Кулиб, бир оз уларнинг ишини кузатиб турди.

– Ҳорманглар, ҳорманглар энди!

Иккаласи бепарво:

– Саломат бўлинг, – деб алик олишди.

– Агроном, сизни катта чақираяптилар, – деди хайдовчи.

– Ҳозир бораман, оз қолди.

– Бораверинг, мен ортиб тураман, – деди Эшим.

Ғайрат белкуракни кўйиб, кўлини ариқда оқиб турган сувга чайди. Рўмолча билан артинди. Устбошининг чангини қоқиб, Олимбек ўтирган жойга борди.

– Ассалому алайкум, Олимбек ака.

– Ўтир, – қаршисидан жой кўрсатди Олимбек, – шаҳарга нега чиқдиларинг?

– Барот ака справка талаб қилдилар.

Раис кулди. Нормат унга қўшилиб кулди.

– Вой Бароти тушмагур, жа закунчи бўп кетибди-да. Майли, зиён қилмайди, бориб ишлайвер, – деди кула-кула.

– Хўп, – Ғайрат чорпоядан узоқлашди.

Ферма мудирани тиззаларига уриб кулди.

– Эгарланган отдек қипсиз, қойил, катта. Мулла бўп қопти.

– Мулла бўлмай кўрсин-чи, қочар жойини минг танга қиламан. Эрталаб йиғлаб кирганини кўрмадинг. Гадодек пул сўради. 100 сўм бердим. Минг бор таъзим қилиб, чиқиб кетди. Шунақа! Ўжарлиги бошига етди.

– Қойил сизга, беш кетдим.

Ғайрат шу зайлда 6–7 кунни ўтказди. Раисга яқинлашмади.

Кутилмаганда бир куни Ғайратнинг уйига Олимбек кириб келди.

– Келинг, Олимбек ака. Қани ичкарига. Ҳанифа, амакинг келдилар, жой тайёрла, – раисга мурожаат қилди. – Келинг, кираверинг, Олимбек ака.

– Вақт зиқ, кийиниб чиқ. Уйдагиларингга айт, эртага келасан.

– Яна нима гуноҳ қилдим, Олимбек ака?

– Ҳеч қандай, бу сафар ростакамига меҳмонга борасан.

– Сиз нима десангиз шу-да, – дея у ичкарига кириб кийиниб чиқди.

– Олимбек ўғлим, чой ичиб кетсангиз бўларди.

– Бошқа сафар, албатта, ичамиз. Жиянча топилсин, қидиртиряпмиз.

Улар машинага чиқишди. Рулда раиснинг ўзи, анча жойгача жим кетишди. Жимликни раис бузди:

– Қўрқаяпсан-а?

– Тўғри топдингиз. Қизим йўқолди, энди ўзимга навбат келганга ўхшайди.

– Вой жиннивой, сени йўқ қилиб, жоним минг-тами? Сенинг орқангда тоғдек суянчиғинг бор. Бир чертса, учиб кетаман. Тўғри, бир-икки марта ўша тоғингга ҳам қарамасдан сени гумдон қилишга буйруқ бердим, уддасидан чиқишолмади...

– Шунчалик мустаҳкам тоғим борми? Ўзим билмаганим қизиқ.

– Ҳозир биласан.

Олимбек тоғдаги боққа етишгач, машинани тўхтатди.

– Кўзингни боғлашим керак.

– Нега?

– Бу жойга келган ҳамма кишининг кўзи борадиган ерга етгунича боғланади.

– Шунчалик зарур бўлса боғлай қолинг.

Раис ўриндикдаги сумкадан қора рўмол олиб, Ғайратнинг кўзини боғлади. Яна машина бир оз ўнқир-чўнқир йўлдан юрди. Тўхтади. Сўнг уни отга миндиришди. Қандайдир ўнқир-чўнқирлардан ўтишди. Бир соатча йўл юришгач, Ғайратнинг кўзидаги боғични ечишди. Бу пайтга келиб, зимзиё қоронғилик бошланган, атрофда ҳеч нарса кўринмасди. Ғайрат раиснинг қора шарпасига эргашди. Уни ваҳима босди. Аланг-жаланг атрофга боқди. Кўзи қоронғиликда ҳеч нарсани илғамади. Афтидан, улар ғорда кетишяётган экан, ўн қадамча юришгач, ташқарига чиқишди. Ойдин кеча. Қўлига қурол ушлаган бир киши уларни тўхтатди.

– Яхши келдингизларми, Олимбек ака? Қуролдингизни беринг.

Раис қўйнидан тўппончасини олиб узатди. Номаълум киши қуролни олиб, чўнтагига солди.

– Шеригингизда ҳам қурол борми?

– Билмадим.

Номаълум шахс Ғайратга юзланди:

– Қурол борми?

– Йўқ.

– Ҳарқалай хафа бўлмайсиз. Эҳтиёткорлик яхши. Тинтув қилиб кўрамиз.

– Ихтиёрингиз.

Ғайратнинг чўнтак ва кийимлари сермалаб кўрилди. Ҳеч нарса йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, соқчи йўл бошлади. Баландлик олдидаги ғорга яқин боришгач, эшик кўринди. Номаълум шахс эшикни очиб, русчалаб:

– Леон, меҳмонлар келишди. Хабар қил, – деб қайтиб кетди.

Бир оздан сўнг иккинчи номаълум шахс ташқарига чиқди.

– Кираверинглар. Ҳамма йиғилган, сизларни кутишаётгани.

Ичкарига кириб Ғайратнинг оғзи очилиб қолди. Чироқлар ёнган, юмшоқ, қимматбаҳо гиламлар кишининг кўзини ўйнатади. Ичкарима-ичкари учта хонадан сўнг ёруғ хонага киришди. Мебеллар чет элники, ҳаммаси яшил рангда. Хона ҳам яшил. Деворларга яланғоч қизларнинг суратлари чизилган. Қаердандир, узоқ-узоқлардан, электр дизелнинг овози эшитилади. Хонада беш-ўн одам креслоларда ястаниб, видео томоша қилишарди. Парда орқасидан кириб-чиқиб турган иккита хушсурат қиз кимнингдир дастурхонидаги бўш шишани янгилайди, кимгадир овқат келтиради, ўтирганларнинг баъзиси қизларга тегажоғлик қилишади. Тўрдаги чоғроқ тебранчи креслода тўладан келган, юзлари қизил, эгнида вельвет костюм-шим, оқ кўйлак, галстук тақиб олган бир киши ўтирибди. Ғайрат зеҳн солиб қараса, Хондамирга ўхшайди.

Ҳаммага гердаядиган Олимбек ҳам мулойимгина бўлиб қолганди. Уларни кўрган ҳалиги киши ўрнидан туриб, истиқболларига келди. Ғайратнинг эсига “лоп” этиб институтга хужжат топширган пайтлари тушди. Бундан йигирма йилча олдин ёши ўттизларда бўлган шу одам – қабул комиссияси котиби, Ғайрат

билан бир умрлик ака-ука тутинган Хондамир унинг рўпарасида кулиб турар эди. У қулоч очиб келиб:

– Насиб экан-да, топдим-а, кўрдим-а, – дея Ғайратни бағрига босди.

Ғайрат унинг муомаласидан ҳайрон қолди.

Шеф ўтирганларга қараб:

– Бизларни холи қолдиринглар, – деди.

Олимбекдан бошқа ҳамма ўрнидан туриб, чиқиб кетди.

– Қара-я, кўришмаганимизга ҳам йигирма йил бўлиб қолипти, – меҳр билан гап бошлади Хондамир. – Ўшанда айтмаган эдим, аслида ўғай аканг бўламан. Дадамиз сенинг онангга уйланишдан олдин, студент пайтида менинг онамга уйланган, мен унинг пушти камаридан эканман, хов, бир гал сен уйга келганингдан кейин онамдан эшитгандим. Институтда партком секретари бўлганимдан, кейин Москвага ишга кўтарилиб кетганимдан хабаринг бор. Москвада катта одамлар билан танишдим. Бир қизга уйландим. Айтганча, сени Фотима билан муносабатингни кейинроқ эшитиб қолдим. Билганимда унга тегинмасдим. Тўғриси айтсам, у сенга ҳам вафо қилмасди. Бир марта айтганимдаёқ машинамга ўтириб, мен истаган жойларга бордими, ундан вафо кутишинг ортиқча, шунинг учун сен хафа бўлма, мен жанжаллашиш учун келганингни яхши эслайман. Ўшанда йигитлар бир оз “сийпалаб” кўйишганидан ҳам хабарим бор. Мени тўғри тушунгандирсан, деб ўйлайман!?

– Тушундим! – деди Ғайрат кутилмаганда акалик бўлганидан хайрон бўлиб.

– Олимбек ака, қани айтиб беринг, бўлиб ўтган гапларни.

Олимбек ерга қараганча гап бошлади:

– Ҳақиқатан ҳам бу мард киши сенинг аканг бўладилар. Бундан роппа-роса эллик йил муқаддам аданг шаҳарда бу кишининг онасига уйланганлар. Ҳозир бир сабаб билан шу ерда дам оляптилар.

Шу киши билан яқин бўлмаганимда сени барибир ўлдиртирдим, – деди Олимбек.

– Пастки хонага тушинг, Олимбек ака, – дея шеф унга жавоб берди. Сўнг Ғайратга қаради. – Сен менга ўгай бўлсанг ҳам, укамсан. “Отаси бир отга мин, отаси бошқа отдан туш”, деган мақол бор. Мана мен ҳам элликка қараб бораяпман. Йиққан бойлигим етти пуштимга етади. Энди улар менга тотли кўринмайди. Гапдан гап чиқиб, Олимбек ака бир куни менга онанг ҳақида гапирди, сенга ўзининг жияни хотин бўлиб тушганини сўзлади. Шундагина эсимга келдинг. Сизларга ортиқча жабр қилмасликни мен тайинлагандим.

– Ҳа, раҳмат! Ортиқча жабр қилишмади, ўлдириб кўйишларига сал қолди, холос, – деди Ғайрат.

– Ўзинг ҳам бекор ўчакишибсан-да! Олимбек – менинг одамим... Ҳозир омади келмай турибди. Омади келай деб турувди – вилоятнинг каттасига айланаётувди.

Ғайрат бу гапларнинг бир қисмидан хабардорлигини яширди. Аммо акасининг Олимбекка қандай алоқаси борлигини тушунмади.

– Ҳатто қўшни вилоятлардаги бойваччалар ҳам уни билишади.

– Биладан қўли узунлигини. Айтганча, қизингни кўрдинг келмадими? Одам ҳам боласини йўқотиб, лаллайиб юрадими? Бўшлигинг учун Олимбекка эзғиланиб юргансан. Менга ўхшаганимда кекирданини узиб, қўлига берган бўлардинг.

Хондамир ёнида қизил, кўк ёниб турган тугмачани босди. Гидам орқасидан “ғийқ” этиб эшик очилиб, бир хотин кўринди.

– Лаббай, хўжайин.

– Шаҳнозани олиб чиқ.

Сал ўтмай зар либосга чулғанган 5-6 яшар қизалоқ – Шаҳноза билан аёл чиқди.

– Амакижон, мен келдим, – қизалоқ югуриб ке-

либ Хондамирни кучоклади, икки юзидан ўпди. Кейин отасига кўзи тушди. – Адамла кептила, ура! – қизалоқ Ғайратни кучоклаб ўпди. – Ада-чи, ада, амаким зўрла, ҳамма кўрқади. Мани яхши кўралла. Онамлани обкелинг, бу ер жа яхши экан...

– Майли, қизалоғим, майли, эсон-омон экансан-ку, шунисига ҳам шукур.

– Мен бор эканман, сенга зиён-заҳмат етмайди, – деди Хондамир. Кейин Шаҳнозани кучоғига олди: – Кетасанми?

– Кетмайман. Уйда ўйинчоқлар йўғ-у! Онам билан момомни олиб келайлик, амаки, хўпми?

– Майли, эркажон, майли, ҳаммаси сен айтганча бўлади..

– Амакижон, обкела қолинг.

– Борақол, қизалоғим, – дея у ҳалиги хотинга “олиб кет” имосини қилди. Чиқиб кетишди.

– Кўрдингми, гўдак ҳам яхши яшашни истайди. Сенга нима бўлган, гапир укам. Нега бегонага ўхшайсан? Мени ҳам хўрлашган. Билиб қўй, давлати йўқ одам ҳамиша ҳақоратланади. Мен сенга бир яхшилик қилмоқчиман. Ўзимнинг бошимга кўнган бахт кушини сенинг бошинга кўндирмоқчиман. Чунки шу моментда менинг сендан яқин одамим йўқ. Фақат бир шартим бор: буни мен уюштириб бераман, аммо ҳеч кимга айтмайсан.

– Тўғрисини айтсам, ҳеч нарсани тушунмадим.

– Бунинг нимаси тушунарсиз. Менинг шу ҳудудни бошқаришга ваколатим бор эди. Энди вазият ўзгарди. Аммо, арслоннинг ўлиги сичқоннинг тириги, дегандай, ҳалиям бу вилоятга бошлиқ қўя олишга кучим етади. Шунга, бошқа бир одамни эмас, укам бўлганинг учун сени танламоқчиман. Ҳозирги вазиятда бундан оқилона иш тополмадим.

Ғайрат бу гапдан кулиб юборди. Яқиндагина гўнг ортишга мажбур бўлгани, руҳий хастахонадаги аҳволи эсига тушди. Бир зум ўзини вилоятни

бошқараётган одам сифатида тасаввур қилиб кўрди ва яна кулиб юборди.

– Нега куласан? Ё ростдан ҳам психлигинг борми?
– сўради Хондамир.

– Психлигим-ку, йўқ. Оддий агроном қандай қилиб вилоятни бошқаришини ўйлаяпман.

– Бу ёғини бизга қўйиб беравер, мен ҳаммасини тарозига солиб кўрдим. Собиржонов сенга кўпроқ ишонаркан, рози бўлсанг, ўзим сенга маслаҳатчи бўламан ва... бошқараверамиз.

– Олимбек ака нима қилади?

– Уни қўявер, биз нима иш қил десак, шуни қилиб юраверади...

– Бу мен учун кутилмаган гап бўлди-ку. Бир кун-икки кун ўйлашга рухсат берасизми?

– Икки кун эмас, ярим сутка рухсат бераман. Эр-тага эрталаб жавобини айтасан.

– Бўпти, келишдик...

Ака-ука аввал кўл бериб, сўнг кучоклашишди.

Ғайрат кутилмаган бу таклифдан гаранг эди.

Яна кўзлари боғланган ҳолда чиқиб кетар экан, ўйлаб ўйига етолмасди.

* * *

Ғайрат эндигина уйига етиб келиб ечинган эди, кимдир эшикни қаттиқ тақиллатди. “Ким?” деган саволга, “Мен, отингни олиб келдим”, деб жавоб берди. Овозидан Эркинлигини билган Ғайрат отни оғилхонага ҳайдаб, дўстини меҳмонхонага таклиф қилди.

– Ўзгариш катта-ку, – деди Эркин унинг “Adidas”ига ва столдаги ноз-неъматларга ишора қилиб.

– Ўзгариш катта, – унинг гапини такрорлади Ғайрат.

– Хўш, нима янгиликлар, гапир, Олимбек билан ярашиб олдингми?

– Ярашиш ҳам гапми, акамни ҳам топиб берди.

– Аканг? Қанақа ака?!

– Хўв, ўқишга кираётганимизда “сенинг узок кариндошингман”, деган одам бор эди-ку!

– Хўш-хўш.

– Ўша одам Москвага ишга кўтарилган экан. Ўзининг айтишича, бир сабаб билан Олимбекнинг бизлар билмайдиган дачасида ётган экан.

– Бизлар, яъни, ҳеч ким билмайдиган дачаси қаерда экан?

– Менинг кўзимни боғлаб олиб боришди. Аммо ўзимча “Бургутдара”га боряпмиз, деб хаёл қилдим.

– Бургутдарада? Хўш-хўш, гапиравер-чи?

Ғайрат акаси билан бўлиб ўтган суҳбатни оқизмай-томизмай гапириб берди.

– Да!.. Ғалати гаплар. Олимбек Янаевнинг одами. Аканг Москвада ишлаган... Тўхта-тўхта.

– Тўхтадим.

– Собиржонов бир гапида: “Янаев Ўзбекистондаги қатор вилоятларни бошқаришга ўз одамларини юборган, аммо биз уларнинг кимлигини ҳам, қаерга келишганини ҳам билмаймиз”, деганди. Тағин ўша одамлардан бири аканг бўлмасин?

– Ким билади. Хуллас, жуда бой-бадавлат яшаётган экан. Қайтаётганимда кийим-пийимингни янгилаб ол, деб, ўн минг бериб юборди...

– Ўн минг... Ўзингни ҳам сотиб олмадими ишқилиб?

– Мени сотиб олиб бўпти!..

– Бўлмаса, сен билан эртага учрашамиз, – деди Эркин ва шитоб билан чиқиб кетди.

* * *

Ғайрат Бургутдарадан кетганидан кейин, Олимбек ва Хондамир ёлғиз суҳбатлашишди.

– Мен шу укангизга, ўзимнинг куёвимга унчалик ишонмай турибман, – деди Олимбек.

– Нега?

– Чунки, бу болани анча-мунча синаб кўрганман. Ўлгудай ўжар.

– Ўжар бўлса ўзига. Биз уни вақтинча мансабдор қиялпмиз. Вақти келганда осонгина тортиб олиш учун.

– Ундан бошқа одам куриб қолувдими? Нега шунга ёпишиб олдик, тушунмадим.

– Буни тушуниш учун маълумотга эга бўлиш керак. Бизга маълум бўлган ахборотлар шуни тақозо қилади. Вақтинча ишлайверсин, керак бўлмаган пайти секин алмаштириб кўямиз, – деди деярли шивирлаб Хондамир.

Олимбек унинг уздабуронлигига қойил қолди. “Сопини ўзидан чиқаряпти, балки Ғайратнинг ҳам ақли кириб қолгандир”, дея хаёлидан ўтказди. Бу пайт вақт алламаҳал бўлган, одамларнинг аксарияти бир уйқуни олган эди...

* * *

Тонг отар-отмас Бургутдара осмонида иккита вертолёт пайдо бўлди. Уларнинг биридан ўн, иккинчисидан ўн бешта тиш-тирноғигача қуролланган йигитлар – ОМОНчилар ва ДХҚ ходимлари парашютда сакрашди.

15–20 дақиқа ўтмасдан улар Бургутдарани халқа шаклида ўраб олишди. Ҳалқа аста-секин торайиб борар, гуруҳ ғорга яқинлашарди. Ғордан бирин-кетин ўтишган ҳам эдики, қарши томондан автоматлар тариллаб қолди. Йигитлар ўзларини тоғ-тош орасига олишди. Шу пайт тепада яна битта вертолёт пайдо бўлди ва ундан яна ўн бештача одам сакради. Бургутдарага ҳужум бошланди. Ичкаридагилар қирқ одамнинг ҳужумига бир соатча бардош беришди, сўнг бирин-кетин қўл кўтариб, қоялар ортидан чиқа бошлашди. Биринчи бўлиб Хондамир ва Олимбек чиқди. Кейин қолганлар ҳам ҳибсга олинди. Шаҳноза соғомон уйига олиб келинди.

Иблис уяси ишғол қилинган куннинг эртасига Толибнинг жасадини ўликхонадан олиб келишиб, кафанлаб кўмишди. Бутун қишлоқ аҳли азага қатнашди. Эркин ва Ғайрат бел боғлаб, таёқ суяниб туришди. Биргалашиб маъракаларини ўтказишди.

Кўп ўтмай Олимбек, Хондамир ва уларнинг ҳамтовоқлари устидан жиноий иш очилиб, тергов бошланди. Тергов давомида бу талвасадаги иблислар томонидан Толибга ўхшаган ўнлаб бегуноҳ инсонлар умри барбод қилинганлиги аниқланди.

Суд олти ой давом этди. Зўравонларнинг қутқуси билан камалган бегуноҳ инсонлар озодликка чиқарилди. Ўлганларнинг номи оқланди. Гувоҳлар кўпайди, ҳатто Олимбекнинг гумаштаси бўлиб юрган Сувон пиён, Барот семиз ҳам унга қарши гувоҳлик беришди. Россия Федерал хавфсизлиги хизмати томонидан қидирувда бўлган Хондамир қамокқа олинди. Бургутдара қўйнидаги иблис уяси эса Олимбек қўлга тушган куннинг эртасигаёқ бутун мол-дунёси билан номаълум кишилар томонидан портлатиб юборилган эди.

1991–1992 йиллар

КЎЗОЙНАК

Ёзнинг сўнгги жазирама кунлари. Самарқанд шаҳрининг Сартепа мавзеси Дарғом каналига яқин бўлгани сабабли бир оз шабада эсиб, жонга ором бахш этади. Темир-бетондан қурилган кўп қаватли уйлар оралиғи дим, кечкурун вақт алламаҳал бўлганича одамлар хоналарига киришга юраклари бетламайди. Шундан бўлса керак, айниқса, аёллар юқори қаватлардан пастга тушишиб, ўтган-кетган гаплар билан вақтни кеч қилишади.

– Нодираой! – деди пучуққина аёл. – Қўшнингиз

Меҳриой икки-уч кундан бери кўринмай қолди. Ё бирон жойга кетиб қолдимикан-а?

– Ҳайронман, – дея учинчи қаватга ажабланиб тикилди лўппи юзли жувон.

– Невараларининг ҳам овози эшитилмай қолди, уйни кўтаргудек шовқин-сурон солиб ётишарди.

– Шуни айтаман-да, – пучуққина аёл ҳам тепага назар солди.

– Шарпаси ҳам сезилмайди. Уйида бўлганида, пастга тушмасдан қолмасди-я.

Нодира шаҳардаги коллежлардан бирида ишларди. Кундузи уйда кам бўлади. Турмуш ўртоғи ҳам ўз иши билан банд. Нодира кечадан бошлаб қўшнисиникида жимжитлик бўлганидан кўнгли хавотирда. Меҳри хола ҳар сафар қаерга борса, албатта, Нодирага айтиб кетарди. Уйида неваралари борлиги учун яқин ойларда бир-икки кунга меҳмондорчиликка кетмаган. Нодира эрталаб ишга жўнар экан, қўшнисиникидан қандайдир димокка урилувчи қўланса ҳид келаётганини сезди. Пешиндан кейин ишдан қайтса, ҳид яна кучайибди. Шу сабабли ҳам гумонини пучуқ хотинга айтгиси келди.

– Мушарраф хола, қўшнимнинг меҳмонга кетгани рост. Уйидан офтобда бузилган гўштнинг ҳиди анқияпти.

– Гўштнинг? – ажабланиб пучуққина аёл.

– Нима деяпсизлар? – гапга аралашди яқинда нафақага чиққан аёл. – Уйидан бузилган гўштнинг ҳиди чиқаяпти?

– Шунга ўхшашроқ, – деди Нодира.

– Бефарқ қараб бўлмайди, – аёлнинг юзини жиддийлик қоплади. – Яна икки кундан бери кўринмай қолди, деяпсизлар. Қўшнингизга бирор кори-ҳол бўлган.

– Билмадим, – Нодиранинг ҳам юзини маъюслик эгаллади.

– Саодатхон! – пучуқ аёл киноя қилгандек бўлди. – Юристлигингизга бордингиз-да!

Саодат опа ички ишлар бўлимида меҳнат қилган аёллардан эди. Мушарраф холанинг киноясига эътибор бермади. Аксинча, аёлларни етаклаб юқорига кўтарилди. Меҳрининг эшигини ташвиш билан қоқишди. Лекин уйдан садо чиқмади. Фақат кўнгилларни айнитгувчи хид уларни янада шубҳага солди, холос. Саодат опа ҳеч иккиланмай яқинда жойлашган милиция таянч пунктига телефон қилди. Тез орада бир лейтенант йигит етиб келди. Кўшнилари гувоҳлигида эшик бузилиб, уйга кирдилар. Не кўз билан кўрсинларки, уйнинг ҳаммомхонасида аёл кишининг қонга бўялган мурдаси ётарди. Дам олиш хоналарида эса 3 нафар зўрланган ва бўғиб ўлдирилган норасида гўдаклар тошдай қотган эди. Кўшнилари бегона қилган хид қандайдир қотилнинг жирканч қилмишидан далолат бериб турарди.

Лейтенант йигит шаҳар прокуратурасига шошилинич хабар берди. Тез орада қотиллик содир бўлган уйга Самарқанд шаҳар прокурори, адлия маслаҳатчиси А.Зокиров бошчилигидаги гуруҳ етиб келди ва уйда синчковлик билан текширув ўтказилди. Чиндан ҳам хонада қўланса хид анқишига кўра, бу ерда бир неча кун илгари даҳшатли ҳодиса юз берган эди. Ҳаммомда кўкрак қафаси бурдаланган, қўл ва оёқлари кесилган яланғоч аёл ётар эди.

– Бу аёл ким? – деди А.Зокиров эшикда ёпирилиб турган кўшниларининг иккитасини чақириб. – Танийсизларми?

– Ҳа!

– Таниймиз!

Кўшнилари кўркувдан йиғлаб юбордилар.

– Бу шу хонадон бекаси, Меҳриой Соҳибова! – улардан бири ўзини йиғидан аранг тутиб олар экан, шу сўзларни айтди.

Шошилинич гуруҳ уйнинг хоналарини кузатишга киришди. Дам олиш хоналарида сиртмоқ билан бўғиб ўлдирилган уч норасида гўдакнинг жасади ётарди.

А.Зокиров сўрашга ҳали оғиз жуфтламаган эди, ёнида хонага кўшилиб кирган кўшнилардан бирининг нафрат ва ғазаби қайнаб кетди.

– Эҳ, аблахлар! Невараларини ҳам ўлдириб кетишибди-ку!

А.Зокиров фожиани вилоят прокуратурасига етказди. Вилоят прокурорининг ўринбосари, адлия маслаҳатчиси А.Шамсиқулов тўпланган материаллар билан обдан танишиб чиқар экан, юзида ғазаб кўпчиб, қошларини чимирди. Бу қайси қотилнинг иши, консираган муртаднинг қилмиши экан. Бойлик учун қилинганми ёки шахвоний хирс учунми? А.Шамсиқулов ушбу жиноят иши жуда мураккаб ва ўта долзарблигини ҳамда жиноят иши юзасидан кўплаб процессуал ҳаракатлар ўтказилишини назарга олиб, дастлабки тергов юритишни тезкор тергов гуруҳига топшириш лозим деган хулосага келди. Тергов гуруҳига Самарқанд вилоят прокуратураси жиноятларни тергов қилиш бўлими алоҳида муҳим ишлар бўйича терговчиси I даражали юрист И.Асроров раҳбар қилиб тайинланди.

Ёш терговчи И.М.Асроров қасддан одам ўлдириш фожиасидаги жиноятчини аниқлаш ва топиш нақадар қийин эканлигини сезса-да, тезкор-тергов гуруҳига раҳбарликни ўз зиммасига олди. Аввало, қасддан ўлдирилганларнинг шахси аниқланди.

Соҳибова Мехриой – 1955 йилда туғилган, оилалик, эри ўлган, 1 фарзанди бор. “Мадина” чойхонасида ишлаган.

Раҳимов Рустам – 1999 йилда туғилган, 1 синфда ўқиган.

Раҳимов Султон – 2001 йилда туғилган, боғчада тарбияланувчи.

Раҳимов Бекжон – 2003 йилда туғилган, боғчада тарбияланувчи.

Тезкор-тергов гуруҳи воқеа жойини синчковлик билан кўздан кечириб, ашёвий далиллар сифати-

да қонга ўхшаш доғлари бўлган икки дона ошхона пичоғи, қонга ўхшаш доғлардан намуналар, сим ва арқон бўлаклари, қон доғлари бўлган эркаклар жинси шими, эшикдан қўл бармоқ излари олишди ҳамда воқеа жойи рангли фото ва видео тасвирга туширилди. Мархума ва мархумларга суд-тиббиёт экспертизаси тайинланди. Қотиллик аниқ, тезкор-тергов гуруҳини фақат уни аниқлаш ва исботлаш муаммоси қийнади. Қўни-қўшнилар ёрдамга чақирилиб, сўров ўтказилди. Ёши ўттизларга яқинлашган йигит анчадан бериб сезиб юрган гумонларини айтишга жазм этди.

– Сезишимча, икки йиллардан бери шу хонадонга Шухрат исмли йигит келади. Ёши тахминан ўттизлардан ошган, қора соч, қора кўз, мўйлов қўйган, ҳамиша қора кўзойнак тақади. Бир-икки марта Меҳриой опа билан ҳам, унинг келини Раънохон билан ҳам бозор қилишиб келишаётганини кўрган эдим. 26 август куни шу йигитнинг подьездга кириб кетаётган эди. Аммо унинг қаерда яшашидан хабарим йўқ.

– Унинг шахсини аниқроқ ким билади, деб ўйлайсиз? – тергов гуруҳи раҳбари босиқлик билан савол берди.

– Албатта, норасидаларнинг онаси-да!

– Раънохонни айтаяпсизми?

– Ҳа-да! Йигитни Раънохон билан ҳам бир неча бор кўрганман дедим-ку!

Жинойатнинг изи топилапти, лекин Раънохон билан суҳбатлашишнинг ҳозирча иложи анча қийин, у Россиянинг Белгород шаҳрида, эри Ўктамнинг ёнида эди.

Ўктам иқтисодий жиҳатдан қийналиб қолгач, 2003 йилда ўғиллари ва хотинини онаси Меҳриойга қолдириб, Россияга ишга кетган эди. Кейин Раънохон 2006 йилнинг 10 июлида болаларини қайнонасига қолдириб, Белгородга учиб кетди. Эру хотин ижара-

да турган уйнинг эгаси Бринцев Анатолий Иванович кутилмаганда уларга совук хабарни етказди.

– Ўктам! Самарқанддан телефон қилишди. Онанг билан уч ўғлинг касалхонага тушибди, аҳволи оғир эмиш.

Эру хотин тугунни туғиб, 2006 йилнинг 1 сентябрь куни Самарқандга етиб келишди. Ўктам мушфиқ онаси ва бегуноҳ фарзандларини ким ўлдирганини сира тасаввур эта олмасди. Чунки умрида бировга зиёни теккани йўқ, кўни-кўшнилари хафа қилмаган. Раънохон ҳам қотилликда ҳеч кимдан гумони йўқлигини билдирди. Лекин унинг фарзанд доғида куйган юзларини, қизарган кўзларида қандайдир сирли дард, кимдандир гумондорлик ҳисси сезилиб турарди. Тезкортергов гуруҳи раҳбари Раънохонни жабрланувчи сифатида сўроқ қилди.

– Мусибатдан оғир изтироб чекканингизни билиб турибман, – деди бир оз ғамгин оҳангда гуруҳ бошлиғи. – Наилож!

Раънохон бошини эгган ҳолатда пиқирлаб йиғлади-ю, бир сўз демади. Яна гуруҳ бошлиғи суҳбатни давом эттирди.

– Бирор кишидан гумонингиз йўқмиди?

– Сира ўйлаб тополмаяпман.

– Қайнонангизнинг эри йўқ экан, балки бирор яқини бўлгандир?

– Ҳеч сезмаганман.

– Сезмаганман, денг-а? – гуруҳ раҳбари бу саволни атайлаб берди.

Раънохон бошини кўтарди-ю, унга шубҳали тикилгандай, бир муддат қараб қолди. Сўнгра яна бошини ҳам қилиб пиқиллади ва ниҳоят ўкириб йиғлаб юборди.

– Ҳеч ким билан яқинлигини сезмаганман, дедим-ку! Уйимизга сира бегона эркак келмаган.

– Яхшилаб ўйлаб кўринг, – деди гуруҳ бошлиғи босиқлик билан. – Ахир, яқин жигарғўшаларингизни

ўлдиради-ю, бирор гумонингизни айтмасангиз, уларнинг руҳи олдида гуноҳга ботасиз. Ҳа, айтгандай. – Раънохоннинг йиғлаши кўнглини бузгандек, “ух” тортди-ю, кўшиб кўйди. – Балки ўзингизда бирор таниш бўлиб, гапингиз қочган жойи бордир.

– Йўк! – деди Раънохон кескин оҳангда.

– Яна билмадим! – гуруҳ бошлиғи талмовсираган бўлди. – Эрингиз Россияга кетгандан буён уйлари-гизга Шухрат деган йигит кириб чиқарканми-ей!

– Ким айтди? Ёлғон!

– Яхшилаб эсланг! Ёши ўттизлардан ошган, қора соч, қора кўз, мўйловли йигит. Қора кўзойнак тақиб юрган, қўшнилар баъзан сизни, баъзан қайнонанингизни у йигит билан кўришган. – Гуруҳ бошлиғи овозини кескинлатди: – Мурдалар тахминимизча, тўрт кун уйда қолиб кетишган. 26 августда ўша йигит уйлари-гизга кираётганлигини аниқ кўрганлар бор. Яширмасдан айтаверинг, шаҳардаги ўттиз ёшларни қоралаган Шухрат исмли йигитлар рўйхатга олинди. Сиз билан учраштиришга тўғри келади. Улар орасида шаҳар ёнидаги қишлоқда яшовчилари ҳам бор.

Тергов гуруҳи раҳбари сўнгги сўзини атайлаб айтди. Бундан мақсад Шухрат шаҳарда ёки қишлоқда яшашини билиб олишдан иборат эди. Ҳаракат ёмон чиқмади. Раънохон тергов гуруҳи раҳбари жазмани Шухрат билан алоқаси борлигини қандай билиб қолганидан ҳайратланди. Шу боис унинг юзига ялт этиб боқар экан, жазмани қотиллик қилганига сира ишонгиси келмасди. Нима бўлса-да, тўғриси-ни айтишга мажбур бўлди.

– Шухрат деган йигитни таниган жойим бор. Комила янгамнинг таниши. Ёлғон эмас, уйимизга ҳам янгам билан бир-икки марта келган. Ўзининг айтиши бўйича, шаҳар атрофидаги Пулимубоғ деган жойда яшайди.

Тезкор-тергов гуруҳи анча фаоллашди. Улар Самарқанд туманидаги Пулимубоғ қишлоғи то-

мон йўл олдилар. Шухрат Оллоёровнинг уйи тинтув қилиниб, керакли ашёвий далиллар олинди. Шухратнинг ўзини уйдан топиш амри маҳол бўлсада, лекин гуруҳ аъзоларининг диққатини стол устида турган қора кўзойнак жалб этди. Кўзойнак қоғозга ўралди ва унга алоҳида рақам кўйилиб олиб кетилди. Яна шунга ўхшаш иккита қора кўзойнак билан биргаликда Раънохонга таниб олиш учун тайёрлаб кўйилди.

- Хўш, Шухрат қора кўзойнак тақармиди?
- Ҳа! – деди Раънохон сўниқ овозда.
- Сизга бир нечтаси кўрсатилса, таниб оласизми?
- Таниб олсам керак.

Тергов гуруҳи бошлиғи қоғоз халтачадан учта қора кўзойнакни олиб, унинг қаршисига кўйди. Раънохон гуруҳ аъзолари белгилаган қора кўзойнакни адашмасдан таниб олди.

– Бу кўзойнакни Шухрат таққан пайтда кўрганман. У кўзни яхши кўришга мўлжалланган. Эсимда қолгани ойнакнинг ойна четлари қорароқ рангда, ойналари ўртача ўлчамда, бошқа кўзойнакларга қараганда анча тиниқ.

Тергов гуруҳида Шухратни қотилликда айб-лаш мумкинми, деган гумон уйғонди. Кўзойнак билан боғлиқ тергов ҳаракати тасвирга туширилди. Кўзойнак қоғоз халтачага солиниб, муҳрланди. Шухрат Оллоёров 2 сентябрь куни жиноятни содир қилинганликда гумонланувчи тариқасида ушланди ва унинг шахсини аниқлашга киришилди.

* * *

Оллоёров Шухрат 1973 йил 15 мартда Самарқанд туманидаги Пулимуғоб қишлоғида туғилган. Маълумоти 9 синф. 1999 йилда Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 97-моддаси билан 20 йилга судланган. 2005 йил 2 декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг ўн уч йиллиги

муносабати билан амнистия тўғрисида”ги қарорга асосан тайинланган жазосидан озод этилган. Оиласи билан ажрашган, икки фарзанди бор. Ҳеч қаерда доимий ишламай, якка тартибда меҳнат қилиб юрган.

2005 йилнинг 30 декабрь куни, қишнинг изғиринли бир палласида Пулимуғобда Шухрат қамоқдан келибди, деган гап тарқалди. Ахир у 20 йилга қамоқ жазосига тортилган эди-ку? Хайрият, одам бўлиб қолибди шекилли? Элнинг оғзида турли тахминлар юрарди. Нима бўлса-да, Шухратнинг қишлоққа келгани рост эди. У қамоқдан қайтгани билан юриштуришида ўзгариш сезилмади. Ўрганган кўнгил ўртанса қўймас, деганларидек, яна оғирнинг устидан, енгилнинг остидан яшашни одатга айлантирди. Якка тартибда ишлади, гоҳи-гоҳида ўғирлик қилишдан ҳам ўзини тиймади. Шухрат қишлоғида яшовчи Қўлдош исмли амакиси билан мардикорлик қилиб юрди.

2006 йилнинг баҳор кунларида. Шухрат Қўлдош билан Самарқанд шаҳридаги “Чашма” ресторанида ишлаётган эди. Кутилмаганда у, Қўлдошга мурожаат қилди.

– Оғайни, ҳеч кўникмаяпман-да?

– Нимага?

– Нимага бўларди, қишлоқда яшашга-да!

– Бу кайфиятингни йўқот, – деди Қўлдош унга тасалли бериб. – Қишлоқ сен туғилган жой, иззат-хурмат қиладиган шу қишлоқ. Бунинг устига, қариндош-уруғ, оғайни, дўстларинг шу ерда. Кетиб қаерга борардинг?

– Қишлоққа меҳрим қолмади. Оила, бола-чақа бўлсаям, эрмак бўларди. Ишдан сўнг уйга меҳр тортиб боролмаяпман.

– Хафа бўлма, – деди Қўлдош унинг кўнглини кўтариб. – Ҳали уйланасан, бола-чақа кўрасан. Қишлоқда сендан зўри бўлмайди.

– Билмадим-да! ...

Шухрат хаёлчан кўчага қаради. У қаергадир ке-

тиб қолишни истарди. Шухрат Қўлдошнинг ёнида ишлагандек, у ёқдан-бу ёққа ўтди-ю, тез орада гумдон бўлди. Қўлдош унинг йўқолганини сизди, гапи, берган маслаҳати кор қилмаганидан бир оз ранжиди. Ишни яқунлаб, кийимларини ечиб, янгиси билан алмаштирди. Шухрат қишлоққа кетиб қолган бўлса, эртага панд-насихат билан яна ишга қайтаришни ният қилди. У бекатга келиб, қишлоққа жўнайдиган “Дамас”га чиқди. Чипта пулини узатиш учун чўнтагига қўлини тикқан эди, юраги орқасига тортиб кетди. Эрталаб ресторан бошлиғи берган ўн минг сўм йўқ эди. Бу Шухратнинг иши эканлигини англади. Ич-ичидан куйинди: хотинига бугун хўжайиндан пул олишини айтиб келган эди. Аблах, болалар ризкини ўғирлаб кетибди-да! Қўлдош оғир хўрсинди ва ўзидан-ўзи нафратланди.

– Қаердан ҳам топиб бердим унга шу аёлни?!

Қўлдош билан Шухрат икки ака-уканинг болалари эди. Улар мардикорликда ишлаб юрган кунларнинг бирида Самарқанднинг Сартепа манзилидаги кафелардан бирига тамадди қилгани киришди. Илоннинг нонуштасига чумчуқ келиб қўнганидек, бу ерда Қўлдошнинг эски танишларидан бири – Раъно учраб қолди. У кафеда официант бўлиб ишлар экан.

– Э-э, Раънохон, – гап отди Қўлдош. – Кўришмаганимизга ҳам анча бўлди. Ёшариб кетибсиз-а. Бу дейман, куёв почча сизни зап эркалатади-да!

– Қайдам? – нолиган бўлди Раъно. – Поччангиз ҳам Россияга кетган. Бир йилдан бери хабар йўқ.

– Бирон Марусани топиб кетгандир-да, – гапга аралашди Шухрат.

– Гапингиз тўғрига ўхшайди, – Раънохон унга қараб нозланди. – Самарқандда хотиним қолган демайди-я!

– Хафа бўлманг, – деди Қўлдош амакиси Шухратнинг елкасига қўл ташлар экан. – Эркакнинг хўрози шу ерда.

Раънохон хандон отиб кулар экан, улардан буюртма сўради. Қўлдош юзта отар экан, жағи очилиб кетди.

– Шухрат, хўп десанг шу аёл билан танишиб ол. Хотинсизсан, зерикканигда асқотиб қолар.

Ўша пайтдаёқ Раънохон Қўлдошнинг таклифига рози бўлган, Шухратни эртаси куни Сартепадаги уйига таклиф этган эди. Қўлдош пулсиз қолган чўнтагини чангаллар экан, ўз қилмишидан ранжиди.

Шухрат амакиси ўйлаганидек Раънохоннинг хузурига шошилган эди. Раънохон бугун кафега кечкурун боришини, ҳозир уйда эканлигини биларди. Эшикни унинг қайнонаси Меҳриой очди. Шухратни кўрди-ю, ранги бўзариб, унга ғазабнок тикилганича кўлини мушт қилди. Лекин тезда жаҳлидан тушиб, Шухратнинг орқасига кўлини ўтқазиб, бағрига босган бўлди. Меҳриойнинг бу ҳаракати – ғазабую кувончида алланечук сирли маъно бор эди... Бу орада уларга Раънохон яқинлашди ва мулойим табассум билан саломлашди.

– Узр, куруққина келдим. Мана бунга, – у кўлини чўнтагига солиб бир даста пул олиб чиқди ва Меҳриойга узатди, – пастдан бозор қилиб чиқарсиз.

Меҳриой йўқ демади. Кўлига целлофан халтани олиб пастга тушиб кетди. Отнинг ўлими, итнинг байрами бўлди. Шухрат Раънохонга оч бўридай тармашиб, уни кўярда-қўймай жиҳозланган диванга етаклади. Раънохон ҳар қанча қаршилик кўрсатмасин, айғир хирсини қондиришга эришди.

– Шухрат ака, энди етар, – деди Раънохон зорланиб. – Қайнонам ҳам сезган кўринади. Бегонани кўрсанг, иштонинг тушиб кетгандай бўласан, деб неча марта киноя қилган...

– Йўғ-е! – Шухрат завқланиб кулди. – Раъно, хўп десанг, сенга уйланаман, болаларинг билан бирга кишлоққа олиб кетаман.

– Қўйинг шу гапингизни, эл эшитса уят қилади.

Ахир, узокда бўлсаям бошимда эрим бор. Яхшиси, сизга бошқа хотин топиб бераман.

Сухбат шу ерга етганда эшик очилиб, хонага Меҳриой кириб келди. Ўғирлик пулга қилинган зиёфат тугагунча кеч кириб қолди. Раънохон ўғилларидан бирини мактабдан, иккитасини болалар боғчасидан олиб келиб, бувисига топширар экан, ўзи кафега йўл олди. Меҳриой билан Шухратнинг суҳбати болалар уйкуга киргунича давом этди. Сўнгра Шухрат ҳам тунагани Меҳриойнинг хонасига кирди. Улар тўшакни битта қилишди. Шухрат Раънохоннинг висолига етишган бўлса-да, сирни бой бермади. Кўрпага кирар экан, Меҳриойни бағрига тортди. Лекин Меҳриой ўзини орқага тортар экан, дардини араздан бошлади.

– Икки қайиққа қўлини чўзган ғарқ бўлади.

– Гапингизга тушуна олмадим, – ўзини овсарликка олди Шухрат.

– Тезак еган, биттасиникини ейди, – аёл бир оз жаҳлланган бўлди. Унинг бу сўзларида рашк ва қизганиш ҳам бор эди.

– Янглишяпсиз, – Шухрат ўзини оқламоқчи бўлди. – Биз Раънохон билан кафедра танишдик, акасингил бўлиб қолдик. У сизнинг келинингиз эканлигини билмагандим.

– Айтдим, қўйдим-да, – Меҳриой гапни чувалантириб ўтирмади.

Шухрат эрта тонгда туриб, қаергадир жўнаб қолди. Раънохон айтган куни кафега келиб, бўш жойга ўтирди. Раънохон оқ юзли, сочи малла ранг аёлни бошлаб келди.

– Танишиб олинг, – деди у Шухратга ишора қилиб. – Сизга айтган танишим.

Шухрат меҳмон шарафига буюртма берди. Биринчи қадахни кўтариш арафасида жувон ўзини “Зебо” деб таништирди.

– Исмингиз жисмингизга мос экан, – Шухратнинг хирси кўзгалди. – Бугун тунни бирга ўтказамизми?

– Нима? – аёлнинг бир оз жаҳли чиққандек бўлди.– Биз кўчада қолганлардан эмасмиз. Турмуш қуриш ниятингиз бор экан, шунга танишгани келганман.

– Кечирасиз, – Шухрат устомонликка ўтди. – Мен ҳам бир ақлли аёлни ахтариб юрибман. Биринчи таклифга лаққа тушадиган аёллардан эканми, деб синаб кўрмоқчи бўлдим-да!

Янги танишлар жим қолишди. Лекин Зебо хўп деганида ҳам Шухратнинг борар жойи йўқ эди. Агар Меҳрийнинг уйига бормаса, бирор меҳмонхонада тунагани чўнтагида хемири ҳам йўқ. Иккинчи учрашувда Зебохон бирга ётишга рози бўлди. Шухрат ҳеч иккиланмасдан жувонни Меҳрийникига етаклаб келди. Уй бекалари хоналарида экан, уларни Меҳрий қовоқ солиб, Раънохон хурсандчилик билан кутиб олди. Раънохон Шухратдан қутулганидан ҳам чехраси ёришган эди. У қайнонасининг буйруғи билан меҳмонларга алоҳида хонага жой қилиб берди. Улар тўшакка киришар экан, Зебохон гуноҳқорона овоз билан Шухратнинг бўйнига кўлини узатди.

– Шухрат ака, сизни алдаганим учун узр! Менинг исмим Зебо эмас, Комила.

– Шундайми? – Шухрат бепарвогина эътироз билдирди. Унинг хаёли жувоннинг исмини аниқлаш эмас, балки шахвоний мақсадига эришиш эди. – Ундай бўлса, нега Зебо деб атадингиз?

– Синамаган отнинг сиртидан ўтма дейишадик, яна менинг отимни ҳар жойда айтиб юрманг, деб яширгандим. Иккинчи учрашувда менга ёқиб қолдингиз, агар мен ҳам сизга ёққан бўлсам, танимни бағишлашга тайёрман.

Тонггача Комиланинг кўзи уйкуга кетмади.

Комила бахтига шукрона айтди, излаган йигитини топгандек бўлди. 2006 йилнинг мудҳиш 26 августини ҳам улар бирга ўтказишган эди.

Арман миллатига мансуб шахснинг қаҳвахонаси. Хўрандалар унчалик кўп эмас. Шухрат жазмани Комилани етаклаб қаҳвахонага кириб келганида соат 10 лар чамаси эди. Улар эрта-индин тўй қилишмоқчи, Комила хушторига қалбига тугиб келган сўнгги сўроқларига ҳам аниқлик киритмоқчи.

– Шухрат ака, – нозланди Комила. – Тўйдан кейин дам олишга кетсак, фирмангизнинг иши тўхтаб қолмайдимми?

– Бе-е! – сир бой бермади Шухрат. – Ўринбосарлар эплашаверади. Ҳозир айтганимдек, “Чашма” ресторанини битказаяпмиз. Насиб бўлса, ресторандаги биринчи тўй бизники бўлади.

Шухрат ўз кечмишини Комилага билдирмаган эди. Омадни қарангки, Раънохон ҳам Шухрат ҳақида эшитган узук-юлук гапларни унга айтмаган экан. Хайрият, Раънохон ҳам Россияга эрининг ёнига жўнаб кетди. Энди Шухратнинг ўтмиши ҳақида унга ҳеч ким гулламайди. Энди у Комила учун пулдор фирмер жазман сифатида қолаверади. Икки жазман қаҳвахонада кечгача ўтиришди. Арокнинг сўнгги хили-ю, пивонинг муздеккинаси аралашига кетаверди. Комила ҳам кайфнинг зўридан алжираб қолди.

– Шу-у-ҳ ... ака! Х-оҳ-ла-яп-ман!

– Нимани?

Бу томони Шухратнинг ўзига маълум эди. У ҳеч бир иккиланмасдан Меҳриойнинг уйига йўл олди. Уй бекаси қовоғини осилтирса-да, уларни кутиб олди. Эшикка Раънохоннинг уч фарзанди ҳам чопиб келишди. Улар Шухратдан бегонасирашмади, аксинча, мулоим табассум билан тикилиб туришди. Меҳриой “меҳмон”ларнинг кайфи анча баланд эканлигини сезди, айниқса, Комила ўзини ташлашга жой излаётгани уни ажаблантирди. У невараларига жаҳл қилди:

– Сенларга маймун ўйнатаяптими, кириб ётинглар.

Бу орада Комила аввал уй бекаси Шухрат билан ётиб юрган хонага кириб, диванга узала тушди. Мехриой у жазманини интиклик билан кутаётганини ҳаракатидан сизди. Шухрат ичкарига киришга уринаётган эди, Мехриой унинг қўлидан ушлади:

– Биз сизга ярамай қолдикми?

Комила маст бўлса-да, хали ҳуши жойида эди. Мехриойнинг киноясини эшитар экан, қўнглига оғир олди. Демак, Шухрат бу аёл билан ҳам донлашар экан-да. У жаҳл билан ўрнидан турдию, Шухратнинг “ҳой-ҳой”ига қарамасдан эшикни очганича, ўзини тун қўйнига урди.

Шухрат Комилага “уйланаман” деган ваъдалари ёлгон эканлигини ўзи биларди. Шу сабабли унинг кетишидан унчалик хафа бўлмади. Аксинча, аламини Мехриойдан оладиган бўлди.

– Раъно қанжиғингиз қачон келади? – ўшқирди хонани бузгудек бақириб.

– Қанжиқ?! Келиним сенга қанжиқ бўлдимми? Эрининг олдида ишлаб юрибди. Нима, яна уни тусаб колдингми?

– Тусасам сон мингта. Ҳали онаси ўпмаганларини гаҳ десам, қўлимга қўндираман.

Шухрат аёлга яқинлашди:

– У ҳароми мендан қарздорлигини биласизми?

– Қанақасига қарздор?

– Шунақасига! Сизга айтмаганмиди? Катта ўғлимни ит тишлади, деб мендан 230 минг сўм пул олган эди.

– Йўк! – деди Мехриой кескин оҳангда. – Шу ерда вақтида нега сўрамадинг?

– Эримга айтдим, Россиядан пул жўнатади, деб ялтоқланганди-ку!

Хонадаги шовқиндан болаларнинг ороми бузилди. Улар бирин-кетин ўринларидан туриб, бувисига яқинлашишди. Мехриой Шухратнинг юзидаги вазоҳатни кўриб, болалар кўркмасин деган мақсадда

уларни ташқарига чиқариб юборди. Ўзи ички хонага кириб, кўйлақларини ечди-да, эгнига гулоби халатини ташлади ва ҳали хона йўлагига турган Шухратнинг қаршисига келганича деворга суянди. Халатининг пастки тугмалари ўтказилмаган, шу боис икки сони оқариб кўринарди. У ўз туриши билан Шухратнинг хирсини кўзғатишга уринар экан, сўзи билан ҳам уни ўзига жалб этишни ўйлади.

– Хўш, Раънохон сендан қарздор экан. Унга берган пулингнинг қарзини мен узаяпман-ку, ҳаққини истаганингча олаяпсан. Мен йўқ деган жойим йўқ-ку! Хўп десанг, ҳозир ҳам тайёрман.

– Ҳали қарзни узаяпман денг! – Шухрат ғазабини тилига чиқарди: – Мен бу пулларни пешона терим билан топгандим. Уйланишимга керак бўлади, деб йиғиб кўйгандим!

– Хафа бўлма, жонгинам, – Меҳриой уни юпатишга уринди. – Пул бўлса топилар, кир хонага, ўзим заҳарингни олиб қўяман.

Шухрат аёлнинг эркалашидан бир оз эриди шекилли, эгнидаги сарғиш футболкасини ечиб, кўрпача устига ташлади. Лекин ҳали ғазабини йиғиб ололмаган эди. Шухратнинг ечинганини кўриб, Меҳриойнинг умиди кўзғалди, энди тўшакда ўзига келтираман, деган ўй билан ичкарига кирди. Шухрат ошхонага бориб у ердан ўткир пичоқни чап ёнига яшириб хонага кирди. Бағрига жазмани яқинлашишини интизорлик билан кутаётган Меҳриой Шухратнинг қўлидаги пичоқни кўриб, кўрқинчдан бақириб юборди.

– Нима қилмоқчисан?

У ўрнидан туришга, Шухратни йиқитишга уринди. Шухратнинг ғазабли овози янгради:

– Сен манжалақининг жазоси шу!

У аёлнинг кўкрак қафасига бир неча бор пичоқ санчди. Меҳрининг нафаси кўрқинчдан ичига тушиб, гапира олмади. Сўнгги ўтинчини ҳам айтолмас-

дан жон берди. Шухрат жиноят изини яшириш учун Меҳриойнинг икки кўлтиғидан кўтариб, ювиниш хонасига олиб ўтди ва жонсиз тананинг бош қисмини бетон деворга суяб қўйди. Қўлларидаги қон изларини ювди, қонга бўялган кўк рангли жинсисини ечиб, диван орқасига ташлади. Шолча ва кўрпачадаги қон доғларини ювди. Бу орада ташқари эшик тақиллаб қолди, Меҳриойнинг уч невараси кечки сайрдан қайтган эди.

– Бувинглар тўйга кетди, – деди Шухрат ўзини йўқотмаган ҳолда ва болаларни ички хонага олиб ўтди.

Бу пайтда у шимсиз эди. Шухрат уй эгаси – Раънохоннинг эрини эски спорт шимини топиб олди. Сўнгра болалардан икки кичигини уйга қамаб, устидан кулфлаб, каттасини кўчага олиб чиқди. Пастдаги дўкончадан 200 грамм ароқ сотиб олиб ичди. Ўзини меҳрли кўрсатиш мақсадида, болани нариги дўконга етаклади. Уни музқаймоқ билан сийлади. Шухрат уйга қайтиб, зиналардан кўтарилар экан, ҳамон хаёлида қотилликни қандай йўқотиш йўлларини изларди.

– Нима қилсам экан, – у ўзига-ўзи пичирларди. – Ҳозир номаълум томонга қочиб кетсамми? Болалар мени танишади-ку! Эртага айтиб қўйишса-я! Энг тўғри йўл – болаларнинг учаласини ҳам гумдон қилиш. Бирор гувоҳ қолмайди. Қандай қилиб йўқотиш мумкин?

Шухратнинг хаёлига разил ишлар келди ва дадиллик билан юқорига кўтарилди. Болалар ҳали ухлашмаган экан. Акасини уларнинг ёнига киритди-ю, ўртанчисининг қўлидан ушлаб, иккинчи хонага олиб ўтди ва ҳеч иккиланмасдан, уни ечинтириб, каравотга юзтубан ётқизди. Бола жонҳолатда типирчиларди. Шухрат унинг бошини пастга босди. Гўдак нафаси қайтиб, манфур махлуқ ифлослиги натижасида жон берди.

Ваҳший бу билан кифояланмади, кенжа гўдакни бошқа хонага кўтариб ўтди. Бу сафар гўдакни қийнаб ўлдиришнинг бошқа йўлини қўллади. Ошхонадан келтирган қизил дастали пичоқ билан унинг қорин қисмига бир неча бор урди. Бу қийноқ ва азоб етмаганидек, кўлига тушган резинали сим билан уни бўғди.

Энди болаларнинг тўнғичига навбат етди. Хайрият, у ухлаб қолган экан. Қонсираган Шухратга ҳам уйку зўрлик қилди. Боланинг ёнига чўзилиб, кўзи уйкуга кетди.

27 августнинг мудҳиш сахари. Эрта тонг, соат 4.00 лар чамаси. Шухрат ҳали уйкуда ётган болани ечинтирди. Бола жонҳолатда типирчилади. Шухрат бу болани ҳам зўрлагач, диван устига олдиндан келтириб қўйган оқ симни норасиданинг бўйнига боғлади ва қаттиқ сикди. Бола жон берди. Шухрат уни судраб, нариги хонага ўтказди ва устига кўрпача ташлаб қўйди.

Энди сўнги ният жуфтакни ростлаб қолиш эди. Бу пайтда соат 7.00 га яқинлашганди. У эшик томон яқинлашар экан, нимадир эсидан чиққандек, яна орқасига қайтди. Энди унда қонли қўллари билан мурдаларнинг кийим-бошлари, қимматбаҳо буюмларини ўмариб кетиш нияти туғилганди.

* * *

Қотил кийим жавонининг ичидан қора рангли спорт шим ва яшил рангли футболкани олиб, устига кийди. Шифонерда боғланган бўғча ҳам турар эди. Шошилмасдан боғичларини ечди. Унда резинага ўралган икки боғлам 200 сўмлик ҳамда аралаш ҳолда ўралган 500 ва 1000 сўмликлар ётарди. Эринмасдан санади: 125 минг сўм. Шухрат чўнтагини қаппайтирар экан, эшикни қулфлади ва пастга тушиб, “Дамас”га ўтирганича Сиеб бозори томон йўл олди.

Қотил бозордаги ошхоналардан бирига ўзини урди. Одатига кўра 200 граммни харом томоғига

ташлаб олар экан, жонига бир оз ором киргандай бўлди. Лағмонни паққос тушириб, қаерга боришини билмасдан, кун бўйи санқиди. Одатий иши – хумори келганда, бирор дўкон ёки ошхонага кириб, хурмача қорнига ароқдан ташлаб олади. Бугунги зиёфат унга беминнат, чўнтак тўла ақча. Кайфини суравериб Шухрат кеч бўлганини ҳам билмай қолибди. Қаерга бориб тунасин? Қишлоққа қайтиб кетсинми? Тўғриси, анчадан бери Пулимуғобга борган эмас. “Чашма” ресторани курилишидан кетиб қолганидан бери амакиси Қўлдошнинг олдида юзи йўқ. Нимасидан ташвиш қилади. Чўнтагида Мехриойнинг калити бор-ку! У ҳеч иккиланмасдан Сартепа йўналишидаги “Дамас”га ўтирди. Бу пайтда вақт кечки ўндан ошган эди.

Шухрат чўнтагида калити бўлса-да, уйга қўрқинч исканжасида қадамини босди. У бирор киши кўриб қолишидан чўчиган эмас, аксинча уйнинг турли бурчакларида ётган мурдаларнинг руҳи унинг бўйнига сиртмоқ соладигандек эди. Қотил ўша кеча мурдалар ёнида ухлади. Ухлади эмас, тонггача алахсираб чикди. Ўрнидан туриб ювиниш хонасига борди. Дахшат! Қонга бўялган Мехриой унга совуқ чеҳрасини захарли сочиб турибди. Хоналардаги норасидалар қандай юзтубан ётқизган бўлса, шундайлигича тошдек қотган.

Шухратнинг фақат бир нарсадан кўнгли таскин топди. Бугун 28 август. Қотиллигини икки кундан бери ҳеч ким сезгани йўқ, бирор кимса безовта қилиб, эшикни ҳам қоққани йўқ. У тонг сахарда ўрнидан кўзгалар экан, яна шошилмасдан уйда тинтув ўтказди. Бу сафар қўлига аёлларнинг кийимлари тушди. Шухрат шифонерни очиб, у ердан аёлларнинг кўйлаклари, юбкалар, этик, жемфер, кофта-юбка, оқ жун рўмол, ҳали кийимга айланмаган қимматбаҳо материалларни олди, диван устидаги кулранг гулли чойшабга ўраб, уларни Сиёб бозоридаги эски нарса-

ларни сотиб ўтирадиган аёлларга арзон-гаровга – 8 минг сўмга сотиб, кечгача маишат қилди.

Мурдалар эвазига тўпланган чойчақа ҳам тугаб борарди. Шу сабабли Шухрат хумори тутиб, яна мурдалар хонасига йўл олди. Ҳали унинг мўлжалига кўра, Мехрийнинг тўплаган бисоти кўлга олинмаган эди. Кундузи соат 3.00 лар чамаси хонага етиб келди-ю, тўғри мархуманинг шифонер устидаги вазаларини ковлай бошлади. Уни ағдарганида, ичидан бир дона катта қизил тошли узук, бир жуфт қубба шаклли, атрофи оқ тошли сирға, битта ингичка тилла занжир тушди. Шухрат хазина топган тентакдай эсанкираб қолди. Майдалаб сотиб есам, бир неча кун пичоғим мой устида бўлади. У ана шундай хаёл билан узукни кўлига олди, қолганларини дивандаги ёстик остига яширди. Шухрат иккиланмасдан таниши, кийимларни харид қилган аёл томон шошилди. Хайрият, аёл лаш-лушини йиғиштириб кетиб қолмаган экан. У Шухратнинг узугини 63 минг сўмга баҳолади ва пулни нақд санаб берди. Шундан кейин қотил ўзини хар кунгидан кўпроқ тетик сизди, чўнтаги кўтаргани учун шаҳарнинг энг шов-шувли ресторанига бориб ўтирди. Қараса, вақт ҳам алламаҳал бўлган, кўп ичганлигидан боши ҳам жойида эмас. Шухрат бу тунни ҳам мархумлар ёнида ўтказишга қарор қилди.

29 август. Тонг маҳали. Шухрат хоналарга кириб, мурдаларга назар солди. Тошдек қотиб ётишибди. Аммо улардан қандайдир ёқимсиз хид анқиётганлиги сезилиб турибди. Энди бу ерга келишнинг зарурияти йўқ. Шухратнинг қатъий қарори шу бўлди. У ёстик остида қолдирган тилла занжир ва бир жуфт сирғани чўнтагига солди-да, яна Сиёб бозори томон равона бўлди. Яна ўша аёлга мурожаат қилди. Тилла занжирни 77 мингга пуллади. Шухратнинг чўнтаги анча қаппайиб, кўнгли эски бир танишини тусаб қолди. Мардикорликда ишлаб юрганида Ҳалим ака деган киши билан суҳбати тўғри келиб қолган эди. Бир-

ярим уйига бориб тунаган кечалари ҳам бўлган. Кунни бозор атрофидаги қахвахоналарда кеч қилдию, сўнгра елим халтачага у-бу нарса харид қилиб Ҳалим аканикига жўнади. Кийинишию кўлидаги бозорлигини кўриб, Ҳалим ака Шухрат анча кучайиб қолганини сизди. Унинг остига кўрпача солар экан, ҳазиломуз гап ташлади.

– Бу дейман, Шухратжон, ишларингиз анча ривожланиб қолган кўринади.

– Сўраманг! – деди меҳмон сир бой бермасликка уриниб. – Бир оз Тошкентда ишладим, кейин қозоққа ўтдим. Ҳар ҳолда ризқу насибамни топиб келдим.

– Яшанг! – деди Ҳалим ака. – Йигит дегани шундай бўлиши керак-да.

Уй бекаси чой қилди, Шухрат келтирган масалликдан ош дамлади. Улар алламаҳалгача отамлашдилар. Ҳалим ака эрта тонгда мардикорликка чиқишга тайёргарлик кўраётган эди, Шухратнинг мардлиги тошиб кетди.

– Акахон, бугунги харажат биздан, – у ёнидан 10 минг чиқариб, дастурхон устига қўйди. – Ҳар куни ишга боравериб, чарчагансиз. Бугун бирга дам олайлик. Эртага қишлоққа тушаман, кейин яна қозоққа қайтиб кетиш ниятим бор.

Ҳалим ака меҳмоннинг таклифига рози бўлди. Хотинига овқат буюрди. Шундай қилиб Шухрат 30–31 августни танишининг уйида, зиёфат дастурхонида ўтказди. Ҳали пул манбаи – чўнтагида бир жуфт сирғаси турибди. 1 сентябрь куни эрталаб Шухрат таниши билан хайрлашди. Ҳар иккаласи ҳам ўз йўлига кетишди. Шухрат яна йўлни Сиёб бозорига солди. Сирғани заргарлик дўконига кўрсатди. Улар нарҳини паст айтишди. Яна унинг жонига ўша аёл аро кирди. 28 минг сўмга олди. Катта харажатга ўрганиб қолган Шухрат сирғанинг пулини ҳам кечгача тугатди. Чўнтагида бир чақа ҳам қолмади. Хайрият, бозордаги сомсахонада қишлоқдошларидан бири ишлар экан. Унга илтимос оҳангида ялинди:

– Эргашвой, мардикорнинг куни курсин. Ҳар кун ҳам омадинг чопавермас экан. Бугун харидор келмади. 3–4 минг бериб тур. Соч-соқолимни олай, эртага бозорга кирганимда ташлаб ўтарман.

Эргаш номини тутган йигитга синчиклаб тикилди. Қишлоқда ўғри деб донг таратган Шухрат. У билан ади-бади айтишиб ўтиришнинг фойдаси йўқ. Эргаш чўнтагидан 3 минг чиқарди-ю, узатиб юборди. Алдамаган экан, у тўғри сартарошхонага кирди. Соч-соқолини олдириб бўлгач, сартарошга илтимос оҳангида мурожаат қилди.

– Менинг шу тугунчам, – эски иш кийимлари солинган елим халтачани кўрсатди, – бозорни айланиб келгунимча ёнингизда турса.

Сартарош йўқ демади. Лекин Шухрат шу кетганича қайтиб келмади. Балки у қилмишини аниқловчи тезкор-тергов гуруҳнинг изидан тушганини сезиб қолгандир? Чунки ўша куни терговчилар Сиёб бозорига ҳам етиб келишди. Қотилнинг навбатдаги қадами сартарошхонага етгани маълум бўлди. Сартарош Жамол Азимов ички ишлар ходимларига у қолдириб кетган елим халтачани кўрсатди. Қотилнинг қочар йўли қисқа бўлди. Эртаси куни кўлга олиниб, қора панжара орқасига ташланди. Тўрт кун эгасиз ётган тўрт марҳумнинг хонадонидан қолган кўл излари Шухратнинг қонли кўлларига айнан мос тушди.

Суд ҳамиша кўзига қора кўзойнак тақишни одат қилган Шухрат Оллоёровнинг қилмишига яраша узоқ муддатли қамоқ жазосини берди. Аммо энг ачинарлиси, уч ёш, норасида гўдақларнинг умри хазон бўлди, уларни тарбиялаган бувининг ҳам умри қонли кўллардан янчилди. Фарзандларини ташлаб Россия кўчаларида тирикчилик ва ризқу рўз илинжида юрган ота ҳамда онанинг бағри эзилди, турмуши парчаланди, рўзғори бузилди. Воқеа содир бўлганидан буён анча кунлар ўтса-да, ҳамон кўни-қўшнилар қалбини

бир алам тирнайди. Шухрат сингари ҳаётга қора кўзойнак орқали боқувчилар ҳали кўп. Улар тинч оиладаги айрим тили ва дили юмшоқ аёллардан фойдаланиб, уларнинг пинжига, сўнгра қалбига кириб оладилар. Бундай кимсалардан Оллоҳнинг ўзи сақласин.

2006–2007 йиллар

ҚОРА ФАРИШТА

Ҳужжатли қисса

Наҳанг

Ривоятларда Барсисо исмли зоҳид бузғунчилиги билан Одам Ато ва Момо Ҳаввонинг жаннатдан бадарға бўлишига сабаб бўлган қора фаришта – шайтони лаъин васвасасига учиб, кофирга айланганлиги зикр этилади. Дастлаб Барсисо банда молига хиёнат қилмаслиги, нафс таъмасидан йироқ бўлганлиги туфайли раият ўртасида холис авлиё – малик улмуслим даражасига эришибди. Лекин кўнгил тубида чўкиб ётган зиллат ва қабоҳат вулқони кутқуси уни оғулаб, ўзига ишониб топширилган бировнинг омонатига хиёнат қилибди. Кейин гуноҳларини ёпиш учун барча ҳийла-найрангларни ишлатиб, кўп бадкирдорликларга кўл уради. Қилмишлари фош бўлгач, у шаккок жонини омон сақлаб қолиш учун ҳатто иймонини шайтонга топширади ва Худодан юз ўгиради, лекин муқаррар жазодан қочиш қутулолмайди.

Наҳанг – китнинг кўринишини ва ҳаракатини эслатувчи сув аждаҳоси ҳисобланади. У сувда оғзини ланг очганча сузиб юради ва йўлида учраган ҳар қандай жониворни ямламай ютиб юборади, лекин сира тўйганини билмайди. Аслида Қундузхон тўра Эшонхоновнинг ҳаром лукма ортидан пойга қўйиб, қилган хиёнаткорликларининг олдида наҳанг ҳам ип эшолмай қолади. Ушбу қисса тўлалигича ҳужжатли

манбаларга асосланган ва ўйлаймизки, ўқувчиларга манзур бўлади.

Номуборак тўранинг муборак таваллуди

Ўтган аср олтмишинчи йилларининг аҳман-баҳманида Эшонхон тўранинг оиласида ўғил фарзанд дунёга келди. Урф-одатга кўра унга исм кўйиш маросимига барча уруғ-аймоқлар, чақалоқнинг келин томондан қариндош-уруғлари йиғилдилар.

Улар:

– Оллоҳ умри билан бергани рост бўлсин, – дея мурғак гўдак ҳаққига дуо қилдилар.

Навбат исм кўйишга келди. Сўзни келинпошшанинг отаси бошлаб берди.

– Неварамиз қишнинг аҳман-баҳманида туғилди. Агар бу сўзни араб тилидан ўзбекчага ағдарадиган бўлсак, аҳман – шайтон, баҳман – фаришта маъноси билдиради. Бу муборак валадликнинг белгисидир. Фарзанди аржумандимизнинг толеида илло фаришталик ситораси кўринадур ва у келгусида шайтонларни маҳв қилгусидир (Олдиндан таъкидлаш лозимки, эшон бобонинг шу ерда нафаси хато кетди, чунки у улғайиб, фаришта эмас, шайтонларга раҳнамолик қиладиган қора фариштага айланди). Шунинг учун юлдузларнинг кўриниши бўйича унинг исмини Қундузхон тўра кўйиш Оллоҳга маъкул бўлғай.

– Тўғри, – деди чақалоқнинг тоғаси. – Қуддус поклик рамзидир. Жиянимиз ҳамиша пок юрсин.

– Бе-е, нима деяпсиз! – бобо ранжиган бўлди. – Ўғлим, менинг муддаомни англамадингиз. Мен Қуддус эмас, Қундуз демокчиман. Бизнинг авлодлар Сангзор қишлоғида яшаганлар. Сангзор – чашмаларнинг турнақатор қайнаб ётишидир. Шоир бобомиз Маҳмуд Коризий ҳам шу қишлоқдан етишиб чиққан машҳур алломадир. Илло, муборак зурриётимиз ҳам ўшандоқ улуғ зотларнинг давомчиси бўлғай. Биласизлар, Сангзор чашмаларида қишнинг чилласида

хам ҳар қандай иқлим шароитига мослаша оладиган чидамли жонивор яшайди. У ҳар қандай хавфдан огоҳ, ҳар қандай хатардан ҳам қутула олади. Сувда хавф туғилса, қуруқликка отилади, қуруқликда хавф сезса, сувга яширинади. Бу жонивор одам тугул, шайтонгаям ишонмайди ва тўғри қилади. Чунки у одамзоднинг қўлига тушадиган бўлса, териси телпак ёки поча пўстин бўлиб кетишини билади. Ризки улуғлиги учун ҳам сувдан, ҳам ердан озикланади. Бу жониворнинг номи – Қундуз. Мен неварамизнинг ҳаёти ҳамиша қундузникидай тўкин-сочин, ошиғи олчи, бахти тўкис бўлсин, деган маънода унга Қундузхон тўра номини беришни лозим топдим.

Бу таклиф кимгадир маъқул бўлди, кимдир норозидай бўлди, лекин ҳеч ким эшон бобонинг раёйини икки қилолмади. Қизиғи шундаки, анчадан бери йиғиси уйни бузиб ётган чақалоқ ўзининг исми Қундузхон тўра эканлигини эшитганидан сўнг тинчиб қолиб, қўлчаларини мушт қилиб пинакка кетди. Ўшанда у қўлчаларини нимага мушт қилиб тугиб олди, бу ёлғиз Худога аён. Келинпошшага аҳманбаҳман номи маъқул бўлди шекилли, у гўдагини шу ном билан атай бошлади. Кейинчалик улғайганида ҳам тўрамиз шу лақаб билан тилга олинадиган бўлди.

Қундузхон тўрани бешикка солиш тантанаси бўлиб ўтди. Чақалоқ маросимда ичак узди кароматлар кўрсатди. Бешикка солди, дегунча у чинқиришни бошларди. Устидан сўлкавой пуллар сочишса, тинчланиб қоларди. Ана шундай ҳолат бир неча мартаба такрорланди. Сочилган тангаларнинг жаранги чақалокни ўзига жалб қилаётганини кўрган келинпошша маросимдан сўнг хўжайини Эшонхон тўрага бу воқеани кулиб-кулиб гапириб берди.

– Насиб қилса, полапонимиз топармон-тутармон йигит бўлади, иншооллоҳ, – деди Эшонхон тўра ўғлининг қилиқларидан ғурурланиб. – Буям Худойимнинг бир каромати, фарзандимизнинг ризки улуғлигига ишора бўлса, ажаб эмас.

Бошқа бир куни келинпошша яна бир қизик воқеани эрига айтиб берди:

– Тўрам, тунов куни айтган гапларингиз ростга ўхшайди. Илоё омон бўлгур, кеча аҳман-бахманчангиз Қундузхон тўра чинқириб йиғлаб, уйни бошига кўтарди. Маммасини эммай, танглайи билан маҳкам қисиб олди! Жоним оғриб, бешикка осилган танга мунчоқларни жаранглатган эдим, тинчланиб қолса бўладими!

Полапонларининг бу қилиғидан эру хотин роҳатланиб кулишди.

Орадан ойлар, йиллар ўтди. Қундузхон тўра бешикни тарк этди, тетапоя бўлди, ниҳоят мактабга ҳам қатнай бошлади. Бир куни аҳман-бахманча отасининг елкасига миниб эркаланди:

– Ота, қачон менга велосипед олиб берасиз?

Эшонхон тўра ўйланиб қолди. “Велосипед олиб бераман”, деса, ҳали ўғлининг суяги қотмаган. Кўчада нима кўп, машина кўп. Яна бирор қор-қол рўй бермасин. “Велосипед олиб бермайман”, деса, уни жонидан ортиқ кўради. Ўғлининг сўзи синганча, хўқизнинг бўйни синсин.

– Қундузхон тўра, – у ўғлини бир оз кўндиришга уринди. – Сиз учун жонимни ҳам беришга тайёрман. Ҳали биринчи синфдасиз, бир оз ўқиб, ҳарфларни чиройли қилиб ёзишни яхшилаб ўрганиб олинг, велосипед қочмас. Дарсингизга халакит берадими, деб кўрқаман.

Отасининг бу жавобидан Қундузхон тўранинг жаҳли чиқиб кетиб, уни дўппослаб қолса бўладими? Эшонхон тўра шоввоз ўғлининг бу ишини кўнглига олмади, аксинча ҳазилга бурди.

– Пошшоойим, – у хотинига кулиб, – бу дейман, ўғлимиз боксчи бўладиганга ўхшайди, бўладиган бола бошидан маълум, деб шуни айтсалар керак-да!

Қундузхон тўра ўзи айтган нарсасини олиб беришга рози бўлмагунча, отасини дўппослашни қўймади.

Шундай қилиб, Эшонхон тўра охири бозордан ўғлига икки оёқли миттигина велосипед сотиб олиб бериб, дўппослашлардан қутулди.

Кунларнинг бирида уларнинг ховлисига кўшниси Ашур хола арз қилиб кирди. Ёнида Қундузхон тўра тенги ўғли, усти-боши тупроққа беланган, бурнида кон қотиб турибди.

– Акатўра, – аёл сўзини йиғи билан бошлади. – Сизларга фойдамиз теккан бўлса теккан, лекин сира зараримиз тегмаган. Супур-сидир, кир-чир дейсизми, ҳамиша сочим супурги, кўлим косов бўлган. Юзингизга солиш эмас, Қундузхон тўрани ҳам ўзим кўтариб катта қилганимни ўзингиз биласиз. – Аёлнинг хўрлиги келиб, бир хўрсиниб олди. – Боламинг аҳволига қаранг, Қундузхон тўра уни нега велосипедимга пулини тўламасдан миндинг, деб роса дўппослапти.

– Нима? – боядан буён кўшнисининг арзини эътиборсиз тинглаб ўтирган Эшонхон сергак тортди. – Пулини тўламадинг, дебди дейсизми?

– Ҳа, – деди аёл яна хўрсиниб. – Кичкина тўрача тушмагур ким пул берса, шуни велосипедига миндирар экан. Сўроқсиз тегинганларни урармиш. Шуюм ишми? Пул деб...

Аёлнинг гапи оғзида қолди. Эшонхон тўра асабийлашди.

– Ҳа, падарлаънат! Аҳманмисан-баҳманмисан, шайтонмисан-фариштамисан! – бу унинг ўғлини биринчи марта ғойибона сўкиши эди. – Судхўрбачча!

Бу пайтда Қундузхон тўра кўчада болалардан кира ҳақини йиғиш билан банд эди.

Яна йиллар ғириллаб ўтаверди. Қундузхон тўра йигит ёшига етиб қолди. Мактабни битириб, қўлига етуклик гувоҳномасини олди. Кутилмаганда отаси уни хузурига чақирди.

– Тўрам, янги кийим-бошларингизни тайёрланг! Эртага Тошкентга жўнаймиз.

– Нега? – сўради меҳмондорчиликларга ўрганиб қолган Қундузхон тўра оғзининг суви қочиб. – Айла-ниб келамизми?

– Йўқ! – деди отаси кескин оҳангда. – Сизни ўқишга жойлаштириб қўяман.

– Ўқишга! – Қундузхон тўра ўқишни сира хаёлига келтирмаган эди. Шу сабабли отасининг бу гапи унга ажабланарли туюлди.

– Ҳа, ўқишга, – деди Эшонхон тўра янада жиддий тусга кириб. – Муридимизнинг ўғиллари “нархоз”га декан бўлиптилар. Сизни тарбиялаб, одам қилмоқчи.

– Ўқишдан нима фойда? – Қундузхон тўранинг хафсаласи пир бўлди. – Бир оз йиққаним бор эди. Яхшиси, устига қўшиб, битта “Жигули” олиб берсангиз бўларди. Жиззах–Тошкентга қатнаб пул ишлардим, аканг қарағай, деганлардан кам яшамасдим.

Эшонхон тўра ўғлига сўзини ўтказди. Эрта тонгда Қундузхон тўра отаси билан Тошкент қайдасан, дея жўнаб кетди.

Ҳамирдан қил суғуриш

Автобус Тошкентга пешинда етиб келди. Эшонхон намози казо бўлганидан кўнгли хижил бўлди. Лекин нима бўлса-да, ишнинг битишини ўйлаб, тўғри олийгоҳга йўл олди. Факультет декани Сафаров ваъдаси бўйича кутиб ўтирган экан. Эшонхонни кучоқ очиб қарши олди. Қундузхон тўранинг кўлини маҳкам қисди-да, елкасига қоқиб, унга хайрихоҳлигини изҳор этди.

– Вой тўрам-эй, тўражоним-эй, катта йигит бўлиб қолибсиз-ку! Роса менга шогирд тушадиган даврингиз келибди-да!

– Шундай, шундай, – деди Эшонхон унинг сўзини тасдиқлаб.

Эшонхон муриди билан ўтириб гаплашиш ниятида стулга яқинлашаётган эди, у меҳмоннинг тирсагига кўлини қўйди.

– Акатўра, уйга борамиз. Келинингизга ош айтиб кўйганман. Йўл-йўлакай гаплашиб, муаммоларни ҳал қилиб оламиз.

Шундай қилиб, Қундузхон тўра институтга ҳужжатларини топширадиган, қабул имтиҳонлари тугагунча декан Сафаровнинг уйида турадиган бўлди.

Тўра институтга деканнинг “жияни” сифатида жойлашиб олди. Ўқишлар ҳам бошланди. У ўзини деканга яқин тутиб юришини ўқитувчиларидан тортиб талабаларгача билишарди. Яқинлик сабабини сўраганларга Қундузхон тўра бўш келмасди. Кейинчалик улар Қундузхон тўранинг ўзидан у “деканни опасининг ўғли” эканлигини “аниқлашди”.

Ёш тўра тез орада институтда “ўртакаш”лиги билан машҳур бўлди. Деканга йўл ахтариб юрган айрим кимсаларнинг ишини битириб берди, бировга баҳо, бировга зачёт қўйдирди, албатта текинга эмас. Текинга мушук офтобга чиқадиган даврлар капитализм ботқоғига ботиб кетган! Бир куни ассистент Саидов амалий машғулотлар сўнгида Қундузхон тўрадан икки дақиқага ушланиб қолишни илтимос қилди.

– Эшонхонов, – домла майинлик билан сўз бошлади. – Шоҳнинг иши гадога, гадонинг иши шоҳга тушади, деган гап бор. Ўқитувчингиз сизга бир хизмат буюрса, айб деб билмайсизми?

– Хўп, устоз! – Қундузхон тўра камтарона бош эгди.

– Биламан, Сафаров тоғангиз сизни ўғлидек яхши кўради. Шу... – Саидов бир оз чайналгандек бўлди. – Гуруҳдошингиз бор, Эшимжон, шунга озроқ ёрдам керак.

– Хўш! – Қундузхон тўра нима ёрдам, дегандек домланинг кўзига тикилди.

– Шошилибми-адашибми, кузги имтиҳонлар якунида унга “ўрта” баҳо қўйиб юборибман. Ўзингиз биласиз, Эшимжон яхши ўқийдиган бола. Афсуски, деканатга қайдномани топшириб юборганман. Мен

унга “яхши” кўйишга розиман. Лекин., – Саидов яна чайналди. – Сафаров янги қайдномани имзолаб бериши керак. Агар сиз декан билан гаплашсангиз, қайдномани алмаштиришга йўқ демас. – Домла мийиғида кулиб, сўзини давом эттирди. – Эшимжон сизни қуруқ қўймайди, атагани бор.

Ассистент Саидов ўрнидан турар экан, Қундузхоннинг елкасига қўл ташлади.

– Жавобингизни кафедрада кутиб ўтираман.

Қундузхон тўра ўйланиб қолди. У илгарилари Сафаровнинг олдига майда-чуйда муаммолар билан кириб-чиқиб турарди, лекин бу илтимосни қандай қабул қилар экан?! Буни Саидов илтимос қилапти. Ёзда имтиҳони ҳам бор, яна паст баҳо қўйиб юрмасин. Эшимнинг атагани ҳам бор, дедими?

Саидовнинг бу ваъдаси Қундузхон тўрани жонлантириб юборди. Декан Сафаровнинг олдига кириб, воқеани Саидов ўргатгандай қилиб тушунтирди. Декан бир оз ўйланиб турди-да, сўнгра чехраси ёришди.

– Дўстнинг кадрига етадиган фазилатингиз бор экан, менга жонкуярлигингиз маъқул бўлди. Қайднома бўлса, қайднома-да...

Сафаров котибасига имтиҳон қайдномасини Қундузхон тўра айтганидай қилиб беришни буюрди. Саидов кафедрада натижани кутиб ўтирган экан. Иш пишганини кўриб, қувониб кетди. Ўрнидан туриб, Қундузхонни четга тортар экан, миннатдорчилик маъносида уни бағрига босиб, чўнтагига тахлами бузилмаган бир пачка қип-қизил, шиқирлаган, Лениннинг сурати туширилган банкнотни солиб қўйди.

– Бу Эшимжоннинг ҳисобидан.

Қундузхон тўра номига бўлса-да, “Қўйинг-э, уят бўлади, олмайман”, демади. Кўзини лўқ қилиб, ассистентга қараб ишшайди. Шундай қилиб, у “енг ичида” битадиган ишларнинг устасига айланди. Имтиҳон топширасанми, пулини тўла, юқори баҳо керакми, устига қўш, дея кейинчалик очик савдога

ўтди. Бир гал гуруҳдаги талабалар имтиҳон топширадиган бўлди. Барча талабалар Қундузхон тўрага умид кўзини тикди. Аҳман-бахман тўра “Ҳа, майли”, дегандай, уларга шипшитиб кўйди:

– Бўпти, йиққанларингни олиб келаверинглар...

Қундузхон тўра сўзининг устидан чиқди. Имтиҳонидан ҳамма “яхши” ва “аъло” баҳолар олиб чиқди. Талабалар ҳам валломат чиқиб қолишди. “Ўрта”баҳо олганлар Қундузхон тўрага уч юздан, “яхши”лар тўрт юздан, “аъло”лар беш юздан “соққа” қистиришди.

Мазахўрак бўлиб қолган Қундузхон тўра шу кетишда ўн йил ўқиса ҳам рози эди. Ахир, талабалик олтин давр деганлари шу экан-да. Олтин топар давр-а?! Қўлида жарақ-жарақ соққа, қизларни хоҳлаган ресторанга таклиф қилади, хоҳлаганини қўлқопдай алмаштиради, хоҳлаганига томдан тараша тушгандай, “севги” изҳор қилади. Бечора киз бу гапдан ҳушини йўқотгудай бўлиб, довдираб қолади. Ўзиям ғўлачалигини ҳисобга олмаганда кўзга яқин йигит, айниқса, қизларнинг қулоғига хуш ёқадиган ширин-ширин гапларни гапиришни ўрганиб олган. Қизлар қулоғи билан севади, дегандай, ҳамма жононалар унинг атрофида парвона. Қундузхон тўра буларга ҳам қаноат қилмасдан, камерунлик барваста, қорабайир отнинг байталидай бир қизга “ошиқ” бўлиб қолди. Ҳар гал унинг янги тобдан чиққан мис кўзадай бўлиқ кўкракларига кўзи тушганида, хирс оташидан Қундузхон тўранинг нафаси тикилиб қоларди. Қизга яқинлашишни ўз олдига мақсад қилиб кўйган Қундузхон тўра камерун тилидаги беш-олтита ўзига керакли сўзларни ўрганиб олди. Кейин қизни ресторанга таклиф қилди. Қизи тушмагур қорабайир байталидай бўлса ҳам, “Ламбада”га шунақа чакқон ўйинга тушар эканки, қимирламаган жойи қолмас экан. Қизнинг ажабтовур орқасини қимирлатишларидан оғзининг сўлаги кочган Қундузхон тўра ҳам “лезгинка”часига ўйинга

тушиб кетди. Аммо лекин, тўра ўйинда ҳаммани қочиради, тенги топилмайди. Бу сафар қиз билан ўйинда баҳслашаман, деб, Қундузхон тўранинг тили осилиб қолди. Қизи тушмагур ҳеч балодан қайтмас экан, Қундузхон тўра билан теппа-тенг еб-ичиб, ҳеч нарса бўлмагандай, “қилт” этмай ўтираверди. Шунча ичилган ароғу шампанлар қаерга кетди, лекин қиз хушёрлигини йўқотмади, “яна нима каромат кўрсатар экан”, деган маънода Қундузхон тўрага бакрайиб тикилиб тураверди. Камерунлик байтални кўлга киритаман, деб, Қундузхон тўра ўнта қизга кетадиган пулни унинг бир ўзига сарфлаб юборди. Энди орқага қайтиш йўқ, улар яна бир шиша шампан, газзагага шоколад олиб ётоқхонага қайтишди. Қундузхон тўра қизни хонасига бошлади. Унинг кўзини шамғалат қилиб, шампан солинган қадаҳига чўнтагида асраб юрган ухлатадиган дори кукунидан кўшди. Охири мақсадига етди. Лекин бу қилмиши унинг бошини еб кетишига сал қолди, ғафлатда қолган қора байтал содир бўлган ишни ҳаммага ошкор қилиб, экспертиза ўтказишни талаб қилиб туриб олди. Воқеа халқаро жанжал тусини олишига бир баҳя қолди. Бундан кўрқиб кетган Қундузхон тўра қизга уйланмоқчи бўлди, лекин у “ўзимнинг девдай-девдай қора айғирларим турганда, сен ғўлачани бошимга қосов қиламанми?”, деб унамади. Бундан ич-ичидан қувониб кетган тўра унга хазинасидаги бор пулини тикиштирди. Шундан кейин қиз бир оз тинчигандай бўлди, ишлар бости-бости қилинди..

“Эҳ, Худого шукур-эй, – сал енгил нафас олди шундан кейин Қундузхон тўра. – Бу шармандалик билан қора байталга уйлансам, уруғ-аймоғим иснодга қолиб кетарди. Бу ҳам майли-я, номим Қора эшонга айланарди. Ҳамма ерда “Биз эшонмиз, оксуякмиз, биздан ўртак олишларингиз керак”, дея муридларига гариллаб юрган отам ҳам қоп-қора невараларига кўзи тушиб, кўрққанидан тилдан қоларди”. Кейинча-

лик камерунлик байталнинг йигитларни ана шу усул билан қўлига “гаҳ!” деса қўнадиган қилиб олишга устаси фаранг эканлигини билиб қолган Қундузхон тўра роса аламзада бўлиб, бармоғини тишлади. У камерунлик байтал тузоққа илинтирган йигитларнинг биринчиси ҳам, охиргиси ҳам эмас экан. Бу ҳам майли, шундан кейин баданига қўтир тошиб, венерологик касалликка дучор бўлган Қундузхон тўрани дўхтирлар роса қийнаб уч ой даволашгани дард устига дардисар бўлди.

Институтда ўқишлар поёнига етиб бораётган дамлар эди. Декан Сафаров кутилмаганда Қундузхон тўрани хузурига чақиртирди. Гарчанд унинг ишқий можароларидан бохабар бўлса-да, у гўё ҳеч нарсадан хабари йўқдай, эшонзодани қучоғига олди:

– Оббо тўрам-эй, мана хаш-паш дегунча институтни ҳам битиряпсиз.

– Наҳотки, – Қундузхон тўра юзига ажабланиш тусини мужассамлаб устозига тикилиб қаради.

– Икки ойдан сўнг дипломни ҳам қўлга оласиз. Хўш, энди бу ёғига нима қилмоқчисиз?

– Устоз, сиз нима десангиз, шу! – Сафаров Қундузхон тўрадан келажак мақсадларини сўраганлиги унга куч берди. – Беш йил паноҳингизда ўқидим... Ўзингиз ваъда қилгансиз, тарбиялайман, одам қиламан деб...

– Баракалла, тўрам! – Сафаров ўтирган ўрнида тебраниб, қониқиш билан кулди. – Йигитчиликда нималар бўлмайди, дейсиз? Сиз майда-чуйда гапларга унчалик парво ҳам қилаверманг. Менга келганда, айтилган сўз – отилган ўқ. Акатўрамнинг олдида берган сўзимнинг устидан чиқаман. Сиз энди аспирантурада ўқийсиз.

Аспирантураси жоннинг роҳати экан. Қундузхон тўра қўлида катта ва семиз портфель (ичида тўрт-беш китоб), ҳар ҳафтада бир-икки марта Сафаров ишлаётган кафедрага келиб-кешиб туради. Илмий раҳбар ҳам

бегона эмас, деканнинг ўзлари. Ана шу тариқа кунлар ўтаверди.

Бир куни Сафаров шогирдига деди:

– Тўрам, ҳадемай аспирантуранинг ҳам бир йили тугаб қолади. Мавзунгиз юзасидан бир-иккита мақола тайёрлашимиз керак. Бу томонидан кўнглингиз тўқ бўлсин. Ўзим қоралаб, бирорта журналга бериб кўяман. – Сафаров шу сўзларни айтиб жим бўлиб қолди. Сўнгра томоғини бир қириб олди-да, муддаога кўчди. – Тўрам, хамирдан қил суғуриб кўрганмисиз?

– Гапингизга тушунолмадим, устоз.

– Хамирга қил тушса, суғурсангиз ўрни қолмайди. Ана шу гапим ҳаётда бош шиорингиз бўлсин. Бу деганим, бир иш қилайликки, биров билмасин, ўрни қолмасин.

– Хўш! – Қундузхон тўра нима хизмат, дегандек, устозга маъноли тикилди.

– Хабарингиз бор, институтга абитуриентлар ҳужжатларини топширишяпти. Хўп десангиз, қишлоқни бир айланиб келинг. Қариндош-уруғлардан ўқишга кирмоқчи бўлганларини даъват этасиз. Албатта, харажатга рози бўлганларини...

– Маъқул, устоз!

Шу таклифни айтишга анчадан бери қийналиб юрган Қундузхон тўра гул-гул яшнаб кетди. Айнан унинг юрагидаги гап бўлди-да!

– Ўзингизни ҳам сийлайдиганларидан топинг-да, тўрам, – Сафаров кулги билан гапнинг бу томонини ҳам келиштириб олди.

Ҳамма эшонлар мурид овласа, Қундузхон тўра ўша йили абитуриент овлади. Бир қишлоқ бўлмаса ҳам бир тўдасини қармоғига илинтирди. Сафаров ҳам ундан хурсанд, талабалikka ўтганлар ҳам хурсанд, Қундузхон тўра ўзи-ўзидан икки марталаб хурсанд бўлди. “Бунақа тил-забон билан Кремль Марказқўмида ишласанг ҳам асаканг кетмайди, ўртоқ Жаброил, нонинг бутун, соҳибжамол, комсо-

молка, спортсменка Нинага ўхшаган ойимқизлар бошингда парвона, шотирларинг атрофингда гиргиттон бўлишади”, деб ўйлади. Топган пулининг бир қисмига ҳали пашша ўтирмаган кийикдай оқ “Жигули” олди. Ана ўшанда унинг мўмай пул васвасасига тушган кўнглида илк бор мансабга ҳавас уйғонди.

Аспирантура ҳам тугади. Декан Сафаров Эшонхон тўрага берган ваъдасининг устидан чикди. Қундузхон тўра номзодлик диссертациясини ёқламаса ҳам уни кафедрага ўқитувчиликка ўтказиб қўйди. Бу орада истиклол бошланди-ю, кириш имтиҳонларига тест деган “бало” аралашиб, порахўрликнинг пайи қирқилди. Афсуски, Қундузхон тўранинг ўқитувчиликдан орзуси катта эди. Данғиллама уйлар, янги машиналар, қўша-қўша хотин... У энди ўз олдига ҳукумат идораларидан бирига ўтиб, бирор мансабни эгаллаш мақсадини қўйди. Тўра устози Сафаровга маслаҳат солган эди, у бу таклифни маъқуллади. Ҳатто Қундузхон тўрани одам қилиб тарбиялашдек ваъдаси ёдига тушиб, бу масалада ҳам ёрдам беражани айтди.

Шундай қилиб, Қундузхон тўра Эшонхонов 1997 йилда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига таҳлилчи вазифасига ишга ўтди. 2000 йилдан маҳкаманинг бош котибиятида фаолият кўрсатди. 2003 йилнинг 28 августидан эса “Ўзбекенгилсаноат” Давлат акционерлик компаниясининг бошқарув раиси лавозимига кўтарилди. Қундузхон тўра ана энди ўз орзусига эришгандек эди. Унинг қиёфасида “Мана сенга мансаб шоҳсупаси, қўл остингда бутун республикадаги қанча корхона-ю, унинг манман деган раҳбарлари”, деса-дегудай кибр ва вазоҳат пайдо бўлди. Уларнинг ҳаммаси энди ўзига бўйсунди, амалидан умиди бўлса, сўраганини келтириб беришга мажбур бўлади. Лекин кичик гавдага шернинг вазоҳати тусини бериш анчайин ажабтовур кўринар экан, кўплар илгариги Қундузхон тўрани таниёлмай

қолди. Шер мушукка, мушук шерга ўхшаб қолгандек бўлди. Шундай қилиб, оддий тўрамир Қундузхон Эшонхоновичга айланди, ҳеч бир тортинмасдан, кўркмасдан орзуларига эрк берди – оғзига сиққанича пора олишни бошлаб юборди.

Шайтон

Вазирлар Маҳкамасида “Ўзбекенгилсаноат” Давлат акционерлик компанияси (ДАК)нинг бошқарув раислиги аҳман-бахман Қ.Эшонхоновга шохлик салтанатини эслатарди. Остида ҳукумат машинаси. Ишхонада айтгани-айтган, дегани-деган. Бирор ходим сўзини икки қилолмайди. Вилоятларда унинг тизимига кирувчи корхоналарнинг раҳбарлари навбати билан хабар олиб туришади, “Кўл учи” қилиб “қуруғидан” қистириб кетишади. “Қуруғи” бўлгандаям, миллий валютада эмас, бари америкалик бобойлар. Қундузхон Эшонхонович уларнинг ичида, айниқса, Бенжамен Франклинни жуда ёқтириб қолди. Бирам ёқимтой, бирам ёқимтой, одамга қараб кулимсираб туради. Ҳайт, демасанг, қоғоз ичидан чиқиб келиб, “Ассалому алайкум, Қундузхон Эшонхонович!” девориши ҳам ҳеч гап эмасдай туюлади. Акатўра ўша ёқимтой чолга меҳр қўйди. Хизмат сафарига борсаку, қўяверинг. Хурматини ўзи ўйлагандан ҳам зиёда қилишади, америкалик бобойлар уни қўлларини кўксига қўйиб кутиб олишади. Шунда Қ.Эшонхонов ич-ичидан “Ҳа уккоғор, Бухоро амири бўлиб кет-а!” дея ўзидан фахрланиб қўяди:

Ҳақиқатдан ҳам юриш-туришда Қ.Эшонхонов амирдан кам эмас эди. Акатўра энди бойлик йиғишда ҳам ўзини амирларга чоғлай бошлади, фақат унинг амирлардан битта фарқи бор эди: амирлар давлат хазинасини бойитиш учун курашарди. Қ.Эшонхонов эса шахсий чўнтагини тўлдириш йўлларини изларди. У ДАК бошқаруви раиси лавозимида ўз мансабидан ноқонуний бойлик орттириш мақсадида фойда-

ланди. Компания тизимига кирувчи айрим корхона раҳбарлари билан тил бириктириб, босим ўтказиб, пора олиш эвазига уларнинг жинойий фаолиятларига раҳнамолик қилди.

Ўзбекистон Республикаси прокуратураси Қ.Эшонхоновнинг ДАК бошқаруви раислиги давридаги жинойий фаолиятини ўрганиб, наҳангтўранинг иш жараёнида порахўрликнинг ақл бовар қилмас даражадаги кўринишларини содир қилганлигини аниқлаб, жамоатчилик эътиборига ҳавола қилганида, мана-ман деб юрган порахўрлар ҳам “воҳ!” деб юборди. Бу оламшумул муттаҳамликларни Гиннес китобига киритишни таклиф қилганлар ҳам бўлди. Гиннес китобига киритиш масаласи қандай ҳал қилинишини билмадиг-у, лекин бу элак-элақлардан кейин қора фариштаннинг қора курсига ўтириши аниқ бўлиб қолди. Унинг қора қилмишларидан айримларини муҳтарам китобхоннинг эътиборига ҳавола қиламиз.

1. “Туя” қилинган думсиз миллиардлар

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 2003 йил 16 октябрда пахта толасини сотиш тартиби ва механизми тўғрисида қарор қабул қилди. Шу асосда компания тизимидаги 33 та корхонага Молия Вазирлиги ҳисобидан 17 миллиард сўмлик фоизсиз имтиёзли кредит бериш масаласи кўриб чиқилди. Ишчи гуруҳ уларнинг молиявий-хўжалик фаолиятини ўрганиб, 14 та корхонага имтиёзли кредит бериш мумкин, деган хулосани берди. Шундай қилиб, 7,2 миллиард сўмлик кредит маблағи ажратилди.

Кредит олган корхоналар ҳар ойда тенг улушдаги миқдорда маблағни тўлаб бориши керак эди. Қ.Эшонхонов ҳомийлигидаги корхона раҳбарлари кредит маблағларини қайтармаслик ва кейинчалик тўлиғича ўзлаштириб юбориш йўлини қидирдилар. Натижада, қишлоқ хўжалигини молиялаштириш билан боғлиқ давлатнинг стратегик вазифалари амал-

га ошмади. Ушбу маблағни талон-тарож қилиш оқибатида давлат ва жамият манфаатларига жуда кўп миқдорда зарар етказилди. Қ.Эшонхонов имтиёзли кредит берилган корхоналарнинг раҳбарларига нисбатан таъмағирлик позициясида турди. Масалан, “Бухоротекс” ОАЖ бошқаруви раиси тўраамизга ҳар ойда 2 минг АҚШ доллари миқдорида пора етказиб туриши лозим бўлган. Наҳангтўра бир пайтлар таваллуд айёмида бобоси каромат қилганидек, аҳманбаҳман, яъни шайтонни маҳв қиладиган фариштага эмас, шайтон билан оғиз-бурун ўпишадиган қора фариштага айланиб, тўла шаклланиб бўлган эди.

2. “Етим”ни бойитган “битим”

ДАК раиси Қ.Эшонхонов Ўзбекистон Республикасининг “Чет эл инвестициялари тўғрисида”ги Қонунини жуда яхши биларди. Унда иқтисодий ривожлантириш ва унинг жаҳон иқтисодий тизими-га қўшилишига кўмаклашиш, чет эл инвестицияларини юртимизга жалб этишни амалга ошириш асосий вазифалардан бири қилиб белгиланган. Акатўра тушмагур мазкур қонун талабларини шахсий ғаразли манфаатлари йўлида ишлатишга қарор қилди. Шахсий бойлик орттириш ниятларини кўзлаган ҳолда чет эл инвесторларини танлаш, уларни жалб қилиш ва шартномалар тузишда бозор конъюнктурасини ўрганмасдан, иқтисодий асосларига қарши бориб, Ўзбекистон Республикасининг манфаатларига хилоф равишда иш кўрди. Ўзи ва воситачилар орқали жуда кўп миқдордаги валюта маблағларини пора тариқасида олиш жинойтларини содир қилди.

Туркиянинг “Бурсел текстил” компанияси Ўзбекистонга 1998 йилда кириб келди. Қ.Эшонхонов “Чиноз тўқимачи”, “Оқсарой тўқимачи” ва “Бурсел текстил” Ўзбекистон–Туркия қўшма корхоналари таъсисчиси, Туркия фуқароси бўлган Бурхан Ануштегин раҳбарлик қилган уюшган гуруҳ манфаатлари-

ни кўзлаб, Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг кафолати асосидаги Япониянинг “Эксимбанк” кредит линияси бўйича “Бурсел-Богот” текстил корхонасини ташкил қилди. Қиммат нархларда ускуна ва дастгоҳларни олиб келтириб, нафи тегмаслиги олдиндан аён бўлган битимлар тузди. Жиноятларини яшириш учун ҳамтовоклари билан жиноий тил бириктирди. Бунинг эвазига Бурхан Ануштегиндан 500 минг АҚШ доллари миқдорида пора оладиган бўлди. Бу пулнинг бир қисмини чет эл банк муассасаларидаги ҳисоб рақамига ўтказиш, бир қисмини эса нақд пулда олишга келишди.

Энди бу лукмаи иноятни оғиздан ҳид келмайдиган қилиб ҳазм қилмоқ лозим эди. Шунинг учун Қ.Эшонхонов 2004 йилнинг октябрь ойида Германиянинг Бремен шаҳрида хизмат сафарида бўлган вақтида ўзининг ёрдамчиси А.Ҳожиевнинг Бремен университетиде ўқиб юрган укаси Омонулло билан учрашиб, уни 10 минг АҚШ доллари миқдорида ҳақ олиши эвазига бу ишга воситачилик қилишга кўндирди. Натижада О.Ҳожиев номига банкда ҳисоб рақами очилди. Бурхан Ануштегин 2004 йил ноябр ойининг бошларида 2 та тўлов топшириқномаси билан ҳар бири 50 минг АҚШ долларидан жами 100 мингни Германиянинг Бремендаги банклардан бирида О.Ҳожиев номига очилган шахсий ҳисоб рақамига ўтказиб берди. О.Ҳожиев эса ўз навбатида ушбу 100 минг АҚШ доллари унинг номига тушганидан сўнг 10 мингни ўз ҳисобига олиб қолиб, қолган 90 минг АҚШ долларини Қ.Эшонхонов кўрсатмасига биноан Бирлашган Араб Амирликлари давлатидаги таниши Шерзод Муҳаммадиевнинг ҳисоб рақамига ўтказиб берди.

Қ.Эшонхонов Бурхан Ануштегиндан “Ўзбекенгилсаноат” ДАК маъмурий биносининг иккинчи каватида жойлашган хизмат хонасида 150 минг АҚШ долларини юқоридаги жиноий келишувларнинг даво-

ми тариқасида ҳам такроран олган. Аммо 2005 йилда “Бурсел-Богот” лойиҳаси бўйича ҳукумат кафолати берилиши рад этилгач, уюшган гуруҳ раҳбари Бурхан Ануштегин ва Қ.Эшонхоновлар учун лойиҳа ўз аҳамиятини йўқотган. 250 минг АҚШ долларини ўзига боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра ололмаган акатўра барибир бир пайтлар устози айтганидай, 150 минг АҚШ долларини чўнтагига солиб, ишни ҳамирдан қил суғургандай қилиб бажарганидан мамнун эди.

3. Устаси фаранг – ҳамёнлар таранг

Қ.Эшонхонов ДАК бошқаруви раиси сифатида чет элга 10 марта хизмат сафарига чиқди ва ҳар сафар ўз ватанига хиёнат қилиш эвазига чўнтаklarини жарак-жарак долларлар билан тўлдириб қайтаверди. Ҳеч ким билмаяптими, демак босиш керак, деган хулосага келиб қолган акатўра Истанбул шаҳрига хизмат сафарига борганида 2003 йил 27 сентябрь куни Швейцариянинг “Goldtex Finanz A.G.” компанияси эгаси Ибрагим Али Алтунжу билан учрашди. У билан ҳукумат кафолати асосидаги кредит линиялари бўйича ускуна ва дастгоҳларни олиб келишга келишди, уларни қиммат нархларда баҳолаб, давлат маблағларини талон-тарож қилишда уюшган гуруҳ фаолиятига раҳнамолик қилишдан виждони қийналмади. Бор бўлса қийналади-да! Бунинг ўрнига жиноятларни содир этишига кўмаклашиш ва содир этилажак жиноятларни яширишда ҳамтовоқлари билан тил бириктирди. Улар билан ўзи раҳбарлик қилган уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб, наф келтирмаслиги олдиндан аён бўлган битим тузишга келишди. Шу бўйича тегишли ваколатли банкларга мансаб сохтакорлиги асосида ва бозор конъюктураси ўрганилмаган ҳолда кафолат хатлари беришга розилигини билдирди. Бунинг эвазига қонун ва ватанни бир четга суриб қўйиб, Ибрагим Али Алтунжудан 35

минг АҚШ доллари миқдоридаги нақд пулни “чўнтак харажатлари”, 65 минг АҚШ долларини сафар харажатлари ниқоби остида, жами 100 минг АҚШ доллари миқдоридаги маблағни қуртдай қилиб санаб олди.

Қани энди тойчоғининг бундай оламшумул ишларини падали бузруквори Эшонхонтўра хазратлари кўрсалар эди! Қундузхон тўра бундай ғамгин хаёллардан юраги эзилиб, америкалик бобойларнинг бошини меҳр билан силаб қўйди. Ҳозирча бу бобойлар ҳам унинг бошини силаб турибди, ишқилиб, охиригача силасин-да!

Қора фаришта Эшонхоновнинг нафси ҳакалак отганидан отиб кетди. “Пора” деганда, порахўр гўрдан туриб типратиканни ютгандай, наҳанг ҳам домига нима тўғри келса ютаверди. У Швейцариянинг “Goltex Finanz A.G” компанияси соҳиби Ибрагим Али Алтунжу раҳбарлик қилган уюшган гуруҳ манфаатини кўзлаб ДАК “Асака” банки орқали Германиянинг “Bankgesellschaft Berlin AG” банки кредит линияси бўйича Наманган вилоятининг Поп туманида “Исковуттекс” кўшма корхонасини ташкил қилди. Қимматбаҳо нархларда ускуна ва дастгоҳларни олиб кирди. “Исковуттекс” кўшма корхонаси ишга тушганидан сўнг 2004 йил август ойининг бошларида у “ҳолис ва беғараз хизмати учун” Ибрагим Али Алтунжудан ўз хизмат хонасида 40 минг АҚШ долларини олади.

Қ.Эшонхонов хиёнат байроғи остидаги салиб юришларини давом эттирди. У Ибрагим Али Алтунжу билан тил бириктириб, 2003 йил сентябрь ойида ДАТ “Асака” банки орқали Германиянинг “Commerzbank” банк кредит лойиҳаси бўйича Тошкент шаҳрида “Ўзбексаноат” ДАКга қарашли “Тоштўқимачи” ХЖ таъсисчилигида “Фарходтекс” кўшма корхонасини ташкил қилади ва бунинг эвазига Ибрагим Алининг “қайнар хумчасидан” “Фарходтекс” кўшма корхонаси ишга тушганидан сўнг 40

минг АҚШ доллари миқдорида пора олишга келишадди.

Наҳангтўра 2003–2005 йиллар давомида 6 марта чет эл хизмат сафарларига чиққанида ҳар гал Ибрагим Али Алтунжудан майда харажатлар учун камтарлик билан 3 минг АҚШ долларидан, жами 18 минг пора олган. Буларни нима қилган, дейсизми? Катта наҳангнинг харажатлари ҳам катта бўлади-да!

4. “Мендерес” – авфу эдерериз

Туркия текстил саноатчилари уюшмаси раҳбарлари Қ.Эшонхонов тўранинг хурмача қилиқларидан хабардор бўлганлиги учун уни ўз ўғилларидай яхши кўриб қолишди. Наҳангтўра 2004 йилнинг май ойида Истанбул шаҳрида “Мендерес текстил” компанияси вакили Аҳмет Ақча ўғли билан учрашиб, енгил саноат соҳасида Ўзбекистонга инвестиция киритмоқчи бўлса, “Ўзбекенгилсаноат” ДАК бошқаруви раиси сифатида унга истиқболли эшикларни очиб беришга ва фаолият йўналишига раҳнамолик қилишига ваъда берди. Бунинг эвазига қора фаришта катта пора сўрайди. Дастлабки улуш сифатида 2004 йил 19 май куни Аҳмет Ақча ўғлидан 8 минг АҚШ долларини меҳмонхонада санаб олади.

5. “Ритер”дан чўтал

Наҳангтўранинг жиноий фаолияти гуллагандан гуллай бошлади. У Европадаги текстил ускуналари ишлаб чиқарадиган “Ритер”, “Труглер”, “Шлахфорст” ва “Марцелли” компанияларининг таклифи билан 2004 йил декабрь ойида Швейцариянинг Цюрих шаҳрида хизмат сафарида бўлди. Қора фаришта “Ритер” компанияси вакили Ретто Томдан “чўнтак харажатлари” учун 2 минг ва “сафар харажатлари” ниқоби остида яна 5 минг АҚШ долларини меҳмонхонада қуртдай қилиб санаб олади.

6. “Санко” ако марҳамати

Қ.Эшонхонов 2005 йил октябрь ойида Туркиянинг Истанбул шаҳрида хизмат сафарида бўлади. “Санко” компанияси президенти Абдурашид Қунук ўғли, Туркиянинг “Зорлу” компанияси президенти Аҳмад Зорлулар билан учрашиб, уларга Ўзбекистон Республикасида компанияларининг ваколатхонасини очишда раҳнамолик қилишга ваъда берди. Бунинг эвазига Абдурашид Қунук ўғлидан 2005 йил 21 октябр куни 3 минг АҚШ долларини “чўнтак харажатлари” ва 7 минг АҚШ долларини эса “сафар харажатлари” никоби остида меҳмонхонада санаб олди.

7. “Кабул”дан қабул

Қ.Эшонхонов “Ўзбекенгилсаноат” ДАК тизими-га кирувчи “Кабул–Тошкент–Тўйтепа” Ўзбекистон–Корея қўшма корхонаси бошқарувчиси, Корея фуқароси бўлган Ким Ил Жунгни 2004 йил август ойида хизмат хонасига чақиртирди. Хизмат мавқеидан фойдаланиб, унга тазйиқ ўтказди. Агар ҳар ойда 10 минг АҚШ доллари миқдорида пора бермаса, қўшма корхона фаолият юритиши учун зарур бўлган пахта толаси билан таъминлашни тўхтатиб қўйишини айтди. Таъмагирлик йўли билан Ким Ил Жунгдан пора талаб қилиб, ундан 2004 йил сентябрдан 2005 йил май ойига қадар 100 минг АҚШ долларини хизмат хонасида олади.

8. Фарғона тонг отгунча

Қ.Эшонхонов 2004 йил ноябрь ойида “Фарғона ип-газлама ишлаб чиқариш” ОАЖ раиси А.Тошпўлатовни хизмат хонасига чақиртирди. Унга корхонаси ДАК тизимида бўлганлиги туфайли солиқ ва божхона имтиёзларидан фойдаланаётганлиги, агар ҳар чорак якуни бўйича 3 минг АҚШ долларидан улуш бермаса, бу имтиёз-

лардан маҳрум қилиши мумкинлиги билан таҳдид ўтказди. Натижада, А.Тошпўлатов қўйдаи ювош тортиб, 2004 йил 6 ноябрь куни аҳман-бахманга 3 минг, 2005 йил 3 апрель куни 2 минг АҚШ долларини хизмат хонасига келтириб берди. Шунингдек, 2006 йил июнь ойида Қ.Эшонхонов нархи 1 миллион 800 минг сўмлик зотдор бия от ва инглиз спорт отлари зотига мансуб бўлган “Фан-Фан” лақабли, нархи 1 миллион 680 минг сўмлик тойни, жами 3 миллион 480 минг сўмлик отларни Самарқанд отчопарининг бош отбоқари Салим Рўзманов ва мураббий Мурод Эшонкуловлар орқали А.Тошпўлатовга пуллайди.

9. Тўрам тузилганида нега айрим учарлар йиғлаган?

Хўш, нега йиғлаган? Албатта шунинг учунки, алдам-қалдамда бизни ҳам биру нолга уриб кетадиган учар туғилди, деб йиғлашган. “Енгтижмарказ” очик акционерлик жамияти 1992–2000 йилларда хусусийлаштирилган бўлиб, ДАК биносидан ижарага жой олган. Корхона ходимларни ишдан бўшатиш ёки ишга қабул қилишни мустақил ҳал этади. Қ.Эшонхонов 2003 йил ноябрь ойида “Енгтижмарказ” АЖ бошқаруви раиси К.М.Нўъмоновга тазйик ўтказиб, ўзининг яқин оғайниси Ф.Суюновни унинг ўринбосари лавозимида ишга олишга ва маҳсулот экспорти билан шуғулланиш ваколатини беришга мажбур қилади. Ф.Суюновдан “Ўзбекенгилсаноат” ДАКнинг Арманистон Республикаси, Ереван шаҳридаги “Ереван” савдо уйига тўқимачилик маҳсулотларини жўнатиши эвазига 30 минг АҚШ долларини ундан пора тариқасида олади.

Қ.Эшонхонов “Ереван” савдо уйи раҳбари Аветик Арушунянга ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда тазйик ўтказган. Ушбу савдо уйига тўқимачилик маҳсулотларини жўнатишни 2004 йил декабрь –

2005 йил январь ойлари давомида тўхтатиб қўйиб, Аветик Арушунянга агар у 10 минг АҚШ доллари миқдорида пора берса, бу жўнатмаларни қайта тиклашини билдирган. Аветик Арушунян йиғлаб-йиғлаб унинг шартини бажаришга мажбур бўлган.

Қ.Эшонхонов “Ўзбекенгилсаноат” ДАК тизи мида бўлган ва ташқи иқтисодий фаолиятга ихтисослашган “Енгтижмарказ” АЖ бошқаруви раиси К.М.Нўъмоновни хизмат хонасига чақиртириб, агарда жамият томонидан тузилган импорт шартномаларидан унга вақти-вақти билан улуш тариқасида пора бериб турмаса лавозимидан бўшатишни айтади. Натижада, К.М.Нўъмонов 2004 йил сентябрь ойида 3 минг АҚШ долларини унинг хизмат хонасига келтириб берган.

10. “Унико”нинг уни ўчди

Бир куни Қ.Эшонхонов “Унико” Ўзбекистон–Германия қўшма корхонаси директори Х.Қосимовни корхонага олиб келинган тўқимачилик ускуналари эскилиги, шу сабабли ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар сифатсиз эканлиги билан айблади. Корхонани ёпиб ташлаш билан қўрқитди. Директор бу гапдан чўчиб кетди. Қ.Эшонхоновнинг қистови билан унга 5 минг АҚШ долларини узатди. Бошқарув раиси 2005 йилнинг октябрь ойида яна директорни хонасига чақириб, чет эл сафарига кетаётганлигини айтади ва унга яна 5 минг АҚШ доллари миқдорида “солиқ” солади.

11. “Имтиёз”нинг нози

2004 йилнинг апрель ойида ДАК тизимида кировчи “Ғиждувоний” ОАЖ бошқаруви раиси Э.Илҳомов зудлик билан Тошкентга етиб келди. Уни Қ.Эшонхонов хонасида кутиб ўтирар эди. Раис Э.Илҳомовга корхонаси ДАК тизимида бўлганлиги учун солиқ ва божхона имтиёзларидан фойдаланиб

келаётганлиги бекорга эмаслигини шама қилади. Агар ҳар чорак якуни билан 3 минг АҚШ долларини улуш сифатида бериб турмаса, уни барча имтиёзлардан маҳрум қилажагини айтиб кўрқитади. Бундан чўчиб кетган Э.Илҳомов апрель-июль ойлари давомида аҳман-бахманга 4 минг АҚШ долларини қуртдай қилиб санаб беради.

12. Сурхон эҳсони

2004 йилнинг охирида Қ.Эшонхонов “Сурхонтекстил” корхонаси директори Ё.Маматовни хонасига чақириб қолди. Унга ҳам пора олишнинг аввалдан ўйланган усули – имтиёзлардан маҳрум этиш билан дағдаға қилди. Ё.Маматов акатўранинг ниятини дарров тушуниб етди. Икки марта 5 мингдан 10 минг АҚШ долларини унга хамир учидан патир сифатида “ҳадя” қилди.

Қўлтиқ нега қичийди?

Порахўрлик эвазига тўпланиб бораётган жарақ-жарақ валюталар Қ.Эшонхоновни эсанкиратиб қўймади. У бу ҳаромдан келган бойликлар билан хоҳлаган номаъкулчилигини қилди, кўнгилнинг кўчасига қараб отини чоптираверди. Ўзига ёққан жувонлар билан кайфу сафо суришни айб деб билмади, дангиллатиб кўша-кўша иморатлар курди, ҳамма жойдан таниш-билишлари, ҳамтовоқлари орқали арзон-гаровга кўчмас мулкларни сотиб олиб, қалаштириб ташлади. Бир куни аҳман-бахманга яна ақл киргандай бўлди. Хаёлига келган фикрдан оғзи кулоғига етди. “Қундузхон тўра! Ҳали ёшсиз, ўзини шер санаган ҳар қандай йигитдан ҳам кучлисиз. Онаси ўпмаган қизларни ҳам хотинликка олсангиз қўлингиз етади. Тўғри келгани билан ҳам ётиб-туриш яхшиликнинг белгиси эмас. Уларнинг орасида касаллари бўлса-чи? Пролетариатнинг отаси Ленин ҳам

дуч келган байталга чопавериб, захм касали билан ўлган. Биттасини маҳкам тутганингиз маъқул”.

2004 йилнинг бошларида аҳман-бахман 1-ҳукумат стационар касалхонасида “Пошшойи кўйлагим” кўшиғи билан машҳур бўлиб кетган Пари Осмон деган кўшиқчи жувонни учратиб қолади. Қ.Эшонхонов ўз орзусига етгандек бўлди. “Ҳозир Пари Осмонни эрсиз деб эшитганман. Уни қўлдан чиқармаслик керак”, деб ўйлади. Кўшиқчи аёл роса қиёмига келтириб ноз қилди, ўта бандлигини айтди. Ундан анча вақт ўзини олиб қочиб юрди. Жазман бўлиб ёпишиб олганидан кейин узангисига оёғи етмай қолишини очикчасига шама қилди. Қундузхон сўзамол ва гапни топиб, сархиллаб гапирадиган эмасми, ширинширин сўзларни тилла бўйинбоғ ва сирғаларга ўраб, Пари Осмоннинг қалбини эритгандай бўлди. Туғилган кунига битта яп-янги “Кабриолет”ни шунчаки совға тарзида тортиқ қилиши унинг қалбида қайтадан ишқ чечакларини ғунчалатди. Гул қайтадан ғунчаласа, унинг ифори бошқача бўлади. ”Бу байталмоннинг сағрисига тўқим босиб, сувлиғини оғзига урмасам, Қундузхон отимни бошқа қўяман”, деб қасам ичиб юборди гулнинг ифори димоғига ўрнашиб қолган акатўра. Оғзига сиккунча доллар беришга курби етиши ҳақидаги кескин ваъдалар Пари Осмонни Бенжамин Франклин олдида бош эгишга мажбур қилди. Бобойи тушмагурнинг “тутинган ўғлини” Пари Осмонга уйлантириб қўйишга олдиндан ваъдаси бормикан, хуллас, қарабсизки, Қ.Эшонхонов икки хотинли бўлиб олди. Бу орада Пари Осмон ўзининг хос шифохонасига бориб, юзининг терисини торттириб, қиз боладай бўлиб келди. Улар муллага никоҳ ўқитишга ҳам улгурдилар ва эру хотин бўлиб яшай бошладилар. Куёвтўра келинболага берган ваъдасининг устидан чиқди. Бўстонлиқ туманида ҳашаматли дала ҳовли куриб, уни қимматбаҳо буюмлар билан жиҳозлади ва бун-

га атиги 72 минг долларгинани сарфлади. Сўнгра дала ҳовлини қўшиқчи келинга совға қилди. Ундан ҳам кўпроқ сарфламоқчи эди, лекин америкалик чол Қундузхон тўрага “Ҳаддингни бил, бола, атрофингда сенга дўсту душман кўз тикиб турибди!” дея пўписа қилгандай бўлди.

Тимсоҳ Гена

Геннадий Битов ўз ўлжасини ямламай ютишда тимсоҳга ўхшаб кетарди. Чунки тимсоҳ ҳатто оғзига сигмайдиган ўлжани ютаётганида қийналганидан кўзларидан дув-дув ёш тўкади, лекин ўлжасини барибир ютади. У ҳокимият тизимида бўлган, ҳаром лукма илинжида биргаликда ҳар қандай коррупцион жиноятларга қўл уришдан тап тортмайдиган ҳамтовокларга мухтож, бусиз тимсоҳ Генанинг иши битмасди. Шунинг учун у ўз каналлари орқали ҳокимтўрага тобора яқинлашиб бормоқда эди.

Кунлар тинч ва осойишта ўтар, гўё дарё остидаги пўртаналарни ҳеч ким сезмасди. Қ.Эшонхонов учун ДАК бошқаруви раислиги оддий амалга айланиб борарди. Энди у янги мансаб, жиноятда янги ҳамкорларни қўмсарди. Қундузхон тўра 2005 йилнинг август ойларида жиноят содир этишда машҳур бўлган Геннадий Битов билан учрашиб қолди. Битов Россиянинг Москва ва бошқа шаҳарларида, шунингдек, Самарқандда хуфиёна иқтисодий қинғирликлар қилиб юрарди. Улар келгусида ҳамкорликда ишлашга келишиб олдилар. Тасодифни қарангки, Қ.Эшонхонов 2005 йилнинг 20 декабрида ўз оёғи билан Самарқандга ишга келди. Вилоят ҳокимининг биринчи ўринбосари бўлиб тайинланди. Унинг биринчи қилган иши марказий боғдаги “Мўъжиза” амфитеатрига 2,5 минг нафар шаҳар фаолларини тўплаб йиғилиш ўтказди. Миқтилиги, бичими, ҳатто қиёфаси ҳам қора танлидан оқ танлига айланиб қолган машҳур боксчи Тайсонга ўхшаб кетадиган бу

акатўрага ҳамма “Қандай ақлли гап айтаркан?” дегандай кулоқ тутиб ўтирарди.

– Мен ҳам Самарқандга бегона эмасман, – деди у ўзини халқ меҳрибони қилиб кўрсатиб. – Аслида ҳаммамиз бир тоғнинг кийикларимиз, лекин каерда ишлаган бўлсам халқ ишончини оқлашга ҳаракат қилганман. Бу ерга келиб шуни пайқадимки, шаҳар жуда қоронғи экан, уни ёритиш йўлларини қилишимиз керак. Бундан кейин аҳоли хонадонлари дарвозахонасида эрталаб соат тўққизда ҳам чироқ ёниб турган бўлади. Нима, бу ернинг келинлари соат ўн биргача оёғини осмонга кўтариб ётадимми?

Халқ вилоят ҳокими ўринбосарининг бу нимкоса гапига орсизларча кулди. Самарқандда “оқ Тайсон” номини олган аҳман-баҳман ҳақиқатдан ҳам ёшлигида бокс билан шуғулланган, мансабга минганидан кейин эса пора бермаганларни бокслаб ташлаш одатини чиқарди. Унда яна бир истеъдод бор эди: йиғилишларда ҳаммани сўкиб-сўкиб, ўртада битта ичакузди латифа айтиб қўярди.

Қ.Эшонхонов 2006 йилнинг 10 октябрида ҳоким вазифасини бажарувчи вазифасига ўтди. Энди жиний ҳамкорлик қилиш, порахўрликни авж олдириш учун имкониятлар янада кенгайди. Жиноятда янги ҳамкорлар топилди. Улар кимлар эди?

Биринчиси ва энг яқин сирдоши Геннадий Битов ўз номи билан тимсоҳ Гена эди. У 1960 йилда Қозоғистон Республикасининг Алмати вилоятида туғилган, миллати чечен. 1979 йилгача Чеченистон Республикасининг Урус-Мартан шаҳрида ота-онаси билан яшаб келган. 1979–1981 йилларда ҳарбий хизматда бўлган. 1981 йилда хизматдан қайтгач, Самарқанд кооператив институтига ўқишга кириб, 1985 йилда тугатган. Ўқиб юрган вақтида институтнинг ётоқхонасидан вақтинча рўйхатдан ўтган. 1985 йил ноябрда Урус-Мартан шаҳар ИИБ томонидан унга СССР фуқароси эканлиги тўғрисида пас-

порт берилган. Ўша даврда доимий равишда спорт билан шуғулланиб келган. Бу орада эркин кураш бўйича ЎзССР ва СССР чемпиони бўлган. Институтни тугатиши билан Самарқанд шаҳрида эркин кураш бўйича катта мураббий лавозимида ишлаш учун қолган. Кейинчалик Самарқанд шахрининг Ш.Руставели кўчасидан бир хонали уй беришганида, доимий рўйхатга ўтган. 1986 йилда Хван Алла Моисеевнага уйланиб, 1991 йилгача бирга яшаган. Сўнгра Самарқанддан рўйхатдан чиқиб, доимий яшаш учун Урус-Мартан шаҳрига оиласи билан кўчиб кетган. 1991 йилдан бошлаб Россия Федерацияси фуқароси ҳисобланишининг сабаби Урус-Мартан шаҳрида ҳарбий рўйхатда турган. 1995 йилда Самарқанд шаҳри ИИБдан Ўзбекистон Республикаси фуқароси эканлиги тўғрисида паспорт ҳам олган.

2006 йилнинг октябридан Қ.Эшонхонов Самарқанд вилояти ҳокими вазифасини бажарувчи лавозимида Г.Битов билан биргаликда коррупциялашган жиноий фаолият билан шуғулланди. Жиноий фаолият микёсининг кенглиги туфайли у бир нечта уюшган гуруҳлар ташкил этиб, уларга раҳбарлик қилди.

Бу икки шахс Самарқанд вилоятидаги турли корхоналар иқтисодий фаолияти билан шуғулланиб, икки ёқлама ҳисобот, яъни расмий ва хуфиёна бухгалтерия ҳисоботи юритишган. Қ.Эшонхонов мансаб ваколатлари ва мавқеидан, Г.Битовнинг хориждаги алоқалари ва иерархик тизимдаги жиноий тузилмаларни тузиш ҳамда бошқариш бўйича эгаллаган билим ва тажрибаларидан кенг фойдаланди. Жиноий фаолият орқасидан даромад топаётган шахсларга таъсир ўтказиб, улар томонидан ҳадя ёки улуш тариқасида берилган пул ва моддий бойликлар эвазига коррупцион элементларга раҳнамолик қилади. Ноқонуний молиявий-хўжалик фаолиятини ташкил қилиш ва рўйхатдан ўтказиш билан шуғулланиб, жиноий ва хуфиёна йўллар билан бойлик тўплади.

Бунда ўзаро тақсимотга кўра жиноий уюшманинг Ўзбекистондаги фаолияти ва ҳимояланишига Қ.Эшонхонов, республикадан ташқаридаги фаолиятига эса Г.Битов раҳбарлик қилиб келган.

Хуфиёна жиноий фаолият давомида ноқонуний даромад манбалари ва унинг ҳажмини ошириш йўлида янги-янги ҳамкорларни топишга тўғри келди. Қ.Эшонхоновнинг укаси, Қорақалпоғистон божхонаси бошлиғининг биринчи ўринбосари вазифасида ишлаган М.Эшонхонов ҳам жиноятчиларга ҳамтовоқ бўлиб олди. М.Эшонхонов Нукус шаҳридаги “Карташ-Нукус” МЧЖ негизида, З.Қобилов Самарқанд вилоятидаги “Ацетат-Силкасет” ва “Самарқанд атторлик” МЧЖлари, Х.Халилов Жиззах вилоятидаги “Зарбдор элеватори” ОАЖ, А.Мардонов Самарқанд шаҳридаги “Зарафшон” ва “Самарқанд-Калифорния” корхоналари, М.Сувонов Самарқанд шаҳридаги “Бахмал” кўшма корхонаси, Ш.Холиёров Самарқанд вилоятидаги донни қайта ишлаш корхоналари, А.Абдурахимов “Парвоз” концерни, В.Аълоев “Самавангарттранс” хорижий корхонаси негизида фаолият кўрсатган ва Қундузхон акатўра бошчилигидаги ягона жиноий уюшмага бирлашган.

Жиноий уюшма раҳбари Қ.Эшонхонов ўз ҳамтовоқлари тўпланадиган, жиноий фаолият натижалари ва ўлаксахўрлик режаларини, жиноий низоларни муҳокама қиладиган қароргоҳни ташкил қилган. Самарқанд шаҳри худудидаги Амир Темур кўчаси, 222-уй улар учун марказ ҳисобланган. Бу бино 53 та хона ва тўрт қаватли бўлиб, аввал “Камола” савдо фирмасига тегишли маиший хизмат уйи эди.

Жиноий уюшма раҳбарлари бу бинони 2006 йил 21 февралда “Камола” фирмаси таъсисчиси Л.Солиевадан 60 минг АҚШ доллари эвазига сотиб олади. Ушбу бинога нисбатан ҳақиқий эгалик ҳукуқини яшириш мақсадида у Г.Битовнинг ўғли Роман номига расмийлаштирилади. Бино баҳоси

қасддан камайтирилиб, 28 миллион 929 минг 506 сўм деб кўрсатилади ва банк тўловининг катта қисми яшириб қолинади.

Самарқанд шаҳар ҳокими ўз хизмат вазифасидан кетиб қолишдан кўрқиб, Қ.Эшонхоновнинг тазйиқи билан ушбу бинони Г.Битовнинг ўғлига мулк қилиб беришга қарор чиқаради. Г.Битов бинони уюшманинг жиноий даромадлари ҳисобига замонавий ва ҳашаматли тарзда қайта қуриб, таъмирлайди, замонавий мебеллар билан жиҳозлаб, иншоотнинг тепа қисмига ўзининг “ТЮБ” лақабини катта ҳарфларда ёздириб қўяди. Жиноий уюшма қароргоҳи зиёфат ва тантаналарни ўтказадиган, аъзолар йиғиладиган ва дам оладиган жойга айланган.

Бино қаршисида аввал кичик бир савдо дўкони мавжуд бўлиб, у “Вазир-Д” МЧЖ раҳбари З.Мўминовга тегишли эди. Жиноятчилар бу дўкон қароргоҳнинг кўринишини бузиб турибди, деган баҳона билан меъморчилик ва шаҳарсозлик қоидаларига зид равишда, Самарқанд шаҳар ҳокимлигининг ноқонуний қурилишлар бўйича ишловчи ер комиссияси қарорини чиқартирмасдан уни бино эгалари ва вакиллари иштирокисиз буздириб ташлашади. Онангни қози сўкса, дардингни кимга айтасан, деганлари шу бўлса керак-да!

Қ.Эшонхоновнинг фаолиятида зўравонлик кучайгандан-кучайиб бораверди. “Оқ Тайсон” 2006 йилнинг январь ойида “Самарқандгазтаъминот” корхонаси раҳбари Ш.Ўроқовга тазйиқ ўтказиб, уни “УАЗ Патриот” русумли янги автомашинани 23 минг АҚШ долларига сотиб олишга мажбур қилди. Кейин ўзи маза қилиб уни 2008 йил апрель ойига қадар хизмат автомашинаси сифатида миниб юрди.

Қ.Эшонхонов 2007 йилнинг март ойида Самарқанд шаҳридаги “Самарқанд плаза” меҳмонхонаси директори Ў.Бўриевни хизмат хонасига чақиртиради. Уни тадбиркорлик фаолиятига барҳам бериш ва жиноий

жавобгар қилиш дағдағаси билан кўрқитади. Агар 59 минг АҚШ долларига тенг “Тойота Ланд Крузер” русумли, “ЖИП” типдаги автомашинасини берса, Бўриевнинг тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилмаслигини айтади ва бунга эришади.

Қора фаришта “Самарқандпахтасаноат” ҳудудий акциядорлик бирлашмаси раиси Н.Аминовни хизмат хонасига чақиртириб, “Тойота Ланд Крузер” автомашинасининг божхона ва давлат рўйхатидан ўтказиш тўловлари сифатида 65 миллион 152 минг сўмлик маблағни бирлашма ҳисобидан тўлаб юборишга мажбурлайди.

Уюшган жиноий тўда мамлакатдан хомашё чиқариш ва киритиш билан боғлиқ бир қанча ноқонуний ишларни амалга оширади. Бунга Қ.Эшонхоновнинг укаси раҳнамолик кўрсатади. У қалбаки ҳужжатлар билан сунъий пасайтирилган нархларда Ўзбекистонга ноқонуний олиб кириладиган ацетат ва вискоза толаларини божхона назоратидан яширган ҳолда чегарадан ўтказиб, содир этиладиган жиноятларга ўз маслаҳатлари, кўрсатмалари, тўсиқларни йўқотиш билан кўмаклашиб, уларни ҳуқуқни муҳофаза этиш идораларига билдирмаган. Самарқанд вилояти ҳудудида бахмал матосини ноқонуний ишлаб чиқариб, хуфиёна сотиш билан шуғулланган М.Сувонов, З.Қобилов, Г.Битов ва бошқалар қалбакилаштирилган сохта ҳужжатлар асосида “ацетат” ва “вискоза” толаларини сунъий пасайтирилган нархларда, яширин ҳолда божхона чегарасидан ўтказишган.

М.Эшонхонов “Карташ-Нукус” МЧЖ номига олиб келинган, Г.Битовга тегишли умумий қиймати 247 минг 270 АҚШ долларлик, жами 62,6 тонна “ацетатная нить” хомашёсини божхонадан арзон нархда расмийлаштирган.

Жиноий уюшма раҳбари Қ.Эшонхоновнинг топшириғи асосида М.Эшонхонов “Карташ-Нукус”

МЧЖ номига расмийлаштирилган товарларни республикамизга жиноий йўллар билан олиб келаётганлиги ҳақидаги тезкор хабар ҳақида тегишли идораларга маълумот етган эди. Ана шу тариқа Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона Қўмитаси Марказий маҳкамаси хизматчилари томонидан тезкор маълумотлар таҳлил асосида аниқланиб, 2007 йил 30 ноябрь куни ЖК 182-моддаси 2-қисмининг “а” банди ва бошқа моддалар билан 17/07-1514-сонли жиноят иши қўзғатилган ва бу иш дастлабки тергов ҳаракатларини ўтказиш учун Қорақалпоғистон Республикаси прокуратурасига юборилган эди. Ушбу иш тергови натижасида уюшма аъзоларининг жиноятлари фош этилиши ва улар жавобгарликка тортилиши муқаррар эди. Лекин уюшма ўз фаолиятини фош этмаслик ҳаракатини қилиб, Қ.Эшонхонов ва Г.Битовларнинг ҳуқуқ-тартибот идораларига зўравонлик билан таъсир ўтказиши туфайли бу жиноят иши адолатсиз равишда тугатилди. Худди шунингдек, М.Эшонхонов Г.Битовга тегишли 241 минг 584 АҚШ доллари қийматдаги, жами 172,56 тонна “вискозная нить” хомашёсини божхона расмийлаштирувидан арзон нарҳда ўтказилишини таъминлаб берди.

Жиноий уюшма раҳбари Қундузхон акатўранинг укатўраси М.Эшонхонов мулкый наф кўриш мақсадида сохта тадбиркорлик билан шуғулланишни давом эттириб, умумий қиймати 578 минг 119,78 АҚШ доллари миқдоридан 10 та импорт шартномаларини тузган. Лекин валютага алмаштирилган маблағни ваколатли банк муассасаларига топширмасдан ва ўрнатилган тартибда конвертация қилмасдан, 762 минг 773,78 доллар валюта маблағини ноқонуний равишда четга олиб чиқишга кўмаклашган.

Қ.Эшонхонов “Самарқанд–Динамо” футбол клубининг президенти, М.Сувонов мазкур клубнинг вице-президенти сифатида фаолият кўрсатишиб, жуда кўплаб ғаразли мақсадларни амалга оши-

ришган. Клубнинг кўп миқдордаги мол-мулкини ўзлаштириш мақсадида ПФК ва “Бахмал” кўшма корхонаси ўртасида 100 миллион сўмлик шартнома тузилган. Шунга биноан футбол клубидан кўшма корхона ҳисоб рақамига “бахмал матоси” учун 98 миллион сўм маблағ ўтказиб берилган. Кейин эса маҳсулот йўқлиги баҳонаси билан футбол клубига 70 миллион сўм миқдорида маблағ қайтарилиб, қолган 28 миллион сўмга футбол клубига бахмал матоси берилганлиги тўғрисида қалбаки ҳужжатлар расмийлаштирилган. Сохта тадбиркор Г.Битовнинг қалбаки ҳужжатларини М.Сувонов қабул қилиб олган. Г.Битовга тегишли умумий қиймати 1 миллион 681 минг 631 АҚШ долларлик, жами 273,5 тонна “ацетатная нить” хомашёси ноқонуний равишда сунъий арзонлаштирилиб, божхона расмийлаштирувидан ўтказилиши таъминланган ва гўё бу хомашё “Бахмал” кўшма корхонаси томонидан харид қилинаётгандек кўрсатилган. Корхона номидан сохта ҳужжатлар тузилиб, “ацетатная нить” хомашёсининг нархи 3,65 АҚШ доллариға арзонлаштирилган. Натижада, давлат бюджетига тўланиши лозим бўлган 497 миллион 617 минг 672 сўмлик божхона тўловлари жиноятчиларнинг ҳамёнига тушган.

Жиноий уюшма М.Сувонов билан биргаликда топилган даромадларни легаллаштириб бориш йўллари ҳам топган. Корхонада ишлаб чиқарилган маҳсулотларни хуфиёна тадбиркорлик субъектларига нақд пулга сотиш, бу пулларни ноқонуний равишда чет эл валютасига алмаштириш билан ҳам шуғулланилган. “Афғон почтаси” номи билан маълум бўлган усулда Бирлашган Араб Амирликларининг Дубай шаҳридан нақд 20.700 АҚШ доллариға сотиб олинган “Тойота Лексус ЕС 350” русумли, ҳақиқий баҳоси 96 миллион 22 минг 800 сўм бўлган автомашина гўёки “Атекс” фирмасининг “Бахмал” кўшма корхонасидаги Низом улушини кўпайтириш

мақсадида олиб келинган, дея сохта ҳужжатлар тузилган.

Бундан ташқари, Қ.Эшонхонов ва Г.Битовлар жиноий уюшма фаолият йўналишини кенгайтириш, ноқонуний даромадларни ошириш мақсадида яқин танишлари бўлган “Парвоз” молиявий савдо ишлаб чиқариш компанияси ва хусусий ёпиқ акциядорлик тижорат “Парвозбанк” эгаси А.Абдурахимов ва унинг яқинларини жиноий уюшма аъзолигига жалб қилишган.

Жиноий уюшма тасарруфида бўлган “Парвозбанк”нинг молиявий аҳволи яхши эмас, фуқаролардан омонат, юридик шахслардан эса банк депозити сифатида қабул қилинаётган маблағнинг шартли равишда қайтарилиши лозим бўлган муддатларда устама фоизлари билан қайтаришга тўлов қобилияти етмас эди. Лекин жиноятчилар алдов йўли билан жуда кўп миқдордаги маблағларни омонат ва банк депозит жамғармаларига ўтказишади. Кейин уларни ўзлаштириш учун пул маблағларини банк хазинасида сақламасдан, ўзлари томонидан бошқариб келинаётган хўжалик юритув субъектларининг ҳисобига кредит сифатида расмийлаштириб беришади. Бир қисмини эса “фильтр фирма” сифатида жиноий мақсадларини амалга оширишга сарфлаш мақсадида ташкил этилган фирма ва “хусусий тадбиркор” шаклидаги субъектларнинг ҳисоб рақамига ўтказишади.

Қора фаришта ва тимсоҳ Гена томонидан давлат мулки бўлган “Абуали” ОАЖнинг кредиторлик қарзи сунъий равишда оширилиб, уни сохта банкротликка олиб бориш режаси тузилади. Кейинчалик эса уни жиноий уюшма таркибидаги хўжалик юритувчи субъектлар таркибига кўшиб олиш асосида ва олинадиган даромадлар ҳажмини кўпайтириш ҳисобига жиноий фаолиятдан олинган даромадларни ошқоралаштириш мақсад қилиб қўйилган. Барча маблағлар Қ.Эшонхонов ва Г.Битовларнинг топшириқ ҳамда

кўрсатмалари асосида сарфланиб, жиноий уюшма кудратини оширишга қаратилган.

Депозитнинг ғози қани?

А. Абдурахимов ва унинг раҳбарлигидаги уюшган гуруҳ аъзолари ўнлаб корхона ҳамда якка тартибдаги тадбиркорларни ўз қинғир йўлларига тортишган.

“Парвозбанк” юридик ва жисмоний шахслар томонидан қўйиладиган депозит ва омонат маблағларга Республика ҳудуди бўйича энг юқори, яъни йиллик 16–18 фоиз тўланиши тўғрисида ёлғон реклама ва эълонлар бериб борган. Буни “Парвозбанк”нинг ширин алдовига учиб, 2005–2007 йиллар давомида банкка қўйган маблағларига қуйиб қолган корхона ва ташкилотларнинг қуйида берилаётган узундан-узун рўйхатларидан ҳам билса бўлади.

Акциядорлик тижорат “Ўзсаноатқурилишбанк”дан 4 миллиард сўм. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясидан 2 миллиард 70 миллион сўм. Республика Болалар спортини ривожлантириш фондидан 2 миллиард сўм. Самарқанд вилоят аҳолини иш билан таъминлаш фондидан 931 миллион сўм. Республика Адлия вазирлиги қошидаги Адлия органлари ва судларни ривожлантириш фондидан 850 миллион сўм. Акциядорлик тижорат “Микрокредитбанк”дан 800 миллион сўм. “Кафолат” Давлат акциядорлик суғурта компаниясидан 750 миллион сўм. Республика Болалар спортини ривожлантириш фонди Самарқанд шаҳар филиалидан 750 миллион сўм. Давлат тижорат “Халқ банки” Тошкент шаҳар филиалидан 630 миллион сўм. Ташқи иқтисодий фаолият “Миллий банки” Самарқанд шаҳар филиалидан 600 миллион сўм. Республика Мусулмонлари идорасидан 600 миллион сўм. Ўрта-махсус касб-хунар таълими марказидан 550 миллион сўм. Республика Марказий банкининг Бош Ахборотлаштириш Марказидан 500 миллион сўм. “UZ KDB” банкидан 495 миллион

сўм. “O’zbekinvest-Hayot” шуъба суғурта компаниясидан 400 миллион сўм. Республика Адлия вазирлигидан 400 миллион сўм. “Ўзагросуғурта” Давлат акциядорлик суғурта компаниясидан 400 миллион сўм. “MADAD” суғурта агентлигидан 400 миллион сўм. Акциядорлик тижорат “Капиталбанк”дан 350 миллион сўм. Самарқанд Давлат иқтисодиёт ва сервис институтидан 325 миллион сўм. Республика Болалар спортини ривожлантириш фонди Тошкент шаҳар филиалидан 300 миллион сўм. Самарқанд Давлат Чет тиллари институтидан 260 миллион сўм. “Ўзбектурк” банкidan 250 миллион сўм. Республика валюта биржасидан 230 миллион сўм. Тошкент шаҳридаги “Albeta” хорижий корхонасидан 270 миллион сўм. Бухоро вилоят Инкассация бошқармасидан 200 миллион сўм. Республика Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясидан 200 миллион сўм. Республика Давлат кимё комиссияси ишчи органидан 200 миллион сўм. Республика байналмилал маданият марказидан 180 миллион. Давлат чегараси ва транспортдаги ветеринария назорати бошқармасидан 140 миллион сўм. Самарқанд вилоят ҳокимлигининг Лоторея ўйинларини ташкил этиш бошқармасидан 123 миллион сўм. “Туркистон-Пресс” нодавлат ахборот агентлигидан 100 миллион сўм. М.Ломоносов номидаги Москва Давлат университетининг Тошкент филиалидан 100 миллион сўм. “Ишонч” газетаси таҳририятидан 160 миллион сўм. Республика Давлат Мулк Қўмитаси мажмуасидан 100 миллион сўм. Беруний номидаги Тошкент Давлат техника университетидан 100 миллион сўм. Тошкент Давлат автомобиль йўллари институтидан 100 миллион сўм. Ал-Хоразмий номидаги Урганч Давлат университетидан 100 миллион сўм. Бундан ташқари яна бошқа бир неча ўнлаб ташкилотлар ўз ҳисобларидаги мавжуд пулларни “Парвозбанк”нинг депозит ва омонат жамғармаларига қўйишган.

Нафси аммора

А.Абдурахимов ва унинг шериклари жиноий уюшма раҳбари – Қундузхон акатўра ҳомийлигида сохта ҳужжатлар асосида ажратилган жами 32 миллиард 71 миллион сўмлик кредит маблағларини ўзлари томонидан ташкил этилган хўжалик юритувчи субъектлар ҳисоб рақамларига гўёки “хомашё сотиб олиш” учун ўтказишган. Улардан эса товармоддий бойликлар сотиб олинганлиги тўғрисида қалбаки ҳисоб-фактуралар тузишган. Расмий ҳужжат ҳисоб-фактураларга сохта маълумотлар киритишиб, ҳақиқатда пул маблағларининг бир қисмини нақдлаштириб олишган.

“Самарқанд-Динамо” ПФКга ХЁАТ “Парвозбанк”да мижозларнинг депозит жамғармаларидан шаклантирилган маблағлар ҳисобига “инвентарлар сотиб олиш ва футболни ривожлантириш учун” 1 йил муддатга 25 миллион сўм кредит маблағлари ажратилган. Қ.Эшонхонов ўзининг жиноий уюшмада эгаллаб турган мавқеидан, Самарқанд вилояти ҳокими вазифасини бажарувчи лавозимида ишлаш-лиги ҳамда ушбу клуб президенти лавозимини бажараётганлигидан фойдаланиб, А.Абдурахимовга футбол клубига ХЁАТ “Парвозбанк” мижозларининг маблағлари ҳисобидан ажратилган 20 миллион 664 минг 932 сўмлик кредит маблағларидан воз кечиш-ни буюради. ХЁАТ “Парвозбанк” бошқарув раиси А.Ботиров мазкур кредит маблағларидан воз кечиш тўғрисида қарор қабул қилади. Бунинг оқибатида кредит банкка қайтарилмасдан талон-тарож бўлади.

Шунингдек, Қ.Эшонхонов ва Г.Битовлар раҳбарлик қилган жиноий уюшма таркибида “Абуали” ОАЖнинг бошқарув раиси А.Абдурахимов ҳам бўлган. У Қундузхон акатўранинг ҳакалак отган ўпқон нафсини қондириш мақсадида уни техник воситалар билан таъминлаб туриш баҳонасида 2006

йилнинг 30 майида “Абуали” ОАЖ ва “МТС” қўшма корхонаси ўртасида шартнома тузган. Унга кўра А.Абдурахимов ўзига тегишли бўлган, “Парвозбанк” балансида турган “Leganza” русумли автомашинани Г.Битовга берган ва у машинадан жиноий уюшма фаолиятида фойдаланган. Ҳади этилган “Leganza”нинг харажатларини қоплаш мақсадида вилоят ҳокимлигида капитал қурилиш масалалари бўйича ўтказилган йиғилишда Қундузхон акаўра коллеж ва мактаблар қурилиш учун зарур бўлган пластик эшик ва ромларни фақат А.Абдурахимов раҳбарлигидаги уюшмага тегишли “Парвоз” компанияси тизимидаги ташкилотлардан сотиб олишни буюрган. Аммо компания буюртмалар ҳажмини бажара олмаган. Пайариқ туманидаги “5-сонли МКК” “Парвоз” компаниясига 9 миллион сўм пул ўтказган бўлса, шундан унга 5 миллион 300 минг сўмлик пластик эшик ва ромлар етказиб берилиб, қолган 3 миллион 700 сўм маблағ жиноий уюшма томонидан ўзлаштирилган. Бундай алданганлар сон-саноксиз эди.

А.Абдурахимов “Абуали” ОАЖ директори лавозимида ишлаган пайтида хусусий тадбиркорлардан сунъий қарздорлик вужудга келтириб, корхонанинг сохта банкротлигини эълон қилади. Натижада, 2 миллиард 65 миллион 270 минг 295 сўмлик мол-мулк жиноий уюшма манфаатлари йўлида талон-тароҷ қилинади.

Бу эса Қ.Эшонхоновга А.Абдурахимов учун “Абуали” ОАЖни хусусийлаштириб беришга асос бўлади. Шунингдек, А.Абдурахимов “Парвозбанк”дан сохта хусусий тадбиркор ва фирмалар ҳисоб рақамлари орқали 9 миллиард 997 миллион 421 минг 100 сўмни нақдлаштириб, банкнинг валюта айирбошлаш шахобчаларидан давлат нархларида 1 миллион 247 минг 734 АҚШ долларини сотиб олади. Натижада унинг нафси аммораси ғолиблик туғини баланд кўтариб, А.Абдурахимов орқа-ўнгига қарамасдан, кўзига

кўринган иншоотларни хусусийлаштира бошлайди. Уларнинг рўйхати узун...

Қассобга жон қайғу, эчкига-чи?

Ҳокимлик курсисида ўтиришни якка ҳукмронлик деб тушунган Қ.Эшонхоновнинг хаёлида энди вилоятни ёндирадиган ҳам, куйдирадиган ҳам ўзи эди.

Кўл остидаги раҳбарларни сўкиш ва калтаклаш Қ.Эшонхонов учун одатга айланиб борди. У ўтказган йиғинларда ҳамма жонини ҳовучлаб ўтирар, Кундузхон акатўра эса янги бир “томоша” кўрсатмасдан қўймасди.

2007 йилнинг март ойида вилоят ҳокимлигининг катта мажлислар залида Окдарё туманида ғалла парваришига бағишланган йиғилиш чақирилди. Унда туманнинг барча қишлоқ хўжалиги вакиллари иштирок этди. “Ўткир Иброҳимов” фермер хўжалиги раҳбари, ёши 60 ёшдан ошган Иброҳим Нарзуллаев ғаллани сифатсиз парвариш қилаётганликда айбланди, кўпол сўзлар билан ҳақоратланди, одамлар олдида оғзи-бурни аралаш мушт еди. Қ.Эшонхонов жазаваси тутиб, уни тепкилади, баданига енгил тан жароҳати етказди. Аслида, “Ўткир Иброҳимов” фермер хўжалигида иш талаб даражасида, мўлжалдаги 30 центнер ўрнига, 57 центнердан ғалла ҳосили олинган эди.

2007 йилнинг 17 мартада Самарқанд шаҳрида қурилган янги концерт залининг очилиш маросими ўтказилди. Айрим техник сабабларга кўра электр қуввати беришда қисқа муддатли узилиш юз берди. Самарқанд шаҳар электр тармоқлари корхонаси раҳбари Т.Сатторов залга топиб келтирилди. У эл орасида ҳақоратли сўзлар эшитди. Қ.Эшонхонов уриб-тепиб, унга тан жароҳати етказди.

Иш пайтида спиртли ичимликларга ружу қўйиш Қ.Эшонхоновнинг доимий одати эди. 2007 йилнинг август ойида кечаси вилоят шифохонаси ёни-

даги янги қурилишлар ҳовлисига йиғилиш чақирилди. Қ.Эшонхонов унга кеч соат 12 лардан кейин маст ҳолатда келади. У бу ерга таклиф этилган ташқи иқтисодий фаолият миллий банкининг Булунғур тумани бўлими бошқарувчиси Фурқат Сувонов, “Пахтабанк”нинг шу туман бўлими бошқарувчиси Алишер Пардаевни аввал турли масалалар билан сўроққа тутади, сўнгра уларни навбати билан дўппослайди. Ёки 2007 йил апрель ойида Қ.Эшонхонов Пайариқ туманидаги “Маниобод” пахта қабул қилиш пунктига қарашли 13-чигит тарқатиш шахобчасига келади. Уларнинг ишидан ҳам камчилик топиб, шахобчанинг масъул ишчиси А.Умрзоқовни ҳақоратлайди, юзига тарсаки тортиб, баданига жароҳат етказди.

Одамларни уриш-сўқишлар Қ.Эшонхонов учун порахўрликни авж олдиришга имкон беради. Самарқанддаги “Зарафшон” спиртли ичимликлар корхонасида раҳбар бўлиб ишлаётган А.Мардонов даврида Самарқанд шаҳри юбилейи муносабати билан уни бузиш ва ўрнини истироҳат боғига айлантириш масаласи кўйилади. Қ.Эшонхонов корхонага келиб, директорни топшириқни сустлик билан олиб бораётганликда айблайди, уни илон пўст ташлайдиган сўзлар билан ҳақоратлайди. Хўш, бу ҳақорат ва дўқ-пўписалар қандай натижа берди?

Аввало, Қ.Эшонхонов ва Г.Битов раҳбарлигидаги жинойий гуруҳ корхонани бузиш жараёнида ароқ ясайдиган асбоб-ускуналарнинг катта қисмини талон-тарож қилишга эришди. Иккинчидан, корхона ҳашар йўли билан бузилса-да, бу иш “Барака топкур” МЧЖ томонидан бажарилган, деб сохта равишда расмийлаштирилди ва директорга МЧЖ учун 300 миллион сўм ўтказиш ҳақида кўрсатма берилди. Директорни “соғиш” бу билан тугамади. Қ.Эшонхонов 2006 йилнинг июль ойида ўз ёрдамчиси О.Солиев воситачилигида А.Мардоновдан “Динамо” футбол клуби-

ни ривожлантириш учун нақд 10 минг АҚШ доллари сўраган. Аммо директор у талаб қилган поранинг 6.800 ни келтириб берган. Ўша йилнинг август ойида Қ.Эшонхонов вилоят ҳокимлигида йиғилиш ўтказди. Мажлисида А.Мардонов ҳам бор эди. Йиғилишдан сўнг аҳман-бахман уни хизмат хонасига чақиртириб, футбол клуби учун 20 минг АҚШ доллари беришни, акс ҳолда ишдан кетказишини айтади. Аммо А.Мардонов айтилган порани беришга қурби етмайди. Эртаси куни у клуб раҳбари В.Аракеловга 3 минг АҚШ долларини етказди. Топшириқ ўринлатиб бажарилмаганлигидан кейин “Зарафшон” ОАЖ томонидан таъсис этилган “Ўзтехмагмато” Ўзбекистон-Корея қўшма корхонасининг бир қаватли биноси бошқа ташкилотга олиб берилди. А.Мардонов бинони қайтариб беришни сўраб мурожаат этганида, Қ.Эшонхонов ундан яна 20 минг АҚШ долларини келтириб беришни сўрайди. Афсуски, А.Мардонов маблағи бўлмаганлиги сабабли ўз мақсадига эриша олмайди. Қ.Эшонхонов унга қизининг Тошкент шаҳрида ўтказиладиган никоҳ тўйига умумий нархи 2 миллион сўмлик бўлган 200 шиша қиммабаҳо Самарқанд ароғини етказиб беришни топширади. “Совға” никоҳидаги пора ижро этилади.

Бундай тазйиқли усул Ургут туманида жойлашган “Яшил олтин” МЧЖ директори З.Эсановга нисбатан ҳам қўлланилади. Қ.Эшонхонов уни ўз хизмат хонасига чақириб, бойлик орттиришга қаратилган мақсадни гапиришдан тортинмайди.

– Жиззахда қурилиш материаллари билан савдо қилувчи дўкон очмоқчиман. Агар минг дона шифер жўнатсанг, тадбиркорлик фаолиятингни қўллаб-қувватлайман. Бўйин товласанг...

“Яшил олтин” анчадан буён хўжаликлардан тамаки сотиб олиш билан шуғулланса-да, шифер ишлаб чиқариш цехини ҳам ташкил этган эди. З.Эсанов наҳангтўрага гап қайтаролмайди, зудлик билан ши-

фернинг ҳар бир донаси нарҳини 5.500 сўмдан расмийлаштириб, умумий баҳоси 5 миллион 500 минг сўмлик 1000 дона шиферни Жиззахга жўнатади. Уларни Қ.Эшонхоновнинг акаси қабул қилиб олади.

Ҳоким тўра ўз ёрдамчиси орқали яна “Яшил олтин” МЧЖ директорини чақириб олади. Бу гал “Динамо” футбол клубини ривожлантириш баҳонасида 20 минг АҚШ доллари келтириш буюрилади. З.Эсанов ўз “хўжайини”нинг ўпқон нафсини йўқ демасдан қондиради. 2008 йилнинг январь ойида “Яшил олтин” директори яна вилоят ҳокимлигига таклиф этилади. Бу сафар Қ.Эшонхонов унга меҳрибончилик кўрсатади. З.Эсановга ишлаб чиқариш фаолиятини кенгайтириш учун 4,6 гектар ер ажратиладиган бўлади. Фақат ўпқон нафсни қондириш керак: мулкӣ нафснинг баҳоси 10 минг долларга баҳоланади, ҳоким тўра америкалик бобойлар сурати туширилган долларларни ўз хонасида санаб олди.

Раҳбарлик вазифаларини сотиш кундан-кун авж олиб боради. “Самарқанд дон маҳсулотлари” ОАЖ бошқаруви раислиги лавозимига Қ.Эшонхонов кимни тавсия қилса, “Ўздонмаҳсулот” давлат акционерлик компанияси ўшани раис қилиб қўйишга рози эди. Раислик лавозими кимошди савдосига қўйилди. Ниҳоят, шу вазифани бажарувчи бўлиб ишлаб келатган М.Неъматов наҳангнинг нафсини қондирадиган маблағни топишга эришди. 110 минг АҚШ доллари Қ.Эшонхоновнинг воситачиларига келтириб берилди. 2007 йилнинг 12 октябрида М.Неъматов учун “Ўздонмаҳсулот” ДАК раиси номига тавсиянома ёзилади.

Бошини силайдиган ҳомий топилмаса, Валерий Аълоев мўмай даромад соҳиби бўлолмасди. У Г.Битов билан танишиб қолди-ю, чўнтакни бойитадиган режалар тузди. В.Аълоев Самарқанд шаҳрида транспорт хизматини яхшилаш учун “Самарқандавангардтранс” корхонасини ташкил этиш керак, деган хулосага келди.

– Бу жуда мураккаб масала, – деди Г.Битов масъулиятли важоҳат билан. – Харажатига кучинг етади-ми?

– Айтганингизни келтириб бераман, – В.Аълоевнинг чеҳраси очилди. Демак, харажати кўтарса, масала ҳал бўлади.

– Каттанинг ўзи бу вазифага “карам”дан 50 та сўрайди. Бунинг устига бизнинг улушимиз...

В.Аълоев “кўк”ига қисиниб ўтирмади. Жиноий гуруҳ раҳбарлари ҳам “меҳрибонлик”да ҳотамтойлик қилишди. “ЎзОтайўл” Самарқанд автомобиль заводи В.Аълоевнинг корхонасига харид қилиш учун 100 та автобус ажратди. Дастлаб маблағнинг 10 фоизи тўланди. 12 ойга мўлжалланган шартнома В.Аълоев учун 18 ойга узайтирилди.

Автохизмат В.Аълоев ўйлагандек кетмади. Чунки Самарқанд шаҳрида “Дамас” русумли машиналар йўл хизматида эди. Еган оғиз уялар дегандек, В.Аълоев ҳокимга кириб ёрдам сўрасам, балки “Дамас”ларнинг бир оз танобини тортар деб ўйлади. Унинг ишларига америкалик қариндоши ҳомийлик қилар, иш ўнгидан келса яна Қ.Эшонхонов сўраган 50 минг АҚШ долларини ҳадя қилиш нияти бор эди. В. Аълоев воситачи Г.Битовга дардини айтди. У жиноий ҳамтовоғига телефон қилиб, хузурига В.Аълоевни жўнатди. Пулнинг дарагини эшитиб, Қ.Эшонхоновнинг кўзлари чарақлаб кетди. Вилоят солиқ идораси бошлиғига дарҳол “Дамас” русумли автомашиналарнинг қатнов тарифи ўрганиб чиқилсин, дея қатъий кўрсатма берди.

Порахўрлик Қ.Эшонхонов учун кундалик иш услубига айланиб қолди. Наҳангтўра ўзини Самарқанд шаҳрини ободонлаштиришга ва “Динамо” футбол клубини ривожлантиришга жонкуярдай қилиб кўрсатар, раҳбарларни ҳам шунга даъват этарди. Қ.Эшонхонов 2007 йилнинг август ойида “Самарқандпахтасаноат” ҳудудий бошқармаси раи-

си Н.Яхшиевни шахсан ўзи телефон қилиб чақирди. Раис жонини ҳовучлаб, оёғи ерга тегмай учиб келди.

– Самарқанд юбилейини ўтказишга қаршимисан? – Қ.Эшонхонов раиснинг саломига алик олмай, унга важоҳат билан ўшқирди.

– Йўғ-е, ҳоким бобо! – раиснинг пешонасидан совуқ тер окди. – Самарқанд бизнинг фахримиз-ку!

– Ундай бўлса, ҳозирнинг ўзида зудлик билан 20 минг АҚШ доллари топиб келасан. Шаҳар харажатларига ишлатамиз.

Раис акатўрадан тарсаки емаганига хурсанд бўлиб, Қ.Эшонхонов айтган пулни келтириб берди.

2007 йилнинг ноябрь ойида яна Н.Яхшиевга кўнғироқ бўлди. “Дарахтнинг бўшини қурт ейди доим”, деганларидек, Қ.Эшонхонов раиснинг жони дўқ-пўписада эканлигини яхши биларди.

– Нега футбол клубига ҳомийлик қилишга хиссангни кўшмайсан? – Қ.Эшонхонов ўрnidан турар экан, раисни дўппослаш учун муштини кўтарди.

– Сиз нима десангиз шу, – деди раис ўзини бўри чангалига тушган куёндай ҳис этиб. – Биз ҳам четда турмаймиз...

– Нима, сенга бўйсунадиган барча пахта тозалаш корхоналарига тафтишчи ташлайми? Афтидан, шуни кутаётганга ўхшайсан.

Раиснинг хўрлиги келди. Яқиндагина Самарқанд юбилейи баҳонасида ҳоким бобога 20 минг доллар келтириб берган эди. Миқ этмасдан бошини ҳам қилиб тураверди. Яна Қ.Эшонхоновнинг ўзи тилга кирди:

– Ўзинг ҳам, қўл остингдаги ҳодимларинг ҳам қамалиб кетишини истамасанг, 100 минг АҚШ долларини тўплаб келасан.

Раиснинг кўзига ёш қалқди. Иш бор жойда камчилик бор, бу қора фаришта уни қаматиб юбориши ҳеч гап эмас. У бир сўз демасдан ортига бурилди. Бу ризо аломати эди.

2008 йилнинг 10 апрелида вилоят ҳокимининг биносида катта йиғилиш бўлди. Ҳокимлик вазифасини бажарувчи Қ.Эшонхонов йиғилишдан сўнг “Самарқандпахтасаноат” ҳудудий бирлашмаси раиси Н.Яхшиевни яна ёнига чақирди.

– Ишингдан сира қоникмаяпман, – бу сўз қошқовоқ уйилган ҳолда айтилди. – Сенинг корхонанг тўғрисида эътирозлар кўпайиб борапти. Яқинда вилоят кенгашининг сессияси чақирилади. Мен ҳақиқий ҳокимликка сайланаман. Шундан сўнг лавозимда қолиш-қолмаслигингни кўриб чиқаман.

Раис шунча берилган пораларни эсидан чиқарган акатўранинг ўзига нисбатан тошбағирлик қилаётганидан ўкинди. Эртаси куни унинг ёрдамчисига майда харажатлар учун 4 минг АҚШ доллари бериб кетди.

Вилоятда Қ.Эшонхоновнинг пўписаларини хушёрлик билан қабул қиладиган айрим кишилар ҳам топиларди. Лекин улар ҳам қатъиятсизлик гирдобиде эдилар. Қундузхон эшонтўра 2007 йилнинг июнь ойида Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги Самарқанд ҳудудий бўлими бошлиғи И.Ҳамидовни хизмат хонасига чақирди.

– Яқин дўстимнинг машинасини таъмирлаш керак, – деди у юмшоқ оҳангда. – Харажатларига 4700 доллар кетар экан. Шуни сен кўтарасан.

– Менда бунча маблағ йўқ, – деди И.Ҳамидов унинг қонунсиз талабини бажармаслик мақсадида.

Орага совуқлик тушди. Қ.Эшонхонов бундай жавобни сира кутмаган ва хонасига чақирганларнинг бирортаси унинг шаштини қайтармаган эди. Қ.Эшонхонов унинг кетишига кинояли рухсат берди.

– Бораверсинлар!

И.Ҳамидов бу совуқ суҳбатнинг натижаси нима билан тугагини кутиб юрди. Бир куни вилоят фаолларининг йиғилиши чақирилди. И.Ҳамидов ҳам унда иштирок этаётган эди. Кутилмаганда Қ.Эшонхонов унинг номини тилга олиб қолди:

– Вилоятдаги ташкилотларнинг раҳбарлари орасида ўз ишига панжа орасидан қараб келаётганлар бор. Биз уларнинг ишидан қоникмаймиз. Масалан, Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги Самарқанд вилояти ҳудудий бўлими бизга нима қилиб берапти? Унинг раҳбари И.Ҳамидовда ташаббускорлик етишмайди. У ўз вазифасига лойиқми-йўқми, яқинда вилоят кенгаши сессиясида кўриб чиқамиз.

Фаоллар йиғилиши тугади. И.Ҳамидов бу асосиз танқиддан бир оз гарангсиб қолди. Шунда Қ.Эшонхоновнинг ёрдамчиси унинг ёнида пайдо бўлиб, кўнглини кўтарди:

– Хужайин бағри кенг одам. Сиздан бир оз ранжиган, кўнглини топсангиз, кечириб юборади.

Эртаси куни И.Ҳамидов ҳокимнинг ёрдамчиси билан боғланди. Унга ҳозирча майда харажатларга ишлатиб туриш учун 2 минг АҚШ доллари қолдириб кетди.

Наҳангнинг нафси сира тўйдим, демасди. У ҳар куни янги бир раҳбарни қармоғига илинтириш режасини тузарди. Навбатдаги мулкый наф ундириш жазоси “Оқтошдон” АЖ бошқаруви раиси М.Раҳмоновга нисбатан қўлланиладиган бўлди. Жорий этилган одат бўйича у ҳам хизмат хонасига чақирилди.

– Яхшилиқни билмаган ҳайвон, – деди Қ.Эшонхонов ҳали саломга ҳам оғиз жуфтлашга улгурмаган М.Раҳмоновни ҳақоратлаб. – Сенда одамгарчиликдан тирноқча йўқ экан. Бу амални эгаллаш учун “Ўздонмахсулот” компанияси раиси номига тақдимнома берганим ёдингдан кўтарилибди-да-а?

– Хизматингизни бир умр унутмайман, – деди М.Раҳмонов бир оз ўнғайсизланиб.

– Унутмайсан-а?! – Қ.Эшонхонов ўзини жаҳлдорликка солди ва ўрнидан турди. – Унутмасанг, ҳозиргача бирор хизмат қилардинг-да!

– Ҳоким бобо! – М.Раҳмонов тавба-тазарру

қилишга ўтди. – Биздан хатолик ўтибди, ёшлик қилибмиз, минг бор узр!

– Энди гап бундай, – Қ.Эшонхонов бир оз юмшагандай бўлди. – Аввал сенга берилган тавсия эвазига зудлик билан 10 минг АҚШ доллари келтирасан. Сўнгра ҳар чорак якуни бўйича 4 минг АҚШ доллари миқдорида улуш бериб борасан.

Йўқ, дейишга М.Раҳмоновда жон борми? У дастлабки топшириқни эртаси куниёқ бажарди. Кейин 4 мингдан икки марта 8 минг долларни шахсан ҳоким бованинг ўзларига келтириб берди. Бундай усул “Нуробод нефтбаза” унитар корхонаси директори Б.Умировдан пора олишда ҳам қўлланилди. Унга ҳам Қ.Эшонхонов “Ўзбекнефтмаҳсулотлари” Давлат акционерлик компанияси раиси номига тақдимнома берган эди. Б.Умиров ҳам аввал роса “тузланди”. Кейин Қ.Эшонхонов муомалага келди.

– Агар биз билан ишлашни хоҳласанг, қилган яхшиликларим эвазига 50 минг АҚШ доллари келтириб берасан.

Директор Б.Умиров “ҳа” ёки “йўқ” жавобини айтмай ўйланиб қолди. Ниҳоят, тилга кирди:

– Ҳоким бобо, бунчага кучим етмайди...

– Кучи етадиганлар кўп. – Қ.Эшонхонов кинояли тиржайди. – Сени қўллайдиган қариндош-уруғларинг бордир ахир?

Ҳокимни ранжитиш яхшилик нишонаси эмас. Б.Умиров қариндош-уруғларидан қарз-қавола кўтариб бўлса-да, 30 минг АҚШ долларини топиб келди. Қ.Эшонхонов “карам”нинг чўғини ҳисоблаб кўриб, кўнгли хуш бўлди, хайрият кам демади, Б.Умировнинг ишига “омад” тилади.

Самарқанд вилоят ҳокимининг ўринбосари вазифасига ишга келган пайтларда Қ.Эшонхонов ва унинг оиласи Зебунисо кўчасидан кўним топди. У “Тегина ОАМ” МЧЖ қурилиш ташкилоти директори А.Воҳидовга ён қўшни бўлди. Омадни

қарангки, қўшниси соғин сигирнинг ўзгинаси экан. Қ.Эшонхонов бир куни саломга чиққан А.Воҳидовни ёнига ўтказди.

– Ён қўшни, жон қўшни деган нақл бор. Мен сизга қўлимдан келганича ёрдам қилишга тайёрман. Лекин айбга буюрмайсиз, биз ҳали Самарқандда мусофир одаммиз. Оғайни ва дастёрлар узоқда. Биласиз, иш кўп, келинойингизнинг қўли калта. Бозор ишларимизга ёрдам бериб турсангиз, девдим...

Ҳоким ўринбосарининг иш буюриши А.Воҳидовни қувонтириб юборди. Қани энди, шу баҳона билан акатўра билан яқинлашиб олсам, деган фикр унинг хаёлидан чақмоқдай ялтиллаб ўтди. Эртаси куни келинпошша қўшнининг ҳовлисига озиқ-овқатлар рўйхати ёзилган узун қоғозни олиб кирди.

– Қундузхон акам бердилар, – деди у ним табасум билан.

Қўшни унинг қўлидан қоғозни олиб, бозорга жўнади. Йўл-йўлакай ўзига гапириб борди: “Майли, бу гал бозорни ўз ҳисобимдан қилиб бераман. Кейин пулини бериб қолар”. Афсуски, бундай бўлмади. Акатўранинг хотини кунора бозорлик рўйхатини унга киритиб бераверди. А.Воҳидов келажақда ҳоким бовонинг бирор ишга фойдаси тегиб қолар, деб бозорликни ўз чўнтагидан қилаверди, ундан пул сўрашга тортинди. Қ.Эшонхонов вилоят ҳокими вазифасини бажарувчи лавозимига кўтарилиб, янги яшаш жойига кўчгунга қадар унинг уйига бир ярим миллион сўм миқдорда бозор қилиб берилди. Эвазига миннатдорчилик рамзи сифатида А.Воҳидовнинг қурилиш ташкилоти Ургутда 540 ўринли коллеж биносини тиклайдиган бўлди. Қ.Эшонхонов қўшнисининг қурилиш ишларига қаршилиқ қилмаслигини айтиб, яна 4 минг АҚШ долларини уйига киритиб бериши лозимлигини тайинлади. Қўшнининг топшириғини бажариш қўшни учун қонун бўлди.

Поранинг катта-кичиги бўлмайди. Фақат наф-

си аммора ўртанганида мойлаб турилса бас. 2-механизациялашган кўчма колонна МЧЖ директори О.Жўраев вилоятда курилиш масалаларига бағишланган йиғилишларнинг айтарли барчасига қатнашиб келарди. 2007 йилнинг декабрь ойида вилоят ҳокимининг биносида курилиш ва ободонлаштириш ишларига бағишланган навбатдаги йиғилишдан кейин Қ.Эшонхоновнинг кўзи О.Жўраевни ахтариб топди ва уни ёнига имлади:

– Ёрдамчим Отабекка учраш, сенга бир гап айтади.

Директорнинг юраги жиғ этди. Ёрдамчига учрашганларга хизмат буюрилишини эшитиб юргани бор эди. Тахмини тўғри чиқди.

– Ҳоким ўзига 1100 долларга телефон сотиб олган, шунинг ҳисоб-китобини қилиб кетар экансиз, – деди ёрдамчи.

2007 йилнинг 7 декабрь куни О.Жўраев яшаб турган уйи ёниб кетган, у оиласи билан кўшнисиникидан паноҳ топган эди. Қариндош-уруғ ёрдам сифатида О.Жўраевга анчагина пул йиғиб беришганди. У ночор аҳволини ҳокимга баён этишни ўзига ор деб билди. Эртаси куни ёрдамчига телефоннинг харажатини келтириб берди.

Мансаб сартахтасига маҳкам ўрнашгани сайин ҳоким нафсига эрк берди. Уни қондириш учун вилоятдаги турли ўрта бўғин раҳбарлари биргалашиб “ҳисса” кўшдилар. Самарқанд шаҳридаги Темир йўл бозори қассоблари ҳам наҳангнинг оғзига 10 минг АҚШ долларини тикиб, жонига бир оз таскин бердилар.

Темир йўл вокзали олдидаги “Деҳқон бозори” қайта таъмирланадиган бўлди. Бу ишларни амалга ошириш “Самарқанд автойўл” ҳудудий йўллардан фойдаланиш корхонаси раҳбари Ф.Раҳимовга топширилди. 2007 йилнинг апрел ойида Қ.Эшонхонов янги бозорнинг курилиши билан танишиш учун бу ерга

келиб йиғилиш ўтказади. Йиғилиш тугагач, у ёнига Ф.Раҳимовни чақиради.

– Эртага сенга бозорқўм раиси учрайди. Касалхоналарни таъмирлаш учун ҳомийлик деб 10 минг доллар беради, уни шахсан ўзимга етказасан.

Сухбат тугагач, ҳоким ҳузурига бозорқўм таклиф этилади. Қ.Эшонхонов унга қаттиқ топшириқ беради.

– Эртага олиб келадиганингни бу кишига бера сан,— дея у Ф.Раҳимовни кўрсатади. – Жонингдан умидинг бўлса, пулнинг чўғини камайтириб, нағма қилиб юрма.

Пора олувчи ва берувчилар эртаси куни вилоят ҳокимлиги биноси олдида учрашадиган бўлишди. Бозорқўм ўзи билан “Ҳожи ака” исмли қассобни эргаштириб келиб, ундан 10 минг АҚШ долларини олди ва Ф.Раҳимовга узатди. У порани ҳеч тортинмасдан чўнтагига солар экан, ҳокимият биносига шахдам қадамлар билан кириб кетди.

Арпа боди

Қ.Эшонхоновнинг нафсини бу гал 10 тонна арпа билан қондиришга тўғри келди.

2007 йилнинг октябрь ойида вилоят ҳокимлиги қабулхонасидан “Жомбойдон” ОАЖ раиси Т.Хусановга телефон бўлди.

– Сиз билан Қ.Эшонхонов гаплашмоқчилар, – деди қиз боланинг мулойим товуши.

– Тоир! – деган овоз эшитилди телефон гўшагининг у томонидан буйруқ оҳангида. – Олдинга отбоқаримни жўнатаяпман, 10 тонна арпа бериб юборасан!

Раис “хўп” ёки “йўқ” демасдан, телефон гўшаги тақ этиб қўйилди. Ўша куни Қ.Эшонхонов номидан “отбоқар” етиб келди.

– Жуда ноқулай бўлди-да, – деди Т.Хусанов “отбоқар”нинг олдида мулзам бўлиб. – Бизда фақат буғдой бор. Наилож, ҳоким айтганидан сўнг бажа-

рамиз. Сиз бизга етказиладиган манзилни айтинг, – деди у ёнидан дафтарчасини олиб.

“Отбоқар” манзилни қолдирди. Эртаси куни Т.Хусанов корхона ишчиларидан бирини ёнига олиб, Жиззах дехқон бозорига жўнади. 2 миллион сўмга арпа сотиб олинди ва 150 минг сўм транспорт харажатларига тўланди. Шундай қилиб, ҳокимнинг буйруғи бажарилди ва натижаси телефон орқали айтиб қўйилди.

Ўзгалар маблағи ҳисобидан ҳотамтойлик қилишни Қ.Эшонхонов ўзига шуҳрат келтиради, деб ўйларди. 2007 йилнинг 25 августида Самарқанд шахрининг юбилеи ўтказилди. Тантана тугагач, “Жомбойавтомагистрал” корхонаси раҳбари Д.Ёрматов ҳоким ҳузурига чақирилди.

– Режиссёр тантаналар сценарийси устида бир неча ой ишлади. Унинг меҳнатини қадрлашимиз керак. Энди бу улуғ зотга битта “Нексия” русумли автомашина совға қилмасак, уят бўлади. Сен машинанинг харажатини кўтарасан, бориб “Автотеххизмат” бошлиғи Акбарга учрашиб шу гапларимни етказ!

Шу куни Д.Ёрматов “Автотеххизмат” бошлиғи А.Аҳмедовнинг уяли телефонига қўнғирок қилди.

– Хабарим бор, – деди у вазмин оҳангда. – Ҳоким бобо “Нексия-донс” русумли машина сўраган. Нархи 15.367.580 сўм туради. Нақд пул шаклида тўланиши керак.

Корхона раҳбари Д.Ёрматов яқин кишиси орқали зудлик билан 11.700 АҚШ долларини А.Аҳмедов номига жўнатди. Қ.Эшонхоновнинг олдида юзлар ёруғ бўлди. Режиссёрнинг номига янги “Нексия-донс” автомобили расмийлаштирилди.

Қисир сигир туғар бўлди

Порани қандай олиш йўллари яхши билган Қ.Эшонхонов уни “туғдириш” усуллари ҳам ахтарди. Бир гал акатўра товламачилик билан Москва–

Тошкент–Самарқанд шаҳарлари ўртасида бўзчининг моксидай қатнаб юрган ҳамтовоғи Г.Битовга кўнглини ёрди.

– Гена, мен Москвада бизнес юритмоқчиман, – деди Қ.Эшонхонов жиний шеригига.

– Табриклайман, – деди Г.Битов сохта тиржайиш билан. – Москвада бу ишни бошлаш учун камида 400–500 минг АҚШ доллари керак.

– Ҳм-м! – Қ.Эшонхонов бир оз ўйланди. Сўнгра кўнглига тугиб юрган иккинчи масалага ўтди. – Агар банкларга омонат қўйилса, фоизи қанча?

– Бир йилга 16–19 фоизлар атрофида, – деди Г.Битов ишончли оҳангда.

2007 йилнинг 7 октябрида Г.Битов Тошкент шаҳридаги “Бек” меҳмонхонасида Қ.Эшонхоновнинг жияни Шухратдан Москвадаги кўп фоиз тўлайдиган банклардан бирига қўйиш учун 100 минг АҚШ доллари қабул қилиб олди. Кейин 10 октябрь куни Самарқандга келиб, Қ.Эшонхонов билан Университет хиёбонида учрашди. Наҳангўра унга яна 150 минг долларни топширар экан, буларнинг ҳаммасини Москва банкларининг бирига фоизли омонат тарзида, туғадиган қилиб қўйишни илтимос қилди. Гена пулларни олиб, Москвага учиб кетди.

Хотин маъюс, эр даюс

2008 йилнинг январидида Г.Битов яна Тошкентда пайдо бўлади. 17 январь куни “Аристократ” ресторани саунасида 27 йиллик дўсти Ф.Назаров билан учрашади. Ундан ўзининг эҳтиёжлари учун 300 минг АҚШ доллари миқдорида пул беришни талаб қилади. Аммо Ф.Назаров унга рад жавобини бергач, Г.Битов буни ўзига нисбатан ҳурматсизлик ва таҳқирлаш деб қабул қилади ва дўстини жазолаш режасини тузади. Жиноятнинг содир этилишини осонлаштириш ҳамда кўздан яшириш мақсадида Москва шаҳрида яшовчи

ўғиллари Роман ва Руслан Битовларга ҳамда собиқ турмуш ўртоғи Алла Хванга зудлик билан Тошкентга етиб келишларини буюради. 2008 йил 18 январь куни улар Тошкент шаҳрида ҳозир бўлишади. Г.Битов оиласи билан Ф.Назаровни иккинчи уйдан қидириб топади. Ф.Назаров Генанинг юзидаги важоҳат ва сўзларидаги қаҳрни кўриб хайратга тушади.

– Ўзгариб қолибсанми, нима гап?

– Ҳа, ўзгаришга ўзинг мажбур қилдинг! – дейди Г.Битов. – Сен дўстлигимизга хиёнат қилдинг!

– Гапингга тушунмадим?

– 2006 йилда Анталияда дам олганимизда сен хотинимни ўзингнинг хонангда зўрлагансан, номусига теккансан. – Г.Битов собиқ хотини Алла Хванни чақиради. – Шу гап тўғрими? Шундай қилган эдимиз? – дейди унга қараб.

Алла эрининг гапи тўғрилигини тасдиқлайди. Қўрқувдан Ф.Назаровнинг капалиги учиб кетади. У дивандан туриб, қочишга уринади. Г.Битов Ф.Назаровнинг йўлини тўсиб, юзига кетма-кет тарсаки туширади ва ундан яна 300 минг АҚШ доллари миқдорида пул беришни талаб қилади. Рад жавобини олгач, кўчада кутиб ўтирган ўғиллари Роман ва Русланга қўнғироқ қилиб, уйга чақиради. Улар Ф.Назаровнинг дуч келган жойига уриб-тепиб, бўйнига пичоқ тирашади, кулоқларини кесмоқчи бўлишади. Роман ички чўнтагидан 10 граммлик бир марта ишлатиладиган ичи қонга ўхшаш қизил рангли суюқлик билан тўлдирилган шприцни чиқаради. Г.Битов бу шприцнинг ичида ОИТС вируси билан зарарланган қон борлигини айтади ва Ф.Назаровнинг кўл-оёғини ушлаб “Пулни топасан, агар бирор органга мурожаат қиладиган бўлсанг, оилангни қириб, ўлдириб кетамиз” дейди ҳамда кўлидаги шприцни Ф.Назаровнинг чап думбасига уради.

Шундан кейин Г.Битов Самарқандга жўнайди. 19 январь куни дўсти Ф.Хуррамов унинг Самарқандга

келганидан хабар топиб, кўнғироқ қилади ва у билан учрашмоқчи эканлигини айтади.

– Чарчаганман, келиб ўтирма, – дейди Г.Битов жаҳл билан.

Лекин бир оздан кейин яна телефон жиринглайди ва А.Абдурахимов дўсти Ф.Хуррамов билан уни кўришга келганини айтади. Г.Битов ноилож уларни уйига таклиф этади.

– Нега кайфиятинг йўқ? – сўрайди А.Абдурахимов унинг юзидаги маъюсликни кўриб.

– Назаров, Хуррамов, Маҳмудов каби номард дўстларим борлигидан хафаман, – дейди Гена.

– Ие, – ажабланади Ф.Хуррамов. – Орамиздан ҳали ола мушук ўтгани йўқ эди-ку!

– Сен хотиним билан жинсий алоқада бўлгансан!

Ф.Хуррамов Г.Битовнинг бу даъвосини тан олмайди. У хотинини чақиради. Алла ҳақиқатдан ҳам шундай бўлганлиги ҳақида кўрсатма беради. Гўё рашк ўтида ёнган Г.Битов Ф.Хуррамовнинг башарасига икки-уч марта тарсаки тортади. Ўғиллари Роман ва Русланлар билан биргаликда уни “оқ калтак-қора калтак”ка олишади, уриб-тепишади. Г.Битов кўлига 10 граммлик бир марта ишлатиладиган, ичи яшил рангли суюқлик билан тўлдирилган шприцни олиб, унинг ичида ОИТС вируси борлигини айтади ва Ф.Хуррамовни касаллик юқтириш билан кўрқитади. Чуст пичоғини бўйнига тираб, ўлдирмоқчи бўлади. А.Абдурахимов ўзини Г.Битов ва Ф.Хуррамовларнинг ўртасига ташлаб, “унинг ўрнига мени ўлдир”, дея ёлворади. Бу орада фурсатдан фойдаланган Ф.Хуррамов хонадан чиқиб қочади.

Г.Битов А.Абдурахимов билан бирга рўй берган воқеани муҳокама қилишга киришди. Алла эрига дастлаб Э.Маҳмудов хиёнат қилганлигини айтди. Яъни, Алла Самарқандда бўлганида Э.Маҳмудовдан кариндошлариникига машинада олиб боришни илтимос қилган. Ўшанда Э.Маҳмудов уйини таъмирлаёт-

ган экан. У Аллани таъмирлаш ишларига баҳо бериш баҳонасида уйига олиб киради ва номусига тегади. Кейин Аллани агар бу сирни Генага айтса, оиласи бузилиб кетиши билан кўрқитади. Г.Битов хотинининг сўзлари қанчалик тўғрилигини билиш учун 19 январь куни ундан Э.Маҳмудовнинг уйини кўрсатишни сўрайди. Алла унинг уйини кўрсатиб беради. Гена хотинидан уйнинг ичини тасвирлаб беришини сўрайди. Алла буни ҳам аниқ тасвирлаб беради. Г.Битов уй Э.Маҳмудовга тегишли эканлигини аввалдан биларди. Ҳақиқатдан ҳам шундай воқеа бўлиб ўтганлигига ишонч ҳосил қилгач, ўша куни хотини ва ўғилларини Москвага жўнатиб юборади.

2008 йилнинг 20 январиди Г.Битов А.Абдурахимовдан Э.Маҳмудовни уйига чақиртириб беришни илтимос қилади. У келгач, “Нега хотинимнинг номусига тегдинг?” деб сўрайди. Э.Маҳмудов эса бу даъвони инкор қилади. Шунда Г.Битов хотини Аллага қўнғироқ қилиб, телефон овозини баланд алоқага мослаштиради. Алла телефонда ҳақиқатдан ҳам Э.Маҳмудов номусига текканлиги ростлигини тасдиқлайди. Шунда Г.Битов бирданига унинг юзибоши демай дўппослай кетади ва телевизор устида турган японларнинг самурай қиличини ҳамда 10 граммлик бир марта ишлатиладиган, ичида суюқлик бўлган шприцни олади. Бу шприцнинг ичида ОИТС вируси борлигини айтиб, Э.Маҳмудовга санчмоқчи бўлади. А.Абдурахимов Г.Битовнинг кўлидан шприцни тортиб олади. Г.Битов Э.Маҳмудовнинг бўйин қисмига кўлидаги қилич билан жароҳат етказди, уни ўлдирмоқчи бўлади. Э.Маҳмудовнинг эгнида қалин чарм куртка ва свитер борлиги туфайли жони омон қолади. А.Абдурахимов Г.Битовнинг жиноят қилишига қаршилик кўрсатаётганида Э.Маҳмудов хонадан қочиб қолади.

Жабрланувчи Ф.Назаров, Ф.Хуррамов ва Э.Маҳмудовлар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари-

га ушбу жиноий ҳаракатлар юзасидан ариза билан мурожаат этишади. 2008 йил 25 январда Г.Битовга нисбатан “гаров” эҳтиёт чораси қўлланилиб, унинг паспорти тергов органи томонидан олиб қўйилади ва у қўлланилган эҳтиёт чорасидан келиб чиқадиган мажбуриятларни бажариши лозимлиги ҳақида огоҳлантирилади. Содир этган жиноятлари учун жазо муқаррарлигини билган Г.Битов Россиянинг Ўзбекистондаги элчихонасига паспорти йўқолганлиги ҳақида ариза билан мурожаат этади. У қалбаки кўрсатмалар асосида вақтинчалик паспорт олади ва 2008 йилнинг 20 февралда Москвага учиб кетади.

Ҳамтовоғининг терговга тортилганлигини эшитган Қ.Эшонхоновнинг пайтавасига қурт тушади. У тергов жараёнига аралашиб, гувоҳ ва жабрланувчиларга кўрсатмаларини ўзгартиришлари учун турли усуллар билан тазйиқ ўтказади ва жиноий улфатига нисбатан суд томонидан 2008 йил 11 март куни қўлланилган қамоққа олиш эҳтиёт чораси ва кидирувни бекор қилдиради. Қ.Эшонхонов бунга ҳам қониқиш ҳосил қилмай, Г.Битовнинг тергов ҳаракатларига аралашади. Ишнинг ҳар томонлама, тўла ва холисона ўрганилишига тўсқинлик қилиш мақсадида чек-чегарасиз ваколатидан фойдаланиб, суриштирувчи ва терговчиларга қонунга ҳилоф равишда тазйиқ ўтказади. Самарқанд вилоят ИИБ жиноят-кидирув бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосари М.Хурсандовни вилоят хокимлигига, хизмат хонасига чақиртириб, ўзининг рухсатисиз Г.Битовни ушлаганлиги учун унга эътироз билдиради. Дарҳол Г.Битовни вақтинча ушлаш жойидан чиқариб юборишни, акс ҳолда унинг ўзига ёмон бўлишини айтиб, таҳдид қилади. М.Хурсандов наҳангтўранниг ғайриқонуний буйруғини бажармаганидан кейин Қ.Эшонхонов вилоят ИИБ бошлиғига кўнғироқ қилиб, унга Г.Битовни озод қилишни бу-

юради. Лекин воқеалар ривожини аллақачон вилоят ҳокими вазифасини бажарувчи қора фариштанинг таъсир доирасидан чиқиб, катта қозонда қайнай бошлаган эди.

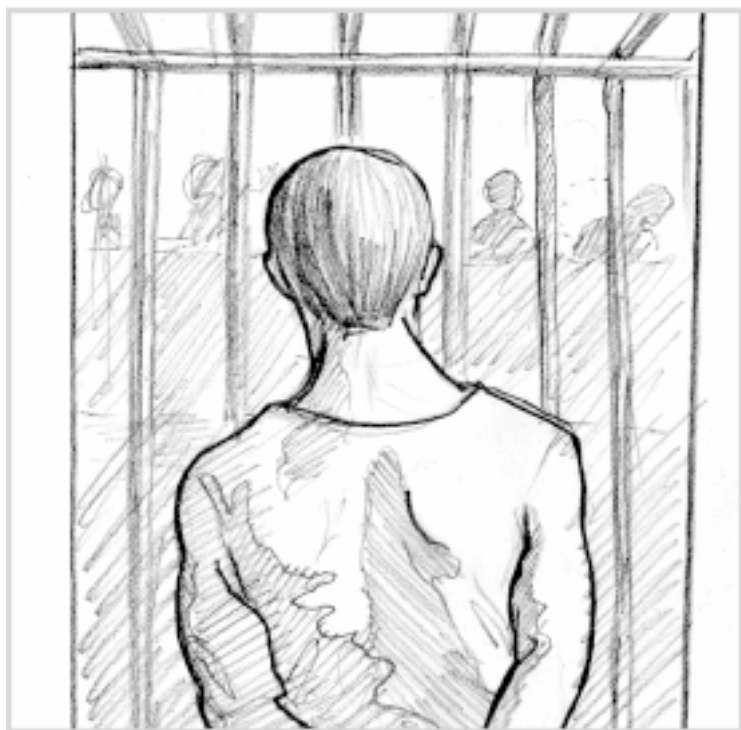
Акатўранинг таноби кеч бўлса ҳам тортилди. Қора фариштанинг жиноий ҳамтовоғи тимсоҳ Гена уни ўзи билан бирга қора курсига тортиб кетди. Ҳокимтўрадан катта умидлар кутиб юрган, соясида ёнбошлаб юрганлар доғда қолишди.

Халқимизда шохига урсанг, туёғи зиркирайди, деган нақл бор. Жиноий гуруҳнинг ўзаги топилса бас, қолган лаққалар ўзидан-ўзи чиқиб келаверади. Ҳар қандай катта хўракни ютиб юборишга ўрганиб қолган харомтомоқларни атрофида юрган шотирлари қанчалик ҳимоя қилишмасин, гулдор панжара уларнинг ҳашаматли қароргоҳига айланди. Аввалбошда қора фариштани ҳимоя қилишга интилганлар ҳам текширилгач, акатўра билан еган номаъкулчиликларини тан олишиб, биттадан қора курсини эгаллашди.

Аввалбошда келтирилган ривоятга қайтадиган бўлсак, Барсисо номли тақводор зоҳид шайтонлик йўлига ўтганидан сўнг ҳам анча вақтгача одамлар унга авлиё сифатида эҳтиром кўрсатишган экан. Аммо ҳақиқат барибир қарор топди. Аҳман-шайтон, баҳман фариштанинг қисмати ҳам ана шундай фожиали якун топди. Ложарам, ким қилмағай, ким топмағай.

2009 йил.

СУД ОЧЕРКЛАРИ

ОНА ЮРАГИ

Она! Муқаддас сўз, муқаддас калом. Ёруғ оламга келганимиздан улғайганимизга қадар, ҳатто насиб этса кексаликда ҳам бу инсондан мадад сўраймиз, қувват оламиз. Бир парча гўштни кипригининг учларида авайлаб, ҳол-беҳол бўлиб асраса, емай едирса, киймай кийдирса, тунларни бедор ўтказса, биз бу азтз зотнинг хизматларини, оқ сутини қандай яхши амалларимиз билан оқлаймиз?

Ривоят қилишларича, золим шоҳ бир онани юз дарра урдирибди. Онадан садо чикмабди. Навбат фарзандига келибди. Уни бир дарра урган экан, онанинг фиғони кўкларга етибди. Шунда шоҳ сўрабди: “Эй, она! Сени юз дарра урдик. “Воҳ” демадинг. Болангни ҳали бир даррагина урмасдан мунча фиғон кўтарасан?” Она дебди: “Юз даррани жисмимга урдинг, бир дарра эса нақ юрагимга тегди”.

Ҳа, она учун фарзанд шунчалар ширин. Буни фарзандлар ҳар доим ҳам ҳис этишармикан? Шундай азиз зотнинг хизматларига, меҳру муҳаббатига лойиқ фарзанд бўла олаямизми? Бу муқаррам зот олдида бир умр қарздорлигимизни англамоғимиз, унинг ҳурмат-иззатини “лаббай” дея бажо келтиришимиз биз фарзандлар учун ҳам фарз, ҳам қарз эмасми?

Каттақўрғон қутлуг, ўтмиши, машҳур кишилари билан етти иқлимга донг таратган туман. Ким ўйлабди шундай юртдан ўз муштипар онасининг, эндигина ҳаётнинг мазмунини тушуниб келаётган икки гулдек синглисининг қотили чиқади деб...

Каттақўрғон шаҳрида яшовчи, спиртли ичимликларга муккасидан кетган Ғайрат Раҳмонов онасидан минг сўм пул беришни талаб қилади. Ўртада жанжал чиқади. Онага ҳурмат, меҳр-оқибатдан, пулнинг кучи устун келади. Ғайрат уйдаги пул, қимматбаҳо тақинчоқларни олиш мақсадида тандирхонадан

хўжалик пичоғини олиб келиб, онасининг юрагига санчади. Она, муштипар она ўз фарзанди қўлида жон беради!

Шундан сўнг кўзи қонга тўлган бу ваҳший фарзанд онаси яшайдиган хонага кириб, тилла тақинчоқларни олаётганда хонага 1981 йилда туғилган синглиси кириб қолади. Содир этган қотилликни яшириш мақсадида хунхўр ўғил худди ўша пичоқни синглисининг кўксига уради. Ўша қонли пичоқ бақир-чақир, шовқин-суронни эшитиб хонага кирган 19 ёшли Гўзалнинг ҳам юрагига санчилади...

“Гувоҳлар”дан қутулган одам қиёфасидаги иблис жавонда турган 11600 сўм пул ва қимматбаҳо тақинчоқларни олиб, ҳовлидаги ертўлага яширади. Онаси, сингиллари Гавҳар ҳамда Гўзалларнинг юракларини қиймалаган пичоқни ҳожатхонага ташлаб юборади. Кейин ошхонага кириб, бурнини уриб қонатади, бошқа бир пичоқ билан оёқларига, сонига тан жароҳати етказди. Ўзини гўё ҳушидан кетгандек кўрсатиб, чўзилиб ётиб олади.

...Жиноят содир этилган жой прокуратура ҳамда ички ишлар ходимлари томонидан зудлик билан ўрганиб чиқилади. Қотил аниқланади. У машъум жиноятдан қанчалик тонмасин, инкор қилиб бўлмас далиллар туфайли айбига иқрор бўлди.

Вилоят суди уни олий жазога лойиқ топди. Бу қонун тайинлаган жазо. Унга Яратган берадиган жазо ҳам тайин.

Бу даҳшатли қотилликни эшитиб, ёқа ушлайсан киши. Одам боласи шу қадар тубанликка боришининг сабаблари нимада? Моддий муҳтожликми? Ёки оилавий муҳит шу даражада ёмонмиди? Хўш, биз фарзандларимизни қандай тарбиялаяпмиз? Уларнинг юриш-туришини кузатаяпмизми? Уларга меҳроқибат туйғуларини сингдираяпмизми? Қийинчилик йўлларини енгиб ўтишни ўргатаяпмизми? Улар хирсу хавасдан тийилиш, нафси жиловлаш нималигини

билишадими? Жигаргўшаларимизнинг эрта бир кун мана шундай мудҳиш жиноятни содир этмаслигига ишончимиз комилми?

Савол ортидан савол ёғилаверади. Бу саволлар фарзанд тарбияси билан масъул ота-она, маҳалла аҳли, таълим-тарбия ўчоқлари, қолаверса, ҳар бир инсон олдига қўйилмоғи лозим.

ЛОҚАЙДЛИК КАСОФАТИ

Ольга Ильинична тор уйда ижарада яшаётган синглиси Татьяна Маркаровани оиласи билан Темирйўл туманидаги 36-боши берк кўча, 2-уйга кўчириб келганидан сўнг бу хонадондан жанжал аримасдан қолди. Уй О.Косова номида бўлса-да, отамерос мулк сифатида Т.Маркаровалар ҳам унга ўзларини ҳақдор деб ҳисоблашарди. Т.Маркарова “Уйни сотаман”, деганидан сўнг жанжал айниқса кучайди. О.Косованинг бўйи етган қизи Виктория хола-си ва холаваччалари билан ҳар куни юлишар, ҳатто муштлашиб ҳам оларди.

Отаси қамалгач, назоратсиз қолиб, касалманд волидасига итоатсиз ўсган Виктория охири уйидагилари билан уришиб чиқиб кетади. Тўғрироғи, у анчадан буён дон олишиб юрадиган жазмани Илҳом Маматқобилов ижарага олган дала ҳовлига 15 ёшли укаси Денис билан кўчиб ўтади.

Муқаддам судланган И.Маматқобилов бу ерда содиқ шогирдлари Альберт Фаттоҳов ва Денис Косовлар билан сандиқ, элак ясаб сотишар эди.

Навниҳол жазманининг дийдиёларини тинглаб, унинг уйини ишғол этган қариндошларидан тортиб олиб, эгалик қилиш фикри Илҳомга тинчлик бермай кўяди. Улар шу тариқа Маркаровалардан ўч олиш пайига тушишади. “Мақтаб” кўрган И. Маматқобилов ҳафсала билан шогирдларига сим сиртмоқ билан одамни бўғиб ўлдириш ва бошқа қотиллик усуллари-ни ўргата бошлайди. Виктория уйдан зарур ашё-

лар, ўзи ва онасининг ҳужжатларини келтириб кўяди. Чунки режага кўра интиқомдан сўнг уй ёқиб юборилиб, жиноий излар йўқотилиши кўзда тутилган эди.

1997 йилнинг 27 октябр куни кечга яқин Викториянинг олдига кичик укалари Леонид ва Оксана йиғлаб келиб, Татьяна хола бизларни уриб, хайдаб юборди, деб арз қилишади. Шу куни кеч соат 7.00 ларда И.Маматқобиловнинг “Москвич-412” русумли машинасида ёвуз ниятли бу гуруҳ Маркаровалардан “қасос” олиш учун жўнайди. Режага кўра Денис билан Альберт холаваччаси Маринани кассета олиш баҳонасида алдаб олиб чиқиши ва шундан сўнг бўғиб ўлдиришлари лозим эди. Дастлаб Денис ва Альберт кўрққанларидан бу ишни амалга ошира олмайди.

И.Маматқобилов уларга: “Агар айтганларимни қилмасаларинг, ўзларингни йўқ қиламан!” деб кўрқитади. Илҳомдан ўлгидай кўрқадиган шогирдлар ишга киришадилар. Энди улар ҳеч нарсадан тап тортмайдиган холга келгандилар. И.Маматқобилов Марина ва Натальяни ташқарига чақиради. Виктория уларни чалғитиб турган пайтда Денис уйга кириб, Т.Маркарованинг бўйнига сим сиртмоқ солиб бўғади. Альберт бўйнидаги сиртмоқдан кутулишга уринаётган Татьянани оёғидан чалиб йиқитади. Ва биргаликда Маркаровани ваҳшийларча ўлдирадилар. Кейин И.Маматқобиловнинг буйруғи билан Денис Маринани уйга чақиради.

Марина уйга кириши билан Илҳом унинг қўлини силтаб қайиради, Денис бўйнига сиртмоқ солиб бўғади. Альберт оёғидан тортиб йиқитгач, Маринанинг жони узилади.

Ичкаридаги шовқинни эшитиб келган Натальяни Альберт бўғиб олади. Илҳом эса жонидан жудо бўлгунича аёвсиз тепкилайди. Шундан кейин ёвуз қотиллар хонада ётган Татьянанинг етти яшар қизалоғи Галинани тутиб олишиб, Илҳомнинг буйруғи билан Денис сим сиртмоқни гўдакнинг бўйнига солиб тортади.

Бутун оилани йўқ қилишни мақсад қилган жаллодлар бечора Натальянинг тўрт яшарлик рухий касал кизалоғини ҳам оғзига ёстик босиб ўлдиришади.

Ниҳоят навбат марҳума Маринанинг ҳали бир ёшга тўлмаган чақалоғига келади. Уни Денис ўлдиради.

Шу маҳал тасодифан келиб қолган кўшни бола — 1980 йилда туғилган Виктор Қосимовни ҳам гувоҳ қолдирмаслик учун йўқ қилишга киришишади. А.Фаттоҳов уни бўғиб туради, И. Маматқобилов эса болани то хушидан кетгунича тепади. Денис беҳуш Викторнинг кўксига пичоқ санчади. Етти нафар инсоннинг ҳаётини барбод этган бу мудҳиш қотиллик қарийб бир соат ичида амалга оширилади.

...Жиноятчилар изларини йўқотишга қанчалик уринишмасин, эртаси куниёқ қўлга олиндилар. И.Маматқобилов бошчилигидаги уюшган, махсус тайёрланган жинойий гуруҳ амалга оширган қотилликлар ишонарли далиллар асосида фош этилди.

Бу оилавий қирғинбаротда бегуноҳ уч она, аёл ва уларнинг ҳимоясиз уч боласи ўлдирилган. Суд экспертизаси хулосасида аён бўлдики, уйга ўт кўйилганда Виктор Қосимов тирик бўлган. Уйни ёкиб юбориб, жиноятчилар маҳалла аҳолисига ҳам жиддий хавф туғдирганлар. Жинойий гуруҳга вояга етмаганлар жалб этилган. Улар балоғатга етмаган, норасида гўдакларни ўлдиришдан ҳам қайтмадилар. Жасадлар, уларда қолган излар, эксперт хулосалари асосидаги тугал тергов иши судга оширилди.

Суд жараёнида Денис Косов тергов кўрсатмасига ўзгартириш киритиб, бутун қотилликларни бир ўзим амалга оширганман, деди. Унинг айтишича, Виктория ва И.Маматқобилов ўша куни дала ҳовлидан чиқишмаган. Бироқ Дениснинг ўз опаси ва устози гуноҳини енгиллаштириш учун қилган ҳаракатлари беҳуда кетди.

Ўша куни дала ҳовлида бўлган И.Маматқобиловнинг укаси Икром акаси Виктория, Денис

ва Альбертларни олиб, кечки пайт чиқиб кетганлиги, ярим кеча сумка кўтариб қайтишганларини кўрганлигини айтиб, Дениснинг кўрсатмасини фoш этди. Илҳомнинг машинасини Маркаровалар уйи олдида кўрган қўшнилар ва укаси Леониднинг терговдаги кўрсатмаси Дениснинг ёлғонларини пучга чиқарди. Суд тергови рад қилиб бўлмайдиган мантиқий далиллар асосида олиб борилганлиги туфайли жиноят тафсилоти тўлиқ аниқланди.

Бу ҳолни тасаввур қилиш учун жиноятга тайёргарлик жараёнини кўздан кечириб чиқайлик. Аввало, бу жиноятга ҳаракат ўта ғаразли мақсадни кўзлаб, яъни бошқа кишига тегишли бўлган мол-мулкни зўравонлик билан эгаллаб олиш ва уй-жойини йўқ қилиш учун тайёрланган. Тергов жараёнида кўплаб гувоҳларнинг кўрсатмалари ҳам аниқлик билан ўрганилди...

1998 йил Самарқанд вилоят судининг очиқ мажлисида бу даҳшатли воқеа қонун тарозисига қўйилди. Инсонлик қиёфасини йўқотиб, етти нафар бегуноҳ одамнинг умрига зомин бўлган ёвузлар ўз жазоларини олишди. Илҳом Маматқобилов ва Альберт Фаттоҳовга ўлим жазоси тайинланди. Виктория Косова 18 йилни қаттиқ режимли колонияда, Денис Косов эса 12 йилни умумий режимли тарбиявий колонияда ўтайдиган бўлишди.

Ҳукм ўқилди, жиноятчилар тегишли жазога маҳкум этилди. Бироқ юз берган воқеа ҳар биримиздан огоҳликни, хушёрликни талаб қилади. Сўнгги пайтда манфур ниятли жиноятчиларнинг таъсирига тушиб, қабоҳатга қўл ураётган ёшлар тарбияси бугунги кунимизнинг энг муҳим муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда. Шунга ўхшаш ҳолатларда балоғат ёшидаги ўсмирларни ўз ҳолига ташлаб қўйгувчи бефарқ ва лоқайд ота-оналарнинг айби ҳам анчайин кўп. Жиноят иштирокчилари Илҳом Маматқобилов – 23, Виктория – 18, Альберт – 20, Денис эса бор-йўғи – 15 ёшда. Улар шу навқирон, куч-ғайратга тўлган

ёшда ҳақ йўлидан тойиб, қабоҳатга қўл уришди. Ота-оналари, қариндошлари бор эди-ку. То инсонлик киёфаларини буткул йўқотгунларига қадар ҳеч ким уларга эътибор қилмаган. Маҳалла-кўй, жамоатчиликнинг таъсир доираси ҳам сезилмайди. Ёшларни ёвуз кучлар таъсиридан ҳимоялаш, жиноятчиликнинг пайини қирқиш нафақат ҳуқуқ-тартибот соҳаси ходимлари, балки барчамизнинг олдимизда турган долзарб вазифа бўлиши керак.

1998 йил.

БУРГУТ БОЛАНИНГ ҚУЗҒУНЛИКЛАРИ

Сентябрь ойининг ўрталари. Самарқанд шаҳридаги ўқувчиларни ҳарбий касбларга йўналтириш бўйича республика лицейи директори Алишер Бозоровни кутилмаган телефон қўнғироғи хушёр торттирди. Телефон гўшагидан қандайдир таниш, дўрилдоқ овоз эшитилди.

– Алишер Бозорович!

– Эшитаман!

– Сизни Миллий хавфсизлик хизматидан безовта қиляпмиз.

– Хўш, хизмат?

– Учрашишимиз керак, тақдирингиз ҳал бўляпти.

– Тушунмадим?! – Алишер Бозоров хайратланди.

– Ким билан гаплашяпман.

– Ҳозир ўзимни таништиришим фойдангизга тош босмайди. Лицей қабул ишларида гап-сўз бор. Вилоят Миллий хавфсизлик кўмитасига сигнал етиб келди. Ёрдам керак бўлса, соат беш яримларда Оҳалик кўчасининг бош қисмидаги озиқ-овқат коллежи ёнига етиб келасиз.

Лицей директори Алишер Бозоров гўшакни қўлига тутганича гарансираб қолди. Лицейга ўқувчиларни танлаш жараёнини кўз ўнгидан ўтказди. Бирор ножўя ҳаракатларга йўл қўйилмаганлигига тўла ишонч ҳосил қилди. Миллий хавфсизлик хиз-

матидан, дедими? Исми шарифини айтмагани чаток бўлди-да. Ҳозир тўғри хавфсизлик идорасига борсачи? Директорнинг миясида ҳар хил шубҳали фикрлар туғилар экан, нима бўлса-да, айтилган жойга боришга аҳд қилди.

Учрашувга таклиф этганлар “Дамас”да кутиб туришган экан. Лицей директори Оҳалик кўчасига етиб келиб, ҳали машинадан тушишга улгурмаган эди. Икки ёш йигитнинг бири директор ёнига, иккинчиси орқа ўриндикка чўкди.

– Сизни биз безовта қилдик, – деди телефондаги ўша таниш овоз.

Алишер Бозоров бу кимсани яқинда лицейда кўрган эди. У қабул муддати тугаганлигига қарамасдан бир жиянини қабул қилишларини илтимос қилганди. Унга рад жавобини берганлиги ёдида.

Орқа ўриндикка ўтирган йигит Алишер Бозоровга букланган қоғоз узатди.

– Нима бу?

– Сизнинг устингиздан тушган шикоят. Ўқувчиларни лицейга қабул қилишда ҳаром-ҳариш йўл тутганингиз ҳақида. Аввал бир танишинг, қолганини кейин гаплашамиз.

Директор букланган хатни кўлига олар экан, орасидаги бир неча дона АҚШ долларига кўзи тушди. У бошига қандайдир мусибат ёғилаётганини сезгандек, долларни орқага қайтаришга уринди. Хатни узатган киши уни директорнинг кўлига қайта тутқазиб, бу яхшиликка хизмат қилишини таъкидлади.

– Тортинмасдан олаверинг, – деди телефонда мулоқотда бўлган киши бир оз мийиғида кулиб. – Бизнинг хизматда ҳам одамгарчиликни биладиганлар кўп. Шуни оласиз-да, бу кишининг жиянларини лицейга жойлаштирасиз.

– Нималар деяпсиз? Ахир, қабул муддати тугаган бўлса. Бунинг устига белгиланган ўринлар тўлган.

– Бу сизнинг муаммоингиз. Илтимосимизни рад этсангиз, лицейда ўтказган қабулингизни текширишга ва уни қайта ўтказишга қурбимиз етади.

– Майли! Қайта текширишларингизга розиман, – деди Алишер Бозоров қатъий оҳангда. – Қабулдан кўнглим тинч.

– Кўнглингиз тинчми? – йигит масхараомуз кулди. – Танишайлик. Орган ходими Акбар Бургутов бўламан, – дея у қизил ниқобли гувоҳномани директорнинг пешонасига яқинлаштирди. – Айни пайтда қафасга тушдингиз. Ўзингизни ҳар тарафга уришдан фойда йўқ. Кўлингизда жинойт излари қолди. Марҳамат, машинангиздан тушинг! Биз билан кетасиз.

Ё тавба, бу воқеалар тушда бўлаяптими ёки ўнгда? Директорнинг сира ақли етмасди. Лекин долларларни кўли билан ушлади. Ўзи оёғи тортмаган эди-я! Кел-маса бўлар экан. Унинг назарида, энди ялиниш ёки келишишдан бошқа чора йўқдек.

– Хўш, нима истайсизлар?

– Энди кеч бўлди. – Бургутов тўнани тескари кийганга солди ўзини.

– Наҳотки! Ё тавба! – Алишер Бозоровнинг кўз ўнгида қора панжара, қамоқхона ва азоб-уқубатнинг мудҳиш кўриниши намоён бўлди. – Ўртоқ Бургутов... Бир ўқувчи бўлса, иложини қилармиз. Лекин, бу “хат”ларингизни олиб кўйинглар.

У илтижолар оҳангда АҚШ валютасини Бургутовнинг олдига ташлади. Акбар долларни чўнтагига солар экан, бир оз юмшаган бўлди.

– Майли! Лекин шарти бор. Биринчидан, Анвар Мўминов эртаданок лицей талабаси бўлади. Иккинчидан, ҳозирок 50 минг АҚШ доллари келтириб берасиз.

– Нега? – Алишер Бозоров хайратланганидан баян овозда қичқириб юборди.

– Овозингизни кўтарманг, – Бургутов хотиржамлик ишорасини қилди. – Нега бўларди, жинойтингиз эвазига! Шу пайтгача ҳам пора олгансиз, бунинг устига Миллий хавфсизлик хизмати ходимидан ҳам АҚШ долларини олишга улгурдингиз.

– 50 минг доллар? Бутун қариндош-уруғимнинг мол-мулкини сотсак ҳам бунга етмайди-ку!

– Бу сизнинг муаммоингиз, – Бургутов сира бўшашмас эди. – Кучингиз бирдан етмаса, секин-аста узасиз. Ҳозир учидан бир оз чўзиб турсангиз, хужжатларни расмийлаштирмай турамиз.

Ўша куни Бозоров Миллий хавфсизлик хизмати ходими Бургутовга 1500 доллар бериб, жон сақлаб қолди.

Томонлар бир битимга келишишди. Бургутов кечиримли экан. Бозоровга раҳм-шафқат қилди. 10 минг АҚШ долларини берса ва илтимос қилинган болани лицейга жойлаштира, гуноҳидан кечадиган бўлди. Лекин бу миқдордаги доллар Алишер Бозоровда йўқ эди. Акбар директорнинг паспортини талаб қилди. Ёнида паспорти бўлмаганлиги сабабли хизмат гувоҳномасини тортиб олди.

– Эҳтиёт бўлинг! Уй телефонингиздаги ҳар бир сўз ёзиб олинмоқда. Уйингизга кириб-чиқадиган кишилар ҳисобда. Орамиздаги бўлган воқеани оғзингиздан гулласангиз, раҳбарларимиз сизни ҳам, оғайниларингизни ҳам тинч қўйишмайди. Эртага қолган 8500 долларни қарз олсангиз ҳам топасиз!

Алишер Бозоров уйга келиб, хотинига бўлган воқеани оқизмай-томизмай айтиб берди. Эру хотин маслаҳат олиш учун онаси М.Ҳамроевнинг уйига келдилар.

– Айбинг бўлмаса, нимадан кўрқасан! – далда берди она. – Тўғри бошлиғининг олдига бормаيسانми? Бўлган воқеани айтиб бермаيسانми?

– Мен ҳам шуни ўйлаб кўрдим. – Алишер Бозоров онасининг гапига қўшилди. – Лекин нима қилай? Мени алдашди, шикоят хатини ўқинг, деб доллар тутказишди. Долларда бармоқ изларим қолган...

Онаси ва сингиллари Алишер Бозоровнинг юкини енгил қиладиган бўлишди. Онаси яхши кунларга сақлаб қўйган 500 минг сўмни берди, сингиллари ҳам 500 минг сўмдан йиғиб бердилар. Хуллас, у қилди,

бу қилди, етмаганини оғайниларида ундирди. Бозоров 8500 АҚШ долларини Бургутов ҳамда 35 ёшлар чамасидаги Обид деган йигитга тутқазар экан, унга нисбатан хужжатлаштирилган ариза ва хизмат гувоҳномасини қайтариб беришни сўради.

– Шошилманг, – деди вазмин оҳангда Бургутов. – Сизнинг хужжатларингиз Миллий хавфсизлик идорасида. Уни йўқотиш осон эмас.

А.Мўминовни лицейга қабул қилиш чораси бўлмайдиган турганида омадни қарангки, йўл топилиб қолди. Талабалардан бири саломатлиги туфайли ўқишни давом эттира олмаслиги тўғрисида ариза берди. Бунинг эвазига Анвар лицей ўқувчиси бўлди. Ўша куни Анварнинг отаси А.Мўминов директорга миннатдорчилигини билдириш учун келди. Директор ота билан танишар экан, оғанда ишловчи ходимлар билан каердан танишлигини суриштириб қолди.

– Бу саволингизга жавоб беришим қийин, – деди А.Мўминов. – Сиз айтган Бургутовни сира танимайман. Лекин Боғишамол туман ҳокимлигида ишловчи Алишер исмли йигитни биламан, холос. У мендан ўғлимни ҳарбий лицейга жойлаштириб қўйиш учун 200 доллар олган.

А.Бозоров сир бой бермади. Бу орада Тошкентга даволанишга бориб келди. 22 октябрь куни Бургутов ҳамроҳи Обид билан биргаликда директор хонасига келди. Улар А.Бозоровга хизмат гувоҳномасини топширишар экан, яна унинг олдига янги талабни қўйдилар.

– Аввало, хизматларингиз учун ташаккур! Бундан кейин бизнинг ҳимоямизда бўласиз. Бошлигимиз яна бир болани ҳарбий лицейга жойлаштиришни қатъий илтимос қилди.

– Сира иложи йўқ! – директор чўрткесарлик билан жавоб берди.

– Иложини топасиз.

– Мени жиноятга бошламанг!

– Тушунаман! Қабул муддати аллақачон тугаган.

Лекин... Бошлиқлар буни тушунишмаса нима дейсиз. – У бир оз ўйланиб турар экан, яна сўзини давом эттирди.– Бафуржа гаплашиб олишимизга тўғри келади, шекилли. Бугун сауна ташкил қилсангиз, меҳмонлар бор, зиёфати билан...

– Кечирасиз! – директор тунд киёфага кирди. – Меҳмон кутишга шароитим йўқ.

Лицей директорининг жавоби Бургутовга оғир ботди шекилли, у орган ходими номидан пўписа қилди, қамокда чиритишга онт ичиб, эшикни зарб билан ёпганча хонадан чиқиб кетди...

Бу орада яна бир шахс А.Бозоровга Тошкентда, органда ишлашини айтиб, Бургутов иши юзасидан кузатув ишлари олиб борилаётганлигини, у аъзо бўлган тўда товламачилик билан шуғулланиб келаётганлигини айтади. “Бургутов албатта ўз жазосини олади, мен бунга кафилман ва бу ишни ўзим охирига етказаман. Лекин айбга буюрмайсиз. Сиз билан боғлиқ бир юмуш чиқиб қолди. Бухоролик бир жиянимизни лицейга қабул қилишингизни ўтиниб сўрайман. Ўйлайманки, бу иш сизнинг қўлингиздан келади”, деди у ўзини самимий кўрсатиб. Директор тошкентлик меҳмонга ҳам рад жавобини беради-да, Самарқанд вилоятидаги тегишли органга мурожаат этиб, Бургутов ва унинг ҳамтовоқларини тартибга чақириш юзасидан шикоят аризаси йўллайди.

Шундан сўнг Бургутовнинг шахсини аниқлашга киришилади. Самарқанд шаҳар прокуратураси ходимларининг текширувига кўра, Акбар Бургутов 1960 йил 30 октябрда Пастдарғом туманида туғилган. Маълумоти олий, 1994 йилда Самарқанд Давлат университетининг тарих факультетини тамомлаган. Чархин кўрғонида яшайди. Ҳеч қаерда ишламайди.

Терговда А.Бозоровдан 8500 АҚШ долларини машинада қабул қилишда иштирок этган Обиднинг ҳам шахси аниқланди. О.Тиркашев 1967 йилда туғилган. Бирор фойдали меҳнат билан шуғулланмасдан келади. Лекин касби-кори товламачилик, Бургутов билан

шерикчиликда орган ходими номи билан кўрқитиб, содда одамлардан пул ўмаришни касб қилиб олган.

Ўта ишонувчанлик инсон бошига мусибат ёғилишига сабаб бўлса, хушёрлик ҳар қандай бало-офатларнинг олдини олиши мумкинлигини А.Бозоров ўз ҳаёти мисолида исботлади. Орган номидан иш кўрганлар тузоғига илиниб, жабрини чекиши унинг соддалиги оқибати эди. А.Бозоров тасодифан ўқувчи А.Мўминовнинг отаси билан учрашганлиги, ундан Алишер исмли йигитнинг номини эшитганлиги калаванинг учини топишга бирмунча ёрдам берди. Иш юзасидан гувоҳ тариқасида Алишер Қудратов терговга чақирилди.

– Тўғри, Мўминовни танийман, – ерга қаради А.Қудратов. – 2001 йилнинг июль ойида қўшним Шоим Тожиев ўзи билан ишлаётган Аҳрор исмли дўстининг ўғлини ҳарбий лицейга ўқишга жойлаштириш ҳақида маслаҳатга келди. Бу иш менинг кўлимдан келмаслигини айтганимда, у “полковник акангиз бор-ку. Унинг бир оғиз гапи”, деди. Шоим Жиззах вилоятидаги ҳарбий билим юртида ишлаган Ҳамид Низомовни назарда тутган эди. Лекин у кишининг аралашуви ҳам фойда бермади. Ҳарбий лицейда қабул тугади, лекин Аҳрор Мўминов ўғлининг ўқишга киришини жуда-жуда хоҳлар эди. 28 август куни аввал вилоят ҳокимиятида ишлаган, кейинчалик “Ватанпарвар” ташкилотида фаолиятини давом эттираётган Ҳасан Халилов бу ишни хал қилиб беришни зиммасига олди. Шундан сўнг биз 200 долларни Ҳасаннинг уйига етказиб бердик.

Ҳа, Ҳасан Халилов устаси фаранг товламачилардан эди. У ўзи парда ортида туриб, шерикларига раҳнамолик қилар, товламачиликнинг турли қинғиркийшиқ йўлларини ўйлаб топарди. Алишер Бозоровга нисбатан уюштирилган барча тазйиқ ва аралашувлар унинг маслаҳати билан амалга оширилган. Ҳасаннинг таржимаи ҳоли билан танишамиз:

Ҳ.Халилов 1962 йилда Пастдарғом туманида туғилган, маълумоти олий, 1984 йилда СВВА-

КУ, 1995 йилда Москва Давлат университетининг ҳуқуқшунослик факультетини тамомлаган. Самарқанд шаҳар Сартепа масканида туради. Қамокқа олингунга қадар “Кристалл” фирмасида ҳайдовчи бўлиб ишлаган.

Жиноятчиларнинг товламачилик ва фирибгарлик йўли билан пул топишига чек қўйилди. Бургутов ва унинг ҳамтовоқлари фаолияти юзасидан жиноят иши кўзгатилганидан сўнг уларнинг янги кирдикорлари ҳам очила борди.

Маълумотларга кўра, Бургутов кўпроқ ҳарбий қисмларда ўралашиб юрган. Ўхшатиш жоиз бўлса, бургут қорнини тўйдириш учун ўлжага жон-жаҳди билан ташланганидек, у ҳам соддадил, бир ҳамла қилишда инъом берадиган кишиларнинг ҳузурига қўниб юрган. Бургутов Самарқанд шаҳар 79061-ҳарбий қисм ёрдамчи хўжалиги бўлимига бир неча марта келиб, ўзини орган ходими деб таништирган. Хўжалик бошлиғи Жабборқул Рўзимуродовнинг деҳқончилик қилиш учун тузилган меҳнат шартномасини талаб қилиб, уни жазолаш ваҳимаси билан қўрқитган ва эвазига анча миқдордаги қишлоқ хўжалик маҳсулотларини олиб кетган.

Бургутовлар тўдаси устидан ҳукм ўқилганидан сўнг прокуратурага даъво аризаси билан мурожаат қилганларнинг сони кўпайиб қолди. Маълум бўлишича, Бургутов кимнидир ички ишлар бўлимига, яна кимнидир бошқа органга ишга жойлаштириш шarti билан ҳам мўмай пул олган экан.

Ҳа, бургут эмас, қузғун боланинг қаноти қайрилди. Чунки бундай ҳамлани бургут эмас, ўлаксахўр қузғун қилади. Бургут эса тенг олишувда, ўз ўлжасини ҳалоллаб олади. Одил суд А.Бургутов ва Ҳ.Халиловларни узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилди. Лекин унутмайлик, ҳаётда ҳали бургутовлардек текин ўлжа қидирувчи ўлаксахўрлар йўқ эмас. Соддадиллик ҳамиша ҳам дўст бўлмаслигини, хушёрлик эса ҳар доим ҳамроҳимиз бўлиши лозимлигини англаб етиш ҳар биримизнинг бурчимиздир.

ҚИЗИЛ “НЕКСИЯ” ИЗИДАН

2002 йил 31 октябрь куни Самарқанд шаҳар Сиёб туман ИИБга Тошкент шаҳар А.Икромов туманида яшовчи фуқаро Абдурахмон Обидов ўғли – Абдулхай Обидов “Тошкент – Самарқанд” йўналишида ўзига тегишли қизил рангдаги, давлат рақами 10 Q 60–47 “Нексия” русумли автомашинага 2002 йил 26 октябрь куни соат тахминан 16 ларда Самарқанд автошоҳбекатида номаълум йўловчиларни миндириб кетиб, бедарак йўқолганлиги тўғрисида ариза билан мурожаат қилди.

Ушбу ҳолат юзасидан Самарқанд шаҳар прокурори томонидан жиноят иши қўзғатилди.

* * *

“Тошкент–Самарқанд” йўналишида Абдурахмон ака ўзининг “Нексия” русумли автомашинасида ўғли Абдулхай билан навбатма-навбат киракашлик қилишарди. Тирикчиликнинг айби йўқ дегандай, у ўғлига машина бошқариш ҳуқуқи кўрсатилган ишонч қоғози олиб берганди. 2002 йилнинг 26 октябрида ҳар куни кечкурун жажжи фарзандига, ҳомиладор турмуш ўртоғи Дилдорага у-бу нарса олиб келадиган Абдулхай умуман уйига қайтмади. Унинг илгари бунақа одати йўқ эди. Абдурахмон ака хавотирланиб, эртаси куни йўлга чиқди. Тошкент автошоҳбекатида турган ҳамкасбларидан ўғлини суриштириб, Самарқандга йўловчи олиб кетганлигини аниқлади. Кейин Самарқанд автошоҳбекатига келиб, Абдулхайни суриштиради. Икки-учта ҳамкасблари Абдулхай кеча иккита йўловчини машинасига олиб, Бухоро йўналиши томонга кетганини кўришганлигини айтишди. Абдурахмон ака шу йўналишга бориб, йўл-патруль хизмати постларидан машинани суриштириб тополмади...

“Тошкент–Самарқанд” йўналиши бўйича киракашлик қилиб юрган ҳайдовчилар бир-бирларини яхши танишади. Абдулхайнинг бедарак йўқолгани

хақидаги гап-сўзлар улар орасида тез тарқалди. Шундан бир кун кейин Самарқандга йўловчи олиб кетаётган Ҳамид Тошпўлатов Сирдарё вилояти ҳудудида худди ўша рангда, ўша рақамдаги “Нексия”ни кўриб қолади. “Машина топилибди, рулда Абдурахмон аканинг ўзи бўлса керак”, деб ўйлаб, ҳайдовчининг ёнидаги одамларга эътибор бермай ўтиб кетган Ҳамид уяли телефон орқали Абдулхайнинг уйига телефон қилади ва Абдулхай уйга келгани йўқ, деган жавобни олади. Машинада йўловчилар бўлганлиги туфайли Тошпўлатов тўғри Самарқандга келади ва бу ерда кимдан нажот кутишини билмай жавдираб ўтирган Абдурахмон акани кўриб ҳайрон қолади...

Шундан сўнг улар зудлик билан Тошкент йўналишига отланишиб, барча йўл-назорат постларини кўриб чиқишади ва Сирдарёдаги Қозоғистон божхона постидан қизил рангли “Нексия” ўтганлигини аниқлайдилар. Лекин машина шу чегара жойда сувга тушган тошдай изсиз йўқолади...

* * *

Самарқанд шаҳар прокуратураси ходимлари томонидан тергов ҳаракатлари 2002 йил 24 декабрь кунигача олиб борилиб, 10 Q 60-47 рақамли қизил “Нексия”нинг изи топилди, у билан боғлиқ бир неча ўнлаб гувоҳлар сўроқ қилинди. Лекин барибир жиноятчиларнинг кимлиги номаълумлигича қолаверди...

* * *

Ўша кунни Абдусалом Шайматов оила аъзолари билан Имом Бухорий зиёратгоҳига боришаётган эди. Зиёратгоҳга буриладиган дарвозадан кирганларидан кейин уларнинг машинасини Тошкент рақамидаги қизил “Нексия” кувиб ўтаётганида орқа юкхонаси очилиб кетиб, қўл-оёғи боғланган киши кўринади. “Нексия” тўхтаб, ундан икки йигит тушади ва юкхонани ёпишаётганларида А.Шайматовнинг ўғли машинасини уларнинг ёнида тўхтатади. А.Шайматов йигитларга қарата: “Тинчликми, ўғилларим, кимни юк-

хонага боғлаб олиб кетаяпсизлар?” деб сўраганида, улар: “Жўрамиз кўп ичиб, тўполон қиляпти, шунинг учун оёқ-қўлини боғлаб уйига олиб кетаяпмиз”, деб жавоб беришади. Жавобдан кўнгли тўлмаган А.Шайматов бир фалокатни сезгандай, зиёратгоҳга борганларида шу ерда хизматда бўлган милиция ходимларига бу ҳақда хабар беради.

Милиция ходимлари зудлик билан воқеа содир бўлган жойга келишиб, машинани топишолмагач, атрофдагилардан сўраб-суриштиришади. Шу ерда келин-куёвлар билан тўпланиб турган кишилардан бири уларга қизил “Нексия” ярим соатча олдин шиддат билан орқага бурилиб кетиб қолганлигини айтгач, милиция ходимлари “машина ушлаш” амалиёти тадбири асосида постлар ташкил қилишиб, Самарқанд–Жиззах чегарасигача ички йўллар орқали боришади. Лекин уларнинг йўлларида бундай машина учрамайди.

Қизил “Нексия” юкхонаси очилиб кетган пайтда унинг ёпғичини жон ҳолатда тепаётган, қўл-оёқлари боғланган йигитни шу атрофда бўлган сувчилар Бўлтак Абдукаримов, Ғулом Кўчқоров, мол боқиб юрган Феруза Баратовалар ҳам кўрганликлари ҳақида гувоҳлик беришган. Лекин машина ҳам, жиноятчилар ҳам топилмади. Ушбу жиноий иш бўйича тергов ҳаракатлари жиноят содир этган шахсларни аниқлаш имкони бўлмаганлиги туфайли 2002 йил 24 декабрда Ўзбекистон Республикаси ЖПКга кўра гувоҳлар ва жабрланувчилар берган 192 бетлик кўрсатмаларидан кейин тўхтатилди...

* * *

Ўралбой Элмуродов аллақачон ўттизни уриб қўйган бўлса-да, ишга бўйни ёр бермаганлиги туфайли энгил-елпи ишлар билан шуғулланиб юрарди. Хотини унинг бундай такасалтанг юришидан охири безор бўлиб, Митандан ота-онасиникига, Оқдарё туманидаги Р.Ҳамроев номли ширкат хўжалиги

худудидаги Жўрабой Дархон қишлоғига болаларини олиб кетиб қолди. Ўралбой ҳам қайниси, 16 ёшидаёқ ўғирлик билан қўлга тушиб, қамалиб чиққан Носир Нарзиевнинг кўмаги билан шу қишлоқнинг ёнида жойлашган дала ҳовлилардан бирига қоровулликка жойлашиб, хотин-бола чақасини кўчириб келди. Қоровулликдан беш-тўрт сўм тушиб турарди, дала ҳовлидаги томорқага у-бу нарса экиб, тирикчилигини ўтказиб турадиган бўлди. Ишсиз юрган Носир ҳам поччасига ёрдамлашар, нарда ўйнаб туришарди. Ёзнинг иссиқ кунларидан бирида кечқурун Носир поччасиникига уч-тўрт йигит билан егуликлар кўтариб келиб қолди.

– Почча, ўз кўлингиз билан бугун бир ош дамлайсиз, маишат қиламиз, – деди Носир Ўралбойга. – Кейин, баъзи бир гаплашиб оладиган гаплар ҳам бор...

Ош устида қиттак-қиттак қилишганидан кейин ҳамтовоқларнинг юлдузи юлдузига тўғри келди-қолди. Режалар пишди. Мол ўғирлаш билан шуғулланадиган бўлишди. Ишни Челақдаги катта бир дўкондор опанинг ўғли Шерзод Пардаев бошқарадиган бўлди. Шерали Нарзиев “Жигули” машинаси билан хизмат қилади, Носир эса кўрсатилган жойдан молни олиб чиқади. Ўралбой қоровуллик қиладиган дала ҳовли эса молни тақсимлайдиган хилват жой сифатида жуда қулай...

– Йўғ-э, опанг қўймайди, қўй шу ишингни, Носир, – деди Ўралбой талмовсираб.

– Э-э, нега кўрқасиз бунча, йигитмисиз ўзи! – Шерзод зарда оҳангида сўз қотди Ўралбойга. – Сиз ҳеч нарсага аралашмайсиз, “доля”нгизни олаверасиз. Кароче, сиз бизнинг ишимизда “йўқ”сиз...

Хуллас, Ўралбой кўнди. Ҳамтовоқлар 2002 йил 20 июнь куни кечаси Самарқанд туманидаги “Ўзбекистон” ширкат хўжалигида яшовчи яна бир шериклари – Мурод Раҳимовни олиб, Пайариқ туманидаги Сартой қишлоғига кириб боришди. Мурод

билан Носир бир ҳовлидан молни етаклаб чиққач, унинг оёқларини маҳкам боғлаб, машинанинг юкхонасига ортишди. Кейин ярим кечаси тўғри Ўралбой қоровуллик қилаётган дала ҳовлига келишди... Ана шу “операция”дан Ўралбойга 20.000 сўм тегди. Бундан Ўралбойнинг қадди ҳам анча тикланиб қолди. “Бўларкан-ку, – ўйлади Ўралбой. – Дала ҳовли меники бўлмаса, бор-йўғи қоровул бўлсам... Менинг бу ишларга алоқам йўқ-ку”.

Орадан бир ҳафта ўтиб, ҳамтовоқлар яна дала ҳовлида тўпланишди. Бу гал янги, лекин синалган шерик Толмас Улашев ўзининг “Тико”сида уларга хизмат қиладиган бўлди. Мўмай пулга ўрганган ҳамтовоқларнинг нафси ҳақкалак отганидан ўпконга айлана бошлади. Ўралбой ҳам четда қолгани йўқ – ҳар бир “иш”дан 20.000 сўмни жараклатиб чўнтагига ураверди.

6 октябрь куни навбатдаги ўғирликдан кейин ҳамтовоқлар олиб келган сигирга “клиент” топиша олмагач, уни 50 минг сўмга Ўралбойга оширишди. Ўралбой бундай олийҳимматлилик эвазига зиёфат қилиб берди... 24 октябрь куни эса ҳамтовоқлар Жомбой туманидан мол ўғирлаб келаётганларида машина йўлдан чиқиб кетиб, унинг олд қанотлари, тўртта эшиги яроқсиз ҳолга келади. Улар шу ҳолда ўғирлик молни Мурод Раҳимовникига қўйишиб, Ўралбойнинг дала ҳовлисига келишади ва машинани тезроқ тузатиш тўғрисида бош қотиришади.

Ҳамтовоқлар ЙХХБдан маълумотнома талаб қилмай, машинани тузатадиган устани топишиб, у билан 250.000 сўмга савдолашишади.

Шундан кейин ароқ ичиб ўтирганларида ўғрибоши Шерзод Пардаев Толмасга: “Кўп хафа бўлаверма, машинангни ўзим тузаттириб бераман”, дея елкасига уриб қўйди. Толмас “Қандай қилиб?” деб сўраганида Шерзод: “Битта “Нексия”ни ёллаб келиб, қозоққа уриб юборамиз, ана сенга пул”, деб юборди. Уларнинг ёнида ўтирган Ўралбой бу гапдан довдираб қолди.

– Жуда ҳаддиларингдан ошиб бораяпсанлар, охири бахайр бўлсин, – деди бир зумдан кейин ўзига келиб. – Фақат бу номаъқулчилиқни бу ерда қилмайсанлар...

– Ўрал ака, сизга нима бўлди? Машинани созлашга пул бўлади, сиз орада йўқсиз, жим ўтираверинг. Қолаверса, ҳаққингизни ҳам олиб келяпсиз-ку! – Шерзод билан Толмас бараварига унга дўқлашга ўтишди. – Бир нарса бўладиган бўлса, сиз ҳам оппоқ ойим эмассиз...

Ўралбой шаштидан тушди.

26 октябрь куни Шерзод билан Толмас бозордан майда-чуйда егулик билан бир ўрам энли скоч ҳам олиб келишди. Ўралбойнинг хотинига тўрт-беш сўм пул беришиб, қишлоққа юборишди. Шундан кейин Шерзод билан Носир соат 14:00 ларда “Нексия” савдолашиш учун аввал Поворот бекатига, кейин Самарқанд автошоҳбекатига боришди. Бир-биридан чиройли “Нексия”ларни кўриб, Шерзод ўлжага ташланмоқчи бўлган қузғундай, қотмадан келган бир ҳайдовчига юзланди.

– Сизларга мошина керакми? – йигит қўлидаги машина калитини ўйнатар экан, сўзида давом этди. – Мана иккита “клиент”им бор, икки киши бўлсаларингиз кетдик Тошкентга.

– Йўғ-э, биз Олмаликқа боришимиз керак, – Шерзод Носирни кўрсатди. – Мана бу жиянди отаси поччам бўлади, шу Олмаликда “ўтирибди”. Уйда опам билан онам ҳам бирга боришмоқчи...

– Ҳа, хўп, нархи келишса, бораверамиз, – деди йигит. – Олмалик бўлса Олмалик-да...

– Қанча берсак тўғри келади?

– Энди нархини ўзларингиз инсоф билан айтинглар-чи, шунга қараб савдолашамиз-да.

– Йигирма беш етадими?

– Қирқдан ками бўлмайди, Тошкентдан Олмаликқача қанча масофа борлигини биласизларми?

...Хуллас, ҳайдовчи ўтгиз минг сўмга кўнди. Ик-

кита йўловчини шеригига топшириб, Шерзод билан Носир кўрсатган дала ҳовли томонга машинасини хайдаб кетди.

Машина ичида улар танишиб олишди. Йигит исми Абдулхай эканлигини, отаси билан алмашиб кира-қашлик қилишларини гап орасида айтиб ўтди. Улар Ўралбой қоровуллик қиладиган дала ҳовлига етиб келишгач, Шерзод:

– Абдулхай ака, машинани орқаси билан дарвозадан ичкарига киритинг, юклар бор, – деди.

Ўралбой дарвозани очди. Абдулхай машинани орқаси билан ичкарига киритди. Дарвоза ёпилди.

– Ҳой ака, дарвозани нега ёпасиз, ҳозир кетамизку, – Абдулхай қаршилиқ билдирди.

– Ҳа, энди бегона кўз кўрмасин деймиз-да.

Ўралбойнинг ғайри-табiiй ўқрайиши Абдулхайга ёкмади. Кўнглига ғулғула тушди. Машина ўриндиғига ўтириб, асабийлашиб сигарета тутата бошлади. Бирдан икки йигит келиб, уни машинадан судраб туширди, биттаси биқинига пичоқ тиради.

– Овозингни чиқарсанг, ўласан! – ваҳший қиёфага кирган Шерзод унинг чўнтагини ковлаб, 25 минг сўм пулини олди.

Таҳликада қолган Абдулхай Толмас билан Шерзодни бир силташда ирғитиб ташлади, эшикдан чиқиб кетмоқчи бўлган вақтида Шерали билан Носир унга ташланишди. Ўғрилиқ молларни қандай чакқонлик билан боғлашган бўлсалар, шундай тезликда Абдулхайнинг қўл-оёғи ҳам боғланди. Носир Абулхайнинг камарини тақди, яна биттаси янги пой-абзалини кийиб олди.

– Мендан нима истайсизлар, – қўл оёғи боғланган Абдулхай аянчли ингради. – Ана машина, хужжатлар, ҳамма нарсани олинглар. Фақат мени қўйворинглар. Тилхат керак бўлса, ёзиб бераман. Номид қилманглар, уйда болам, ҳомиладор хотиним бор.

– Мошинанг ўзингга буюрсин, – Шерзоднинг

кўзи чиябўрининг кўзидай муғомбирона йилтиллади. – Жимгина ётсанг, қозоққа ўтганимиздан кейин ўшанда ёзиб берасан. Бўлмаса ўлдирамиз.

У шундай дея Абдулхайнинг оғзига энли елимли лентадан ёпиштирди.

– Қани энди ортинглар.

Абдулхайни машина юкхонасига молни ортгандай ортишиб, йўлга равона бўлишди...

Рулга Толмас ўтирди, ёнида Шерзод, орқа ўриндикқа Шерали билан Носир чўкди. Машина шиддат билан Имом Бухорий зиёратгоҳи томонга бурилганида Абдулхайнинг навбатдаги тепкисидан унинг орқа ёпқичи очилиб кетди. Толмас машинани тўхтатиши билан Шерзод ундан тушиб, қўл-оёғи боғлиқ Абдулхайнинг бикинига зарб билан мушт туширди ва юкхонани ёпди. Шу пайтда ёнига келиб тўхтаган оқ “Нексия”даги чолнинг “Ҳа, тинчликми?” деган саволига “Жўрамиз маст”, деб қўя қолди...

Шундан кейин жиноятчилар ўз фикрларини ўзгартиришиб, машинани орқага буриб олишди ва Зарафшон ёқалаб йўлга тушишди. Атроф қоронғилашиб, ҳаммаёқни зулмат қоплаб олганида жиний гуруҳ Жиззах вилояти ҳудудида эди. Шерзод тоғли қишлоқларнинг бирида, кимсасиз жойда қўл оёғи боғланган Абдулхайни юкхонадан жаҳл билан олиб тушиб, бўға бошлади. Узоқдан қандайдир машина чироғи кўрингач, уни “Нексия”нинг орқа салонига, оёқ остига жойлади. Рулга Шерали ўтирди.

– Орқа юкхонани тешиб очиб, ўзинга ўзинг хукм ўқидинг, – деди Шерзод Абдулхайнинг оғзидаги елимли лентани олар экан. – Энди ўлигинг чиябўриларга ем бўлади.

– Акалар, мени ўлдирманглар, худодан қўрқинглар! – Абдулхай жон талвасасида ингради. – Ҳеч бўлмаса қўл-оёғимни ечинглар...

Абдулхайнинг юракни эзадиган даражадаги илтижоси қотиллардан ҳеч бирининг кўнглини юмшатолмади. Улар айланма йўллар билан Дўстлик

туманига етиб келишди. Шерзод ўша ерда азоблаб ўлдиришнинг янги усулини топди. Дорихонадан шприц олиб, Абдулхайнинг вена томирига сув юборди. Шунда ҳам у ҳаракатдан қолмагач, лойқа сув билан укол қилди. Кейин машинани Арнасой туманидаги Наврўз хўжалиги йўли билан ҳайдаб, Тузконга 800 метрлар чамаси қолганда тўхтатди. Ярим тунда тўрт ваҳший кўл-оёғи боғланган нажотсиз бечорага ташланишди. Носир билан Шерзод уни бўғишди, Толмас билан Шерали бўйнини синдиришди. Жасад кимирламай қолгач, уни кўтариб йўлдан 20 метрлар чамаси нарига, буталар орасига ташлашди.

Қозоғистондан ўтишди. Уларни бир жойда тўхтатишди. Божхона постида машинанинг орқа юкхонасини кўришиб, кўйиб юборишди. Бу ёғига ишлар силлиқ кўчди. Мақтаорол туманининг Сапарбозор бекатида Шерзод билан Шерали машинани шу ерда қолдиришиб, алюмин билан савдо килувчи Мухтор Анорбоев деган кишини топишади ва катта миқдордаги алюмин билан тушганликларини, “Нексия”ни 2.500 АҚШ доллариغا гаровга қўймоқчиликларини айтишади. М.Анорбоев бошлиғи Мулдахон Исабоев билан маслаҳатлашгач, 2.200 АҚШ доллариغا машинани олиб қолишга рози бўлади. Шерзод машинанинг техпаспортини М.Анорбоевда қолдириб, ҳайдовчилик гувоҳномалари ва ишонч қоғозини Толмасга беради. Толмас эса уни Сапарбозордаги ҳожатхонага ташлаб юборади. Ўша ердан ҳаммалари пулни тақсимлаб олишиб, тарқалишади...

Толмас Ўралбойга машина ҳақидан атиги юз доллар берди. “Бу ҳам сенга кўп, тилингдан алжисанг, сени ҳам бўйнингни синдириб ўлдираман”, деб дағдаға қилди. Ўралбой бу ҳаром пулни ҳазар қилмай олди, индамади...

Шундан кейин бу қотилларнинг одатий мол ўғирликлари декабрь ойигача чўзилди...

2002 йил ноябрь-декабрь ойларида Пайариқ туман

ички ишлар бўлимига уч-тўрт фуқародан ҳовлидаги моллари номаълум кимсалар томонидан ўғирлаб кетилганлиги ҳақида шикоят аризаси тушди. Ушбу ҳолат юзасидан бўлим терговчиси А.Пайшанов томонидан жиноят иши қўзғатилди. Бу пайтда қизил “Нексия” операцияси бўйича гарчанд тергов ҳаракатлари тўхтатилган бўлса-да, прокуратуранинг топшириги асосида Республиканинг барча ҳудудларида жиноятчиларнинг изини топиш чора-тадбирлари давом этаётган эди. 2003 йилнинг февраль ойида Пайариқ туман ИИБ томонидан қўйилган кузатув постлари орқали ўғрилик молларни Ўралбой яшаётган дала ҳовлига ҳайдаб бораётган икки киши қўлга олинди. Тергов ҳаракатлари давомида бу кимсалар шахси аниқланиши биланоқ ўз айбларини бўйинларига олишди. Ўғрилар ўзларини эркин тутишар: “Тирикчилик ўтмай қолганидан кейин бир марта шундай килдик”, деб қасам ичишарди. Олинган оператив маълумотлар асосида прокуратура ходимлари Ўралбой қоровуллик қилаётган дала ҳовлига йўл олишди. Қўшнилardan сўраб-суриштирилганида улар бу дала ҳовли ўғрилар уяси бўлиб қолганлигидан, турли шубҳали одамлар келавериб, ҳаммани безор қилиб ташлашганликларидан шикоят қилишди. Сухбатлар орасида қизил “Нексия” ҳам тилга олинди...

Прокуратура ходимларининг таваккал қилишдан бошқа иложлари йўқ эди. Улар тўғри Ўралбойнинг уйига кириб боришди. Унга ўзларини таништиришди. Кейин қизил “Нексия” қачон дала ҳовлига келиб кетганлигини суриштиришди. Ўралбойнинг аввал ранги оқарди, кейин кўкарди, тиззалари қалтираб ўтириб қолди. Кейин бошига муштлаб: “Вой уйим куйди, шундай бўлишини билардим”, дея ўзини уларнинг оёқлари остига ташлади...

Биринчи сўроқдаёқ Ўралбой Элмуродов бўлган воқеаларнинг ҳаммасини ипидан-игнасигача терговчиларга гапириб берди. Шу кўрсатма бўйича вақтинчалик қамоқда сақлангач жиний гуруҳнинг

қолган шериклари ҳам қўлга олинди. Улар юзлаштирилганларида амалга оширилган қабих жиноятни яширишнинг ҳеч қандай имкони қолмаган эди.

Қотиллик бўйича 2003 йилнинг 3 март куни айбланувчи шахслар аниқланганлиги туфайли жиноят иши қайта тикланиб, Самарқанд шаҳар прокуратурасида тергов гуруҳи тузилди. 5 март куни айбланувчи Шерзод Пардаевнинг кўрсатмаси асосида Жиззах вилояти Зафаробод туманидаги Арнасой – Наврўз йўлидан Тузкон қўрғонига 800 метр етмасдан йўлнинг чап томонидан сочилиб кетган одамникига ўхшаш суяклар, “Casucci” ёзувли қора шим, “Marco Venture” ёзувли қизил ва оқ чизикли жемпер, латта ва энли елимли лента (скоч)лар қолдиқлари йиғиштириб олинди, экспертизага тақдим қилинди. Суяк қолдиқлари Абдулхай Обидовники эканлиги тасдиқланиб, бўйин аъзоларини бўғиш натижасида ўлим содир бўлган, деган хулоса берилди. А.Обидовнинг камари Н.Нарзиевдан, туфлиси Ш.Нарзиевдан олинди, шим ва жемпер суратлари билан биргаликда унинг отаси Абдурахмон Обидовга, онаси ва хотинига кўрсатилганида улар жигарбандларининг кийим-бошларини таниди, уввос тортиб йиғлаб юбордилар.

Машина ҳам прокуратура ходимларининг фидоийликлари туфайли Мухтор Анорбоевдан қайтариб олиб келиниб, эгасига топширилди. Олти жилддан иборат жиноий иш яқунланганидан кейин уюшган жиноятчилар устидан ҳукм ўқилди.

Суд залида баён этилган жиноятчиларнинг бир бегуноҳ инсонга нисбатан қилган ваҳшиёна қирдиқларини, мурдорликларини тинглаб, йиғламаган одам қолмади. Инсонийлик номига иснод келтирган бундай разил кимсаларга шафқат ҳам, жамиятимизда ўрин ҳам бўлмаслиги керак.

2003 йил

НОШУКРЛИК

Ривоят қилишларича, бир йигитнинг бисотида биттаю битта буқаси бўлиб, уни жуда меҳр билан парвариш қилар, топган тутганини шунга едирар экан. Кунлар ўтиб йигитнинг уйида ҳеч вақо қолмабди. Ҳўкиз кун сайин семириб, йилтиллаб борар, йигит эса очликдан силласи куриб, сўнаётган шамдай умри тугаб бораётган бўлса-да, охирги дамларгача ҳам ҳўкизини сўйишга кўзи қиймай оламдан кўз юмибди. Шундан сўнг унинг руҳини боқий оламга олиб кетиш учун келган фаришталар йигитнинг пешонасига битилган тақдири азални очиб кўришса, унинг манглайига ёзилган ҳар куни биттадан ҳўкизни сўйиб ейиш ёзилган экан. Йигит эса ношукрлиги туфайли ўз умрига ўзи зомин бўлган эди...

Самарқанд шаҳар ички ишлар бошқармаси ҳузуридаги Қўриқлаш бўлими собиқ милиция старшинаси Нурали Икромов ҳам ношукрлик қилмаганида, ўз ишидан мосуво бўлиб, суд ҳукми билан мол-мулки мусодара қилинган ҳолда қаттиқ тартибли колонияда ўташ шарти билан беш йилга озодликдан маҳрум қилинмаган бўлармиди...

* * *

2000 йилнинг 11 декабрь куни Самарқанд шаҳар ИИБ ҳузуридаги Қўриқлаш бўлими 2-взвод сардори, милиция старшинаси Нурали Икромов ҳамкасби Барот Ҳамзаев ҳамда Қўриқлаш бўлими ихтиёрида бўлган “Дамас” микроавтобуси ҳайдовчиси Ҳасан Раупов билан белгиланган постларни кўздан кечирish учун йўлга чиқди. Даҳбед кўчаси бўйлаб кетаётганларида орқадан келаётган “Тико” автомашинаси “Дамас”нинг олдига ўтиб, унинг йўлини тўсганча, суваракдай олдинга интилди. Нурали илгари Давлат автомобиль назорати ходими бўлиб ишлаган эмасми, дарҳол “Тико” ҳайдовчиси томонидан йўл ҳаракати қондаси бузилганлигини англади.

– Ҳайда, – деди у Ҳасанга. – Шу “Тико”ни қувиб ўтиб тўхтат, хозир онасини кўрсатаман.

Бу ёғи ҳаммаси силлиқ кўчди. “Дамас” “Тико”ни қувиб ўтаётганда Нурали ялтиллайдиган таёқчасини машина ойнасидан чиқариб “Тико” ҳайдовчисига тўхташни амр қилди. “Дамас” эса уни йўлдан қисиб тўхтатди.

– Инспектор Икромов, – ўзини ҳайдовчига таништирди Икромов. – Хужжатларингизни кўрсак.

Ҳайдовчи хужжатларини унга берди.

– Хўш, Рустам Мамасолиев, машина ҳайдаш ҳуқуқи берилган муддатингиз тугабди-ку. Нега бундай қилиб юрибсиз?

– Болам касал эди, ака. Шунга аптекадан дори олишга бораётган эдим. Эртага муддатини узайтириб оламан.

– Эртага бошқа иш бўлади. Сен бугундан гапир. Ҳам хужжатинг йўқ, ҳам мошина билан бизни қисиб ўтиб кетдинг. Шефмисан? Ўтир машинага. Ҳозир машинани стоянкага қўямиз, кейин сен билан гаплашамиз.

Рустам довдираб қолди. Ялинди, ёлворди, рози қиламан, деди, бўлмади. Нурали машинани шаҳар ИИБ жарима майдончаси ёнига ҳайдаб борди.

– Гапир, – Нурали Рустамга қаради, – машинани қамайликми ё...

– Ака, нима десангиз мен рози...

– Ўнта бўлади!

...Охири беш минг сўмга келишишди.

– Майли, ўзимиздан экансан, чиқар беш мингни...

Рустамнинг тўрт чўнтагини ковлаб санаган пули беш мингга ҳам етмади. Уйига бориб келишга Нурали қўймади.

– Насияни ўғри чиқарган, укам, – деди у. – Бирор нарсани гаровга қолдирасан.

Унинг кўзи Рустамнинг қўлидаги узукка тушди. Олиб бармоғига қадади.

– Ў-хў, зўр экан-ку. Ма, калитинг. Эртага соат

бешда мана шу чорраҳада сени кутаман. Узук сенга, соққа менга. Бўптими...

* * *

Нурали тўғри Хишрав кўрғонида яшовчи тиллафуруш Кенжа Тўхташеванинг уйига борди.

– Қалай, – деди тилла узукни кўрсатиб. – Бўладими?

– Ўхў, – кампир тилла тишларини кўрсатиб тиржайди. – Тушум зўр-ку.

– Гаров бу, гаров. Нархи эллик минг.

– Э, буни йигирмагаям ҳеч ким олмайди. Сизни алдашибди.

– Майли-да. Кечкурун эгасига қайтаришим керак.

– Ҳа, бўпти! Сиз учун ўттизта. Эски клиентлигингиз учун.

Кампир уч пачка чиқариб ташлади.

– Йўк-йўк, буни мен қайтаришим керак.

– Ҳаҳ, мелиса одам, биров суриштириб ўтирибдими? Бирор баҳона топасиз-қўясиз. Узукни олганингизда бирор киши бормиди?

– Йўк...

– Демак, гувоҳлар ҳам йўк. Олганим йўк, дейсиз, вассалом. Ҳеч ким исбот қилолмайди.

Нуралида нафс балоси устун келди. Ўттизтани чўнтагига уриб, ўзига ўқиладиган ҳукмга пойдевор кўйди...

* * *

Роҳия опа ўғлининг бармоғида раҳматли эридан ёдгорлик бўлиб қолган узукнинг йўқлигини дарҳол пайқади.

– Ҳа, узук қани?

– Кеча машинада озгина йўл ҳаракатини бузгандим. Шунга гаровга ташлаб келдим...

– Кимга бердинг? Қаерда ишлайди?

– Нурали Икромов деган старшина. Қўриқлаш бўлимида синфдошим Абдуқодир билан ишларшаркан.

– Топдингми?

– Синфдошим орқали уйини аниқлаб олдим. Қўркманг, узукни оламыз...

Роҳия опа шаҳар ИИБ кўриқлаш бўлимига борди. Н.Икромовнинг раҳбарларига учрашди. Воқеани ипидан-игнасиғача айтиб берди. Улар опани тинчлантиришиб, узукни қайтариш чораларини кўришга ваъда қилишди. Ана шу тариқа сансалорлик бошланди. Рустам синфдоши Абдуқодир орқали Нуралини топди. Узукни сўради. Нурали “Узукни биттасига бериб қўйгандим, қайтариб бераман”, деди. Рустам раҳбариятга шикоят билан мурожаат қилди. Хизмат текшируви бошланганидан кейин Н.Икромов оёғи қалтираб А.Абдусаидов билан Роҳия Мамасолиеваникига борди.

– Топиб бераман шу узугингизни, – деди у жаҳл билан. – Бу пулларни бугун кўраётганим йўқ. Узук Нуротага борганимда қўйлагимнинг чўнтагида қолиб кетган. Шунгайм ота гўри қозихонами? Икки кундан кейин узук кўлингизда бўлади.

Ўн кун ўтди ҳамки, узук қўлга тегмади. Роҳия опа Рустам билан 2001 йилнинг 3 январиди А.Абдусаидов ва Барот Ҳамзаев орқали яна Н.Икромовни топди. Иложсиз қолган Нурали уларни Кенжа Тўхтаеваникига олиб борди.

– Э-э, узукка келдиларингизми? Э, аттанг. Мен аллақачон у узукни ўттиз минг сўмлик гуручга алмаштириб юборганман... – Кенжа момо хунук кулди. Кейин Нуралига ўқрайди. – Ҳар хил қаланғиқасанғиларни менинг уйимга олиб келаверма. Сендан қарзим йўқми? Ундай бўлса, кучала еган жойингга бориб тириш!

Нурали Икромов она-болага ўша куни узукни 25 январь куни олиб келиб бериши ҳақида тилхат ёзиб берди. Барот Ҳамзаев гувоҳ сифатида қўл қўйди. Шундан кейин яна сувга тушган тошдай ғойиб бўлди. Охири она-бола Мамасолиевлар бу ҳақда 22 февраль куни Самарқанд шаҳар прокуратурасига мурожаат қилди.

Тергов суриштирувлари даврида ҳам Нурали Икромов бир неча бор прокуратурага таклиф қилинганлигига қарамасдан келмаганлиги учун 28 март куни унга нисбатан қидирув эълон қилинди. Бузоқнинг югургани сомонхонагача. Орадан бир ой муддат ўтгач, Н.Икромовни топиб келишиб, айблов хулосаси билан таништиришди, лекин у бу айбловларнинг бирортасини ҳам тан олмади. Ичидаги шайтон ғолиб келди. Тазарру қилмади. Буларнинг ҳаммаси душманларимнинг иши, деди. Ҳеч кимдан узук ҳам олган эмасман, тилхатни Р.Мамасолиевани тинчителиш учун ёзиб берганман, холос, деб туриб олди. Бироқ айбланувчи, жабрланувчи ва гувоҳлар билан юзлаштирилганида ҳамма нарса ўз-ўзидан аён бўлди-қўйди.

Суд ҳукми ўқиладиган пайтда беихтиёр Нуралининг оёқлари қалтиради. Оёқлари остидан ер сурилиб кетиб, муаллақ туриб қолгандай бўлди. Мени кечиринглар, ношукрлик қилдим, ёш хотиним, уч норасида фарзандим бор, етим қолмасин, демади. Узукнинг ҳам пулини тўлайман, қози бовалар, хато қилибман, демади. Айтмоқчи бўлди-ю, ичига ўрнашиб олган шайтон уни гапиртиргани қўймади. Одил судлов эса унинг шароитларини, ижтимоий аҳволини барибир ҳисобга олди...

Инсон инсон бўлиб дунёга келар экан, унинг ҳаётида бир умр битта мезон бўлади. Бу иймон бутунлигидир. Кишида иймон бўлмас экан, у тўнғиз қавмида кетади. Ҳар биримизни яратганнинг Ўзи шайтон қутқусидан сақласин, мард бўлиб яшайлик. Ҳар биримизни ношукрчиликдан ўзи асрасин.

ИСКАНДАРНИНГ ШОХИ СИНДИ

Искандарнинг шохи борлиги ҳақидаги ривоятни эшитмаган киши бўлмаса керак. Шохли Искандар дунёни фатҳ этган, ҳад-ҳисобсиз бойликларни тўплаган ҳукмдор эди. Лекин вафоти олдидан у шун-

дай васият қилган экан: “Ўлсам, тобутимдан кўлимни ташқарига чиқариб кўйинглар. Одамлар кўрсинларки, шунча бойлик йиғсам ҳам, у дунёга ҳеч нарса олиб кетмаяпман”.

Искандар бу билан одам пул, мол-дунё топишга ҳар қанча ҳирс кўймасин, унинг бефойдалигига ишора этган. “Қаҳрамон”имиз Искандар ҳам мол-дунё тўплашда кўпгина ҳукмдорлардан қолишмасди. У жиноий хатти-ҳаракатлари учун 1989 йилда Самарқанд туман суди томонидан етти йилга, 2001 йилда эса Боғишамол туман суди томонидан тўрт йилга озодликдан маҳрум этилган эди.

Амнистия туфайли озодликка чиқарилса-да, Искандар ўзига тегишли хулоса чиқариб олмади. Самарқанд шаҳридаги “Сабина-И” масъулияти чекланган жамият директори ўринбосари вазифасига ишга кирар экан, нафси ўпқондек очилиб кетди. Товламачилик ва тамагирлик унинг шиорига айланди.

Искандар бу ташкилотда атиги 21 кун ишлади. Лекин шу қисқа муддатда салкам ярим миллион сўм пора олишга улгурди. Агар у 2002 йилнинг 13 февраль куни Самарқанд вилояти прокуратураси ва ИИБ тезкор гуруҳи ходимлари томонидан қўлга олинмаганда, эҳтимол яна неча миллион сўмлик порани жиғилдонидан ўтказарди...

Товламачиликда устаси фаранг Искандар Очиловнинг ҳаёт йўли жуда содда. У 1956 йилда Самарқанд туманида туғилган. Маълумоти тўлиқсиз олий. “Дўстлик” жамоа ҳўжалигининг Арабхона қишлоғида яшаган. 2002 йил 22 январь куни “Сабина-И” масъулияти чекланган жамият директори ўринбосари вазифасига ишга ўтди-ю, жиноий фаолияти бошланди. Жамият низомига аҳолига пулли транспорт хизмати кўрсатиш ҳам киритилганлиги бунда унга қўл келди.

Самарқанд шаҳридаги 6-автойўналиш жуда серкатнов ҳисобланади. Кимёгарлар кўрғонидан “Университет” хиёбонигача бўлган бу йўналиш кеча-кундуз йўловчилар билан тирбанд. Афсуски,

хусусий машиналарнинг бу йўналишда тегишли ҳужжатларсиз қатнаши қонун билан чекланади. Искандарга шу масалада бошини уришга маҳкама тополмай юрган содда ҳайдовчилар керак эди. У 2002 йил февраль ойи бошида шахсий “Дамас” машинаси бўлган Аслам Боғиров билан учрашиб қолади. Бу ҳайдовчида 6-автойўналиш бўйича пулли транспорт хизмати кўрсатиш ваколоти йўқ эди. Искандар пулли хизмат кўрсатишга ҳеч ким тўсқинлик қилмаслиги учун ҳужжат тўғрилаб бериш эвазига ундан 25.000 сўм пора олади. “Нарпай” кўчасида яшовчи Дилшод Зайниевга ҳам шундай ҳужжат тўғрилаб беради ва 9 февраль куни ундан 20.000 сўм олади. Бел оғритмай топилаётган пуллар Искандарнинг нафсини борган сари ҳакалак оттирарди.

Самарқанд тумани “Дўстлик” жамоа хўжалигининг Туркман қишлоғида яшовчи Вали Абдухалилов ҳам унинг қармоғига илиниб қолди. Унга ҳам 6-автойўналиш бўйича йўл варақаси керак эди.

– Искандар ака! – қўлини кўксига қўйди Вали.

– Тушунарли! – айёрона кулди Искандар. – Отни бойловга ташлаб қўядиганга ўхшайсиз, шекилли.

– Йўғ-е! – Вали ним табассум қилди. – Сиздай акалар турганда бизнинг от бойловга тушадими? Йўлга чиқиш учун бирор ҳужжат тўғрилаб берасизми, деган умиддаман.

– Айтганингиз бўлсин. Лекин шапкаси баланд.

– Қанча?

– Юзта!

– Йўғ-е!?! – катта суммани эшитиб, Валининг капалаги учди. – Сал пастроқ, деб эшитган жойимиз бор эди.

Ҳайдовчи минг бир илтимос билан 50 минг сўмни санаб берди-ю, йўл варақасини тўғрилаб олди. Искандарнинг ошиғи олчи бўлаётганлиги, ҳар бир порани хамирдан қил суғургандай ими-жимиди олаётганлигидан оғзи кулоғида эди. Кувонмасдан бўладими, арзимаган йўл варақаси унга мўмай даромад кел-

тираётган бўлса? Бунинг устига ҳайдовчилар ҳам содда экан. Қанча кўп сўраса, шунча елпатак бўлишиб, хархолда хафа қилишмаяпти.

Искандар пора миқдорини ошира борди. Самарқанд тумани, “Галаба” жамоа хўжалиги, Галаосиё кишлоғида яшовчи Жаъфар Ҳафизовдан 150 минг сўм талаб қилган эди, 10 февраль куни 90 минг сўмни санаб берди. Ҳайдовчининг ҳам пичоғи мой устида бўлса керакки, машинасини ғизиллатиб кетди.

Мўмай пуллар Искандарнинг кучига куч қўшгандай эди. У йўл varaқаси сўраган ҳайдовчилардангина эмас, 6-йўналишда қатнайдиغان ҳар бир ҳайдовчидан солиқ олиб туришни мўлжаллади. 7 февраль куни шу ният билан 6-йўналишга чиққан эди, қармоғига Маъруф Сатторов илиниб қолди. Маъруф отасининг “Дамас”ида тегишли ишонч қоғози билан йўловчи ташишга чиққан эди. И.Очилов уни тўхтатар экан, йўналишда юриш учун жамиятга аъзо бўлиш кераклигини таъкидлади. Маъруф айбига икром бўлди ва эртагаёқ аъзо бўлишга ваъда берди. Искандар эса ундан 15.000 сўм пора талаб қилди. Маъруф бунча пули йўқлигини айтгач, Искандар машинани ДАН ходими иштирокида жарима майдончасига келтириб қўйди.

Қинғир ишнинг қийиғи чиқади деганларидек, одамлар орасида И.Очилов лавозимидан фойдаланиб ҳайдовчилардан пора олаётганлиги тўғрисида мишмишлар тарқалиб кетди. Бу гаплар Маъруфнинг ҳам қулоғига чалинганди. Шу сабабли у ҳеч иккиланмасдан вилоят ИИБга “Сабина-И” масъулияти чекланган жамият директори ўринбосари Искандар Очилов “Дамас” автомашинаси билан аҳолига пулли транспорт хизмати кўрсатишига тўсқинлик қилмаслиги эвазига ундан 15 минг сўм пора талаб этаётганлиги тўғрисида шикоят аризасини ёзди.

Тамагирни қопқонга тушириш жараёни жуда оддий кечди. Келишувга биноан ҳайдовчи М.Сатторов Искандарнинг ҳузурига киритилди.

– Келтирдингми? – хонага тортинибгина кирган Маъруф ҳали гапиришга оғиз жуфтламасданок ўшқирди у.

– Ҳа! Лекин...

– Нимаси лекин? Камми?

– Искандар ака, аранг 13 минг топдим. Ишлатиб туринг, чаласини бугун-эрта етказаман.

– Бугун-эрта? – Искандарнинг қовоғи осилди. – Насияни ўғри чиқарган, деган гапни эшитганмисан! Ҳисобга тўғри қилмасанг, машинангнинг оёғига кишан соламан.

– Жон ака, ундай қилманг! – Маъруф ялинган бўлди. – Рўзғор, тирикчилик дегандай... Ахир, шу машина орқасидан нон еяпмиз!

– Ана, ўзингдан қолар гап йўқ. Тез бор-да, қарз оласанми, молингни сотасанми, пулни бут қил!

Маъруф пулни бут қилиш учун ташқарига чиқди. Бу пайтда Кимёгарлар қўрғонидаги “Завод” кўчасида жойлашган 1-уй олдига тезкор гуруҳ аъзолари етиб келишган эди. Маъруф яна хонага кирди ва “ваъда”ни узатди. Искандар пулнинг тўлиқлигига ишонч ҳосил қилгач, оғзининг таноби қочиб тиржайди:

– Бу бошқа гап! Йўлинг оқ бўлсин. “Дамас”ингни миниб, ишга киришавер! Ҳар қандай йўл ҳадигига мен балогардонман!

Шу пайт тезкор гуруҳ аъзолари И.Очиловнинг хонасига кириб келишди. Искандар эса жиноятини тан оладиган эмас эди. Уни пора олганликда айблаш ва гуноҳини бўйнига қўйиш бир оз қизиқарли кечди. Бинода электр бўлмаганлиги сабабли жиноий ишни кўздан кечириш ҳаракатлари Кимёгарлар қўрғонидаги 6-мусиқа мактаби биносида давом эттирилди. И.Очилов эксперт томонидан махсус ОЛД-71 лампаси ёрдамида кўздан кечирилганда, унинг ўнг қўл ва чап қўл бармоқлари ва кафтида сарғиш рангли махсус кимёвий кукун излари аниқланди. И.Очиловнинг ва кафтида ҳам шундай кукун излари борлиги исботланди. Излар пахта билан суртиб олиниб, конвертга

солиниб, мухрланди. Махсус кимёвий кукун излари унинг эгнидаги костюмнинг ички чап чўнтагида ҳам борлиги аниқланди. И.Очилов чўнтагидаги пулларни стол устига чиқариб қўйишга мажбур бўлди. Лекин у ҳали-бери айбини бўйнига олмас эди:

– Тухмат! Бўхтон! Ҳали қилмишларинг учун жавоб берасизлар!

И.Очиловнинг чўнтагидан чиққан пуллар ҳам махсус лампа орқали кўздан кечирилди. Пулларда сарғиш рангли кимёвий кукун излари мавжуд бўлиб, унинг оқ хошия қисмига махсус қалам билан “пора” сўзлари ёзиб қўйилганди. Бу 30 дона 500 сўмлик, яъни Искандар ўз нафси учун сўраган 15 минг сўмнинг ўзгинаси эди.

Жиноят ишлари бўйича Боғишамол туман суди пора олганликда айбланган И.Очиловнинг жинойи ишини кўриб чиқиб, уни олти йилу олти ойга озодликдан маҳрум этди.

Хулоса шуки, нафсга эрк бериш киши бошига шаксиз мусибат ёғдиради. Нафсига қул бўлганларнинг қисмати ана шундай шармандали ва аянчлидир.

УМИДСИЗ ШАЙТОН

Халқимизда “ноумид шайтон” деган ҳикмат бор.

Албатта, бу ҳикматнинг маъноси бисёр. Инсон ҳаётга келдими, эртанги кундан эзгулик истайди, ҳамиша ҳаётга яхшилик ҳамроҳ бўлишига умид билан қарайди. Ноумидлик эса шайтоннинг иши, ўзига ёмонликни касб қилган, инсонийлик қиёфасини йўқотган шахсларга хосдир.

Умнат ака биринчи оиласидан фарзанд кўрмади. Ниҳоят, 1977 йилда қайта уйланди. Икки фарзандли бўлди. 1985 йилда туғилган ўғил фарзандига яхши ниятлар билан Умиджон исмини қўйди. У улғайган сари ота-онанинг умидларини саробга чиқарди. Бирор ишни бажариб, оилага фойда келтирмади. Ум-

мат ака оталик қарзи, деб уни уйлантириб қўйди. Афсуски, Умиджон ичкиликка берилиб, инсоний қиёфасини йўкота борди. Ўз отасига қўл кўтариш даражасига етди. Ота олдидаги фарзандлик бурчини адо этиш ўрнига...

Умид Жомбой туманидаги Саричашма қишлоғида ота-онаси қарамоғида яшар эди. Уммат ака 2007 йилнинг 30 июнида ўғлининг бошини иккита қилиб қўйди. Умид қишлоғидаги Гулжаҳон исмли қизга уйланди. Энди унга келинни боқиш мажбурияти юкланди. Бир ишнинг ёлчителиб бошини тутмаган Умид ҳам ўзи, ҳам хотинининг қорнини отаси ҳисобидан тўйғизишга виждони қийналди шекилли, тўйдан икки ой ўтар-ўтмас иш излаб Қозоғистонга йўл олди. Қишлоғида бир ишни тиндира олмаган йигитни жаннат кутиб турармиди? Ишқмас, ялқов Умиднинг бу ерда омади чопмади. Ота-онаси, хотинига пул жўнатиш у ёқда турсин, ўз қорнини тўқлашга ҳам қурби етмади. Ниҳоят, икки ойга етмай – ноябрда яна Жомбойга қайтиб келди.

– Омадим чопмади, – деди Умид қариндош-уруғларига. – Менга муносиб иш топилмади. Насиб бўлса Россияга кетаман, у ерга борганлар зўр топишаётганмиш...

– Ўғлим, – деди шунда Уммат бобо. – Узоқнинг донидан, яқиннинг сомони яхши. Мен ҳам саксонга яқинлашдим, қўлимдан ишни олиб, ҳовлининг тирикчилигини қилсанг, мол-холга қараб, томорқада ишласанг кам бўлмасдик.

– Қўйинг, ота, шу сафсатаңгизни, – падарини жеркиди Умид. – Бу ердаги бир йиллик даромадни Россияга борсам, бир ойда топаман. Ҳа, бир ойда! Ҳали кўрасиз, бу пастқам уйларни бузиб ташлаб, данғиллатиб сарой қурмасам, отимни бошқа кўяман.

Россияга боришнинг ўзи бўладими? Қозоғистондан бир чақа ҳам топиб келмаган бўлса. Нима бўлсада, Умид бир чора топиш устида ўйларди. Отаси Уммат бобо рўзғор тирикчилиги учун семир-

тириб юрган қорамолни бозорга чиқариб 260.000 сўмга сотиб келганди. Умиднинг кўзи отасининг сандиғидаги ана шу пулга қадалди. Қани, уни олса-ю, Россияга жўнаворса.

2007 йилнинг 23 декабри. Совуқ ҳаддидан ошган бир палла. Умид одатдагидай бугун ҳам жўралари хисобидан хурмачасини тўлдириб, кеч соат 9 лар чамаси уйига келди. Отаси ошхонада ухлаб ётар, Гулжаҳон уйғоқ эди. Гулжаҳон қайнотасини уйғотди. Умид кекса отасидан Россияга кетишга пул талаб қилиб туриб олди.

– Ўғлим, молнинг пули рўзғорнинг ризки. Агар сенга берсам, биз қийналиб қоламиз, – деди ота уни инсофга чақириб.

– Пулни бермасангиз, ўзингиздан кўринг.

Умиднинг кўзлари қонга тўла бошлади.

Уммат бобо ўғлининг вазоҳатини кўриб, сесканиб кетди. Келини унга косада сув узатаётган эди, Умид хотинини итариб юборди. Гулжаҳон газ плитасига бориб урилди. Уммат бобо плиткада ёниб турган олов келинига тегиб кетмаси деб, газни ўчирган маҳал Умид бақирди:

– Сизга келин керакми ё менми?

Оқпадар фарзанд кўлини мушт қилганича, отасига яқинлашди ва бор кучи билан унинг кўкрагига урди. Уммат ота букчайиб қолди, келини бундан кўрқиб кетиб, кўни-кўшнени ёрдамга чақиршига чопди.

Ваҳший ўғил қони қайнаб, қўлига илинган таёк билан отасини калтаклай бошлади. Зарбдан таёк синиб кетгач, уйдан ёғоч дастали болтани топиб чиқди-ю, отасининг боши ва тана қисмига аямай урди.

Ота қонига кўли бўялган Умид кўшнилари ҳовлига кириб келганида, қотиллигини яширмоқчи бўлди. Уларга отаси билан бир оз гапи қочганлигини айтиб, уни касалхонага олиб боришни илтимос қилди. Қўшниси Ибод воқеани дастлаб тушунмаган бўлса-да, Уммат акани ўз машинасига жойлаб, туман

шифоҳонасига келтирди. Афсуски, Уммат ота падаркуш ўғли берган зарбадан аллақачон жон берган эди.

Умид терговда ўзини оқлаш учун турли уйдирмаларни тўқиди. Гўё отаси уни ҳақоратлаган эмиш-у, бунга чидай олмасдан, мастлик билан уни уриб юборган эмиш. Тиббиёт экспертизаси Уммат бобога нисбатан ўта шафқатсизлик қилинганлигини исботлади: “Файзуллаев Умматнинг ўлимига бош миянинг оғир даражада лат ейиши, юмшоқ парда остига қон қуйилиши, калла суяқларининг синиши сабаб бўлган. Ўнг қўлининг уч, чап қўлининг тўрт бармоғи кесилган. Ўнг кўзининг пастки қисми, қовоғи ва ёноқлари конталаш. Пешонанинг ўнг томони, чап чакка ва асос суяқлари кўндалангига чизиқсимон синган...”.

Саксон ёшли Уммат отанинг ширин жонига умидсиз шайтонга айланган ўғли томонидан қасд қилинди. Ота қадри ва меҳрини унутган Умиднинг ҳам осойишта ва бахтли ҳаётдан ризқи тийилди. У қотиллиги учун 17 йилга озодликдан маҳрум бўлди. Йиллар ўтар, Умид яна ота қишлоғига қайтиб келар. Лекин у отасининг руҳи чирқираб қолган хонадонда, қишлоқдошлари орасида яшай олармикан?

2007 йил

МУРДАШЎЙНИНГ ИҚРОРИ

– Айбланувчи Нусха Эшимова, сиз содир этилган ўта оғир жиноятга гувоҳ бўлган ҳолда бу ҳақда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бермасдан, уни яширгансиз. Шу иш юзасидан кўрганбилганларингизни гапириб беринг.

– Ўзим Махдуми Аъзам зиёратгоҳида фаррош бўлиб ишлайман. Савоб ишнинг айби йўқ, дегандай, зарурат туғилса, бандаликни бажо келтирган мўмина-муслималарнинг маййитини юваман, яъни мурдашўйлик қиламан. 2010 йилнинг 7 апрелида қизимникида маърақада эдим, бири 20, иккинчиси 25 ёшлар атрофидаги иккита бола мени излаб келиб

қолди. Улардан бирининг исми Фориғ экан, у тўрт яшар қизчаси дарахтдан йиқилиб қазо қилганини айтиб, хизмат қилиб беришимни сўради. Мен улар келган машинада йўлга чиқдим. Пўлатдархон қишлоғидаги дала ҳовлига бордик. Қизчанинг май-йити диванга ётқизиб қўйилган экан, ювиш учун сувга олаётганимда баданларида, кўз остида моматалок бўлиб кетган жойларига кўзим тушиб, уни ювишдан бош тортдим. Лекин унинг ўгай отаси Фориғ менга пул кистириб, илтимос қилиб туриб олди... Йўқ деёлмадим. Ҳа, ҳаммага Худонинг жазоси бордир, деб, ўз хизматимни бажариб чиқиб кетдим. Бўлган гап шу...

– Норасида жабрдийданинг қийноқлар қурбони бўлганини кўра-била туриб, виждонингиз қийналмадими?

– Шу воқеадан кейин уч кунгача ўзимга келолмадим. Қизчани отаси уриб ўлдирган экан, деган гапларни эшитганимдан кейин қотил берган пулларни ҳам далилий ашё сифатида қайтардим...

* * *

Бобоева Заринанинг биринчи турмуши бўлмади. Орттирган икки ўғил фарзандини қайнонасиникига ташлаб, бошқа биров билан қайта турмуш қуришга уриниб кўрди. Ундан ҳам бир қиз фарзандли бўлиб, бахт тополмади. Иккинчи эрдан ҳам воз кечиб, Пўлатдархон ҚФЙга қарашли дала ҳовлида яшаётган Мавлуда деган холасиникидан кўним топди. Ётиб еганга тоғ ҳам чидамайди, деганларидек, ейишичишга пул топиш учун ҳалол йўлни танламади – фоҳишалик йўлига кирди. У баъзан холасига билдирмай кечқурунлари катта трасса йўлига чиқиб турар, дуч келган машинани тўхтатиб, очикдан-очик бадан савдоси билан шуғулланарди. Ана шундай кунларнинг бирида унинг олдига “Жигули” келиб тўхтади.

– Қаёққа борасиз, жонидан, ўтиринг, обориб қўяман, – деди машина соҳиби эшикни очиб.

– Пўлатдархондаги дала ҳовлида тураман, малол келмаса, олиб бориб қўйсангиз, ҳақини тўлайман...

– Ҳақини тўлаб овора бўлманг, бизга бошқача ҳақ ҳам бўлаверади!

– Ҳо, кўнглингиз кўчаси нималарни истамайди, ҳали бунга ёшлиқ қиласиз! – кесиб-кесиб гапирди Зарина.

Йигит индамай қолди. Зарина унга ўғринча назар ташлади. Ўзидан тўрт-беш ёш кичик, ҳали бўйдоқ бўлса керак, у билан илакишиб нима қиламан, деб ўйлади. Манзилга келганида унга йўл ҳақини узатди.

– Йигит кишининг гапи битта, боя ҳазиллашувдим, бир кўришда сиз менга ёқиб қолдингиз, шунинг учун машинани тўхтатган эдим. Йўқ демасангиз, бир-икки учрашсак, гаплашсак, юлдузимиз-юлдузимизга тўғри келса...

– Юлдузимиз-юлдузимизга тўғри келмайди, менинг ортимда юлдузчаларим бор! – Зарина шундай дея машина эшигини ёпиб, тушди-кетди.

Йигит шу ерда машинасининг чироқлари ўчирилган ҳолатда анчагача туриб қолди, кейин уни ўт олдириб, шахт билан ҳайдаб кетди. Лекин тоғ-тоғ билан учрашмайди, одам-одам билан учрашади, деганлари тўғри экан, Зарина уйига қайтаётганида икки-уч марта ўша йигитга дуч келди. Йигит уни машинасида уйигача олиб келиб қўйди, ортиқча хиралик қилмади, берган пулини ҳам олмади. Охири бирор жойда учрашиб, ўтиришга розилигини олди.

– Тушунинг, Фориг, менинг уч нафар фарзандим бор, икки марта турмушга чиққанман, жувонни бошингизга урасизми, ана, кўча тўла гулдай қизлар, бирортасига уйланинг, тўйингизда мен ҳам хизмат қиламан, – инсофга келтирмоқчи бўлди Зарина йигитни.

– Ҳамманинг ўзига яраша таъби бор, мен учун ана шу кўча тўла қизлардан чиройлисиз, турмуш курайлик, менга ўтмишингизнинг қизиғи йўқ. Қолаверса, мен ғарб тарбиясини олганман, у ерда бир-бири билан севишадими, турмуш қурганми-йўқми, суриштириб ўтиришмайди...

Хуллас, ўша куни Фориғ Заринанинг кўнглини топгандай бўлди, бирга жувон Мавлуда холаси хузурига келишиб, маслаҳат сўрашди. Мавлуда бу борада уларга бирор маслаҳат беришга ожизлигини айтди, лекин ахборот тариқасида Заринанинг иккита ўғил фарзанди биринчи қайнонаси биланлигини, кизи Лола уч ойлигидан унинг қўлида тарбия топаётганлигини, агар мақсадлари қатъий бўлса, монелик қилмаслигини билдирди.

Хуллас, ош пишди. Фориғ ота-онасидан берухсат шу яқин орадаги муллага никоҳ ўқитиб, Зарина билан Мавлуданикида яшай бошлади. Кейинчалик улар бўш турган кўшни дала ҳовлини ижарага олиб, ўша ерда яшадилар. Мавлуда Лолани ўзи билан олиб қолиш учун роса уринди, лекин Зарина рози бўлмади.

Бекор қилган экан. Уларнинг оиласида иккинчи киз фарзанд туғилгач, Фориғда ўғай киз – Лолага нисбатан қандайдир ғайирлик пайдо бўлди Авваллари уни уришиб-сўкиб юрди, кейинчалик тўрт яшар норасидага қўл кўтарадиган бўлди. Зарина эса буни табиий ҳол, деб ҳисоблаб, индамасди.

Дала ҳовлиларнинг кўпчилиги табиий газ келмаганлиги учун электр печкаси билан иситилди. 2009 йил ноябрь ойларининг охирларида Лола совуқ туфайли кўчага чиқиб улгурмасдан, иштонини хўллаб қўйди. Буни кўрган Фориғ жанжал кўтарди, қизчанинг иштонини ечиб, даст кўтариб электр печкада қайнаб ётган човгум устига ўтқазиб қўйди, унинг жон талвасасида кўтарган фарёд-фигонига қарамасдан беш дақиқагача човгум устида ушлаб турди. Қизча хушидан кетди. Зарина фарёд кўтарди. Шундан кейин Фориғ уни човгум устидан олди. Қизчанинг думбаси куйиб, титилиб кетган эди. Зарина йиғлаб-сиқтаб норасиданинг куйган жойларига шама босди. Пиёз қўйди, аранг ўзига келтириб олди. То оёққа тургунича икки ой даволади.

Бу орада Фориғ пул ишлаб келиш баҳонаси билан декабрнинг охирларида Москва шаҳрига борди. У ёққа санғиб, бу ёққа санғиб юриб, арзирли ишга

бўйни ёр бермади. “Паспортимни йўқотдим”, деган баҳона билан 2010 йилнинг февраль ойида Зарина яшаб турган дала ҳовлига қайтиб келди.

Жонига етказилган ситамлардан митти юраги зада бўлган норасида Лола учун яна таҳликали кунлар бошланди. Фориғ уни ҳар хил баҳоналар билан ҳақорат қилар, урар эди. Бир гал у менга “Эй дада” эмас, “дада” деб айт! дея кабоб сихини киздириб, кизчанинг лабига босди. Лоланинг лаблари дўмбирадай шишиб кетди. Бошқа сафар Заринани ҳақорат қилиб: “Боланг жуда бебош бўлиб кетаяпти, сенинг эса парвойинг фалак, мана кўр, уни қандай тарбиялаш кераклигини!”, дея ҳўл хивич билан норасиданинг кўл-оёқларига, товонларининг остига уриб, баданини кўкартириб ташлади. Зарина бунга эътибор қилмади, парвойи фалаклик билан “Кўйинг дадаси, энди бошқа шўхлик қилмайди”, деб қўя қолди.

Бу эътиборсизлик ўғай отани руҳлантириб юборди. У 2010 йилнинг 30 март куни машинасини дала ҳовли дарвозасидан киритаётган пайтда Лола унинг эшигини ёпганлиги учун машинадан тушиб, норасиданинг оғиз-бурни аралаш уриб юборди. Бу ҳам етмагандай, дуч келган жойига уриб-тепди.

2010 йилнинг 4 апрель куни кечки пайт Зарина кичкина қизчаси билан овора бўлиб турган пайтида Лола Фориғдан Мавлуда холасиникига бориб келишга рухсат сўради. Бирор жойда ишлашга бўйни ёр бермай боқиманда бўлиб ўтирган сўлақмонга баҳона топилди

– Холангникида нима қиласан, калтак еганинг эсингдан чиқдимми? Ундай бўлса, ҳозир сенга эслатиб қўяман, – дея у боланинг бошига кулочкашлаб туширди.

Муштаккина қизчанинг нима жони бор, у зарбанинг залворидан эшик ёнига учиб кетиб, йиқилиб қолди. Газанда қотил болага: “Тур ўрнингдан!”, дея бақирди. У ўрнидан кўзғалмагач, ваҳшийлашиб кетган ўғай ота қизчани бошининг тепасига даст кўтариб, бор бўйича полга ташлаб юборди.

Ҳаракатсиз қолган боланинг юзларига бир-икки шапатилаб кўрди, қизча сал инграгандай бўлди.

– Кўрсатиб кўяман сенга айёрлик қилишни! – дея бу гал Лоланинг оёқларидан даст кўтариб, боши билан ерга ташлади.

– Вой, вой нима қилиб қўйдингиз, боламни ўлдириб қўйибсиз-ку! – фарёд чекди Зарина.

– Жим бўл, ҳозир сани ҳам ўлдираман! – дея ошхона пичоғини ўқталди қотил. – Агар бу гапни бировга айтадиган бўлсанг, сени ҳам сўйиб кетаман, тушундингми?

Аёл юм-юм йиғлаб, бошини эгди, ерга чўкка тушиб унсиз фарёд чекди. Бу пайтда қош қорайиб, ён-атрофга тун қоронғулиги чўккан эди. Фориг зудлик билан дала ҳовлининг чироқларини ўчирди, атрофни зулмат қоплади. Кейин у танаси совий бошлаган норасиданинг жасадини кўрпага ўраб, машинага жойлаштирди. Зарина билан кичкина қизчасини олдинги ўриндикқа ўтказди. Машина чироқларини пирпиратиб зулмат қўйнига шўнғиди. Қотил йўлда машинага ёнилғи қуйиб олди, кейин Пайариқ тумани худудидаги Шаҳоб канали бўйлаб анча йўл юриб, кимсасиз бир жойда тўхтади. Машина юкхонасидан белкурак олиб, канал бўйидан чуқур қовлади ва норасиданинг жасадини ўша ерга кўмди. Дала ҳовлига қайтгач, Фориг Заринанинг устидан кулфлаб, қаёққадир чиқиб кетди.

Орадан бир кун ўтгач, Ф.Холмирзаев Дахбед кўрғонида яшовчи онаси М.Набиевага бўлган воқеани айтиб берди. Она қотил фарзандининг бу ваҳшиёна қилмишидан изтиробга тушди, кейин норасиданинг жасадини олиб келиб, жаноза ўқитиб кўмишни буюрди.

Ф.Холмирзаев 7 сентябрь куни Тоҳир Маҳмудов деган таниши билан норасиданинг жасадини кўмилган жойдан қовлаб олди, онаси айтган мурдашўйни маърака жойидан топиб, расм-русмини қилдирди. Кейин жаноза ўқитиб, қўни-қўшнилар билан қабристонга кўмиб келишди. Қотил гар-

чанд қўни-қўшниларга “Лола касал эди, касаллиги туфайли вафот этди”, дея гап тарқатган, Зарина ва бошқаларнинг оғзини “қулфлаб” қўйган бўлишига қарамай, “Заринанинг холаси Мавлуда Лоланинг жасадини мурдашўй юваётганида ҳамма жойи моматалоқ бўлиб кетганини кўрган экан”, деган мишмиш тарқалди.

Қотил жиноий жавобгарликдан қочиб, жуфтакни ростламоқчи бўлиб турган пайтда, 8 сентябрь тонгда норасида гўдакни ваҳшиёна тарзда қасддан ўлдирганликда гумонланиб, Оқдарё туман ИИБ ходимлари тезкор гуруҳи томонидан қўлга олинди. Холислар иштирокида норасида жасади эксгумация қилиниб, уларга кўрсатилди. Жажжигина Лоланинг баданлари моматалоқ, куйган, умуман соғ жойи йўқ эди. Қотилнинг болага нисбатан қилган ваҳшийлигини кўриб, йиғламаган одам қолмади.

Суд Ф.Холмирзаевни ўзини ҳимоя қилишга ожиз бўлган, вояга етмаган норасида Л.Бобоевани муттасил равишда ўта шафқатсизлик билан қийнаб келганликда ва бу билан ўта оғир жиноятни қасддан содир қилганликда ҳамда унинг ўлимига сабабчи бўлганликда айбдор деб топди ва қотилни узоқ муддатлик қамоқ жазосига ҳукм қилди. Содир қилинган жиноятни кўра-била туриб, бу ҳақда тегишли идораларга хабар етказмаганликда айбдор деб топилган Т.Маҳмудов, М.Нарзиева ҳамда Н.Эшимовалар ҳам ўз жазоларини олдилар.

* * *

– Айбланувчи Нусха Эшимова, сиз содир этилган мазкур ўта оғир жиноятни яширишга уринишда ўз хатти-ҳаракатингиз билан бевосита қотилнинг шеригига айланганингизни биласизми?

– Мен бундай бўлишини билмаган эдим...

– Қонунни билмаслик жиноятга шерикчилик қилган фуқарони жавобгарликдан қутқариб қолмайди. Шунини тушунасизми? Суд ҳукм қилади...

КИНОСЦЕНАРИЙ

ҚОТИЛ ЁЛЛАГАН АЁЛ

И ш т и р о к ч и л а р :

Алишер – хорижда ишлаб келган йигит.

Гулжаҳон – унинг турмуш ўртоғи.

Гулбаҳор – Гулжаҳоннинг опаси.

Сайёра – Алишернинг опаси.

Шерали – тиш техниги.

Амир, Мардон, Темур – Алишернинг фарзандлари.

Милиционер

Прокурор

Йўловчи

Темур, Азиз – ёлланма қотиллар.

Саҳна очилади

Шинам хона. Хорижий стол-стуллар, рангли телевизор, видеомагнитофон, видеокамера, столнинг усти тансиқ таомлар билан лиқ тўла. Алишернинг хориждан эсон-омон қайтганлигини эшитган опа-укалари, ёру дўстлари, хотини Гулжаҳоннинг қариндошуруғлари бирин-кетин кириб келишиб, Алишерга ўз хурсандчиликларини изҳор қилишмоқда. Гулжаҳон меҳмонларга елиб-югуриб хизмат қилмоқда. Атрофда болаларнинг шодон кулгуси. Дўстлар Алишер билан кучоқлашиб кўришишади.

– Хориждан келасолиб уйнинг ҳам додасини сотиб олибсан-да, муборак бўлсин энди.

– Пулинг бўлса халтада, дам оласан Ялтада, деганлари шу экан-да!

– Ҳа, қуллуқ. Келгунимча келинингиз сотиб олиб, жиҳозлаб кўйган экан, биз ҳам уй кўрди қилиб ўтирибмиз.

Гулжаҳон уларнинг суҳбатини эшитиб, табассум қилди.

– Э, дидингизга қойилман, келин, қани энди ҳамма хотинлар ҳам сизга ўхшаб эрига жонкуяр бўлса...

Қолганлар ҳам суҳбатга аралашишади. Ҳамма бири олиб, бири қўйиб Гулжаҳонни, Алишерни мақташади. Улар шарафига қадаҳ сўзи айтишади. Ҳамиша ана шундай вафодорлик, тотувлик тилашади.

– Хўш, энди режалар қандай? Ие, бу нима? “Алка-тель”. Ҳали уяли телефон ҳам олиб улгурдингми? Оббо, шоввоз-эй. Қойилман сенга. Шунча пулни сарф қилиб ким билан гаплашмоқчисан?

– Ҳа, энди бир ҳавас қилдик-да... Шу, гаплашсам уйдагилар билан кўча-кўйда бўлганимда гаплашаманда. Бошқа қаергайм кўнғироқ қилардим.

Алишер дўстининг қулоғига шипшиди:

– Шу десанг, учта “Тико”га етадиган пулим бор. “Пул бўлди, кул бўлди” деган гап бор. Шунинг учун бунақа тойчоқчалардан олиб, ижарага бериб, ўзим ҳам бирор ишнинг бошини тутиб, бола-чақа тарбияси билан шуғуллансам дейман. Нима дейсан?

– Яхши ўйлабсан. Мен ҳам худди шундай қилган бўлардим.

Гурунг кизиган маҳал ҳаладон устида турган телефон жиринглади. Алишернинг ўғли Амир югуриб бориб, телефон гўшагини кўтарди.

– Ая, Шерали акам чақиряпти, – чой ичиб ўтирган Алишер орқасига ўтирилди.

Ўғлига имо-ишора қилаётган Гулжаҳон бирдан котиб қолди. Ранги оқарди.

– Шерали ким? – фикрдан олдин тил калимага келди Алишерда.

– Шералими? – Гулжаҳон ранги ўзгарганлигини сездирмаслик учун кўзини ерга олди. – Анави, Гулбаҳор опамга тиш қўйган дўхтир. Менга ҳам тиш қўювди... шунга тишлар яхши ўрнашдими, деб телефон қилаётгандир-да ...

Алишер телефоннинг гўшагини олди. Гўшакда қисқа-қисқа гудок хунук дудутлаб турарди. Бу орада унинг олдига Амир югуриб келди.

– Вой, ада, Шерали акамни танимайсизми, менга ҳам тиш қўйиб берган...

– Менга ҳам, – Темуржон акасига қўшилди.

Алишер индамади. Чой чойлигича қолди. Орага тушган совуқликдан меҳмонлар ҳам бирин-кетин тарқалишди. Сайёра укасидан кўзини яшириб чиқиб кетди. Гулбаҳор ҳам Алишерга тик қаролмади.

Эртаси кунни Алишер хотинининг опаси Гулбаҳорникига келди ва:

– Шерали ким? – деди салом-алиқдан кейин.

– Шералими? – Гулбаҳорнинг рангида ўзгариш сезилди. – Шерали менинг тиш дўхтирим. Ҳа, тинчликми?

– Тинчлик, тинчлик... Шерали деганингиз болаларга ҳам тиш қўйиштимми?

– Ҳа, тишини курт егандан кейин болами, каттами фойдаси бор, пули бўлса бўлди. Шерали эса яхши дўхтур...

– Бошқа айтадиган гапингиз йўқми? – қайнопасига шубҳа билан қаради Алишер. – Гулжаҳон ҳам шунга тиш қўйдирдимми? Нимага сизнинг тиш дўхтурингиз Гулжаҳонга кўнғироқ қилади?..

– Вой, нима деяпсиз, – қайнопаси жавради. – Шералига тиш қўйдирса нима бўпти? Керак бўлса, пулини тўлаганидан кейин Шералими, Нуралими, тиш қўяди-да! Телефон қилган бўлса, мени сўрагандир, шунга ҳам ота гўри қозихонами? Ё синглимдан шубҳа қияпсизми? Шубҳа қилмай қўя қолинг, Шералининг ҳам гулдек хотини бор. Қолаверса, бирор гап-сўз бўлганида мана биз хабардор бўлардик-да...

Кечки кафе. Ишдан кейин Алишер уч фарзандини музқаймоқ едириш учун шу ерга олиб келган. Мусиқа садолари янграйди. Музқаймоқ еб турган вақтларида ўғли Амир чулдиради:

– Ада-чи, ада, бугун кундузи уйимизга Шерали акам келди...

– Аҳ! – Алишер ижирғанди. – Нима, аянгнинг яна тиши оғрияптими?

– Билмадим. Аям бизларни ўйнаб келинглар, деб ташқарига чиқариб юборди.

– Ў, онангни... – Алишер лабини тишлади. Ач-

чиғини ютиб ўғлини гапга солди. – Бу, Шерали аканг ким ўзи, фақат мен танимас эканман-да, а?

– Вой, Шерали акам-чи, тунов куни кўнғирок қилган... Биз аям билан Шерали акамнинг вокзалдаги уйида ҳам кўп марта бўлганмиз. Сафия, Гули холавлар, Илҳом тоғам ҳам Шерали акамни яхши танишадди. Ўзим аям билан бирга “Тико”ни ҳайдаб Шерали акамни уйига ҳам бир неча марта ташлаб келганман...

– Ҳм... Мен йўқ пайтим ҳам тез-тез келиб турармиди?

– Аям кўпинча кечқурунлари синглингни дўхтурга кўрсатиб келаман, эшикни қулфлаб ўтиринглар, деб чиқиб кетардилар...

– Хўш, кейин-чи? – Алишер ғазабдан қалтираётганлигини сездирмасликка ҳаракат қилди.

– Кейин... – бола сўзлашдан тўхтади. – Аям бу гапларни дадангга айтма, деган. – Ўғли йиғлаб юборди. – Аям билсалар, энди мени ўлдирадилар...

Алишернинг ҳам хўрлиги келди. Ўғлининг елкасидан кучиб нима деди, нима қўйди, ўзи билмади. Ахир, шумиди унинг орзу умидлари?! Пул, мол топишдан мақсад нима эди? Энди нима қилади? Шу топда унинг кўз олдида ҳамма нарса остин-устин бўлиб кетди, ҳамма нарса ўз аҳамиятини йўқотди. Пул, мол, давлат ахлатга айланди. Қусгиси келди. Қусолмади. Куни билан сигаретдан бошқа ҳеч нарса оғзига олмаганлигини эслади. Болаларини уйига қўйиб, “Ҳозир келаман” деб машинани орқага бурди.

...Алишер тўғри опаси Сайёраникига борди. Ароқ сўради.

– Вой, ароқни нима қиласан, машинадасан, – опа қаршилиқ қилди.

– Борми, опкелайми, – Алишер ўрнидан турди.

– Вой, бор-бор, нима гап, тинчликми? – опа музхонани очиб, ароқ билан газакка помидор олди..

Алишер катта пиёлага тўлдириб қуйди. Ичди. Газак қилмади. Яна қуйди. Ичди. Учинчи пиёлани опа тортиб олди.

– Ҳой бола, тинчликми, нега мени қийнайсан, – опа йиғламсиради. – Ёки келинни ... бир нарса қилиб қўйдингми, нима бало?!

– Мен икки йил ғарибликда ишлаб... у ялло қилиб... – Алишер бошини чангаллади.

Опа лабини тишлади:

– Вой ўлмасам...

– Сиз ҳам ҳеч нарсани билмайсизми?! Ё билиб туриб айтмаяпсизми? Мен четда... У бу ерда ўйнаш билан... Ўлдир-раман! – Алишер шахт билан ўрнидан турмоқчи эди, идишларга сурилиб йиқилди. – Билардим, мендан яшириб юрганликларингизни... Ҳеч бит-таларингиз айтмадингизлар...

– Нима қилайлик, оиланг бузилмасин дедик, укажон, – опа укасини қандай юпатишни билмас, нуқул йиғларди.

* * *

Гулжаҳон уйида ёлғиз ўтирибди. Кўзининг ости кўқарган, йиғлаган... Унинг кўз ўнгида бундан бир йил муқаддам Шерали билан учрашган дамлар жонланди...

Стоматология кабинети. Гулбаҳорга тилло тиш қўяётган Шерали опаси билан бирга келган Гулжаҳонга зимдан бир-икки ўғринча қараб қўйди. Гулжаҳон ҳам унга бир-икки сирли қараш қилди. Кейин...

Шерали:

– Сиз ҳам тиш қўйдирмайсизми? – деди.

– Тиш қўйиш текинми? – ҳазиллашди Гулжаҳон.

– Сиз учун текин-да... Телефон рақамингизни қолдирсангиз, ўзим сизни топиб оламан.

– Бу ёғи ҳам нақд-ку, – Гулжаҳон шарақлаб кулди.

– Ҳа энди, опасига хизмат қилган, синглисига ҳам хизмат қилсак-қилибмиз-да.

– Арзонроқ бўлса, чиндан ҳам қўйдирсам бўлар...

– Ҳа, энди от билан туя бўлармиди... Бирор нарса берасиз-да...

* * *

Гулбахор синглиси Гулжаҳонникига келса, у Шерали билан ўтирибди.

– Уятсиз, – деди бўғилиб. – Эртага эринг келса, қайси юз билан қарайсан?

– Нима қилай, ўзи қўймапти, – Гулжаҳон қизарди. – Мен ҳам уни яхши кўриб колганга ўхшайман...

– Ҳе, бунақа бевақт севгини ел олсин. Нима қиласан бошингда эринг туриб, ўзингдан тўққиз ёш кичик, хотини бор одамнинг бошини айлантириб...

– Опа, ҳов опа, – Шералининг афти хунуклашди. – Бизнинг ишимизга аралашманг. У бундан буён Алишер билан яшамайди. Болаларни ҳам ўзим боқаман, билдизми?

– Ҳов бола, кучала еган жойингга бориб тириш... Бировнинг оиласини бузиб нима қиласан, ордона қолгур?

– Гулжаҳон мен билан бўлади, вассалом!

Хотиралар гирдобиди бўлган Гулжаҳон бир сесканиб ўзига келди. Ёнида турган телефон гўшагини олиб Шералига қўнғироқ қилди.

– Шерали ака... Ҳаётдан ҳам тўйиб кетдим... Менга ҳеч тинчлик бермаяпти... Кеча яна жанжал бўлди... У ҳамма нарсадан хабардор...

– Яхшиси, эринг билан ажрашганинг маъқулми, дейман...

– Ахир, болалар...

– Нима болалар? Бирга яшайверамиз-да, ўзим боқиб оламан. Данғиллама уйинг бўлса, машиналар сенинг номингда, нимасидан қўрқасан? Шартга развод беради, қўяди-да! Ана кейин кетаверсин онасининг Америкасига!

– Менга қаранг, бошқа бирор чораси йўқмикан...

– Қанақа чораси бўлиши мумкин?

– Сиз орада бўлмасангиз, муносабатларимиз яхшиланиб кетар...

– Нималар деяпсан, нодон! Ахир сени яхши кўраман-ку! Ҳай майли, эрингга шундай жазо берай-

ки, токи иккинчи марта кўзингни кўкартиришга ҳам кўли кўтарилмай колсин...

* * *

Шерали қахвахонада иккита барзанги билан ўтирибди. Улардан бири Шералига пўписа қияпти:

– Менга қара, оғайни, олган қарзингни берсанг-бердинг, бўлмаса мурдангни баликлар ейди.

– Пул бўлса бир гап бўлар, қани бир пивоҳўрлик қилайлик.

Пиво ичишаётганда Шерали гап бошлади.

– Сизларга бир иш бор. – У ҳамтовоқларига сирли қараш қилди. – Бир одам бор. Пулдор, доллари бор. Учта “Тико”си бор. Ўзи киракашлик қилади.

– Нима қилиш керак?

Шерали кўлини “пичок” қилиб бўйнига тортиди.

– Фақат ҳеч ким билмаслиги керак. Уни ўртадан олгандан кейин хотини битта “Тико”нинг пулини беради.

– О, кей! – барзангининг бири ўрисчалади: – Только смотри, кидат будеш пинай на себя, горько плакат будеш.

* * *

Кечга томон.

Катта йўл. Уч шубҳали шахс бўш келаётган “Тико”ни тўхтатади. Савдолашишади. Охири “Тико” хайдовчиси Қарши шахрига уч кишини олиб бориб келишга ўттиз минг сўмга рози бўлади.

Йўловчиларнинг иккитаси машинанинг орқасига, учинчиси ёнбошига жойлашиб олишади. “Тико” хайдовчиси Алишер соатига қаради: яхши хайдаса уч соатда Қаршига бориб қайтади. Уч соатда ўттиз мингни ким ҳам берар эди. У машина ойнасидан йўловчиларга разм солди. Афтини танимади. Газни босди.

– Машина янгими, дейман-а ака, – Шерали гап отди, – ҳали бўёқ иси келиб турибди.

– Ҳа, янги олганман, – истар-истамас жавоб берди Алишер.

– Яхши кунларга буюрсин. Биз ҳам яқинда “Тико”

оламиз, деб юрибмиз. Аммо шу зўр машина чикдида!

Алишер жавоб қайтармади. Машина шаҳар ташқарисига чиққач, кимсасиз йўлда, қоронғуда Шерали ташқарига чиқишни баҳона қилиб машинани тўхтатди.

Атроф қоронғу, совуқ, изғирин. Алишер йўл четидида моторни ўчирди. Шерали машинадан тушди. Келишилгандай, Темур орқа ўриндикда ўтирган Азизга қаради. Азиз имони тушуниб, Алишерни икки қўли билан ўриндикқа тортди. Бу пайтда Темур қаршилиқ қилаётган Алишернинг кулоқ-чаккасига бир мушт тушириб, бўға бошлади. Ҳаётдан кўнгли совуган, орзумидлари саробга айланган вужуд кутилмаганда нималар бўлаётганлигини ҳам тушунмай бирпасда жон таслим қилиб қўяқолди... Шерали машинага қайтиб келганида ҳайдовчи кимирламай ётарди.

Ёлланган қотиллар Шералига қарашди. Шерали хаяжон титроғини сездирмасликка уринган ҳолда Темурга машинани ҳайдашни буюрди. Темур машинани ҳайдолмаслигини айтгач, мурдани орқа ўриндикқа тортиб, ўзи рулга ўтирди. Машинани орқага буриб, бир оз ҳайдади, тоғ қишлоғига кетадиган йўлга қайрилди. 200 метрлар чамаси ўтгач, машинани йўл четига тўхтатди. Моторни ўчирди.

– Тушдик машинадан, – деди.

– Менга қара, жасадни панароққа ташлаб, Қаршига машина билан кетсак-чи? – деди қотиллардан бири.

– Эсинг жойидами, биринчи постдаёқ қўлга тушамиз. Буёғи келишилган, машина эгасига қайтгандан кейин, бир ҳафта ўтгач, пулга келаверасизлар...

Машинадан тушишди. Атроф зим-зиё, тирик жон йўқ. Жасадни тиклаб, ҳайдовчини ўриндигига ўтказилган ҳолда эшикка суяб қўйишди. Ташқаридан қараган одам ҳайдовчи ухляпти, деб ўйлаши мумкин бўлсин учун. Шерали машина салонига қаради. Ҳеч нарса қолмадими деб, кейин жасаднинг ёнида ётган “Алкатель” русумли телефонга кўзи тушди. Нима ўйлади, нима қўйди, телефонни ўзи билан оливолди.

– Кетдик, – деди.

Қоронғуда уч қотил юз берган воқеадан ўзига келолмай, алпанг-талпанг юриб катта кўчага қараб боришаркан, ўзларини ўлим шарпаси, бегуноҳ ўлдирилган Алишернинг хуни ҳар қадамда таъқиб қилиб бораётганлигини ҳис қилиб туришарди...

Гавжум мавзеда жойлашган кўп қаватли уйлардан бирининг хонадониди тун яримдан оққанда телефон жиринглади. Суҳбат қисқа бўлди.

– Алло эшитаяпсанми? Эрингни йўқотдим...

– Тушунмаяпман, очикроқ гапиринг, кимсиз, – аёл киши уйкусираган овозда гапирди.

– Танимаяпсанми? Эринг энди йўқ, сен меникисан...

– Вой ўлмасам...

– Болаларингга ҳам уқтириб қўй, ҳеч биттанг мени танимайсан, акс ҳолда... кейин... пулни ҳам тайёрлаб қўй.

– Қанақа пул, нима деяпсиз?

– Гапни қисқа қил, акс ҳолда сени ҳам ўлдириб кетишади. Пулни тайёрлаб қўй, вассалом... – телефонда қисқа-қисқа гудоклар хунук дудуллаб қолди...

Гулжаҳоннинг ранги оқариб, ўтирган жойида қотиб қолди.

* * *

Прокурор қабулхонаси. Гулжаҳон иш юзасидан сўроқ қилиняпти:

– Эрингизнинг душманлари бормиди?

– Йўқ, душмани йўқ эди, сезмаганман...

– Уйингизга ўғри тушганми?

– Йўқ...

– Кимдан гумонингиз бор?

– Ҳеч кимдан...

– Эрингизнинг машинасидан бирор нарса йўқолганлигини сездингизми?

– Сезганим йўқ...

Прокурор учун жиноятнинг учини топиш мушкул кечди. Гулжаҳоннинг, Алишернинг қариндошла-

ри сўроққа чақирилди. Савол-жавобда Шерали деган шахснинг номи бир неча марта тилга олинди. Шерали тўғрисида маълумот йиғилди. Алишернинг опаси Сайёра суҳбат орасида қотиллик рўй берган куни укасининг уяли телефони орқали кўнғироқ қилиб гаплашганлигини эслади.

Телефон... Телефон қани? Машинадан чикмади. Уйидамикан... Охирги марта қачон кўнғироқ қилинган... “Коском” қўшма корхонасидан олинган қўшимча маълумотга кўра, ана шу телефон орқали Алишернинг уйига ярим кечаси кўнғироқ қилинган. Уч минут гаплашилган. Ким кўнғироқ қилдйкин?

Хўш, телефон кимнинг қўлида бўлган? Алишер соат 19:00 ларда ўлдирилган бўлса, ярим тунда унинг уйига ким телефон қилган?

Прокурор Гулжаҳонни яна сўроққа чақирди.

– Эрингизнинг “Алкатель” русумли телефони борлигидан хабарингиз бормиди?

– Бор...

– Телефон кимда турарди?

– Эрим уни ўзи билан олиб юрарди...

– Эрингиз ўлдирилган куни ярим тунда унинг телефонида сизга ким кўнғироқ қилди?

Бундай кескин савол берилишини кутмаган Гулжаҳон нима дейишини билмай, бирдан довдираб колди, ранги оқарди.

– М-менга ҳеч ким кўнғироқ қилгани йўқ...

– Ўзингизни гўлликка солманг, ҳаммасини аниқладик. Тўғрисиани тан олсангиз, эрингизнинг қотиллари тезроқ топилишига ёрдам берасиз...

Гулжаҳон тўсатдан йиғлаб юборди...

– Шерали... Шерали деган йигит... Тиш техниги бўлиб ишлайди... Ҳаммасини ўша қилган...

Шундан кейин “Исканжа” амалиёти бўйича, ўша куннинг ўзида Шерали иш жойидан қўлга олинди. Унинг уйидаги мўри туйнугидан ашёвий далил – “Алкатель” телефони топиб олинади. Сўроқ, юзлаштириш асосида қотилнинг шериклари ҳам қўлга тушади.

Суд зали. Панжара ортида Гулжаҳон, Шерали ва унинг шериклари ўтиришибди. Суд залида эса бевақт жувонмарг бўлган йигитнинг мотамсаро қариндош уруғлари, Алишернинг уч нафар фарзанди ҳам ўтирибди.

Суд раиси ҳукм ўқияпти:

– Суд ҳукм қилади. Гулжаҳон Юсупова ўз турмуш ўртоғини ўлдиртириб, мол-мулкка эга бўлиш мақсадида Шерали Тўраев билан тил бириктирган ҳолда қотилликка қўл урганлиги туфайли Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг...

Гулжаҳоннинг кўз олди қоронғулашади. Ҳушсиз йиқилади. Қотилларнинг боши ҳам, жигарбандидан айрилган ота-она, қариндош-уруғлар оғир мотамда, йиғи, қарғишлар эшитилади.

Суд раиси ўқияпти:

– ... мол-мулки мусодара қилиниб, жазони қаттиқ тартибли колонияда ўташ шарти билан 18 йиллик камоқ жазосига ҳукм қилинсин...

Зал бирдан жимжит бўлиб қолади. Суд залида ўтирган бола – Алишернинг тўнғич ўғли Амир суд ҳайъатидан сўз сўради.

– Мени ёш деб гапларимни жиддий қабул қилмасликларингиз мумкин. Лекин дадамнинг ўлимига сабабчи бўлган бу аёл бизга она бўлишга лойиқ эмас! У бизга она эмас! – бола йиғлаганича суд залидан югуриб чиқиб кетди.

Бироқ йиғи-сиғи эшитилаётган залда, йиғилганларнинг, қотилларнинг, ҳам эридан, ҳам фарзандларидан жудо бўлган, лаҳзалик айш-ишрат учун бахтиқароликка юз тутган, бошидан ҳуши учган жувоннинг қулоқлари остида тирик етимга айланган ўсмирнинг фарёди анчагача садо бериб, дийдаси қаттиқ инсонларнинг ҳам жигар-бағрини қон қилди.

– У бизга она эмас!

– У бизга она эмас!

– У бизга...

– У...

**СУҲБАТ
ВА
МАҚОЛАЛАР**

АДАБИЁТНИНГ НИСБИЙЛИК НАЗАРИЯСИ

Мухбир: Исматулло ака, ўз мухлисларига эга ижодкорсиз. Касбингиз ҳуқуқшунос бўлса-да, кўп-лаб шеърӣ ва насрий асарларингиз чоп этилди. Видеофильмлар яратилди. Баракали ижод...

Ижодкорларга нисбатан айтилган ҳар қандай фикр нисбийдир. Адабиётнинг ўзига хос нисбийлик назарияси борга ўхшайди. Ижод ким учундир эрмак, ким учундир касб. Бу ҳақда сизнинг фикрингизни билмоқчийдим.

И. Йўлдошев: Ёш ўғил отасидан “Нега бунчалик машхурсиз?” деб сўрайди. Ота – Альберт Эйнштейн шундай жавоб беради: “Шар юзасида ўрмалаб кетаётган сўқир кўнғиз босиб ўтилган йўлнинг эгрилигини кўрмайди. Менга эса буни кўриш насиб этди”. Нисбийлик Эйнштейн туғилмасидан олдин ҳам мавжуд эди. Файласуф Эйнштейн бу ҳодисани кўрди – эстетик идрок қилди. Физик Эйнштейн эса нисбийликни қисмларга бўлиб, анализ қилиб чиқди ва ниҳоят нисбийлик назариясига асос солди. Биз учун муҳими файласуф Эйнштейннинг қарашлари. Адабиёт борлиқнинг физик хоссаларидан, олий математик ҳисобларидан эмас, балки, уларнинг уйғунлигидан озиқланади. Жюль Верннинг “Тўпдан Ойга” асарида ернинг тортиш кучи бутун парвоз давомида сезилиб туради. Вазнсизлик ҳолати ва унинг юзага келишини ёзувчи очиб беролмаган. Буюк фантастнинг хатосини Эйнштейн топди. Бироқ бундан Ж. Верн асарининг обрўси пасайиб кетгани йўқ, асарни ҳамон миллионлаб ўқувчилар завқланиб ўқишаётир. Асар нисбийлик назариясига нечоғлик мос келиш-келмаслигининг ўқувчига қизиғи йўқ... Муҳими, асардаги уйғунлик бизни мафтун этишидир. Ойбекнинг “Навоий” романини ўқимаган ўзбек

Ўқувчиси кам топилса керак. Улуғ шоир ҳақида биз жуда кўп маълумотларга эгамиз. Бу борада илмий адабиётларга, Навоий асарларига мурожаат этиш кифоя. Хўш, унда Ойбек романи нимаси билан бизга қизиқарли?! Асар Ойбекнинг Навоий ҳақидаги фикри билан, адиб онгида буюк аллома образи қандай тасаввур этилгани билан қизиқарли. Шунингдек, Омон Мухторнинг “Ишқ аҳли” романида Навоий образи бутунлай хаёллари билан очиб берилди. Навоий ҳақида ким нима ёзган бўлса, ҳаммаси нисбий тушунчалардир. Нисбийлик назариясининг адабиётдаги кўринишидир.

Адабиёт фан эмас, адабиётшунослик – фандир. Ижодкор бир вақтда ҳам санъат ва ҳам илмни ўзида намоён эта оладиган синтезатор (умумлаштирувчи, бирлаштирувчи)дир. Бошқача айтганда, ёзувчининг вужуди материализмга, қалби – идеализмга тааллуқлидир. Ақл буни синтезлаштириб, руҳга қанот бағишлайди. Асар туғилиши айнан мана шу жараёнда юзага келади. Барҳаётликнинг сири ҳам шунда.

Мухбир: Яхшилик билан ёмонлик, муҳаббат билан нафрат ўзига хос симметрияни юзага келтиради. Бу сизнингча мутаносибликми ёки нисбийлик?

И. Йўлдошев: Ўтмишни ўрганмай туриб, келажакни кўриб бўлмайди. Бу симметрия (уйқашлик, мутаносиблик)нинг ўртасида туриб, ҳам ўтмишга, ҳам келажакка қараб ижодкор ўз майдонини аниқлаб олади. Ўтмишни ўрганмай туриб, янги адабиёт яратиб бўлмайди. Ўтмиш билан келажак ҳамиша узвий алоқада.

Тасаввур қилинг: қори қироат билан Қуръон сураларини ўқимокда. Буни икки одам тингламоқда. Бири арабчани яхши билади, иккинчиси эса билмайди. Биринчиси учун қироат билан ўқиладиган оятлар мазмуни, иккинчиси учун қироатнинг ўзи муҳим. Иккови ҳам айна бир вақтда руҳий чанқоқлигини

бартараф этади. Бири учун мазмун бирламчи, мусиқа иккиламчи! Иккинчиси учун кироат – мусиқа бирламчи, мазмун иккиламчи!

Бири сўз билан ифодаланувчи мазмун, иккинчиси мусиқа билан ифодаловчи мазмундир. Қори мазмунни кўриш орқали қабул қилса, тингловчи эшитиш орқали қабул қилади. Буларнинг бири ёзувчи, бири шоирдир. Ақл кўз ва қулоқ орқали мазмунни тўлалигича қабул қила олади. Ўртада нисбийлик бор, холос.

Адабиёт муҳаббатдан дарс бермайди, куйлайди! Яланғоч сўзга мусиқадан кийим кийдиради, сўнг мазмун учун шакл ҳозирлаб, руҳга уйғунлаштиради. Энди тош сўзлаши, куйлаши, дарахт шивирлаб ўз моҳиятини очиши, майсаларнинг шудринг билан ўйнаши, гуллар кулиши, юлдузлар сирлашиши, борингки, бутун коинот – тасаввурга сиғадиган, сиғмайдиган борлиқ сиз билан бирга тил топишиши, уйғунлик касб этиши табиий кечади.

Уйғунлик онг билан материянинг бир хиллигидир. Ҳамма имконият даражасида, фикрлайди. “Энг кичик заррадан Юпитергача...” (Ғафур Ғулом) фикрлайди. Фикр самодан келади ва самога интилади. Масалан, гулларнинг фикрлаши аллақачон фанга маълум. Унга яқинлашмасингиздан туриб гул мақсадингизни англайди ва муносабат билдиради. Бир вақтнинг ўзида иккита гул уруғи экилади. Бирига оддий сув, иккинчисига руҳий медитацияга киришган одамнинг қўли ювилган сув қуйилади. Биринчи уруғ секин ўсиб чиқади. Иккинчи уруғ эса жуда тез кўкаради.

Мусулмонларда қиз билан йигитга никоҳ ўқиладиганда мулла бир коса сувга дам солиб ичиради. Бу ҳам медитацияланган сувдир. Инсон қадах бўлса, муҳаббат – шароб. Қадах шаробга тўлгач, жунунлик юзага келади. Муҳаббат сизни юксакларга парвоз эттиради, ҳайқиртиради, завқлантиради! Биринчи

гул билан иккинчи гулнинг фарқи йўқ, бироқ нисбийлик уларга қуйилган сувлардадир!

Олимлар узоқ кузатувлардан сўнг муҳаббат билан яшаб келаётган бир оилага гул совға қилишади. Аини пайтда ўзаро жанжаллашиб турадиган носоз оилага ҳам гул совға қилинади. Биринчи аҳил оиладаги гул узоқ вақт яшнаб туради, иккинчи нотинч оиладаги гул эса тез сўлиб қолади. Бу тажриба бир неча марта такрорланса-да, натижа бир хил бўлади. Гул нафратга тўла муҳитда яшай олмайди, у муҳаббат билан тирик. Адабиёт муҳаббатдир, нафратга қарама-қарши турган нисбийликдир.

Дунёнинг икки эшиги бор, бири нафрат, бири муҳаббат. Инсон мана шу “икки эшик ораси”да (Ўткир Ҳошимов) яшайди. Биринчи эшикдан кириб келганингда қаердан қаерга келганингни ва қаёққа чиқиб кетишингни билмайсан. Буни қисқагина қилиб, туғилиш, ҳаёт ва ўлим дейишади. Бунинг моҳиятини фақат англаб, ҳис этиб топиш мумкин. Ўткир Ҳошимовнинг “Икки эшик ораси” романидаги асосий мавзу – фалсафа мана шунга қаратилган. Моҳиятни англаш учун биринчи эшик иккинчисига нисбий қўйилган. Ҳолбуки, бошқача ҳам бўлиши мумкин эмас.

Мухбир: Сухбатимиз нисбийлик ҳақида экан, устоз ва шогирд ўртасидаги нисбийликка қандай қарайсиз?

И.Йўлдошев: Тажрибали ёзувчи билан бошловчи қаламкашнинг фарқи шундаки, бири озод, иккинчиси тобе. Ҳақиқий истеъдод ўзлигини енга билишда намоён бўлади. Ўзлигини енгишга уриниш – бошловчига хосдир. Бири устоз, иккинчиси шогирддир. Бири тан ва ақлнинг қаршиликларини енгиб руҳий парвозда бўлса, иккинчиси тан ва ақлни енгиш учун ҳаёт-мамот жангини олиб боради. Барча уринишлар ўз йўлини, яъни ўз услубини топишга қаратилган. Устоз эса аллақачон ўз йўлини, услу-

бини топган. “Уста кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар”. Нақадар топиб айтилган доно гап. Бу афоризмда устознинг аҳамияти нақадар катталиги, устоз кўрмаган шогирд бебаҳо неъмат – вақтни бой бериб қўйиши мумкинлиги уқтирилмоқда. Уста босиб ўтган йўлни қайтадан босиб ўтиш шарт эмас, бунинг учун шогирд устозини тинглай билиши керак. Пифагор шундай деб ёзган эди.

*Эшит сўзларимни
юракка нақш эт –
шубҳалардан кўз ва қулогингни ёп...
Бошқалардан ўрнак ол, ўйла!*

Ўз услубинг ва йўлингни топишга баъзан умр етмайди. Пифагор шуни эслатиб, шубҳалар ва адашишлардан сақланиш лозим дейди. Устоз шогирдига бир умр ўқиган, ўрганган, билганларини қисқа вақт ичида англатиши мумкин. Устознинг ҳаётини ўтиш шарт эмас, вақт ғанимат, устоз ҳам шошмоқда, билганларини шогирдига ўргатиб, умри етмагани – моҳиятни очишга шогирдини тезроқ йўналтириши лозим.

Айтишларича, Арастунинг олдига иккита болани шогирдликка олиб келишибди. Арасту бирининг қўлига кўза бериб, ташқарида ҳовуз бор, шундан сув олиб кел, дебди. Бола чиқиб қарасаки, ҳовуз бор, унда сув жимирлаб, тўлқинланиб турибди. Ҳовузга кўзани ботириши билан кўза қаттиқ нарсага урилиб синибди. Бола бўлган воқеани айтибди. Арасту уни ёнида қолишга изн берибди. Эртасига иккинчи болани олиб келибди. Унга ҳам кўза бериб, ҳовуздан сув олиб келишни буюрибди. Бола бориб қарасаки, ҳовузда сув тўлқинланиб турибди. Бола олдин қўл тикиб, сувнинг ҳароратини билмоқчи бўлибди. Шунда қўли қаттиқ нарсага урилибди. Кўзани синдириб қўймаганидан хурсанд бўлибди. Бироқ сувсиз қайтиб борса, қандай бўларкин?. Бола ҳовузнинг

ўртасига хайвоннинг расмини чизиб, қайтиб келиб шундай дебди:

– Ҳовузда сув бор экан, ололмадим. Чунки ҳовуздан бир йиртқич чиқиб менга ҳамла қилди.

Арасту болани етаклаб ташқарига чиқиб қараса, ҳовуз саҳнига йиртқичнинг расми чизилган. Бу ҳовуз ўша пайтда Арасту томонидан кашф қилинган шиша ҳовуз эканлигини ҳали ҳеч ким билмас экан. Боланинг фаросатига қойил қолган файласуф уни ҳам шогирдликка олибди.

Арастудан болаларнинг икковини ҳам шогирдликка олганининг сабабини сўрашганида:

– Кўзани синдирган боладан жамият учун яхши хизматкор чиқади. Кўзани синдирмаган боладан эса олим, файласуф чиқади, – деган экан.

Файласуф Г. Гружиев шогирдликка синамасдан туриб олмас экан. Унинг шогирдларидан бири – П. Успенский “Мўъжиза излаб” китобида шундай ёзди: “У менга бир варақ оқ қоғозни узатиб, қисқагина билганларим ва билмаганларим ҳақида ёзиб беришни илтимос қилди ва қўшни хонага йўналтирди. Жуда узоқ ўтириб, ҳеч нарса ёзолмадим, чиқиб қоғозни тоза ҳолда қайтардим”.

Шундан сўнг Гружиев Успенскийни табриклайди ва уни шогирдликка олади. П.Успенский дунё танийдиган ва тан оладиган олим бўлиб етишди.

Устоз билан шогирд ўртасида ҳамшиша психологик нисбийлик бор. Устозининг умрини, ишини давом эттириб, ундан ўзган шогирд – ҳақиқий шогирд. Бунинг тескариси ўлароқ, ўзолмаган шогирд – хизматкордир!

Мухбир: Исматулло ака, ҳозир шеърни ҳеч ким ўқимай қўйди, дегувчилар ҳам пайдо бўлди. Кўпчилик шоирларимиз ўзини насрда намоён қила бошлади. Қолаверса, ўзингиз ҳам кейинги пайтларда насрда салмоқли асарлар ёза бошладингиз.

И. Йўлдошев: Яқинда бир таниш ижодкор менга

ҳеч ким шеър ўқимай кўйди, дея нолиди. Мен унга, эҳтимол, ўқувчининг руҳий-маънавий эҳтиёжини кондирадиган шеърни ҳеч ким ёзмай кўйгандир, дея жавоб бердим.

Сўнгра у менга бадийлик ҳақида сўзлай бошлади. Фалончи ёзувчининг китобини ўқидим, бош қаҳрамоннинг юз тузилиши, юриши, қилиқлари, ўзига хос кийиниши-ю, қандай овқатларни хуш кўриши, табиат манзараларини кўрмадим. Асар бадий жиҳатдан бўш, деди. Бу китобни мен ҳам ўқиган эдим. Ҳозир сотувда йўқ.

– Тўғри айтасиз, аммо мен уни бош кўтармай ўқидим. Бош қаҳрамоннинг ўй-фикрлари, мақсади, ҳаракати тасвирида янгилик бор. Ҳаёт ҳақида теран мушоҳада юритилган. Кўпчиликнинг дилидаги гапларни ёзувчи топиб ёзган. Муаммолар ечими ҳам биз кутгандай эмас, мутлақо бошқа йўсинда берилган, – дедим. – Мақсад ва моҳият тўлалигича фалсафий ечимга эга.

– Ҳа тўғри, мен ҳам бош кўтармай ўқидим. Сўнг таҳлил қилдим, – деди танишим.

Назаримда, у китобни ўқиётганида асардан камчилик топмаган, ўқиб бўлгач эса камчиликлар топа бошлаган.

Биз бир вақтнинг ўзида ҳам ўқувчи ва ҳам адабиётшуносмиз. Ўқувчи завқланади, олим ўйлайди, изтироб чекади. Ўқувчи асарнинг ичига кириб кетади, олим эса ташқаридан туриб кузатади. Ўқувчи асарда ўзини кўришни истайди, олим эса ёзувчини. Фарқи шунда.

Ўтган асрнинг буюк рассоми Пикассо асарларини биринчи кўрганингизда сизда фикр уйғонади. Фикрдан фикр туғилаверади, туғилаверади... Аста-секин фикр ўрнини завқ-шавқ, туйғулар эгаллай бошлайди. Ниҳоят, сиз суратнинг кузатувчисига эмас, унинг қаҳрамонига айланасиз. Энди сиз ҳеч

киммассиз – туйғусиз, холос! Пикассонинг буюклиги ҳам шунда.

Ёзишларича, улкан ақл соҳиби Карл Густав Юнг эски бир қалъада яшар экан. Қалъада бир до-скага қоқилган иккита қадимги соат бўлиб, одам-лар бу соатларни томоша қилгани келишар экан. Қизиғи шундаки, соатлар бир хил вақтни кўрсатар, агар биттасининг милини озроқ орқага сурсангиз, маълум вақтдан сўнг яна соатлар бир хил вақтни кўрсатаркан. Бу мўъжиза Юнгни қизиқтириб қолади ва ниҳоят олим бунинг сирини топади. Мўъжизанинг сири доскада экан. Доска ўта хис қилувчан дарахтдан ясалган бўлиб, соатлар икки хил ритмда юра бошласа, доскадаги ички вибрация (тебраниш) қандайдир сирли тарзда уларни бир рит-мга, яъни бир вақтни кўрсатишга олиб келар экан. Юнг бу ҳолни қандай аташ ва унга қандай ном бе-риш ҳақида ўйлаб, буни синхронизация деб атайди. Соатларнинг бири – ўқувчи, иккинчиси – бадий асар, доска эса синхронизатор – ёзувчидир!

Асарнинг ички ритми билан ўқувчининг ички ритмини бир хилликка олиб келиш ёзувчининг маҳоратига боғлиқ!

Образли ифодаланган, Эйнштейн ўғлига “босиб ўтилган йўлнинг эгрилигини кўрдим”, дея машҳурлигининг сабабини тушунтириб бергани-дек, ёзувчи ўқувчига ўзи англамаган “эгрилик”ни кўрсатиб бериши адабиётнинг қонунидир.

Мухбир: Мароқли суҳбатингиз учун раҳмат!

МУЛК ЭГАСИ БИЛАН ГЎЗАЛ

Ҳамроқул Асқар, шоир: Инсон ва қонун мавзу-си жуда қадимий. Оташпарастлик, Будда таълимоти, Забур, Таврот, Инжил, Қуръони карим каби илоҳий китобларда, Авестода ер юзида тирикчилик қилаётган Одам болаларининг ҳаётини тартибга солувчи қоидалар мужассамлашган. Азал-азалдан замона ҳукмдорлари ана шу илоҳий илмлардан улги олишиб ўз давлатларининг ҳуқуқий асосларини яратганлар. Нафақат кишилик жамияти, бутун борлик, коинот муайян қонуниятлар асосида яшайди, ҳаракат қилади. Ушбу қонуниятлар бузилган пайтда табиат ғалаён қилиб, табиий офатлар содир бўлади. Нафақат бу фоний дунё, у дунё – жаннат ва дўзахнинг ҳам ўз метин қонунлари бор. Муқаддас китобларимизда нақл этилганидек шайтон кутқусига учган Момо Ҳавонинг гапига кириб жаннатнинг муқаддас қонунларини топтаганлиги учун Одам Отамиз Ер юзига бадарға этилган. Бу ибратли ривоят замирида мавжуд қонунларни поймол этишнинг жазосиз қолмаслигига ишора мавжуд. Қонунлар таҳлили билан жиддий шуғулланган киши инсон руҳияти билан боғлиқ яна кўплаб синоатларни кашф этиши табиий. Биз аждодларимиз томонидан қабул қилинган турфа хил қонун-қоидалар муҳофазасида янги асрга қадам қўйдик. Айниқса, аждодларимиз ҳуқуқ фани борасида оламшумул ютуқларга эришганлар. Бурҳониддин ал-Марғинонийнинг “Бидоёт ал мубталаки таълим” (Фикҳни ўрганувчилар учун дастлабки таълим) асари назарий жиҳатдан бағоят кучли. Ўша даврда бу асарни ўрганиб, амалиётга татбиқ этишдаги қийинчиликларни ҳисобга олиб, аллома ана шу китобларига “Кифоят ал мунтаҳий” (Фикҳни ўрганишни яқунловчи учун тугал таълим) номли 8

жилдлик кенг шарҳ ҳам ёзганлар. Марғинонийнинг ҳуқуқ илми борасидаги меҳнатлари ўз замонасидаёқ кадрланиб, Фақиҳ ул-илми фикҳ, яъни фикҳ илмининг билимдони, деган олий рутбага сазовор бўлганлар.

Исматулло Йўлдошев, ҳуқуқшунос: Шу ўринда Соҳибқирон бобомиз Амир Темурнинг: “Қаерда қонун ҳукмрон бўлса, ўша ерда эркинлик бўлади”, деган ўғитлари эсга тушади. XX аср охирига келиб Ватанимизнинг мустақилликка эришганлиги улуғ тарихий воқеа бўлди. Ҳуқуқий жамиятни шакллантириш – тараққиётни жадаллаштиришнинг муҳим омили. Президентимизнинг: “Бозор муносабатларига ўтиш бирдан-бир мақсад эмас. Давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлаш тамойиллари асосида амалга ошириши шарт”, деган сўзлари ибратли. Ушбу икки фикрдаги ўзаро уйғунликка эътибор беринг. Илгари шўролар ҳукумати чиқарган қонунларга амал қилишга мажбум эдик. Энди ўз давлатимиз, қонунларимиз бор. Уларни ўзимиз ишлаб чиқиб, муҳокама қилиб, сўнг қабул қиламиз, Уларда қандайдир ғализликлар бўлса, бунинг жабрини ҳам бирга тортамыз. Қонун лойиҳаларининг матбуотда эълон қилиниб, умумхалқ муҳокамасига қўйилиши ҳам демократия кўринишларидан бири. Истиклолимизнинг энг буюк неъматларидан бири – ҳуқуқий давлатчиликка асос солинди. Секинлик билан бўлса-да, демократик тамойиллар ҳаётимизга кириб келаётир.

Ж.А. Баъзан тарихимизни ўқиб, ғалати аҳволга тушаман. Не-не подшолар, хонлар, улуғ амирлар ўтган. Қани уларнинг молу мулклари, шону шавкатининг қонуний ворислари? Шундай улуғ ва бой тарихимиз, қарийб 30 миллион халқимиз бор.

Шуларнинг ичидан мана бу фалон хоннинг, мана бу фалон амирнинг зурриёти, авлоди деган хужжати

бор, бобомерос қасрида яшаётган меросхўрни топиб бера оласизми? Лекин, Оврупага борсангиз ўша Людовик, Хуан Карлослар қасрларида бугун ҳам уларнинг авлодларини, ўтган аркони давлат сохибларининг меросхўрларини учратасиз. Чунки уларда суд, адвокатура, нотариус хизматлари ўша замонлардаёқ йўлга қўйилган эди. Мана мустақиллигимизга ҳам 12 йил бўлди. Фалончидан пулимни ололмаётирман, дея сарсон юрган, кўлида қонуний ҳужжати йўқ жабрдийдаларни ҳар куни учратамиз... Булар мавжуд қонунларга риоя қилмасдан олди-берди қилишнинг оқибатлари. Навоий бобомизнинг: мулк эгаси билан гўзал, деган ўғитлари бор.

И.И. Бугун бўй кўрсатиб турган камчиликларимиздан бири – ҳуқуқий тарғиботнинг заиф ва ўта расмийлигидир. Ҳуқуқий мавзудаги адабиётлар олимга ҳам, оддий дехқонга ҳам бирдай тушунарли бўлиши керак. Эга-кесими келишмайдиган айрим матнларни ўқиб, баъзан хунобинг ошади. Улар оддий, жонли тилда, ҳаётий мисолларга бой бўлса. Назаримда, вақтли матбуотда, айниқса телевидениеда ҳуқуқий мавзудаги кўрсатувлар етарли эмас. Шунчаки, бирор сана муносабати билан ёки ойнаи жаҳонда кўриниш бериш учун қилинган телемулоқотлар ўрнига муҳим тергов жараёнлари таҳлили билан бой кўрсатувлар, ҳужжатли телефильмлар, суд жараёнларини намойиш этиш йўлга қўйилса ёмон бўлмасди. Яна бир долзарб муаммо – суд ҳукмларининг ижроси. Кўлида суд ажримини билан сарсон юрганлар қанча? Вақтида амалга оширилмаган ижро одил судловнинг обрўсини туширади.

Ҳ.А. Ҳа, ҳуқуқ соҳаси вакилларининг обрўси масаласи кўпчиликни ўйлантирадиган масала. Айрим, ўзларига бино қўйган айни соҳа ходимлари ҳақида Президентимиз: “Булар гўё осмондан тушгандек...”

деган иборани ишлатган эдилар. Берилган ваколатларни суиистеъмол қилиш ҳоллари учраб туради...

И.Й. Ҳуқуқ-тартибот соҳаси ходимлари ҳар куни халқ билан бирга. Одамлар уларнинг яшаш тарзи, муомаласи, одамгарчилигини кузатиб туради. Прокуратура ходими осмондан тушган эмас. У ҳам аслида қонун номидан иш кўрувчи оддий бир фуқаро. Жиноят содир этса, эл қатори жазоланади. Самарқанд вилоят прокуратурасида сўнгги пайтларда ходимларнинг бурчларига масъулиятини ошириш, асосиз қамоққа олишлар учун жавобгарликни кучайтириш, вилоят ва шаҳар, туман прокуратураси масъул ходимлари билан турли ташкилотлар, ўқув муассасаларида ҳуқуқий мавзуларда суҳбатлар ўтказиш бўйича салмоқли ишлар амалга оширилди. Ходимларнинг ҳуқуқий, сиёсий, маърифий билимларини такомиллаштириш, уларни малака ошириш марказларига юбориш, имтиҳон – аттестациялар ўтказиш йўлга қўйилган. Бу тадбирлар озми-кўпми самарасини бераётир. Вилоят прокуратурасида бўлиб ўтган йиғилишда жиноятнинг олдини олиш, унинг келиб чиқиш сабабларини ўрганишнинг муҳимлиги ҳақида алоҳида тўхтаб ўтилади. Тугалланган жиноят ишларини таҳлил қилиб, вақтли матбуотда ёритишнинг аҳамиятига эътибор қаратилади. Муҳими, терговчиларимиз кўп ўқишлари, оламдаги янгиликлардан хабардор бўлиб, ўз устларида қаттиқ ишлашлари лозим. Прокуратура ходими халқ ичида ёки матбуот орқали поклик, иймону эътиқоддан лоф урсаю, амалда тескари ишларга қўл урса, ҳамма кўриб, кузатиб турган бундай иккиюзламачилик унга иснод келтиради.

Ҳ.А. Илгарилари мундир шаъни (честь мундира) деган баландпарвоз атамалар бўлар эди. Умуман терговчининг хатоси билан ноҳақ жавобгар бўлганлар ҳақида ўйлаб кўрганмисиз?

И.Й. Одам борки, тухмат деган бало ҳам бор. Баъзи кимсаларнинг фитнаси билан айбсиз одам жи-

ноятчига айланиб қолиши ҳеч гапмас. Терговчининг вазифаси бирор одамни албатта жавобгар қилиш эмас. Унинг вазифаси энг аввало ЖПК талабига кўра ҳақиқатни аниқлаш. Малакасиз жарроҳ адашиб уч-тўрт марта операция қилса, бундан тиг жабрини тортаётган шўрлик жабр кўради. Тергов ҳам ана шундай. Ким томонидан содир этилмасин, инсон тақдирига нисбатан хатоликлар қонун доирасида баҳоланиши шарт. Жавобгарликка тортилган одамнинг айбсизлиги маълум бўлса-ю, терговчи, прокурор ёки қозининг шаъни учун айблов давом этаверса. Аксинча, ўз вақтида хатосини тўғрилаган ходимни рағбатлантиришни йўлга қўйиш лозим. Қайсидир аллома: “Жазолашдан аввал, гуноҳидан ўтишнинг иложи йўқмикан, дея мулоҳаза қилмайдиган қози жамият учун хавфли”, деган экан. Бу фикрдан завқланиб тўртлик машқ қилгандим:

*Афв этиш санъатин ўрганган одам,
Жазо усулларин билар мукамал.
Ёмонлик шундай бир илмки, буюксан –
Яшасанг ўшанга қилмасдан амал.*

Ҳ.А. Динга муносабатингиз?

И.Й. Ўзини англаган сари инсон Худого яқинлашади. Улуғ бобомиз Алишер Навоийни ҳам буюклик қаҳқашонига кўтарган қудрат унинг қалбан Оллоҳга яқинлиги, деб ўйлайман. Ўз художўйлигини кўз-кўз қилувчиларнинг мусулмончилиги тилида бўлади. Сўнгги пайтларда юртимизда ҳожиларимиз сафи кўпайди. Тижоратчи ҳожиларимиз ҳам анчагина. Тилларида Оллоҳ, кўлларида тасбеҳ, фойда келса ароқ, нос, сигарет сотишдан ҳам тоймайдилар. Бир танишим ҳаждан келиб, юртга ҳожилик ошини берди. Сафар таассуротларини тинглаб завқландик, ҳавас қилдик. Орадан кўп ўтмай ўша ҳожи ёшгина қиз билан зино қилаётиб кўлга тушди...

Биз демократик ҳуқуқий давлатчилик сари бо-

рар эканмиз, диндорларимиз ҳам амалдаги қонунчиликдан яхши хабардор бўлишлари лозим. Қуръон илмлари ва улуг пайғамбаримиз ҳадисларига таяниб шарқ олимлари ҳуқуқ борасида оламшумул аҳамиятга молик асарлар ёзишган. Бу улкан маънавий меросдан баҳраманд бўлмаслик гуноҳ. Пайғамбаримиз ҳадисларидан бирида шундай марҳамат қилинади: “Ўзгалар олдида қилиш мумкин бўлмаган ишни ёлғиз қолганинга ҳам қилма”. Нақадар содда, нақадар тегин бу ҳикмат.

Ҳ.А. Ёшлар тарбияси ҳамма замонларда кишилик жамиятининг энг муҳим муаммоларидан бири бўлиб келган...

И.Й. Кўпинча фалон-писмадон буюк бобокалонларимиз бор, дея мақтаниб юрамиз. Аслида, улар қолдирган бебаҳо меросга бефарқмиз. Фарзандларимиз тарихимизни яхши ўрганмасдан улғаймоқдалар. Замонавий техника – телевидение, радио, интернет тармоқларидан келаётган ахборотлар кўлами шу қадар каттаки, уларнинг кераклисини олиб, зарарлисидан ҳимояланиш зарур. Тинимсиз шовқин, урхор, ўлдир-ўлдирлар, яланғочлик, фахш, очиқдан-очиқ зинони тарғиб этувчи фильмлар ёшлар тарбиясини бузиб, уларни фикрсиз зомбиларга айлантормоқда. Юқори частоталик бақир-чақирлар, беҳаёларча ирғишлаётган хонандалар, раққосаю раққосларнинг маймунваш жилпанглашларидан ҳатто Ғарбнинг ўзи безор бўлиб турганида айрим хонандаларимиз шуларга тақлид қилиб тирикчилик қилмоқдалар. Қандайдир диний оқимларнинг алмойи-алжойи варақаларини тарқатган кимсаларни қўлга оламиз, жазолаймиз. Тўғри, диний терроризмга қарши кураш долзарб масала. Лекин яширин варақаларсиз, ўз уйимиздаги ойнаи жаҳон орқали бизга, болаларимизга зўравонлик, ваҳшийлик, зинони очиқ ташвиқот қилаётган маънавий террор ҳақида нега бош қотирмаймиз? Радиони кўйсангиз, чет эл қўшиқлари тўхтовсиз жаранглайди.

Ҳатто энг кўнгилчан миллат – фаранглар ҳам хорижий эшиттиришлар вақтини 25 фоиздан оширмасликни белгилаб қўйганлар. Ички бозорни сифатсиз маҳсулотлардан ҳимоялаш ҳақида фармонлар қабул қилинди. Бебаҳо бойлигимиз – маънавий дунёмизни, фарзандларимизни хорижнинг зарарли мафкурасидан ҳимоя қилиш ҳақида жиддий бош қотириш вақти келди.

Ҳ.А. Прокуратура тизимида ишлаш баробарида бадиий ижод билан ҳам жиддий шуғулланиб келмоқдасиз. Сўнгги йилларда “Ёлғизлик”, “Бунда тонглар кашф этар ўзни”, “Ҳабиб бўлгин менга муҳаббат”, “Армонли дунё”, “Ҳавас” номли шеърий тўпламларингиз чоп этилди. Сизнинг сценарийингиз асосида “Қабоҳатга қўйилган тузоқ”, “Жумбоқ” номли бадиий фильмлар яратилди. Ўтган йили “Бир ҳовуч офтоб” эссенгиз учун “Ҳуқуқ” газетасининг мукофотига сазовор бўлдингиз. Терговчи ва шоир бир қарашда ғалати туюлса-да, ҳар икки соҳанинг бошини бирдай тутиб келаётирсиз. Сизни илҳомлантираётган омиллар, қийнаётган муаммолар, ижодий режаларингиз ҳақида гаплашсак.

И.Й. Нега ғалати туюлади? Республикамининг турли идораларида ишлаб, айти чоғда бадиий ижод билан шуғулланаётган юзлаб кишилар бор. Уларнинг аксариятини яхши танийсиз. Балким, шеърий машқларимиз адабиётнинг айрим андозаларига унчалик ҳам тўғри келмас. Лекин юракни ғалаёнга солган туйғуларни шеърга солишни чеклаш ҳақида бирор кунун йўқ-ку.

Яқинда Самарқанд зиёратига келган давримизнинг даҳо адиби Чингиз Айтматов билан суҳбатлашишга муяссар бўлдим. Чингиз оға билан мароқли суҳбат чоғида у кишининг туркий халқлар, айниқса Самарқанд тарихини яхши билишидан ҳайратландим. Айти чоғда у киши мамлакатимиздаги истиқлолдан сўнг қурилган бинолар, иншоотлар, бунёдкорлик иш-

ларига ҳайратини яширмади. Шунда мен тарихимиз, динимиз, тилимиз, миллатимиз бир қардошларимиз билан томирларимиз нақадар чуқур, қамровли эканлигини яна бир қарра теран ҳис этдим.

Ҳ.А. Одам бир соҳада узоқ ишлагач, танишлари кўпайиб, ҳар хил илтимослар кўпаяди... Ошна-оғайнигарчилик, таниш-билишчиликка муносабатингиз?

И.Й. Шўролар даврида ошна-оғайнигарчилик, қариндош-уруғчиликка қарши курашамиз деган шиорлар бўларди. Бутун кишилик жамияти қариндошчилик, дўсту биродарчилик, ўзаро бордикелдилардан иборат-ку аслида. Жинойт оламига мойил танишларингиз кўпайса, қонунга зид илтимослар кўпайиши табиий. Масъул лавозимларга етти пуштини суриштириб ишга олишнинг сабаби ҳам шунда. Танишингизнинг боласини ҳимоя қилиб, ўрнига бир бечорани қаматиб юборсангиз, ҳалиги жабрдийда бир куни ёқангиздан олмайдами? Илтимослар бўлиб туради. Бундай танишларимга яхши адвокат олишини маслаҳат бераман.

Ҳ.А. Тилакларингиз?

И.Й. Гоҳо мукамал кўринган қонунлар ҳали инсон тақдири масаласида ожиз. Қалбинг билан идрок этган ҳолатлар гоҳо қонунларга зиддек... Ишқилиб, яратганнинг ўзи бизни янглиштирмасин. Ҳеч банд тўғри йўлдан адашмасин. Ёлғоннинг умри қиска бўлсин.

Сухбатдош Ҳамроқул Асқар.

ОЗОД ҲАЁТ ҚАДРИ

Президентимизнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” деб номланган китобида бошқа махлуқотлардан онги ва тафаккури билан устун турадиган инсон камолоти учун маънавий эҳтиёж биринчи ўринда туриши, бу эҳтиёжнинг инсон, халқ ва жамият ҳаётида тутган ўрни атрофлича ёритиб берилган. Асарда таъкидланганидек, фарзандларимизнинг қандай инсон бўлиб етишишлари келгусида Ватанимиз тақдирини белгиловчи асосий омил ҳисобланади. Албатта, маънавияти юксак, билимли, кучли ва жисмоний баркамол авлодни тарбиялаш бугуннинг кечиктириб бўлмайдиган вазифасидир. Зеро, ўтмишда жаҳонга Беруний, Ибн Сино, аз-Замахшарий, ал-Бухорий каби мутафаккирларни етиштириб берган, умумбашар маънавиятининг юксалишига ўз муносиб ҳиссасини қўшган халқимиз ўз бой маданий-маънавий мероси билан дунё ҳамжамятида муносиб ўрнига эга. Бугунги вазифамиз – аجدодларимиз ютуқлари билан фахрланибгина қолмай, балки уларни янада бойитиш, нафақат халқимиз, балки умумбашарий аҳамиятга молик янгидан-янги кашфиётлар яратиш, маънавиятимизни бойитишга хизмат қиладиган ёш авлодни тарбиялаб, вояга етказишдан иборатдир. Жумладан, асарнинг муқаддимасида шундай фикрларни ўқиймиз: **“Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада хушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни**

ўз холига, ўзи бўларчилиқка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас кадриятларимизга йўғрилган ва улардан озикланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин”.

Юртбошимиз халқимизнинг илдизлари азал-азалга бориб тақаладиган бой маънавияти ҳақида сўз юритар экан, уларни ёт қарашларга эга кучларнинг ғаразли муносабатларидан асраб-авайлаш ва келажак авлодга етказиш биз учун ўта муҳимлигини алоҳида таъкидлаган. Зеро, **“Дунёдаги зўравон ва тажовузкор кучлар қайси бир халқ ёки мамлакатни ўзига тобе қилиб, бўйсундирмоқчи, унинг бойликларини эгалламоқчи бўлса, авваламбор, уни қуролсизлантиришга, яъни энг буюк бойлиги бўлмиш миллий кадриятлари, тарихи ва маънавиятидан жудо қилишга уринади”.** Дарҳақиқат, бунга тарихдан истаганча мисоллар топишимиз мумкин. Узоққа бориб ўтирмайлик, халқимиз 150 йилдан зиёд вақт аввал Чор Россияси, сўнг собиқ Иттифоқ мустамлака сиёсати остида яшади. Ўтган мана шу давр ичида қанчадан-қанча маънавий, маданий бойликларимиздан жудо бўлдик. Ўзбекона оддий кадриятларимиз босқинчилар томонидан ерга урилди, камситилди. Уларга амал қилган юртдошларимиз мустамлакачиларнинг қаттиқ таъқибига учради. Мисол учун, агар бирор давлат аппаратида ишлайдиган юртдошларимиз уйда аза бўлиб қолса, марҳумга жаноза ўқилгани учун уларнинг қанча-қанчаси вазифасидан четлаштирилди. Албатта, булар бошқаларнинг онгига таъсир қилмай қолмади. Минг шукурки, Мустақиллик туфайли ўзлигимизга қайтиб, ўзлигимизни англай бошладик. Мустабид тузум таъсирида қатағонга учраган, камситилган миллий кадриятларимиз яна қайтадан тикланди.

Муаллифнинг таъкидлашича, **“Маънавиятга**

қарши қаратилган ҳар қандай таҳдид ўз-ўзидан мамлакат хавфсизлигини, унинг миллий манфаатларини, соғлом авлод келажагини таъминлаш йўлидаги жиддий хатарлардан бирига айланиши ва охир-оқибатда жамиятни инқирозга олиб келиши мумкин”. Бундан келиб чиқадики, ҳар бир мамлакат, хоҳ сиёсий, хоҳ иқтисодий, хоҳ ҳарбий жиҳатдан устун бўлсин, агар маънавият жиҳатидан ожиз бўлса, алал-оқибат таназзулга маҳкум. Агар халқнинг маънавияти юксак, онгида мафкуравий жиҳатдан етарлича иммунитет мавжуд бўлса, шубҳасиз, бундай халққа эга давлат ҳар томонлама тараққий этиб бораверади.

Жамиятдаги маълум бир тузум ўзгарганидан сўнг шу жамият аъзолари онги ва дунёқарашида маънавий бўшлиқ пайдо бўлиши турган гап. Агар мазкур бўшлиқ янги тузум ғоялари билан тўлдирилмас экан, шубҳасиз, у жамият учун ёт бўлган, бошқа бир кучли жамиятнинг тараққиётини кафолатлайдиган вайронкор ғоялари билан тўлдирилади. Зеро, Юртбошимиз айтганидек, **“Бу дунёда табиатда ҳам, жамиятда ҳам бўшлиқ бўлмайди. Қаердадир бўшлиқ пайдо бўлдими, ҳеч шубҳасиз, уни албатта кимдир тўлдиришга ҳаракат қилади”**.

Ҳозирги кунда ана шундай маънавий бўшлиқни тўлдиришга уринадиган ва шунинг ҳисобидан ўз ғаразли мақсадларини амалга оширишни ўйлаб юрганлар кўп. Бу эса инсон қалби ва онги учун курашнинг глобал муаммога айланганлигидан дарак беради. Маънавиятига қарши қандайдир таҳдид пайдо бўлганлигини сезган ҳар бир онгли инсон, ҳар бир халқ ўзининг бугуни ва эртанги истиқболи ҳақида жиддий ташвишга тушиши шубҳасиз. Муҳим ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга бўлган ушбу муаммони кенг миқёсда, дунёнинг барча мамлакатлари ва халқлари ҳаётига дахлдор масала сифатида ўрганиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш мақсадга мувофиқдир.

Президентимизнинг ушбу китобида одамзод учун

хамма замонларда ҳам энг буюк бойлик бўлиб келган маънавиятнинг маъно-мазмуни, унинг инсон ва жамият ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти, бу мураккаб ва серқирра тушунчанинг назарий ва амалий жиҳатлари ҳар томонлама кенг қамровли фикр ва хулосалар орқали таҳлил этилади.

Асарда истиқлол йилларида юртимизда миллий маънавиятимизни тиклаш, уни замон талаблари асосида ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган улкан ишлар, бу борада олдимизда турган мақсад ва вазифалар ҳақида атрофлича фикр юритилади. Ҳар бир юртдошимиз бунини тўғри англаб, бугунги мураккаб глобаллашув даврида маънавият соҳасида вужудга келаётган долзарб муаммолар, халқимиз маънавиятини асраш ва юксалтириш, айниқса, ёш авлоднинг қалби ва онгини турли зарарли ғоя ва мафкуралар таъсиридан сақлаш ва ҳимоя қилиш масалаларига онгли равишда ёндашишларида ушбу асар муҳим аҳамиятга эга дастуриламал бўлиб қолиши шубҳасиз.

Президентимизнинг таъбирича, халқ – улуғ ва шарафли йўлдан илгарилаб бораётган улкан карвон экан, уни йўлдан чалғитишга уринувчилар, пайт пайлаб орқасидан ҳамла қилувчилар ҳаминиша топилади. Аммо халқ карвонини ҳеч қандай куч ортга қайтаролмайди. Нега деганда, халқнинг қалбида не-не авлодлардан мерос енгилмас куч – маънавият бор. Зеро, маънавияти юксак халқни дунёдаги ҳеч қандай куч енга олмайди. Чунки бу халққа аждодларидан мерос қолган буюк маънавият ҳар қандай моддий бойлик, ҳар қандай ҳарбий қуролдан ҳам қудратлироқ куч бағишлайди.

Президентимиз таъкидлаганидай, “Шонли тарихга садоқат билан қараб, бугунги озод ҳаётини қадрлаб, ўз келажакига катта умид билан интилаётган халқимизнинг донишмандлиги ва матонати, унинг иймон-эътиқоди, мустаҳкам иродаси ва юксак маънавий руҳи доимо барқарор яшайди”.

Мен бунга ишонаман.

ҚОНУН ВА ИНСОН ҚАДРИ

Мамлакатимиз Президенти томонидан 2005 йилнинг 1 августида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида”ги қарори ҳамда 2005 йил 8 августдаги “Қамокқа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш тўғрисида”ги Фармонга биноан 2008 йил 1 январдан эътиборан ўлим жазосини жиноий жазолар тизимидан чиқариб ташлаш ва қамокқа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш кўзда тутилган. Суд-ҳуқуқ тизимида олиб борилаётган ислохотлар жиноят, жиноят процессуал қонун ҳужжатларининг босқичма-босқич либераллаштирилаётганлиги биргина мамлакатимиз фуқаролари томонидангина эмас, балки дунё жамоатчилиги томонидан эътироф этилмоқда.

Муқаддас китобларда ҳам, ривожланган мамлакатлар конституцияларида ҳам инсон ҳаёти дахлсиз эканлиги алоҳида таъкидланади. Зеро, Худо берган умрга барҳам бериш ҳақида ҳукм чиқаришга ҳеч кимга ваколат берилмаган. Мамлакатимизда инсон ҳаётининг, ҳақ-ҳуқуқларининг дахлсизлигига алоҳида эътибор бериб келинаётганлигини Олий Мажлис томонидан қабул қилинаётган ҳаётбахш қонунлар мисолида ҳам кўришимиз мумкин. Жумладан, яқинда Олий Мажлис Сенатининг бўлиб ўтган ўнинчи ялпи мажлисида кўриб чиқилган масалалар қаторида “Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ҳамда “Қамокқа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар

киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунлари муҳокама қилинди. Бу эса суд-ҳуқуқ тизимида босқичма-босқич амалга оширилаётган ислохотларнинг мантиқий давомидир.

Ўлим жазоси бекор қилиниши муносабати билан қабул қилинган қонунга кўра янги жазо сифатида умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси киритилди. Қонунда умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазоси оғирлаштирувчи ҳолатларда қасддан одам ўлдириш ва терроризм жиноятлари учун тайинланиши мумкинлиги белгилаб қўйилди. Бу жазо аёллар, 60 ёшга тўлган эркаklar ва жиноят содир этган вақтида 18 ёшга тўлмаганларга нисбатан тайинланмайди. Шу билан бирга, тамом бўлмаган жиноятлар учун бу турдаги жазонинг қўлланилмаслиги ҳам белгилаб қўйилган. Жиноят кодексига умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосини тайинлаш назарда тутилган жиноятни содир этган шахсга нисбатан жавобгарликка тортиш ва жазони ижро этиш муддатларини қўллаш масаласи суд томонидан ҳал этилади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан 1966 йилда қабул қилинган “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида”ги халқаро пактнинг 6-моддаси 4-бандида амнистия, афв этиш ёки ўлим ҳукмини алмаштириш ҳамма ҳолатларда тухфа этилиши мумкинлиги белгиланган.

Жиноий жазолар тизимига умрбод озодликдан маҳрум қилиш жазосининг киритилиши жиноят ижроия қонунчилигида ҳам айрим ўзгаришларга олиб келди. Жиноят-ижроия кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларга кўра, умрбод озодликдан маҳрум этишга ҳукм этилган маҳкумлар жазони махсус сақлаш шароитларига эга бўлган махсус тартибли колонияларда ўтайдилар.

Президентимиз томонидан 2005 йил 8 августда қабул қилинган “Қамоққа олишга санкция бериш

ҳуқуқини судларга ўтказиш тўғрисида”ги Фармонга мувофиқ ҳеч ким суд қарорига асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамокда сақланиши мумкин эмас. Бунда дастлабки тергов жараёнида қамокқа олиш ёки қамокда сақлаш муддатини узайтириш билан боғлиқ илтимоснома, шикоят ва протестларни кўриб чиқиш ҳуқуқи жиноят ишлари бўйича туман-шаҳар судлари ва уларга тенглаштирилган судларнинг судьяларига берилади.

Айбланувчи ёки гумон қилинувчи шахсга нисбатан эҳтиёт чораси кўришга етарли асослар мавжуд бўлса, прокурор розилиги билан терговчи бу ҳақда судга илтимоснома билан чиқиши тартиби қонунда белгилаб қўйилди. Унга кўра, жиноят содир этишда гумонланиб турилган шахсни қамокқа олишга асос бўлувчи ҳужжатлар, тегишли илтимоснома жинорий иш кўзғатиш ҳақидаги қарор билан биргаликда ушлаб туриш муддати тугатилишидан камида 12 соат олдин судга тақдим этилади.

Суд эса ўз навбатида, ана шу 12 соат мобайнида ҳужжатларни яқка тартибда ёпиқ суд мажлисида кўриб чиқади. Қамокқа олиш эҳтиёт чорасини қўллаш масаласини судда кўришда прокурор, айбланувчи, ҳимоячи иштирок этади. Шунингдек, гумонланувчи ёки айбланувчининг қонуний вакили ва терговчининг бу жараёнда иштирок этиш ҳуқуқи кўрсатилди.

Шу билан биргаликда, ушланган шахсларнинг ҳуқуқлари ҳимоясини таъминлаш мақсадида ЖПКнинг 226-моддаси янги таҳрирда баён этилиб, унда терговчи ёки прокурор томонидан зарур ва етарли асослар тақдим этилганда суд қарори билан уларни ушлаб туриш муддати қирқ саккиз соатгача узайтирилиши мумкинлиги белгиланди. Қамокқа олишга санкция бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси судлар ва прокуратура тўғрисидаги қо-

нунларга ҳам тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

Ҳуқуқий демократик, эркин фуқаролик жамияти барпо қилиш йўлидан оғишмай бораётган мамлакатимизда бундай қонунларнинг қабул қилиниши жамиятнинг ривожланишига, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг кафолатланишига хизмат қилади. Зеро, ҳар бир инсон дунёга келганидан кейин Оллоҳ берган умрни хайрли ишларга сарфлаб, жамият ривожига ўз ҳиссасини қўшиши лозим. Мабодо йўлдан адашиб қолган тақдирда ҳам ҳаётига узил-кесил нуқта қўймасдан, унга ўз қилмишини яна бир мартаба ҳар томонлама ўлчаб кўришга имкон қолдириш керак.

2008 йил

ФАРЗАНД КАМОЛИ – ДАВЛАТ ИҚБОЛИ

Халқимизда “Бола азиз, одоби ундан ҳам азиз”, деган пурмаъно ҳикмат бор. Инсон умрининг мазмуни яхши оила, салим фарзандлар камолини кўриш ва уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашдан иборат. Халқимиз бола деб яшайди, бола учун жонини беради, боласи бировдан кам бўлмаса, шунинг ўзини тўқис бахт, деб тушунади. Шу билан биргаликда боласини мустақил ҳаётга тайёрлаш учун уни меҳнатга, сабр-қаноатга ўргатади. Ана шундай бебаҳо кадриятларимиз натижаси ўлароқ, жамиятимизда оилавий ажралишлар нисбатан кам, фарзанд улғайгач, ота-онасининг қаватига кириб, унинг оғирини енгил қилишга ҳаракат қилади, уларни ташлаб кетмайди. Кексалик чоғида эса ота-онага кўрсатиладиган эҳтиром янада кучаяди, иззат-икром қилинади. Шунинг учун бизнинг жамиятимизда фарзанд тарбиясига эътибор ва ғамхўрлик БМТ томонидан қабул қилинган “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенцияга нисбатан серкирра ва тўқисроқ ҳамда мазкур конвенция талабларига тўлатўқис жавоб беради. Бинобарин, жамиятнинг асосий негизи оила ҳисобланар экан, боланинг шахси соғлом бўлиши ва ҳар томонлама уйғун ҳолда камол топиши учун у оила ғамхўрлигида, давлат кўмагида улғайиши, туғилгунча ва туғилгандан кейин ҳам муносиб даражадаги ҳуқуқий ҳимоя жиҳатидан кафолатланиши лозим.

Мамлакатимиз мустақиллигининг дастлабки йилларида бу борада ратификация қилинган биринчи халқаро ҳуқуқий ҳужжатлардан бири “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенция бўлди. 1992 йилда бола ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш бўйича қатор халқаро ҳуқуқий мажбуриятларни ўз

зиммасига олган Ўзбекистон ҳукумати Конвенция қоидаларига мувофиқ БМТнинг бола ҳуқуқлари кўмитасига мунтазам равишда уни бажариш юзасидан даврий ҳисоботларни тақдим этиб келмоқда. Ўтган йиллар мобайнида Халқаро мажбуриятларни бажариш мақсадида халқаро-ҳуқуқий меъёрларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш бўйича кенг кўламли ишлар олиб борилди.

Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2001 йил 5 февралда қабул қилинган “Она ва бола” давлат дастури тўғрисидаги қарорда оналар соғлигини мустаҳкамлаш ва соғлом бола туғилиши масалаларига эътибор қаратилган. Шунингдек, бу борада муайян тизим яратиш, болаларнинг ҳар томонлама жисмоний, маънавий ва ақл-заковатли бўлиб камол топиши учун шарт-шароитлар яратиш, педагогика ва психологиянинг замонавий усуллари қўллаш асосида уларни қатъий билимлар, эркин фикрлаш кўникмаларини шакллантириш асосида, Ватанга ва халққа муҳаббат ва садоқат, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш руҳида тарбиялаш ҳамда бола тарбиясида маҳалла ролини кучайтириш алоҳида таъкидлаб ўтилган.

2001 йилда қабул қилинган “БМТнинг бола ҳуқуқлари кўмитаси тавсияларини бажариш бўйича миллий ҳаракат режаси”га биноан 2007 йилнинг 1 декабрида Олий Мажлис Сенатининг ўн иккинчи ялпи мажлисида Олий Мажлис қонунчилик палатаси томонидан қабул қилинган “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни маъқулланиб, 2008 йил 8 январдан кучга кирди.

Қонуннинг асосий мақсади бола ҳуқуқлари соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш механизмини такомиллаштириш ва қаровчиси йўқ болаларни ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя қилишнинг амалдаги тизими самарадорли-

гини оширишдан иборат. Мазкур қонун тўртта боб ва ўттиз иккита моддадан иборат бўлиб, у “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги конвенцияда, Ўзбекистон Конституцияси ва қонунларида назарда тутилган бола ҳуқуқларининг барча асосий ва қўшимча кафолатларини ўзида мужассам этган.

Амалдаги қонунчиликда бола ҳуқуқлари ва манфаатлари, шунингдек, уларнинг ҳимоясига алоҳида ўрин берилган. Қонунчилик асоси бўлмиш Ўзбекистон Республикаси Конституциясига кўра, бола дунёга келиши билан инсон ҳамда фуқаро ҳуқуқ ва эркинликларига эга бўлади ҳамда бу давлат томонидан кафолатланади. Бош қомусимизнинг 65-моддасига мувофиқ фарзандлар ота-оналарнинг насл-насабидан ва фуқаролик ҳолатидан қатъи назар қонун олдида тенгдирлар. Оналик ва болалик давлат томонидан муҳофаза қилинади. Шунингдек, “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенцияга биноан Фуқаролик ва Оила кодексларининг қабул қилиниши бола ҳуқуқлари ҳимояси тўғрисидаги қонунчилик ривожига салмоқли ҳисса қўшди.

Бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича давлат сиёсатининг асосий йўналишлари унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш, ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилиш, камситилишига йўл қўймаслик, шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш, бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш, болаларнинг ижтимоий кўникмасига, вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларни қамайтириш, ювенал адлия тизимини яратиш ҳамда ривожлантиришга кўмаклашиш ва бошқалардан иборат.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари бола ҳуқуқларини таъминлаш бўйича ягона давлат сиёсатини амалга оширади ва шу бўйича устувор йўналишларни белгилайди. Бола ҳуқуқлари,

эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш бўйича давлат дастурлари ҳамда ҳудудий дастурларни ишлаб чиқади ва давлат органлари, болалар муассасалари, ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштиради ҳамда назорат қилиб боради. Бу тадбирлар давлат бюджети маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан молиялаштирилади. Қонунда бола ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, давлат органлари ва бошқа органларнинг шу йўналишдаги фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида бола ҳуқуқлари бўйича ваколатли орган ташкил этилиши мумкинлиги ҳам назарда тутилган.

Вазирлар Маҳкамасининг 2007–2011 йилларга мўлжалланган “Ўзбекистонда болалар фаровонлигини таъминлаш бўйича ҳаракат Дастури”га биноан илғор халқаро тажриба ва ҳуқуқ тизими ҳисобга олинган ҳолда оила, оналик ва болалик манфаатларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асосини такомиллаштириш ва ривожлантириш, уларнинг моддий фаровонлигини мустаҳкамлаш, зарур иқтисодий шароитлар яратиш, 12 йиллик умуммиллий миқёсдаги таълим дастурини амалга ошириш, аҳолининг репродуктив саломатлигини сақлаш тизимини такомиллаштириш, болаларнинг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатлами – ногиронлар, етимлар, кам таъминланган оилалар фарзандларининг давлат томонидан ҳимояланиши кўзда тутилган. Бола ҳуқуқларини таъминлашда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва бошқа нодавлат но-тижорат ташкилотларининг иштироки айниқса, муҳимдир. Бу ташкилот ва органлар болага унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини рўёбга чиқариш ва ҳимоя қилишда кўмаклашади, унга ҳуқуқий, услубий, ахборотга оид ва бошқа ёрдамлар кўрсатади.

Қонунда боланинг яшаш, ғайриқонуний кўчирилишдан ҳимояланиш, индивидуалликка эга бўлиш ва уни сақлаб қолиш, оилавий муҳитга бўлган ўз фикрини ифода этиш, шунингдек, эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқи кафолатлари ҳамда бошқа ҳуқуқлари қатъий белгилаб қўйилган.

Давлат ва жамият томонидан алоҳида ҳимоя қилиниш ва қўллаб-қувватланишга муҳтож болаларга мўлжалланган қўшимча кафолатлар давлат томонидан таъминланади. Бинобарин, давлат боланинг оилада бўлишига тўсқинлик қилувчи шароитларни бартараф қилиш, бола оиласидан ажратилган ҳолларда эса уни оиласига тезроқ қайтариш юзасидан зарур чораларни кўради. Ногирон ҳамда жисмоний ва руҳий ривожланишида нуқсони бўлган болалар тарбияланаётган оилаларга моддий ва бошқа хил ёрдам кўрсатилади ва улар қўллаб-қувватланади. Бундан ташқари, қонунда оилада тарбияланиш бахтидан бебаҳра етим ҳамда ота-она қарамоғидан маҳрум болаларнинг муқобил ҳуқуқи (васийлик ва ҳомийликни белгилаш, болани фарзандликка олиш, оилага тарбияга олиш (патронат), ихтисослаштирилган тарбия, даволаш муассасаларига, ижтимоий ҳимоя муассасаларига жойлаштириш) ҳам белгилаб қўйилган.

Қонунда ижтимоий ҳимояга муҳтож болаларнинг жамиятга уйғунлашиш ҳуқуқи кафолатларини таъминлашга алоҳида эътибор берилган. Бунда ижтимоий ҳимояга муҳтож болалар жамият ҳаётида иштирок этишда бошқа болалар билан тенг ҳуқуққа эга эканлиги назарда тутилган. Ижтимоий ҳимояга муҳтож болаларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситмаслик шартлари асосида дастурлар ишлаб чиқишда давлат ташаббускор бўлади ҳамда зарур ресурслар ажратади.

Шунингдек, етим ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар, давлат таъминотида турган

ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасаларининг битирувчилари ёки жазони ўташ муассасаларидан озод қилинган болалар, ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган бошқа тоифадаги болалар ўзлари илгари яшаган турар жой майдонига эга бўлиш ёки қонун ҳужжатларига мувофиқ турар жой олиш ҳуқуқига эга. Етим ёки ота-онаси ва бошқа қонуний вакиллар қарамоғидан маҳрум бўлган болаларга таълим бериш ҳамда уларни таъминлаш тўлиқ давлат таъминоти асосида амалга оширилади.

Ногирон, жисмоний ва руҳий ривожланишида нуқсонлари бўлган болаларнинг тиббий-ижтимоий ёрдам олишга бўлган ҳуқуқий кафолатлари давлат соғлиқни сақлаш, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тизими муассасаларида бепул тиббий-ижтимоий ёрдам олиш, шунингдек, ўз уйларида парвариш қилиниш ҳуқуқлари амалга оширилиши орқали таъмин этилади. Махсус педагогик ёндашувга эҳтиёжи бўлган болалар белгиланган таълим стандартлари ва талаблари даражасида билим олишлари учун зарур маблағлар давлат томонидан ажратилади. Шу билан бирга бундай болаларга махсус ишлаб чиқилган таълим дастурлари бўйича таълим муассасаларида ўқиш ва тарбияланиш ҳамда ўз жисмоний, ақлий қобилиятлари ва хоҳишларига мос бўлган таълим олиш (умумтаълим ёки ихтисослаштирилган) муассаса турини танлаш ҳуқуқи берилади.

Дунёнинг бирор жойида бизнинг халқимиздай болапарвар миллат йўқ. Халқимиз ўз фарзандига сизлаб гапиради, уларни улуғ ва хайрли амалларга ундаб, дуо қилади, шундан ўз тафаккур нури билан ўн саккиз минг оламни чароғон қиладиган аллома-ларни тарбиялаб етиштиради ва дунёга беради.

2008 йил

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ КАФОЛАТИ

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ, давлат ҳокимияти тизими ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниш принципларига асосланади.

Қонун чиқарувчи ҳокимият ва ижро этувчи ҳокимият бир ёки бир неча давлат органлари томонидан амалга ошириладиган бўлса, суд ҳокимиятига нисбатан бу масала бошқачароқ ҳал этилади. Суд ҳокимияти барча суд органлари томонидан, қуйи судлардан бошлаб Олий судларгача бўлган тизим томонидан амалга оширилади. Чунки ҳар бир суд унинг суд тизимида тутган ўрнидан қатъи назар суд ишларини фақат қонунга бўйсунган ҳолда мустақил ҳал этади. Шундай қилиб, ҳар бир суд суд ҳокимиятини мустақил амалга оширади.

Демократик жамиятда суд ҳокимиятининг ижтимоий вазифаси турли хил ҳуқуқий низоларни кўриб чиқишда Конституция ва бошқа қонунларда, қонуности ҳужжатларда ҳамда халқаро шартномаларда назарда тутилган ҳуқуқларнинг устуворлигини таъминлашдан иборатдир. Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимиятини амалга ошириш биринчи навбатда, мамлакатда қонун устуворлиги, ижтимоий адолат, фуқаролар тинчлиги ва тотувлигини таъминлашга қаратилгандир.

Ўзбекистонда фаолияти инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, мамлакатда ижтимоий барқарорлик ва қонун устуворлигини таъминлашга йўналтирилган мустақил суд ҳокимиятини шакллантириш миллий давлатчилигимизни ривожлантиришнинг бош йўналишларидан бири бўлди.

Амалга оширилган кенг қамровли ислохотлар натижасида тарихан қисқа вақт ичида мамлакатимиз

ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида чуқур ўзгаришлар юз берди. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш бўйича яхлит ҳуқуқий тизим яратилди.

Президентимиз таъкидлаганидек, ўтган йиллар мобайнида мамлакатимизда ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг муҳим таркибий қисми бўлган суд-ҳуқуқ тизими қурилишининг мутлақо янги концепцияси амалда жорий этилди. Суд-ҳуқуқ ислоҳоти давомида Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал, Фуқаролик, Фуқаролик-процессуал, Хўжалик-процессуал кодекслари ва бошқа қонунлари, хусусан, “Судлар тўғрисида”ги, “Прокуратура тўғрисида”ги қонунлар қабул қилиниб, уларда судлар ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари белгилаб берилди, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини суд тартибида ҳимоя қилишнинг самарали ҳуқуқий механизми яратилди. Сўнгги йилларда суд-ҳуқуқ ислоҳотларини янада чуқурлаштириш, қонун устуворлигини таъминлаш ҳамда фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоя қилинишини кучайтириш, жиноятга оид сиёсатни эркинлаштириш, суд ишларини юритиш қоидаларини такомиллаштириш, суд ҳокимиятининг мустақиллигини мустаҳкамлаш юзасидан амалий ишлар қилинди. Суд-ҳуқуқ ислоҳотини амалга ошириш натижасида мамлакатда яхлит суд тизими яратилди, жиноий жазолар либераллаштирилди, ишларни судларда кўриб чиқишнинг процессуал тартиби такомиллаштирилди. Суд-ҳуқуқ ислоҳотларини амалга ошириш жараёнида суд ҳокимияти мустақиллигини ва тезкорлигини таъминлаш ҳамда суд ҳокимиятининг нуфузини ошириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенат томонидан қабул қилинган “Ўлим жазоси бекор

қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ва “Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи судларга ўтказилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунлари инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлиги суд томонидан самарали ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтирди.

Қонунда умрбод озодликдан маҳрум қилишга ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахснинг тайинланган жазо муддатининг маълум бир қисмини ҳақиқатан ўтаб бўлганидан кейин афв этиш тўғрисидаги илтимоснома бериш ҳуқуқи назарда тутилган. Бу жазо мақсадларига тўлиқ мувофиқ бўлиш билан бирга жуда инсонпарвар рағбатлантирувчи меъёрдир. Ҳар бир инсон ҳаётда умид билан яшайди. Бу меъёр кўрсатилган жазо чорасига маҳкум этилган шахсни тузалиш йўлига ўтишга, белгиланган тартибга риоя қилишга, меҳнат ва ўқишга виждонан муносабатда бўлишга ҳамда тарбиявий тадбирларда фаол иштирок этишга ундайди.

Шунингдек, қонунда умрбод озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ тартиби бу борадаги халқаро тажрибаларни ҳисобга олган ҳолда белгиланган. Умрбод озодликдан маҳрум қилинганлар меъёрий сақлаш шароитларига эга бўлган махсус тартибли колонияларда сақланадилар. Улар жазони қаттиқ, одатдаги ва енгиллаштирилган сақлаш шароитларда ўтайдилар. Бу ҳам маҳкумларни тузалиш йўлига ўтишга рағбатлантиради. Чунки қонун қаттиқроқ сақлаш шароитидан енгилроқ сақлаш шароитига ўтказишни маҳкумнинг белгиланган тартибга риоя этиши билан боғлайди.

Қонун умрбод озодликдан маҳрум қилинган маҳкумнинг қайси сақлаш шароитида жазони ўтаётганига қараб ҳар ойда сотиб олиши мумкин бўлган озиқ-овқат маҳсулотлари, яқинлари билан учрашиш, телефон орқали сўзлашиш, посилка ва бандерол олиш миқдорини белгилайди.

Бундан ташқари, қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасининг прокурор илтимосномасига кўра суд томонидан қўлланилиши шахснинг эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқининг асоссиз чеклашни олдини олиш билан бирга унинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатини кучайтиради.

Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини суд тартибида қўллаш суд мажлисида тарафларнинг тортишуви ва тенглиги принципларига мувофиқ амалга оширилиб қамоққа олинаётган фуқаронинг адолатли суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқлари рўёбга чиқарилади. Қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш ва қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш асослари ҳамда процессуал тартиби қонунда қатъий белгилаб қўйилганлиги бу жараёнда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтиради.

Ва ниҳоят, қамоққа олиш эҳтиёт чорасини қўллаш ёки бундай чорани қўллаш тўғрисидаги илтимосномани рад қилиш, худди шунингдек, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш билан боғлиқ суд ажрими устидан апелляция тартибида шикоят бериш механизми вужудга келтирилганлиги, ўзининг ҳимояга бўлган ҳуқуқини рўёбга чиқариш учун айбланувчи (гумон қилинувчи) биринчи ва апелляция инстанцияси суди мажлисида иштирок этиши қонунда назарда тутилганлиги инсоннинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини, дахлсизлигини суд тартибида самарали ҳимоя қилиш имкониятларини янада кенгайтиради.

Ўлим жазосини бекор қилиш ва қамоққа олиш-

га санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш вазифаси қўйилган пайтдан бошлабоқ судьялар билан турли хил машғулотлар ўтказилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги юристлар малакасини ошириш марказида ташкил қилинган икки ҳафталик ўқув курсларида жинойт ишлари бўйича судларнинг барча судьялари малака ошириб қайтди. Дастлаб ўлим жазосини бекор қилиш, умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоларини тайинлашнинг, худди, шунингдек, қамокқа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини суд тартибида қўллашнинг назарий асослари ўрганилди. Юқорида кўрсатилган қонунлар қабул қилинганидан кейин эса вилоят судида ташкил қилинган ўқув машғулотларида бу қонунларнинг ҳар бир моддаси атрофлича муҳокама қилиниб, судьяларда мазкур қонунларни амалиётда қўллаш юзасидан кўникма ҳосил қилинди.

Фикримизча, бу суд амалиётини тўғри шакллантиришга ва қонун талабларига оғишмай амал қилишга ёрдам қилади. Барча судьялар ҳар иккала қонун, Олий суд пленуми қарорлари матни, шунингдек, қамокқа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш масалаларига бағишланган амалий қўлланмалар билан таъминландилар.

Амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотларининг бош мақсади инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўлиб, бу вазифа суд ҳокимияти томонидан қонунларга оғишмай амал қилиш, суд тортишувчилик принципини таъминлаш, қабул қилинаётган ҳар бир қарорнинг қонуний, асосли ва адолатли бўлишига эришиш орқали амалга оширилади. Бу ўз навбатида инсон ҳуқуқларини, эркинлиги ва дахлсизлигини ҳимоя қилиш баробарида мамлакатимизда тинчлик, барқарорлик ва тотувликни таъминлашга ҳам хизмат қилади.

ҲАЙДАР ОТА

1991 йил. Августнинг охирлари. Қизил империя талвасага тушиб, ҳукмронлигини ҳар қандай йўл билан сақлаб қолиш учун турланаётган даврлар. Ҳамма жойда турли ваҳимали гаплар... Пароканда бўлаётган тоталитар тузумни сақлаб қолиш учун сунъий равишда ГКЧП ташкил этилди. Бироқ энди тарих ғилдирагини тўхтатиб қолиш, орқага суришнинг иложи йўқ эди. Давр табиий ривожланиш ўзанига барча тўсиқларни парчалаб интиларди. Иттифоқдош Республикалар ҳаётида туб бурилиш даври бошланганлигини шу жараённинг ўзи кўрсатиб турарди.

Ўзбекистон Президенти И.Каримов Ҳиндистон сафарини тўхтатиб, мамлакатга қайтиб келди. Бундай пайтда иккиланиш, пайсаллаш ижтимоий инқироз билан баробар эди. Худди ана шу пайтлар депутатлар Ўзбекистон Олий Кенгашининг навбатдаги сессиясига тайёргарлик кўраётган эдилар. Зудлик билан фавқулудда йиғилиш чақирилди. Унда мустақиллик пойдеворига биринчи тамал тоши кўйилди. Ўзбекистоннинг Мустақиллик Декларацияси қабул қилинди. Ўша пайтда Ўзбекистон Олий Кенгашининг депутати Ҳайдар Исломов ҳам Олий Кенгашнинг қонунчилик ва ҳуқуқ-тартибот қўмитаси котиби сифатида ана шу тарихий воқеаларда бевосита иштирок этди ва мустақиллик дастурларини ишлаб чиқишда қатнашди.

– Ҳар куни рўй бераётган воқеалар шиддати, тезкор жараён кўп депутатларимизни эсанкиратиб қўйган эди, – деб эслайди Ҳайдар ота. – Чунки уларнинг кўпчилиги ҳатто мустақил ҳаракат, мустақил фикрлашдан ҳам қўрқардилар. Лекин табиий танлаш туфайли, Ислом Каримов ташаббуси билан

Ўзбекистон ўз тақдирини ўзи белгилаши керак, деган хулосага келинди. Бу бир қарашда қўрқинчли, хатто дахшатли туюларди. Ҳамминг хаёлида “Қандай қилиб?” деган савол турарди. Бироқ сал эсанкираш, қатъиятсизлик фалокатга олиб келишини ҳамма сезиб турарди. Ана шу тарика Мустақиллик Декларацияси эълон қилинди.

31 август куни бошланадиган Ўзбекистон Олий Кенгаши сессиясида Ўзбекистон Иттифоқ таркибидан ажралиб чиқиб, Мустақил давлат деб расман эълон қилиниши керак, деган тақлифлар ўртага ташланди.

– Бу нима беради? – эътироз билдирди депутатлардан бири. – Қоғозда қолиб кетадиган нарса...

Мунозарага Президентимиз аралашди... Биз шунда ҳам бу тарихий жараёнга у кишичалик жиддий аҳамият бермаган эканмиз. Хуллас, ўша куни бу хужжат тайёрланиб, сессияда бутун дунёга Ўзбекистон Мустақиллиги расман эълон қилинди...

* * *

1941 йил. Урушнинг оловли тиллари қиличдай-қиличдай навқирон йигитларни жаҳаннам домига тортаётган дамлар. Пастдарғом туманидаги Жайра кишлоғида Меҳнат артели раиси бўлиб ишлаётган 24 ёшли Ислон Сувонов куппа-кундузи уйига даладан қайтиб келиб қолди.

Эндигина беш ёшга қадам кўйган Ҳайдар отасини узоқдан таниб, унга қараб югурди. Ислон ўғилчасини кўтариб, ховлида куви чайётган хотинининг ёнига келди.

– Ўғилой, – деди у, – бугун ишларни эрта яқунладим. Юр, Ҳайдаржонни шаҳарга олиб бориб, бир ўйнатиб келайлик...

Ўғилой: “Ҳа, нечук? Қуёш қаёқдан чиқа қолди?” дегандай эрига қаради.

– Ҳа энди... иш билан бўлиб, сизларга ҳам

карамай қўйганимга анча бўлиб кетди, – сир бой бермади Ислому.

Ўша пайтларни Ҳайдар ота ҳозир ғира-шира эслайди. Улар Самарқандга боришди, истироҳат боғида сайр қилишди, суратга тушишди. Ота урушга чақирув қоғози келганини айтмаган экан, фронтга кетди. Шу-шу Ҳайдар отасини қайтиб кўрмади. Урушдан “бедарак йўқолди” деган билдирув хати келди. Ундан ёлғизгина ёдгор бўлиб бирга тушган сурат қолди, холос... Ўғилой бошқа эр қилмади – тул ўтди. Ўз умрини Ҳайдарнинг тарбиясига бағишлади...

* * *

1953 йил Ҳайдар ўнинчи синфни битираётган эди. Бир куни мактаб директори Ғанижон Тожиев Ҳайдарни хонасига чақирди. Хонага тўладан келган, истараси иссиқ бир киши ҳам бор эди.

– Мана шу йигит! – таништирди Ғанижон ака хонада ўтирган кишига. – Аълочи, ўз сўзида турадиган, бошига қилич келса ҳам тўғриси айтидиган бола. Ўқиш билан бирга Эсабой қишлоғидаги бригадада табелчилик қилади. Бу киши эса, – директор Ҳайдарнинг қаршисида ўтирган одамни кўрсатди, – Тошкент давлат юридик институтидан келиптилар. Домла Ориф Расулов бўладилар. Иқтидорли болалар бўлса, институтга тавсия қилишимиз керак экан. Сени шунинг учун ҳам бу ерга таклиф қилган эдим...

Ўша йили Ҳайдар Исломов мактабни кумуш медаль билан битириб, Тошкент давлат юридик институтига имтиҳонсиз қабул қилинди.

Ҳайдар Исломов елиб-югуришга ўрганиб қолган эмасми, институтда ҳам бирпас тинч турмас эди. Жамоатчилик иши қаерда бўлса, Ҳайдарни ўша жойдан топишарди. Студсовет раиси, ёшлар кўмитаси аъзоси, ташкилий ишларда бош-қош... Хуллас, студентлик йиллари ҳам ширин тушдай

бирпасда ўтди-кетди. Ҳайдар диплом ишини “Халқ депутатлари вилоят кенгаши ижроия кўмитаси компетенцияси” мавзусида ёқлади. Самарқанд вилоят ижроия кўмитасида практикада бўлди. Ўқишни битириб ҳуқуқшунослик соҳасига ишга ўтмоқчи бўлганида Пастдарғом тумани ижроия кўмитаси раиси Кўпайсин Тўрабеков уни қўймай ўзи билан олиб кетди. Ҳайдар бу ерда масъул ходим, масъул котиб вазифаларида ишлади. Қараса, олган билими кумга сингган сувдек изсиз кетаяпти. “Илмига амал қилмаган муллодан устига китоб ортилган эшак афзал”, деб ўйлади Ҳайдар бир куни... Ва шу тариқа 1964 йилда у Самарқанд шаҳар прокурори ёрдамчиси сифатида ўз касбининг бошини тутди...

Эҳ-ҳе, шундан буён қанча сувлар оқиб ўтди. Ўтган йиллар мобайнида Ҳайдар ота Исломов Каттақўрғон, Хатирчи, Иштихон туманларида прокурор, Самарқанд вилоят прокурори ўринбосари, бўлим бошлиғи, вилоят адлия бошқармаси бошлиғи вазифаларида ишлади. Чорак асрдан кўпроқ шу соҳанинг нонини еди, еганда ҳам ҳалоллаб еди. Бировнинг ноҳақ бурнини қонатмади, адолат, ҳақиқат нуқтаи назаридан иш кўрди. Ҳайдар ота хали ҳозиргача бу соҳани тарк этгани йўқ. Ҳозир у Самарқанд адлия бошқармаси қошидаги малака комиссияси раиси, Республика “Адолат” социал-демократик партияси вилоят Кенгашининг иккинчи котиби сифатида фаолият кўрсатмоқда. Шу билан бирга 500 нафардан ортиқ меҳнат жамоасига ўз ҳуқуқий маслаҳатларини бериб туради.

Ҳайдар ота Исломов журналистларнинг катта дўсти, бир неча ҳуқуқшунослар авлодининг устози, фарзандларнинг ғамхўр отасидир. Унга ҳамма ҳурмат билан “Ҳайдар ота” деб мурожаат қилишади. Қайси бир зиёли даврага кириб қолсангиз, кимлигингизни, қаерданлигингизни суриштиришганидан кейин “Ҳайдар ота яхши юриптиларми?” дея

сўрашади. Ана шунда Ҳайдар отани танимасангиз ёки танимай қолсангиз, хижолатпазлик бошланади. Чунки Ҳайдар ота ана шундай бағри кенг, дўстпарвар, халқпарвар инсон. Ҳайдар отанинг бағри кенглиги ҳар бир кишининг қалбида ёмғирдан кейин чиққан камалакдек ёки ёмғирдан кейин чиққан заркокил куёшдек таассурот қолдиради. Биз ҳам сўзимизни мухтасар этиб, “Куёшингиз ҳамиша порлайверсин, ота!”, деймиз ва ушбу шеърни у кишига бағишлаймиз:

*Сизни ота деймиз, этамиз эъзоз,
Қалбингиз тафт олган меҳригиёдан.
Инсонлик бобида комил, мумтозсиз,
Оллоҳ умрингизни этсин зиёда.
Буюк қалбингиз бор безубор, улуг,
Ҳайдар ота деймиз, қўйганмиз ихлос.
Юринг фарзандларга бош бўлиб, қутлуг,
Юзга кириб юринг соғ бўлинг, устоз!
Бугун ер юзида дўстларингиз бор,
Абдулла Ориф ҳам Сизни тоғам дер,
“Катта жуз”им дейди Нурсултон Назар,
Чингиз Айтматов ҳам улуг оғам дер.
Гоҳо расмий бўлиб, гоҳо норасмий,
Элнинг ваколатли ноибидирсиз.
Шу халқ хизматида бўлдингиз доим,
Бугун-да чин ҳурмат соҳибидирсиз.
Лимонни хуш кўрган гўдакдай тоза,
Болалик поклиги қалбда мужассам.
Юраклар тўрида жой бордур Сизга,
Кўнгил тозалиги энг олий ҳакам.
Ҳайдар ота деймиз, йўқ бизга ётлик,
Меҳру ҳимматимиз сизга зиёда.
Бу ҳаёт паст-баланд, аччиғу тотлик,
Сиз каби инсонлар камдир дунёда.
Дунёга келдик биз бир дўст ахтариб,
Ҳаёт беланчакдир, ўсар имконлар.
Дунё ўзи шундай кўҳна ва гариб,
Унга кўрк бағишлар Сиздай инсонлар.*

ИШЧАНЛИК ҚОБИЛИЯТИ

Мен ҳаётимда ғайратли инсонларни кўп учратганман. Уларнинг бошқалардан фарқли хусусияти – ҳар нарсадан нолиб, зорланиб ўтиришмайди, ўз касбининг фидойиси бўлишади. Уларни мансаб, мол-дунё қизиқтирмайди, лекин ўз севган касбида амалий натижа бўлиши учун сув келса симириб, тош келса кемириб кетаверишади. 1978–1985 йилларда Нарпайда туманлараро прокурор ўринбосари, прокурор вазифаларида фаолият кўрсатганимда Абдурафиқ Аҳадов билан бирга ишлашга тўғри келган. У ўша йилларда Республика Давлат банки Нарпай тумани ва Оқтош шаҳридаги барча идора ва ташкилотлар, хўжалик ва муассасаларга хизмат кўрсатарди. Банк биноси прокуратуранинг шундоққина рўпарасида жойлашганлиги туфайли мен ўтирган жойдан А.Аҳадовнинг ишхонаси кўриниб турарди. У ўтирган хонанинг чироғи ярим тунгача ўчмасди. Кейин мен унга кўнғирок қилардим:

– Абдурафиқ ака, бунча ишлаганингиз билан сизга ҳайкал қўйишармиди, ё орден олмоқчимисиз, давлатнинг иши тугамайди, чиқинг, бир чой ичайлик.

У хатто чой ичишга ҳам вақтини қизганарди.

– Ҳозир жуда бандман, ака, яна ярим соатдан кейин ишимни тугатаман, ўзим сизга кўнғирок қиламан, – дерди.

Ўша пайтларда А.Аҳадовнинг ишчанлик қобилияти, тиришқоқлиги ва ғайратига ҳавас қилганман. Бу одам банк тизими соҳасида тинмай изланарди, ўзимиздаги банклар фаолияти билан боғлиқ барча ҳужжатларни, хориж мамлакатлари банклари тажрибасини ўқиб-ўрганишдан чарчамас-

ди. Ўз касбининг билимдони бўлганлиги туфайли чўрткесар, принципиаллиги ҳам бор эди, райком секретари томонидан зуғум остига олиниб, у ёки бу хўжаликка пул бериш ҳақида оғзаки топшириқ берилган тақдирда ҳам давлат маблағини хужжатсиз банкдан чиқармасди. Образли қилиб айтганда Абдурафиқ ака “Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси” фильмидаги разведкачи Николай Кузнецов – Штирлиц эди. Штирлицга бир мизғиб, ишчанлик қобиятини тиклаб олиш учун ўн дақиқа кифоя қилса, Абдурафиқ ака учун бир суткада ўттиз дақиқа етарли эди. Уйи банкнинг ёнида жойлашган бўлса ҳам, ишхонадан чиқмай, бир мизғиб олиб, ҳеч нарса бўлмагандай ишини давом эттираверарди.

Ўша пайтларда “Банк тизимида банкирлар ишлаши керак”, деган ёзилмаган қонун бор эди. Бошқа соҳаларда ишлайдиган ҳисобчи, иқтисодчилар бу соҳага аралаштирилмас эди. Абдурафиқ аканинг ўрнига кўз тикиб юрган, ҳаром пули кўпайиб қолган ҳисобчилардан бири жойини эгаллаш мақсадида турли ташкилотларга, район партия кўмитасига унинг устидан имзосиз юмалоқ хатларни қалаштириб жўната бошлади. У даврда масъул лавозимда ишлаган партия аъзоси устидан ёзилган юмалоқ хатлар ҳам текширилиб, райком бюросида муҳокама қилинар эди. “Тумандаги Ислом шоир номли хўжаликка банк қонунига зид равишда кўп миқдорда маблағ ўтказиб юборган” деб ёзилган ана шундай юмалоқ хат райком бюросида муҳокама қилинганлиги эсимда. Мавсум пайтларида хўжаликларга пул ўтказиш тўғрисидаги оғзаки топшириқлари бажарилмаганлигидан аламзада бўлиб юрган райком секретари йўлига тўсиқ бўлиб турган бу “ғов”ни олиб ташлаб, ўзининг гапига кирадиган садоқатли малайчаларидан бирини кўйиш фурсати келганлигидан хурсанд бўлиб, Абдурафиқ акани ўрnidан турғазиб ҳақорат қилди, уни “парти-

ядан ўчириб, ишини судга ошириш” ҳақида “ҳукм” чиқарди. Устига-устак вилоят Давлат банки раҳбари номига Абдурафиқ аканинг ўрнига олиш учун бошқа одамнинг номзодини кўрсатиб, унга “тавсиянома” бериб юборди. Абдурафиқ ака пинагини ҳам бузмади. Комиссия тузиб, шу ишнинг текширилишини қатъий талаб қилиб туриб олди. Унинг талаби билан бюро “Давлат маблағини талон-тарож қилиш масаласи бўйича комиссия тузиб, ишни текшириш ва шу асосда хулоса чиқариш” тўғрисида қарор қабул қилди. Банк томонидан Ислом шоир номли хўжаликка ўтказилган маблағ ва унга оид хужжатлар ипидан-игнасигача ўрганилди, қўлга илинадиган ҳеч нарса чиқмади. Райком секретари уни кетказаман деб эрта қувонган экан, Абдурафиқ ака ишини ўжарлик билан давом эттираверди. Йўқ, тазйиқ шундан кейин ҳам тугамади.

Бир куни у тўсатдан менга кўнғироқ қилди. “Бу ёққа келинг, қизиқ воқеалар бўлаяпти, тарих учун керак бўлади”, деди хотиржам оҳангда. Ички ишлар тизимида “ОБХСС” деган бўлим бўларди. Банк биносига кирсам, ўша бўлим ходимлари хўжаликлардан келиб колхозчиларга пул тарқатиш учун маблағ олиб чиқиб кетаётган уч-тўртта кассирни тўхтатиб, олинган пул миқдорини санаб ётишган экан. Банкдаги сейф муҳрланган, ҳеч ким ҳеч қаерга чиқарилмаяпти, тоза ваҳима. “Нима гап?” дея уларнинг каттароғидан сўрасам: “Бизга банк раҳбари колхозчиларга берилаётган пулдан ўмариб қолаяпти, деган тезкор маълумот тушди, шу бўйича текширув олиб бораяпмиз”, деди. Абдурафиқ ака менга: “Уларга халақит бермайлик, ишини тугатгунича юринг, чой ичиб турайлик”, дея хонасига бошлади. ОБХСС ходимлари хўжалик кассирлари олган пулларни, хужжатларини обдан текширишди, кейин сейфдаги пулларни санашди, бу гал ҳам ҳеч нарса топишолмади. Текширув якунида “тезкор текширув

гуруҳи” раҳбари келиб, Абдурафиқ акадан кечирим сўради.

Абдурафиқ ака индамади, у кетганидан кейин деди:

– Исматулло ака, сиз биласиз, мен кечаю кундуз ишлашдан чарчамайман, лекин мана шу асоссиз текширувлар энди ғашимга тега бошлади. Бу муҳит мен учун эмас.

У шундан кейин устози – вилоят Давлат банки бошлиғи номига ишдан бўшатишларини сўраб ариза ёзиб борди. Бошликнинг ҳамма гапдан хабари бор экан, аризани йиртиб ташлади. “Бориб ишлайвер,– деди у фақат қисқагина қилиб. – Бошқалар билан ишинг бўлмасин. Қачон сени ишдан бўшатиш керак бўлса, буни ўзим ҳал қиламан”.

Абдурафиқ ака Нарпай тумани ва Оқтош шаҳридаги қайси ташкилот ва корхоналарига банкдан маблағ берилса унинг қандай мақсадлар учун фойдаланилаётганлигини қаттиқ назорат қиларди, бир тийиннинг бекорга харажат қилинишига йўл қўймасди. Шунинг учун ўша йиллари унинг томонидан жуда катта миқдордаги давлат маблағлари оғзаки топшириқлар орқали талон-тарож қилинишдан сақлаб қолинди. Эсимда, бу туман вилоятда катта салоҳиятга эга бўлган саноат ҳудуди бўлганлиги туфайли консерва заводи, комбинат ва шунга ўхшаш янги қурилаётган корхоналарга жуда катта қийматга эга бўлган техника воситалари олиб келиниб, вақтида ўрнатилмай, занг босиб ётганида банк ходимлари билан биргаликда тадбир ўтказиб, унга мутасадди шахсларни маъмурий, ҳатто жиноий жавобгарликка торттирганмиз. Бу тадбиримиз Республика прокуратураси томонидан маъқулланиб, бу тажриба барча вилоят, шаҳар, туманларда қўлланишга тавсия қилинган.

Хуллас, 1985 йилда мен бошқа ишга ўтиб кетдим, А.Аҳадов Самарқанд шаҳрида янги-

дан ташкил қилинган Темирйўл тумани банки бошқарувчилигига ўтди. У бу ерда ҳам умрини бекор ўтказгани йўқ – ўз фаолияти давомида барча талабларга жавоб берадиган янги банк биноси қурилишига бош-қош бўлди.

Вақтнинг пистирмада турган овчидай умрни овлашини қаранг. Қаерда бўлса ҳам ўз шаънига гард юқтирмай, ҳалол-покиза ишлаб, Худо берган ризққа қаноат қилиб чопқиллаб юрган Абдурафиқ ака ҳаш-паш дегунча 60 ёшни қоралаб қолибди. У киши ҳамон Ватан, юрт равнақи, халқ фаровонлиги учун жон куйдираяпти. Ўша-ўша ишчанлик кайфияти, чўрткесарлиги ҳали ҳам қолмаган. Зеро, бундай одамлар фидойиликлари билан тириклигидаёқ юракларда ўзига ҳайкал ўрнатади.

МУШОҲАДАГА ЧОРЛАЙДИГАН КИТОБ

Исматулло Йўлдошев ушбу китобига киритилган насрий асарлари ижодкорнинг яна бир қиррасини намоён қилади.

У мазкур асарлари орқали мустақил Ватанимиз, жамиятимиз равнақига тўғаноқ бўлаётган, сунъий тўсиқлар қўйишига интилаётган ҳуррият душманлари қиёфасини, уларнинг манфур кирдикорларини тасвирлаб беради.

Асар қаҳрамонлари прототипи асосан И.Йўлдошевнинг ҳуқуқишунос сифатида жиноий ишлар ечимини топишида ўзи учрашган кишиларнинг умумлаштирилган образидир. Ҳаётий фактларга асосланган “Иблис талвасаси”, “Кўзойнак” сингари детектив қиссалар, публицистик мақолаларда муаллиф ҳуқуқишунос сифатида салбий иллатларнинг илдизига назар солади ва мантиқий хулоса чиқаради.

Баркамол авлод таълим-тарбияси бугунги кунда давлат сиёсати даражасига кўтарилган бир пайтда муаллиф ўз асарлари орқали маънавий дунёмизни, фарзандларимизни хорижнинг зарарли “санъати” намуналаридан ҳимоялашнинг ҳуқуқий томонлари тўғрисида мушоҳада юритади, зўравонликни, бузғунчиликни ошкора ташвиқот қилаётган маънавий террорнинг доғули ва тубан қиёфасини фош қилади.

Иброҳим Ғафуров,
филология фанлари номзоди,
адабиётшунос.

МУНДАРИЖА

ПУБЛИЦИСТИКА

Бир ховуч офтоб	6
Боқий шаҳар	9
Меҳр-муруват йўли	15

ҚИССАЛАР

Иблис талвасаси	18
Кўзойнак	104
Қора фаришта	126

СУД ОЧЕРКЛАРИ

Она юраги	184
Лоқайдлик касофати	186
Бургут боланинг кузгунликлари	190
Қизил “Нексия” изидан	198
Ношукурлик	209
Искандарнинг шохи синди	213
Умидсиз шайтон	218
Мурдашўйнинг икрори	221

КИНОСЦЕНАРИЙ

Қотил ёллаган аёл	228
-------------------------	-----

СУҲБАТ ВА МАҚОЛАЛАР

Адабиётнинг нисбийлик назарияси	240
Мулк эгаси билан гўзал	248
Озод ҳаёт кадри	256
Қонун ва инсон кадри	260
Фарзанд камоли – давлат иқболи	264
Инсон ҳуқуқлари кафолати	270
Ҳайдар ота	275
Ишчанлик қобилияти	280
<i>Иброҳим Фафуров</i> . Мушоҳадага чорлайдиган китоб	285

Исматулло ЙЎЛДОШЕВ

ҲАЁТ БИЛАН ЮЗМА-ЮЗ

*Публицистика, қиссалар ва суд очерклари, мақола ва
суҳбатлар*

«Sharq» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент – 2013

Мухаррир *Вафо Файзуллаев*
Рассом *Шухрат Қурбонов*
Бадий муҳаррир *Умид Сулаймонов*
Техник муҳаррир *Раъно Бобохонова*
Саҳифаловчи *Мастура Атхамова*
Мусаххихлар: *Маъмура Зиямуҳамедова, Шарофат Хуррамова*

Нашр лицензияси АІ № 201, 28.08.2011 йил.

Теришга берилди 01.06.2012. Босишга 22.03.2013 рухсат этилди. Бичими 84x108 ^{1/32}. «TimesNewRoman» гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табағи 15,12+4 б. зарв. Нашриёт-ҳисоб табағи 12,29. Адади 1000 нусха. Буюртма № 0. Баҳоси шартнома асосида.

«Sharq» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси босмаҳонаси
100000, Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41.